

دوماهنامه‌ی بهیان

مدیرمسئول و صاحب امتیاز: د. اسماعیل مصطفی‌زاده
شورای نویسندگان:

کوردی کرمانجی: عبدالکریم سروش (ناریاس)، اوزال اسکندرزاده
کوردی سورانی: د. ابراهیم اسماعیل پور (شهمال)، پروانه احمدین
شیوا میرکی، قرنی امین پور، د. خالق جلیل نژاد، کریم رحمانی
علی محمودی (ئاودیر)، علیرضا محهمه‌دنژاد (دیار)، نسرین کریمی
کوردی هورامی: داود غفاری
کوردی کلهوری: طاهر ویسی (کۆچهر)
ویراستار: هۆمەر نۆریاوی
مدیر سایت: امیر بیژنی (www.beyangovar.ir)
طراحی و گرافیک: آوات حکیم‌زاده
تایپ و حروفچینی: هیوا حکیم‌زاده، آزاد اسماعیلی

سالی سیپه‌م، ژماره ۱۷، پووشپه‌پری ۲۷۲۱

■ تکایه بابته کوردییه‌کانتان تهنیا به
فۆنتی یونیکورد و له پئی به‌رنامه‌ی وۆرده‌وه
بۆ «به‌یان» بنییرن.

■ بابته‌تیک بۆ «به‌یان» ی دهنییرن، با له
هیچ گۆفار و بلافۆکیکی دیکه‌ی کوردیدا بلاو
نه‌بووبیتته‌وه چونکه لیتره بلاو ناکریتته‌وه.

■ بابته‌تی وهرگنپ‌دراو، پیویسته سه‌رچاوه و
ده‌قی زمانه سه‌ره‌کییه‌که‌ی ده‌گه‌ل بیت.

■ ئه‌وه‌ی له «به‌یان» دا بلاو ده‌بیتته‌وه،
ئاویننه‌ی بۆ چوون و پوانینی نووسه‌ره‌که‌یه‌تی.

■ گۆفاری «به‌یان» له پیداجوونه‌وه، سپینه‌وه
و لابردنی هه‌له و په‌له یان کورتردنه‌وه‌ی
بابته‌ته‌کان، سه‌ره‌به‌ست ده‌بیت.

- ۲ سه‌روناز/ د.ئسماعیل مسته‌فازاده
- ۳ میرزا ره‌حیم شنۆبی مه‌حموودزاده/ عه‌لیزه‌زا محهمه‌دنژاد (دیار)
- ۱۱ زمان، ئاقاری میژوو و فه‌ره‌هنگی وشه/ عه‌لی هادی‌زاده
- ۱۵ مانای ناوه کوردییه‌کان له زمانی ئیترانی که‌ونارادا/ سه‌لاح نیساری
- ۱۸ ژیانیک له رهنگی گوله‌گیلاس‌ه‌کانی شنۆیه/ زیتب سه‌بیی‌دلاهیجانی
- ۱۹ که‌ره‌که‌کانی سابلاغی جاران/ په‌روانه ئه‌حمه‌دین
- ۲۱ یۆنس بلووریان (۱۳۱۲-۱۴۰۰) ه/ هاشم سه‌لیمی
- ۲۳ دۆخی ژنانی کورد له کوردستان، پرسه‌کانی ئازادی ژنان/ ده‌وک بارزانی
- ۲۵ چه‌پیک سوژ و سه‌مای ده‌روونناسانه‌ی.../ رۆژان مسته‌فازاده
- ۲۷ «ک.د.ئازاد»، شاعیری نیشتمان و خۆشه‌ویستی/ نهرسین که‌ریمی
- ۳۱ شاعیری رهند و بوئیری قه‌رنی لاساری/ عابید سه‌سینی
- ۳۲ شاعیری که‌له‌زی هه‌لۆ (ک.د.ئازاد) / عه‌لی مه‌حموودی (ئاودیر)
- ۳۵ شیرین وه‌کوو یه‌که‌م دیدار/ ئه‌مین که‌ردیگلانی
- ۳۷ سلیمان‌بی جاران/ رزگار خدر مسته‌فا
- ۳۹ پیاویک لیوپیژی میهره‌که‌ی که‌لیخان/ واحید سوؤفی‌زاده (جووتیار)
- ۴۴ شیعری «میرزام قه‌لای خاو»/ ئیره‌ج مورادی، چه‌یدر لوتفی‌نیا، لوقمان نادرپور
- ۵۳ ویژده‌وانانی موکریان/ سه‌ید نوح عینایه‌تی (نه‌به‌ز)
- ۵۶ سه‌یران و گه‌شتی زانستی و میژوویی/ سه‌سه‌ن سینا
- ۵۸ نابینایه‌کی جوانبین و جوانناس/ بیژیوان که‌ریمی
- ۶۱ دامه‌زراوه‌ی که‌ریمی ئه‌له‌که / ژینۆ مسته‌فازاده
- ۶۳ پێباز/ زاہیر سامعی
- ۶۴ ئیدی زمانم نه‌گیرا/ چیمه‌ن چه‌یده‌ری
- ۶۵ یه‌که‌مین وانه/ یاره مه‌حموودزاده
- ۶۷ سیتبه‌ریک له پشت په‌نجه‌ره‌یه‌کی هه‌لمای/ هاجه‌ر هووشیار
- ۷۰ زیندوو له‌گه‌ل خه‌میکی بی ناوینشان/ سارا ئه‌حمه‌دزاده
- ۷۱ ئه‌و دیوی ئاسۆکان/ که‌ریم ره‌حیمی‌نیا
- ۷۳ که‌ره‌شپز/ که‌ریم ره‌حمانی
- ۷۴ راپۆرتیک له‌سه‌ر کۆبوونه‌وی گۆفاری «به‌یان»/ قه‌ره‌نی ئه‌مین‌پور
- ۷۵ بیسکاری به‌ کوردی/ عه‌باس جوامیری
- ۷۷ دیداریک له‌گه‌ل د. محهمه‌د مه‌حوی/ رزگار خدر
- ۷۸ بۆچ ده‌بیت به‌ کوردی بخوینینه‌وه و بنووسین/ هۆمەر نۆریاوی
- ۸۰ کارامه‌یی له وانه‌وتنه‌وه‌دا/ یۆسف عوسمان هه‌مه‌د
- ۸۱ فه‌ره‌هنگی زاراهه‌ زانستییه‌ باوه‌کانی کیمیا/ سه‌عید ئه‌حمه‌د غه‌فور
- ۸۱ که‌لا دمدم/ عه‌بدولکه‌ریم سوووش (ناریاس)
- ۸۷ گرینگیا فیروونا زمانی داییکی/ ره‌شید کوردی
- ۸۷ تاج‌آباد (همدان) / قباد یاری
- ۸۸ خاطره‌ی از میرزا رحیم اشنۆبی محموودزاده/ حاجی قباد زرزا
- ۸۹ خاطرات معلم پیشکسوت مه‌هابادی/ سلیمان شاطریان
- ۹۲ یادی از ایام قضاوت در سنندج و... / شریف عظیمی
- ۹۵ چراغها را من خاموش می‌کنم/ نسرین قاضی
- ۹۶ رحیم محموودزاده محقق، عکاس و تاریخ‌نگار/ محهمه‌دشفیع خضری

ره‌حیم شنۆبی مه‌حموودزاده
نووسه‌ر، میژوونووس

آدرس: مه‌باباد، میدان آرد.

پاساژ سردار، طبقه ۳/ تلفن: اسماعیل

مصطفی‌زاده ۰۹۱۴۱۶۸۳۲۱۱

Email: beyangovar@gmail.com

۰۹۱۴۱۴۲۱۵۷۴ / ارومیه: عبدالکریم سروش (ناریاس)

د. ابراهیم اسماعیل پور (شهمال) / اسقز:

۰۹۱۸۳۷۶۳۴۰۸

کریم رحمانی/ یانه: ۰۹۱۸۹۷۴۸۴۲۷

علیرضا محهمه‌دنژاد (دیار) / اشنوبه:

۰۹۱۴۴۴۷۸۴۶۵

شیوا میرکی / قروه: ۰۹۱۸۰۶۲۷۶۵۰

داود غفاری/ پاوه: ۰۹۱۸۹۹۲۱۰۶۳

طاهر ویسی (کۆچهر) / کرمانشاه: ۰۹۱۸۶۱۶۸۰۹۹

نسرین کریمی / سنندج: ۰۹۱۸۸۷۱۳۷۹۵

قرنی امین پور / مه‌باباد: ۰۹۱۴۳۴۲۳۰۰

شماره کارت بانک ملی

(اسماعیل مصطفی‌زاده)

۶۰۳۷۹۹۷۴۷۴۳۰۸۷۸۱

سهروتار

د. ئیسماعیل مسته فزاده - مه هاباد

زمانی کوردی به ره و زمانی فیرکاری (آموزش)

له نیوهی سهدهی رابردوهوه، له بواری رامیاری و کومه لایه تی و گورانی دهسه لاته کان له ئاستی دنیا، تا کوو ئیستا گه لیک گورانکاری رووی داوه و له م نیوانه ییشدا زمان گورانیکی زوری به خووه بینوه. به لام زمانی کوردی له کوئی ئه و گورانکاریانه هه لکه وتوه؟ پیگهی زمانی کوردی له کویدایه؟ گه لو زمانی کوردی هه ر زمانی شیعر و گورانیهی؟ ئایا زمانی کوردی بووه ته یان ده بیته زمانی زانست و فیرکاریش؟ بو ئه وهی ئه م زمانه بکه یه نه زمانی زانست و زانستگه، چمان بو کردوه؟ ئه وانه و ده یان پرسیری تر ده بیته له خو مان پرسیین و ولامیشیان بدهینه وه.

نووسین به زمانی کوردی، به دوو خه تی ئارامی و لاتین دنوو سرتیت و نووسه ر و شاعیر به زاروا ده گه لی جو رواجو ر به م زمانه یان نووسیوه. ئه م زمانه جگه له قوتا بخانه و زانستگه کانی هه ریمی کوردستان، که پئی خویندراوه، له زانستگه کانی هیندیک و لاتی وه ک رووسیا، به ریتانیا، فه ره نسا و.. وه کوو وانه یه کی دلخو ان، کاری له سه ر کراوه. زمانی کوردی که تا دوینی ته نیا زمانی ئه ده ب و شیعر بوو، ئیستا پیویسته بیته زمانی فیرکاری، زانست و توژی نه وه ش. فیرکاری، که ره سه ته یه که بو ناساندنی ئابووری، فه ره نگ، ئه ده ب و... کومه لگا. فیرکاری و توژی نه وه به کوردی به تایبه ت له سه رده می ئیستادا پیویستیه کی گه لیک گرینگه و گه ره که بو دها توو زیاتر کاری بو بکریته. باشتر وایه بلین زمانی کوردی له فیرکاریدا (آموزش) هیشتا ساوا یه و پیویسته بناخه و به ستینی پته وی بو دابندریته و بو په ره سه ندنی، گه لاله ی توکمه ی بو دابریژریته.

سه ده ی ئیستا، سه ده ی پیوه ندی، خو لقانن، توژی نه وه، داهینان و دوژینه وه یه. زمانی کوردی پیویسته له گه ل ئه و کاروانه بو بو ژانده وه ی زمانی دایک و گه یاندنی به ئاستی ستانده رد، زمانی و توویژ بو راگه یاندنی ئاشتی خوازی و مرو ف دۆستی، په ره ی فه ره نگ و شارستانییه ت و بو ژانده وه و پاراستنی چاند و کولتوری نه ته وه یی هه نگاو بنیت. به م هویانه ی سه ره وه، هه نوو که زمانی کوردی وه ک زور له زمانه زیندو وه کانی دنیا نابی تایبه ت به نه ته وه ی کورد بیته، به لکوو پیویسته ته نانه ت زمانی ئاخو اتن، خویندنه وه و نووسین بو به شیک له خه لکی بیانی و نا کوردیش بیته.

مرو ف بو تیگه یشتن له دنیای ده وره بیری خو ی ناچار به فیر بوونه و یونسکو له چه مکی فیرکاریدا چوار بنه ما و کوله که ی زانستی دیاری ده کات که بریتین له: ۱. فیربوون بو چالاکی ۲. فیربوون بو بوون ۳. فیربوون بو زانیاری ۴. فیربوون بو ژیان.

هه موو زانایان باوه ریان وایه ئه و زمانه ی که زمانی زانست و پیشکه و تنه، زورتر په ره ده گریته و خیراتر بلاو ده بیته وه. بو په ره پیدانی زمانی نه ته وه یه ک پیویسته توژی ره ران و خاوه نریان و هزر مه ندان، داهینان بکه ن تا زمانی کوردیش وه ک زمانه کانی تر، بیته زمانی زانست و هه ر له و ریگه یشه وه گه لانی جیهان بخوازن به م زمانه بخاخن و فیری بین و پئی بنووسن. بو یه ش هه موو کارگیرانی بواری گه شه ی زمانی کوردی، پیویسته بو په ره پیدانی زمانی کوردی هه موو هه ولی خو ده کار بگرن.

«گوفاری به یان» له م به شه ی نیشتمان، یه کیک له ستراتیژییه کانی، ئه وه یه تا زمانی کوردی بو لای نووسین له بواره کانی بیرکاری، فیزیا، کیمیا، ده رووناسی، زینده وه رناسی و... په لکش بکات تا کوو چو ن له رپی گوفاری «سروه» وه خویندنه وه و نووسینی شیعر و ویزه فیر بووین، له رپی ئه م گوفاره یشه وه زمانی فیرکاری و زانست فیر بین.

میرزا ره‌حیم شنۆیی مه‌حموودزاده

له‌ وتووێژیکه‌ به‌رفره‌وان له‌ گه‌ل گوڤاری به‌یان

داوه‌ که‌ ده‌خړیته‌ به‌ر دیدهی خوینته‌ر.

به‌یان: میرزا ره‌حیم وێرای سلّو له‌ به‌رپزیت، تکایه‌ خۆت باشتر به‌ خوینته‌رانی گوڤاری به‌یان بناسینه‌.

من ره‌حیم شنۆیی، کورێ محیدین و زوله‌یخام و سالی ۱۳۱۴ی هه‌تاوی (۱۹۳۵) له‌ دایک بوومه‌ و باپیرم له‌ لای بابم را حاجی مه‌حموود شنۆیی و له‌ لای دایکم را وه‌ستا عومه‌ری سیراج بوون. دایکم له‌ ته‌مه‌نی چارسالی و باپیشم له‌ ته‌مه‌نی ده‌ سالی من، ئه‌م‌ری خودایان کردیه‌. درێژه‌ی ژیانم ده‌گه‌ل زردایکم که‌ پلکیشم بوو (پلکم مه‌نیج) کردیه‌. دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ هاوسه‌رگیریشم کرد، هه‌ر ده‌گه‌ل وی ژیاين.

پاش خویندنی سه‌ره‌تایی له‌ شنۆیه‌، ورمی و له‌ تاران، شه‌شه‌می ده‌بیرستان (دواناوه‌ندی) م له‌ سالی ۱۳۳۷ (۱۹۵۸) له‌ مه‌هاباد به‌ کۆتایی گه‌ياند. خولی فیکاری ئه‌فسه‌ریم له‌ زانکۆی سه‌ربازی سه‌له‌ته‌هه‌تئاوای تاران گوزه‌راندیه‌ و به‌ پله‌ی ستوان سی وه‌کوو ئه‌فسه‌ر ده‌ستم به‌ سه‌ربازی له‌ پادگان (سه‌ربازگه‌) ی جه‌لدیانی و خانی کرد. له‌ سه‌رده‌می په‌یمانی به‌غدا له‌ لایه‌ن ئه‌مریکاییه‌کانه‌وه‌، ئه‌و سه‌ربازگه‌یه‌ چاک کرایه‌. منیش په‌کیک له‌ یه‌که‌م ئه‌فسه‌ره‌کانی نیو ئه‌و سه‌ربازگه‌یه‌ بووم. له‌ هاوپۆله‌کانی ده‌بیرستان (دواناوه‌ندی) ی مه‌هابادی و زانکۆی سه‌ربازی سه‌له‌ته‌هه‌تئاوای تاران ده‌توانم به‌رپزان قاسم موفتی‌زاده، فاروق هه‌یده‌ری، عه‌بدوره‌حمان شیخ ئاغایی، سه‌عید هه‌سه‌ن زاده که‌ له‌ سالی ۱۳۳۸ (۱۹۵۹) مه‌شق و راهبێانی نیزامین دیت و له‌ پووشپه‌ری ۱۳۳۹ (۱۹۶۰) سه‌ربازیم ته‌واو کرد.

سالی ۱۳۴۱ (۱۹۶۲ز) له‌ شاری شنۆیه‌ له‌ لایه‌ن ئه‌نجومه‌نی شار وه‌کوو شارهدار هه‌لبژێردرام و له‌ لایه‌ن به‌خشداری، به‌ فه‌رماندار (قایمقام) ی نه‌غه‌ده‌ و ئوستانداری ناسیندرا‌م به‌لام به‌ هۆی ئه‌وه‌ی که‌ بیست و هه‌شت سال بووم و شارهدار ده‌بوویه‌ له‌ سیی سالی که‌متر نه‌بی، هه‌لبژاردنی من قبول نه‌کرا.

دواتر خۆم سه‌رقالی فیکرپوونی زمانی ئالمانی کرد و بریار بوو بۆ درێژه‌ی خویندن بچمه‌ ئالمان. به‌لام، ئه‌وه‌شم نه‌هاته‌ دی و هاوسه‌رگیری پیشی پی گرتم. ئه‌و جار به‌ هۆی زه‌ویوزاریکی که‌ هه‌مبوو، ده‌ستم کرد به‌ وه‌رزیری و چاندنی نه‌مام. له‌ سالی ۱۳۴۹ (۱۹۷۰) بووم به‌ به‌رپوه‌به‌ری گشتیی شیزوخورشید (مانگی سوور) ی شاری شنۆیه‌. به‌رپوه‌به‌ری گشتیی شیزوخورشیدی، بی حقوق و بی مووچه‌ی مانگانه‌ بوو. هه‌ر ده‌و سالی‌شدا موهه‌ندیس «ئه‌بولحه‌سه‌ن گویا»، به‌رپوه‌به‌ری گشتیی ئاودیری ئوستان که‌ کرماشانی بوو، رووی لی هه‌لیتام له‌

مروڤ، له‌ سه‌رده‌می به‌جیهانیبووندا، بوونیکه‌ بیوینته‌ی هه‌یه‌. له‌ نیو مروڤدا له‌ هه‌موو سه‌رده‌میکدا که‌سانیک هه‌ن که‌ بێر و ئه‌ندیشه‌ و بوونی خۆیان خستووته‌ خزمه‌ت دلسۆزی و خۆشه‌ویستی خه‌لک. بیریان، بیری خه‌لک بووه‌ و دلیان له‌گه‌ل دلی خه‌لک لی داوه‌. که‌سیک که‌ هه‌موو هه‌ز و ئاواتی وینه‌گرتن، نووسینی بیره‌وه‌ریه‌کانی رابردوو، تووینته‌وه‌ی کولتووری و میژوویی و له‌ هه‌مان کاتدا پاراستنی شوینه‌وار و ئاسه‌واری میژوویی و خیرخوازی و گه‌شه‌پێدانی شاره‌که‌ی بووه‌. مامۆستای زه‌حمه‌تکیش «میرزا ره‌حیم شنۆیی مه‌حموودزاده» که‌ له‌ پیناو گه‌ییشتن به‌و هه‌ز و ئاواتانه‌ له‌ هه‌ره‌تی گه‌نجی خۆیه‌وه‌ هه‌تا‌کوو ئیستاش، به‌شی زۆری کاتی خۆی بۆ گه‌ییشتن به‌ ئامانجه‌کانی ته‌رخان کردوو. مامۆستا میرزا ره‌حیم ئوشنۆیی، پیاویکی ئه‌ویندار و دلسۆزه‌ که‌ به‌ پینووس و کامیژا، رابردووی تو‌مار کردوو و به‌ سه‌دان و بگه‌ر هه‌زاران وینه‌ی ده‌گه‌می پاراستوو که‌ ئیستا بوونه‌ته‌ میژوویه‌کی به‌ نرخ. بۆ ئاشنابوونی زیتری خوینته‌رانی گوڤاری زیرینی به‌یان، به‌ نوینه‌رایه‌تی ده‌سته‌ی نووسه‌ران، وتووێژیکم له‌گه‌ل میرزا ره‌حیم شنۆیی ئه‌نجام

۴. خاطرات مسافرت به کردستان عراق از سال ۲۰۰۲ تا آوریل ۲۰۱۷

۵. خاطرات خودم، نزیکه‌ی ۱۴۰۰ لاپه‌ره

۶. آرشیو عکسهای رحیم شنۆیی

به‌یان: جه‌نابت له هه‌ره‌تی می‌رمندا لیدا به شیوه‌یه‌کی ئاماتۆر له خه‌لک و دیمه‌نه‌کانی شاری شنۆیه و ریوره‌سم و پروداوه‌کان وینه‌ت کیشاوه و ئه‌رشیفیکی به‌نرخ و بیوینه‌ت له سالی ۱۳۳۰ (۱۹۵۱) وه راگرتوه. ئه‌وه‌ش ره‌نگاندنی میژوو بووه و لاپه‌ره‌کانی میژوو به‌و وینانه‌ی به‌ریزت زیندوو راگیراوه، تکایه‌ به‌رموو به‌سه‌ره‌اتی ئه‌و وینه‌کیشانه‌ی چ بوو و خۆشترین و ناخۆشترین بیره‌وه‌ریت له‌و باره‌وه‌ چیه‌؟

ئهن بۆ خۆشم نازانم چلۆن و که‌ی بوو له ته‌مه‌نی نه‌وجه‌وانی له سالی ۱۳۳۰ (۱۹۵۱) له شاری گچکه‌ی شنۆیه‌ ده‌ستم به‌ وینه‌کیشی کردیه. ئه‌و ده‌می له شاری گچکه‌ی شنۆیه، وینه‌گری لئ نه‌بوو هیچ، به‌لکو هیندیک له خه‌لکی کیشانی وینه‌یان له روخساری خه‌لکی به‌نه‌باش ده‌زانی، منیش کامیرایه‌کی هه‌رزانم به‌ نیوی لوبیتیل‌ی ۲ ڕووسی کریبوو و له کووچه و شه‌قام، بازار و باغ و مه‌زرا و خه‌لک و وینه‌ی منداله‌کانی گچکه‌م بئ ده‌رپئ که له کووچه و دالان قوماریان ده‌کرد، کیشایه و رامگرتینه. به‌ داخه‌وه‌ش زۆریک له وینه و فیلمه‌کانی که گرتبوومن له سه‌ره‌تای شۆرشێ ئیرانی پیتش چوونه سه‌فه‌رم بۆ ئه‌ورووپایه، له بن خۆلئ پزین. پاش

گه‌رانه‌وه، به‌داخه‌وه به‌شیک زۆریان له ناو چوون که سالانیکی زۆر، دلایان ناره‌حه‌ت کردم و ره‌نجیان دام! له سه‌له‌کانی سه‌ره‌تای شۆرش، زۆر له‌و وینانه‌ی کیشابووم له کیشه‌کانی ناوچه و له ترسی ئه‌وه‌ی که نه‌که‌ونه به‌رده‌ست کارگێرانی ده‌وله‌ت، سووتینران....

به‌لام سه‌باره‌ت به‌ پرسیاری جه‌نابت، جوانترین وینه‌کانم که هیشتاش له دیتیان تیر نابم، له سالی ۱۳۹۲ هی‌تاوی (۲۰۱۳) به‌ پینشیاری به‌ریز «سه‌دیق په‌یغمی»، به‌رپرسی مالپه‌ری شنۆباس، به‌ شیوه‌ی زنجیره له هه‌ر چه‌وتوو یه‌کدا زنجیره وینه بلاو بووه. وینه‌ی کووچه‌باغه‌کانی شنۆیه، که‌سایه‌تی ناو شاری که میژووی زیندووی شاری شنۆیه‌ی پاراستیه، که ئه‌وانم له ته‌مه‌نی که‌م کیشابوو. ئه‌و کات وینه‌کیشی له شنۆ نه‌بوو. له کۆتایی ده‌یه‌ی ۱۳۳۰ (۱۹۵۱) دوو‌کانچه‌یه‌کی وینه‌کیشی له لایه‌ن کورپیکی فارس به‌ نیوی «ئه‌مه‌جد» کراوه که کارمه‌ندی فه‌رمانگه‌ی گومرکی شنۆیه بوو که پاش‌نویژانه و دوا‌ی کاره‌که‌ی، وینه‌ی شه‌ش ده‌ چاری دا ده‌کیشا.

وینه‌یه‌کی زۆر به‌ نرخ که له سالی ۱۳۳۳ (۱۹۵۴) له ریوره‌سمی پیشوازی له سه‌ردانی محهممه‌د ره‌زا شای

فه‌رمانگه‌ی ئاودی‌ری بيمه به‌ریوه‌به‌ری گشتی شنۆیه و ئه‌منیش قبوولم کرد.

له سالی ۱۳۵۳ (۱۹۷۴) به‌رپرسایه‌تی ئۆردووگای په‌نابه‌رانی شۆرشێ کوردستانی ئیراق به‌ ریبه‌رایه‌تی مه‌لا مسته‌فا بارزانی که له گوندی «نه‌لیوان» داندرا و نزیکه‌ی ۵۰۰۰ ئاواره‌ی لئ نیشته‌جئ بوو، وه‌ئه‌ستۆم گرت. هه‌رچی له ده‌ستم هات درخیم نه‌کرد و مرو‌فدۆستی و فیداکاری ئه‌من ناوی ده‌رکرد. هه‌تا ئه‌وه‌ی که له کۆبوونه‌وه‌ی به‌ریوه‌به‌رانی گشتی ئیران له تاران، له لایه‌ن دوکتۆر خه‌ییی، به‌ریوه‌به‌ری گشتی شیر و خورشید (مانگی سووور) و جیگری به‌ریوه‌به‌ری مه‌جلیسی شۆرای میلی، به‌ ئاماده‌بوونی سه‌رۆک وه‌زیران، ئه‌میرعه‌بباس هووه‌یدا ریزیان لئ گرتم.

له سالی ۱۳۵۶ (۱۹۷۷) کاره‌کانم له شیر و خورشید (مانگی سووور) و فه‌رمانگه‌ی ئاودی‌ری به‌جئ هیشت و ده‌ستم کرد به‌ کشتوکال و باخه‌وانی. له زستانی ۱۳۵۷ (۱۹۷۸) پاش سه‌رکه‌وتنی شۆرشێ گه‌لانی ئیرانی، ژاندرمه‌ری شنۆی به‌جئ هیشت. بۆ پیشگرتن به‌ ئاژاوه و شیوانی باری ئه‌منی خه‌لکی، خیرا له مزگه‌وتی بازاری شنۆیه، کۆبوونه‌وه‌یه‌کی جه‌ماوه‌ری پیکه‌هات و دووسه‌ت که‌س له بازاری (کاسبکار) ، فه‌ره‌ه‌نگیان و خه‌لکی شاری به‌شدار بوون و من زۆرترین ده‌نگم به‌ ده‌ست هینا و جه‌نابی قازی محهممه‌د خزری، ئیمام جومعه‌ی شنۆیه‌ش دووه‌مین ده‌نگی وه‌ده‌ست هینا. به‌ هۆی ته‌مه‌نی زۆرتری، جه‌نابی قازی وه‌کوو سه‌رۆکی ئه‌نجومه‌نی شار هه‌لبژێردرا و کاروباره‌کانی پۆژانه‌ش من ئه‌نجام ده‌دا.

به‌یان: ویرای سپاس بۆ خۆناساندنی ورد و جوانی به‌ریزت، باشه میرزا رحیم، به‌ریزت چه‌ند به‌ره‌مه‌ت به‌ چاپ گه‌یاندوووه؟

ئه‌وه‌ی راستی بئ ده‌کرئ باسی ئه‌وانه‌ بکه‌م:

۱. کتییی (معانی اسامی کهن و ایرانی در زبان کردی) له ۵۳۶ لاپه‌ره، چاپی ۱۳۸۳
 ۲. کتییی (ژنرال احسان نوری پاشا) ، چاپی یه‌که‌م، ۱۳۸۶، چاپی دووه‌مه‌م ۱۳۸۸
 ۳. کتییی (ارومیه، اشنویه، رواندوز در سال ۱۲۲۰ هجری قمری، نوشته عبدالرزاق اصفهانی) ، چاپی ۱۳۹۱
 ۴. کتییی (معانی اسامی مادی-کردی و پژوهش تاریخی آنها) ، دوو به‌رگ له ۱۳۵۲ لاپه‌ره و چاپی یه‌که‌م ۱۳۹۸
- کتیبه چاپه‌کراوه‌کانیش ئه‌وانه‌ن:
۱. کتییی (فرار بزرگ کردها و حفاظت از آنها از مارس ۱۹۹۱ تا مارس ۲۰۰۴) دوو به‌رگ، و ۱۵۰۰ لاپه‌ره
 ۲. واقعه‌ی نقده در بهار ۱۳۵۸
 ۳. مشکو

بوو که به ماشینی له ریگای ته ورین، مه هاباد و ورمی را هاتبوو و ریش سپی و پیاوماقو لانی شاری شنویه و شیخ عه بدولای گهیلانی زاده (له ناوچهی مه رگه وه پری ورمی) هاتبوونه پیشوازی، له گوندی دزهی دولی که له ۴۵ کیلومه تری ورمی هه لکه تیه. ئەمن وینهیه کی زورم کیشایه که حاجی حوسین ئوشنوی و موسا خانی زهرزای تیدا دیارن.

ئەمن فیلمه کانم بۆ چاپکردن دهنارده ورمی و پاش هه وتووویهک، وینه کانم پێ گهیشتنه وه. رۆژیک له بازاری سه ریوشی شنویه له حوجرهی مام، حاجی حوسین شنوی چاوم له وینه کان ده کرد. مامم گۆتی، رهحیم ئەوه چاو له چی ده کهی؟ گۆتم، مامه ئەوه چاو له وینه ده کهم.

وینه کانم له پیش دانا. بۆ خوشی که پیاویکی ناودار و پیشه نگی خه لکی شاری بوو، ده وینه کاندا دیار بوو. مامم پاش تیرامانی وینه کان گۆتی، رهحیم کورم ئەو وینه نه چهن دیان تی چوو؟ گۆتم، هه ریه کهی ۳ قران و په نه بادهک (سی ریال و ده شایی). مامم سه ریکی باده و پپی گۆتم: ئای به رخم چهنده بی عه قلی ئەگه ر ئەو پوولت به به سه نهی دابا و خار دبات، چاکتر بوو.

به لام ناخوشترین وینه کانم ده که رینه وه پاش هه لات هه لاتینی کورده کانی ئیراقی له سالی ۱۳۷۰ (۱۹۹۱ز) و ئاواره بوونی خه لکی کوردستانی ئیراقی که له ترسی کیمیاباران و نه فال هه لاتن له ریگای

کوێستانی و پر له به فر و سه رما، سه دان هه زار که س، گه وره و گچکه ده هانته ئیرانی. ئەمن چوومه پیرانشار و جادهی سنووری حاجی ئومهران که دهیان هه زار گچکه و گه وره به پپی پیاده و جلو به رگی هاوینی به ریوه بوون. من وینهیه کی زورم له ریبه و له نیو شاری شنویه لی کیشان. پاش چاپی فیلمه کان له ورمی، وینه کان خرا ببوون که ههچ کات ئەو دهردهی له بیر ناکه م و سه ت له عه نه تم بۆ دووربینی کاتون نارد، به راستی دلته زین بوون و هه رگیز فه راموشیان ناکه م.

به یان: زور سپاس ماموستا گیان. دیاره هه رچی له سه ر وینه کان پرسیار بکه م که مه. به لام به داخه وه ناکرئ له وهی زیاتر باسی بکه یین. تکایه سه باره ت به ئاشنا بییت له گه ل ئیحسان نووری پاشا باسما بۆ بکه.

من چۆنیه تی ئاشنا بوونی خۆم ده گه ل ئیحسان نووری پاشای له کتیه کی به و ناوه وه له سالی ۱۳۸۶ (۲۰۰۷) به دوور و دریزی نووسییه که به کورتي بۆتان ده گێر مه وه. له سالی ۱۳۳۴ (۱۹۵۵ز) بۆ خویندنی پۆلی پینجه می ده بیرستان (دواناوهندی) چووومه تاران له خیاوان (شه قام) ی رهزایه (له باکووری شه قامی ئازهر بایجان) دیوه کم به چل تمه نی له باله خانه یه کی دوو ته به قه (دوو نهۆم) به کړی گرت و به ته نی بووم. له پاییزی ئەو سالی

خه به ردار بووم که تاهیرخان، کوری سمایل ئاغای سمکو ده گه ل که سیکه به نیوی فه تحوللا میرازی که پینان ده گۆت میرزا که له میهمانخانه ی فه روه ردین له پشت شاره داری تاران له مهیدانی سپه ه بوو. ئەویش بۆ وه رگرتته وهی هیندیک له و ملکه ی که پاشی ده سه لاتی سمایل ئاغای له ورمی داگیر کرابوو، چهن مانگ بوو له موسا فیرخانه نیشه جی بوو. شیخ عه بدوللا گهیلانی زاده ش به و بۆنه یه له هوتیل لاله زاری نه و که له چوار ریانی موخبیرو ده وه له هه لکه تیبوو، نیشه جی بوو. ئەمن پیشدا هه ر له ورمی ده گه ل تاهیرخانی ناسیارین هه بوو. هه له به ت ئەمن ئەو کات قوتابی ده بیرستانی (دواناوهندی) بووم، به لام ئەو سه رۆکی تایفه و عیلى خوی بوو، خاوه نی مال و مندال و نزیکه ی

میرزا احسان نووری پاشا

چل سال بوو. ئەمن پاش نوێزه ی رۆژه کانی پینچ شه ممۆ ده چوومه دیتتی. دووه مین جاری دیدارن بوو که چاوم به کتیه کی به رگ سوور که ت که ناوی کۆلکه زێرینه بوو که ویده چوو فه ره نگیکی چهن زمانه ی کوردی، فارسی، عاره بی، ئینگلیزی و فه ره نسی بی، ئەو کات دیتتی کتیه کی کوردی سه یر بوو. ئەمن له تاهیرخانم پرسی که ئەو کتیه ت له کوئ هینایه؟ ئەویش گۆتی ئیحسان نووری پاشا ئەو کتیه ی دایته من، که چهن جلد (به رگ) ی له کوردستانی ئیراقی بۆ هاتبوون. کتیه که نو سه راوه ی گیوی موکریانی بوو. با له بیرم نه چی ئەوه ش بلیم پاش کوماری

مه هاباد، ههچ بلاو کراوه یه ک به زمانی کوردی چاپ نه ده کرا. له راستیدا چاپه مه نی به زمانی کوردی قه دهغه کرابوو. به لام له سالی سپهه می ده بیرستان (دواناوهندی)، گۆقاری «په یام» م که له ئەنجوومه نی پیوه ندی فه ره نگی ئەمریکا و عیراق له به غدا چاپ ده کرا و من ناو نیشانی ئەو گۆقاره م له به شی کوردی رادیو به غدا بیست بوو، داوای گۆقاره که م کرد و ئەوانیش به خۆرایی، بۆ داخوازان ده یاننارد. هه تا سی سالان هه موو مانگی گۆقاره که یان به یۆستیدا بۆ دهناردمه ده بیرستانی.

ئەمن گۆتم تاهیرخان، ئیحسان نووری پاشا کتیه؟ تاهیرخان گۆتی، ئەتوو ئیحسان نووری پاشای ناناسی؟ گۆتم: نه وه للا. ئەویش هیندیک له به سه رهاتی ئیحسان نووری پاشای بۆ گێرامه وه. ئەمنیش ئاده رسی ماله ئیحسان نووری پاشام وه رگرت و سه به ی ئەو رۆژی چووم به لام له خیاوانه کانی سه ر به شه قامی شا، ماله که م نه دیته وه. هه تا پینچ شه ممه ی داها توو چوومه وه دیتتی تاهیر خانی. ئەو رۆژی کاک هاشم ئاغازاده ش له وئ بوو که خه لکی مه هابادی بوو. بنه ماله که ی له رهزایه ی بوون، بۆ خوشی ماموستای قوتابخانه و فوتبالیستیش بوو. به لام له تاران دهرسی ده گۆت، ئەویش دۆست بوو و ده گه لی ئاشنا ببووم. کاک هاشم له تارانئ له نیو ماله

كوردەكان زۆر بە نيو بانگ بوو. دەیان گۆت: (سەھى ھېچ مالاھىكى بە كاك ھاشمى ناوەرئ). گۆتم تاهيرخان وەللا ئەمن مالاھىسان نووريم نەدېتتەو. كاك ھاشم گۆتى سەبەرت بى ئىستا دەتتە مالاھىسان نوورى پاشاى. مالاواين لە تاهيرخانى كرد و سواری ئوتوبووسى دوو قرانى بووين، لە شەقامى ۲۰ مەترى خياوانى شا ھاتینە خارى. لە دەرکەن دا. كىژىكى تەمەن دە سالانە دەرکەى لى کردینەو. كاك ھاشم گۆتى ناوى ئەو كچەى زارايە. لە مندالییەو لە گوندى «برايموا» ھیناویانەتە مالاھىسان نوورى پاشا. ئەو لە سى سالەییەو لێرە. چونکە ھاوسەرى ئىحسان نوورى پاشا بە توركى ئىستانبولى قسە دەکا، زارا فارسى و توركى ئىستانبولى باش دەزانى و کوردبىشى لە بىر چۆتەو. زارا پاش يەك دوو خولەك گەراو و فەرموى ژوورى کردین. ئەمن لە ژوورەكى سى لە چار رووبەرۆوى پياويك بووم. نزیکەى شىست سال، بالابەرن، جلوبەرگىكى كۆن (کۆت و شەلوار و کراوات) بەلام زۆر پاک و خاوين و رىکوپىک و خاتونىكى نزیك پەنجا سالى بە جلوبەرگى جوان و قەلافتىكى نيو ئوروپاى و بەژنىكى قولتەر لە ئىحسان نوورى پاشاى. ئەمە سلان کرد. كاك ھاشم ئەمنى ناساند و گۆتى ئەو كورە قوتابىيە و لێرە بە تەنى دەژى و خەلكى شارى شىويە و ئارەزووى دىتنى ئەنگوى ھەبوو. جەنابى ئىحسان نوورى پاشا بە بنزاراويەكى بادىنى قسەى دەکرد و فەرموى دانىشتنى سەر کورسىيەكەى کردین و خانمەكەشى بە زمانى فارسى بەخىر ھاتتى کردین. بەو قسانەى لە پىيە كاك ھاشم پىي گۆت بووم، دياربوو بەرپز ئىحسان نوورى پاشا و بەتايبەتى يەشار خانم دەگەل كەسىكى جوانى نەیانناسىيايە، بە نىگەرانى دەدان بەلام ديسان ئەمەيان بە كورپى خۆ بانگ کرد. ئەو دیوہى لى دانىشتبووين، ژوورى ميوان بوو. چەند سەندەلى تەق و لەق و كۆنەى لى داندراوو و سى مېزى بچووك و لە سەر ھەر کاميانىش پارچەيەكى ناسك و ئوتوكراوى بەسەردا كىشراوو. لە تەنىشتى وى، ژوورى خەويان بوو. لەوبەرى پىشخانەكەى، چىشخانەيەكى كچكەى دوو لە سى مەترى لى ھەلكەوتبوو. ئەو مالاھى كرى بوو و لە نھۆمى يەكەمى خانووەكى دوو تەبەقە (دو نھۆم) بوو كە خاوەنەكەى سەرگورد ئىسماعىل كەلانتەرى، ئەفسەرى ھىزى ئاسمانى «نىروى ھەواى» ئىزانى بوو كە ئەويش كچىكى ۷ و ۶ سالانەى بە ناوى ئالىس ھەبوو. لە سەر دیوارى ژوورى دانىشتن چەند وینە ھەلواسراوو كە يەكيان وینەى دووكەسى ئىحسان نوورى پاشا و ھاوژینەكەى بوو. لە نىوياندا ئارمەك (ھىما) ى ئالای ئارات بە سى رەنگى سوور و سپى و سەوز دەبىنرا. ھەر ھەا وینەيەكى ئىحسان نوورى پاشا بە جلوبەرگى پارتىزانى و چەكدار كە پالى وە چەكەكەى خۆى دا بوو، لەسەر بەرگى گۆقارەكى فەرنەسى كە بە خەتىكى بەرچا و نووسراوو «كىشەى كورد» دەبىنرا.

رېزدار ئىحسان نوورى و خاتونەكەى كە پىشتر لە گەل كاك ھاشم ئاشنا ببوون، سەبارەت بە دۆخى خويندن و ژيانم بە گشتى و ئەوہى كە بۆ چى و چۆن بە تەنيا لە

تاران دەرس دەخىنم، پرسىاريان لى دەکردم. ئەمن ئەو كات تەمەنم نزىكەى ۱۸ سال دەبوو و دواكەوتن و دابرايم لە خويندن بە ھوى نەبوونى قوتابخانەى دواناوەندى لە شىويە بوو. لە ولامدا گۆتم چار سالى بوومە داىكم و دە سالى بوومە بابم كۆچى دوايان کردى، لە گەل پلك (پوور) ى خۆشەويستم كە زى داكىشمە ئىستا لە شىويە و بە داھاتى ملكانەى مىراتى بنەمالەكەن بەم شىوہ ژيانىكى ئاساى بەرى دەچىن. ئەوان زۆر ھىوايان پى بەخشىم، زۆرىشان ھان دام بۆ چاك خويندن و تىكوشانى زياتر. دىتنى ژيانى وان لەو خانووە كچكە و بى كەلوپەلە و كورسىلەى لەق و پەق و ژيانى ھەژارانەيان، غەمبارى دەکردم. پىشتر تاهيرخانى سمكو تىي گەياندبووم كە ئىحسان نوورى پاشا، سەرکردەى شەرى ھىزە كوردەكان لە گەل ئاتاتورك و سوپاى توركىا بوو. دواتر بۆتە پەنابەرى رەزا شا و ھەمە رەزای كورى. بۆيە وام دانابوو دەبى ژيانىكى كۆك و تىز و تەسەلى ھەبى. بەلام ئىستا من كە قوتابىيەكى سەلت و خاوەن داھات و كەلوپەلى ئىگجار كەم بووم، دلم پىيان دەسووتا. زارا خانم، چا و شىرەمەنى بۆ ھىتاين. ھەلبەت ديار بوو شىرەمەنىيەكان خۆمالى و دەستاوى ياشار خاتوون. لەو كاتەدا كچۆلەى خاوەن مال وەژوور كەوت و بە گۆتى پوورى گيان، پوورى گيان، خۆى لە باوہشى ياشار خاتون ھاويشت. ئەم كچۆلەيە كە ناوى ئالىس بوو، كچى ئاغای كەلانتەرى، ئەفسەرى ھىزى ئاسمانى و لەتيفە خاتونى خىزانى بوو كە خاوەن مالى ئىحسان نوورى پاشا بوون. ئىحسان نوورى پاشا رەزامەندى خۆى لەو خاوەن مالاھى ھەرييە كە بە زاراوہى بەختيارى دەدان، نىشان دەدا. كچۆلەكەيان زۆرتەر لە مالاھىسان نوورى بوو ھەتا داىك و بابى.

رېزدار ئىحسان نوورى پاشا باسى لە چاپدانى پەرتووكى (تارىخ رىشەى نژادى كرد) لە نووسىنى خۆى كرد، ديار بوو كە بۆ خۆى پارەى لە چاپدانى نەبوو و دەزگاكانى چاپەمەنىش لە بۆ لە چاپدانى ئەو بەرھەمە خۆيان دەبوارد. دواتر بە راسپىرى جەنابى شىخ عەبدوللای ئەفەندى گەيلانى زادە و لە سەر تىچووى حاجى موستەفاى ئۆتمىشى مەھابادى و بازەرگان و دانىشتووى تاران، ئەم ئەركە بە ئەنجام گەبىشتىيە، سەرچەم وەگەرختنى سەرمايەكە ۱۵۰۰ تەمنى ئەو كاتى بوو. لە ئاكامدا لەو سىسەد يان چارسەد بەرگەى كە چاپ كرايە، سى- چل دانەيەكيان لە جياتى مافى نووسىن داوہتى كە بۆ خۆى، بەرگى بە ۴۵ قران بىفرۆشى.

ئىحسان نوورى پاشا داواى لە من و ھاشم كرد كە چەند بەرگ لە پەرتووكەكان بۆ فرۆشتن بە خزم و كەسان لە گەل خۆن بەرىن، ھەر يەكەى پىنج بەرگن دەس داىە. ئەو دانىشتتە و ناسيارى ئەمن لە گەل ئىحسان نوورى پاشا و خاتوو ياشار لە كۆتاييەكانى رەشەمەى ۱۳۳۴ ھەتاوى (۱۹۵۶) دا بوو، ئەوان زۆريان پىداگرى كرد كە سەريان لى نەبرم و رۆژەكانى پىشوو سەردانىان بكەم، بەلام بۆ پىشووى ۱۵ رۆژەى سەرى سالى پاش ۶ مانگ گەرامەوہ شىويە و پەرتووكەكانم لە ورمى و شىو بە ھاوالەكانم

فرۆشت. دواى تەواوبوونى پشوى نەورۆز، گەرامەوہ تاران، کاک هاشم دیت پرسىارى پەرتووکەکانم لى کرد، گۆتى ھەر ۵ بەرگم فرۆشتە و پارەى ۴ بەرگىشم دايتە ئىحسان نوورى و ئى بەرگىکم لە باتى حەقدەستى خۆم گىرايتەوہ، بۆ چ گرفتىكى ھەيە؟ زۆرم سەركۆنە کرد، چۆن دۆخى ئىحسان نوورى و خاتو ياشار لەو پەرى خەراپىدا بوو. پاشان زانيم مووچەى پەنابەرىيەكەى تەنيا ۱۵۰ تەمن بووہ كە لە سەرەتای ۱۳۳۰ ھەتاوى (۱۹۵۱) بە ھەول و بەدواداچوونى نوینەرىكى كوردى مەجلىسى شۆراى مىللى بۆى كراوہتە ۲۵۰ تەمن كە دەبا لەو پارەيە ۱۰۰ تەمنى بۆ كرىي خانو دابا .

بەیان: باشە ميرزا رەحيم ئەو ھەندى من ئاگادار بىم، پاش ئەو ھاتوچۆيەى جەنابت بۆ مال جەنابى ئىحسان نوورى پاشا ئەو پىي دەگوتى كوربا من، يان بە رەحيم خان بانگى دەکردى، ھۆكارى ئەو خۆشەويستىيە چ بوو و دواتر ديدارەكەتان چى بەسەر ھات؟

لە چاوپىكەوتنەكانى دواتردا لە مالا ئىحسان نوورى پاشا ھەستى سۆز و خۆشەويستى ئەوان لە گەل ئەمن و ئى ئەمنيش بۆ وان زيادى كرد. غەريب مانەوہم لە شارى تاران و نەمانى دايك و بابم لە سەردەمى مندالى، واى لى كردم ئەوانم وەك دايك و بابم خۆش بوئ، پىم واىە ئەوانيش بە ھۆى نەبوونى مندال، وەك مندالى خۆيان چاويان لى دەكردم. پەنگە ريزدار ئىحسان نوورى پاشا نەزۆك (كىشەى مندالبوونى) ببى، بۆيە مندالبان نەبووہ، لاواندەوہ و ھەراکردنى «كوربا من رەحيم» لە لايەن ياشار خاتوون و ئىحسان نوورى پاشا، واى لى كردم بە نيزىكترين كەسى خۆمیان بزائم. سەردىرى نامەكانى ترى كە بۆى دەناردم «كوربا من رەحيم خان» بوو. ئىحسان نوورى بە بنزاراوى كوردىيى بادينى دەيگۆت «كوربا من»، ياشار خاتوونيش بە زاراوى توركى ئىستانبولى بانگى دەكردم «بەنم ئوغلوم»، بە واتاى كورم رەحيم. ئەو ئاشنايەتتییەى من تا كۆچى دوايى ئىحسان نوورى لە سالى ۱۳۵۵ (۱۹۷۶) و ياشار خاتوون لە سالى ۱۳۶۲ (۱۹۸۴) ھەر وەك پتوھەندى و ئۆگرى مندال و دايك و باب بەردەوام بوو.

من لە سەرەتای سالى ۱۳۸۰ (۲۰۰۲) دەبەردا بووم بىرەوہرىيەكانى ژيانى خۆم لە گەل ئەوان دە پەرتووكيكا بە نيوى ژەنەرال ئىحسان نوورى پاشا كۆ كەمەوہ و لە چاپى دەم. ئىستاش چاپى سىي ئەو كتيبە بە بابەت و وینەى زياتر ئامادە كراوہ كە ھيوادارم بۆم چاپ كرىتەوہ. بەیان: وەك بىستوومانە لە كاتى خۆى بەريزت كارى رۆژنامەگەرى و بلاوكردەوہى رۆژنامەت لەو كاتى شارى شنۆيە دەكرد؟ بفرموو رادەى خويندەوارانى شنۆيە زۆر بوون؟

بەلئ من لە سالى ۱۳۴۳ (۱۹۶۵) ھەتا ۱۳۴۶ (۱۹۶۸) جگە لە كارەكانى سەرەككى خۆم، نوینەر و خەبەرنىگار (پەيامنەرى) ي ئىفتىخارى رۆژنامەى كەيھانىش بووم. كەيھان، گرینگترين رۆژنامەى ئەو سالانى ئيرانى بوو و منيش ئەوہم بە خزمەتتییى گەورە بۆ شارى خۆم دەزانى. شارە گچكەى شنۆيە ئەو كات نزيكەى سن ھەزار و

پينسەت كەسى دانىشتوو ھەبوو، بەلام شارىكى دىرين و كۆن و ميژوويى بوو كە زۆر بەى خەلكى خويندەوار بوون و بە ميرزا ناويان دەرکردبوو. ھەموو رۆژى سى ژمارە رۆژنامە لە نمايندگى (نووسينگەى) رەزايەى (ورمى) بۆ شنۆيە دەھات. ئەمن رۆژنامەكانم دەدا يەكئ لە قوتابىيان و ئەويش لە بازارى سەرداپۆشراوى شىروانى شنۆيە دەيفرۆشت، چەند دانەشم بۆ ئىدارەكان دەنارد. بۆ فرۆشتنى ھەر ژمارەيەك چەند قرانم دەدا بە فرۆشيارەكەى و بۆ من قازانچ و دەرامەدى نەبوو بەلام بۆ من گرینگ بوو كە خواست و ويستى خەلكيم تيدا بلاو دەكردەوہ. بۆ نمونە چاككردى ريگاي شنۆ -ورمى لە ريگاي گەلى (دۆلى) قاسملوو و پەيوەستى بە ريگاي شنۆ بۆ خانى (پيرانشار) يان ليدانى شەقام لە شارى شنۆيە و دانانى فەرمانگە و ئىدارەى دەولەتى وەكۆ بانكەكان و ئىدارەى سەبتى ئەسناد و ئەملاك (فەرمانگەى تاپۆ) و دەرمانگا (بنكەى تەندروستى) و نەخۆشخانە و ئىدارەى ئاو و بەرق (كارەبا) و ھەموو ويستەكانى خەلك. ھىندىك جاريش رىپۆرتاژم لە بۆ رۆژنامەى دەنارد كە ئىستا بريكە لە كنى مانە. توومار و نامەم دەنووسى بە ئىمزاى گەورە و پياوماقولان و سەرشناسان (ناوداران) ي شاريم دەگەياند. ئەوانەم لە مامم حاجى حوسين شنۆيى فير ببووم كە گەورەى شارى بوو. من نەو جەوان بووم و لە بن دەستى راھاتم كە دلسۆزى بكەم. بىرم دەكردەوہ كە بە نامە و بلاوكردەوہى خواست و ويستى خەلكى و خەبەرنىگار بوون (پەيامنەرى) دەتوانم لە چارەسەرى موشكىلات (كىشەكان) ي خەلكى كاريگەر بىم.

بەیان: بەريزت جگە لە نووسين و تويژينەوہ و وینەكيشان، چالاكى فەرھەنگى و كۆمەلايەتى بوويت، سەبارەت بە چالاكىيەكانت بفرموو.

ئەمن سەبارەت بە پيشكەوتن و حاسلات و بەرھەمى كەشاوہرزى بە نوخوازىيەوہ كارم كرد و باغى سوننەتى خۆم گۆرى و كردمە باغىكى نوى و مۆديرن. بۆچى؟ چونكە لە بوارى ئابوورى داھاتى چاكترى ھەبوو. لە سالى ۱۳۴۲ (۱۹۶۳) بە ھينانى نەمامى باغەكانى ئىدارەى كەشاوہرزى نمونەى رەزايەى و چاندنى ريشەى دارى سىوى لوبنانى (گۆلدەن و ريد) و گىلاسى پەيوەند، گۆرانىكم لە باغى پىك ھىنايە و دواى چار-پىنج سالان كە نۆبەريان دا، دىتم ئەوانە سىوہ ترشى فەرھەنسايينە و زۆر قازانجى نىيە. بۆيەش لە سالى ۱۳۴۸ (۱۹۶۹) لە تاران ريشەى دارى گىلاسى پەيوەندى تەكدانە و سىوى لوبنان و ھەرمى ئىسرائىلى بە نيوى «كۆشيا» (بەيرووتى) م ھىنا و ديسان چاندم و باغىكى مۆديرن و رىكم چاند. دەبى ئەوہش لە بىر نەكەم كە شنۆ لە كۆنەوہ لە نزيك نۆسەت سال پيشەوہ لە ميژوو باسى باغاتى ميوہى شنۆيە و بەرھەمەكانى كرايە و ھەتا ئەو دوايى خاوەنى باغى سوننەتى بوو و بەرھەمەكانى بە شىوہى سوننەتى بەستەنەبدى دەكرا و ئەوہش زۆر قازانجى نەبوو. ئەوہش لە سالى ۱۳۴۸ بۆ يەكەم جار لە لايەن ئەمن گەييشتە حاسلات. نەمامگەيەكىشم لە ريشەى ئەو دارانە لە شنۆيە دانا. بە چاندنى ئەو جوورە دارانەى باغ داھاتىكى باشى

۷۴۲ به‌دواوه به دريژي باسم کردوه و ليزه به کورتي باسی لي دهکهم. له سه‌ردهمی شه‌ری هه‌شت ساله‌ی ئيران و عيراق که به هيرشی سه‌ددام له باکور و هيرشی هه‌وايي بو فرۆکه‌خانه‌ی ميه‌رآباد له ساله‌ی ۱۳۵۹ (۱۹۸۰) دهستی پي کرد و ورده ورده ئاوری شه‌ر کيشايه هه‌موو سنوره‌کان و بومبارانی شه‌ره‌کان دهستی پي کرد، بيرم کرده‌وه که رهنه‌گه‌ ئه‌و به‌رده به هوی شه‌ری دوو لايه‌ن و توپاران، به‌رده‌نووسی ميژوویی و ئورارتویی کيله‌شين له ناو به‌ري. من دانيشتووی شاری ورمی بووم. بابه‌ته‌که‌م ده‌گه‌ل به‌خشداری شنويه باس کرد به‌لام ده‌سکه‌وتم نه‌بوو و به ناچار چوومه ئوستانداری له ورمی. منيان رينوینی لای جیگری سیاسی پاريزگار کرد. بابه‌ته‌که‌م ده‌گه‌ل باس کرد و نيگه‌رانی خوم دهرپي که ئه‌و به‌رده ئه‌گه‌ری له ناوچوونی هه‌يه. بويه ده‌مه‌وي

يان به خولي دايپوشن و يان ده‌ستووری گويزرانه‌وه‌ی بو مؤزه‌ی ورمی بدن. جیگری سیاسی به وته‌يه‌کی ناحز پي گؤتم ته‌توو چکاره‌ی و به توش مه‌ربوتی نييه (چ پيوه‌ندی به تووه نييه). ته‌توو له کي ده‌زانی شه‌ر ده‌کيشريته شومالی غه‌رب (باکووری (پوژاوا) ... به شه‌رمه‌زاری (به دلشکاوی) له ژوره‌که‌ی هاتمه ده‌ري و له دالانی ئوستانداری بيرم کرده‌وه که رهنه‌گه جیگر سه‌نگ و بايه‌خی ئه‌و به‌رده‌ی نه‌زانپوه. رهنه‌گيشه هيج شتيک له ئاسه‌واری کون نازانی. به‌لام من نه‌وه‌ستام و به هوی هه‌ول و ته‌قه‌لا و رينوینی من، سه‌ره‌نجام له‌شکری ۶۴

ورمی به‌رده‌نووسی کيله‌شینی له پووشپه‌ری ساله‌ی ۱۳۶۵ (۱۹۸۶) گوپسته‌وه. که ئه‌من له‌سه‌ر ئه‌و بابه‌ته له لاپه‌ره‌کانی ۷۴۲ هه‌تا ۷۴۶ ی کتیبه‌که‌م شه‌رحم له‌سه‌ر دايه. ده‌بي ئه‌وه‌ش بليم که ئه‌گه‌ر ئه‌و به‌رده له ده‌ست شه‌ر و بومبارانیش رزگاری بووايه، بينگومان ده‌ستی قاچاچی ئاسه‌واره کونه‌کانی ويرا ده‌گه‌بيشت، ئه‌گه‌ر پييان نه‌چووبايه به بيري ئه‌وه‌ی که ئه‌و به‌رده‌نووسه‌ی ئورارتویی و ئاشووری که نزیکه‌ی سی هه‌زار سال له‌وه‌ی له پيشه، رهنه‌گه زي‌ری ده نا بی، ئه‌و به‌رده‌يان ورد و هه‌پاش ده‌کرد.

به‌يان: سه‌باره‌ت به کتیبی (اسامی و معانی مادی- کوردی) تکايه زانیاری زورتر به خوینه‌رانی به‌يان به‌بخشه؟

کتیبی (اسامی و معانی مادی- کوردی و پڙوهشهای تاریخی آن) ده دوو به‌رگه هاوته‌ریبی کتیبی (معانی اسامی کهن ایرانی در زبان کردی) یه که له ساله‌ی ۱۳۸۳ (۲۰۰۴) چاپ کرایه. بابه‌تی به‌نرخ و گرینگی چاپی ئه‌و کتیبه بو

هه‌بوو و خه‌لکی شار و گونده‌کانیش که ئه‌وه‌يان دیت، زور باش وه‌ریان گرت. ئیستا شاری شنويه له پاريزگادا به نيسبه‌تی زه‌وی، زورترین باغ و باغاتی سیو و گيلاس و چه‌ندین میوه‌ی دی هه‌يه. ئه‌من پینجه‌مین که‌س بووم که له پاريزگا هه‌ولی چاندنی باغی نوێ به ریشه داری خارجی و دهره‌کی دايه. خو‌شحالم له‌وه‌ی که وه‌رزیرانی شار و گوندنشینان له بواری داهاتی باغی له پله‌ی یه‌که‌مدانه.

له بواری دهرمانیش توانیم وه‌کوو به‌پيوه‌به‌ری گشتی شيروخورشید (مانگی سوور) ی شنويه به زه‌حمه‌ت و تیکوشان، یه‌که‌مین دهرمانگی (بنکه‌ی ته‌ندروستی) و ئورژانسی شيروخورشیدی شنويه له نیو نه‌خوشخانه‌ی ئیستای شنويه دابنیم. له ته‌نیشتی وینده‌ری گه‌وره‌ترین فه‌له‌که‌ی شنويه له ساله‌ی ۱۳۵۳ (۱۹۷۴) بی هاوکاری

شاره‌داری و به‌خشداری و به وه‌رگرتنی کروکی له ئوستانداری له مه‌یدانی ئیستای ئینقلاب (فه‌له‌که‌ی بیمارستان) پیاده که‌م و چالاکي، تو‌مار و نامه‌نووسینی من وه‌کوو خه‌به‌رنيگار (په‌يامنیر) و دواتر کاریگه‌ريم له سه‌ر چاککردنی رینگای شنو و ورمی و هه‌تا خانی و زور هه‌ولی دی بوون به وه‌ده‌رکه‌وتنی شاری له بنه‌هست.

به‌يان: له بابه‌ت رزگارکردنی به‌رده‌نووسی ئورارتویی له ده‌ست دزانی شوینه‌واره ميژوویییه‌کان له کتیبی (معانی اسامی مادی- کردی) ئه‌و به‌رده‌نووسه‌ی ئورارتوییته به ناوی (په‌حیم شنویی) ناو برده‌وه، تکايه بو‌مانی شی که‌وه.

ئه‌گه‌ر به خولاسه (کورتي) باسی بکه‌م، له ساله‌ی ۱۳۴۶ (۱۹۶۷) به‌رده‌نووسیکی میخی (بزما‌ری) ئورارتویی له «پکاوی» ی شنويه دوزراوه که ئه‌من به خه‌رجکردنیکی زور به جوریک که نه‌که‌ویته ده‌ست قاچاچی ئاسه‌واره کونه‌کان و پيشگری له ناوچوونی، به پي ریکه‌وتنیک له پوژي ۱۳۶۶/۴/۲۴ (۱۹۸۷) ئه‌و به‌رده‌نووسه‌م دا به مؤزه‌خانه‌ی میلی ئیرانی به‌و شه‌رتی شیفاهی که پوژیک مؤزه‌ی شنويه دانرا، ئه‌و به‌رده به‌گه‌رپه‌ته‌وه شنويه. ئه‌وکات وه بیرمه ساله‌ی ۱۳۴۴ (۱۹۶۵) به‌پيز هومايؤنفه‌ر، پاريزگاری ئازهبایجانی پوژاوا هاته شنويه و دیداره‌کی له شاری کرد و باسی مؤزه‌شی کرد و بریار بوو مؤزه‌ی شنويه دامه‌زری، به‌لام هه‌تا‌کوو ئیستا‌که‌ش نه مؤزه دامه‌زرایه نه به‌رده‌نووسه‌که‌ش گه‌راپه‌ته‌وه شنويه.

به‌يان: به‌پيز مه‌حموودزاده هۆکاری گويزرانه‌وه‌ی به‌رده‌نووسی کيله‌شين بو مؤزه‌ی ورمی چ بوو؟ ئه‌من له کتیبی (معانی اسامی مادی- کردی) له لاپه‌ره‌ی

یه که م جار به و شیوهیه نووسرایه:

۱_ له زهمانی رهزا شای له پوژنامهکاندا زمانی کوردی وهکو له هجه و زاراوهی زمانی فارسی و کوردیش وهکو رهگهیهکی فارسی دهنا سرا. (کرد و پیوستگی نژادی و تاریخی او، تالیف رشید یاسمی). به قهولی ئیحسان نووری پاشای که پیوهندی نزیکه دهگل بهریز رهشید یاسمی هه بوو، دهیگوت که له سهر هاندان و قسهی رهزا شای و راویژکارانی، رهشید یاسمی ئه وهی نووسیه و خوالخوشبوو ئیحسان نووری پاشا له ولای کتیبی رهشید یاسمی، کتیبی (تاریخ ریشه نژادکرد) واته میژووی رهگ و رهچه له کی کورد، له سهردهمی محهمده رهزا شایدا نووسی.

ئهن دهو دوو کتیبیهی خوم به تاییهتی کتیبی (اسامی و معانی مادی - کردی و پژهشهای تاریخی آن) ناوی شه شسهت وشه ی مادی - کوردیم دوزیوه ته وه که له سهردهمی کون و پیکهاتی حوکومهتی ئورارتویی و مادهکان، هه خامه نیشی، سلووک، ئه شکانی و ساسانی یانی ۸۵۰ سال پیش له زاین و ههتا ئیستا زار به زار گپرداونه وه و هیندیکیش له فرههنگنامهکانی به ناوبانگی فارسی وهکو دینهخوداش نه هاتوون یان مانایهکی هه له یان بو نووسراوه چونکه نیوی مادی - کوردی بوونه و ئه وانه لئی حالی نه بوونه. زور له نیوی پاشایان، سهردارانی کونی کوردی، مادی بوون که هه خامه نیشیهکان به میرات بویان به جی مایه. به لام نووسه رانی فرههنگی فارسی چونکه زمانی کوردی به تاییهتی بنزاراوهی کوردی بادینیان نه ده زمانی، له ماناکردنیان گوزه راون. ئه وهش نیشاندهری ئه وهیه که زمانی فارسی له پووی زمانی ئورارتویی و مادی - کوردی دارشتراره. وهکو نیوی ئه قیستا، ئه هورامه زدا، ئورمیه، ته ورین، ساسان، مازندهران، ئارات، کوروش، نرسه، ئه فشین، په روین، که یومهرس، ئه نووشیروان، داریوش، که لیبهر، سه به لان، چی تر ته خمه ی مادی، ئه ژده هاگ، سپی ته مان، ئه رده شیر، شاری سینا، ته لوسینا و هتد.

له پیشه کی شه ره فنامه ی ئه میرخان به دلیسی، لاپه ره ی ۳۲ هاتووه: به بروای پرؤفیسور مینورسکی، ئه گه رچی له زمانی مادی جگه له چه ند وشه ی که ناوی تاییه تن، شتیکی دیکه مان له بهر ده ستدا نییه. زور بویرانه ده توانم بلیم که توخم و ماکی مادی له پیکهاتی هه موو زمانهکانی میژوویی و جوغرافیایی شومالی غه رب (باکووری رۆژاوا) ی ئیزان هۆکاری سه ره کی بوونه، بو وینه ئاتروپاتن، یان نازه ربایجانی ئیستایه و له وه دوروبه ره په رش و بلاو بوونه.

له کتیبی «کورد و کوردستان» ی فاسیلی نیکی تین وه رگپرداوی محهمده قازی، چاپی ۱۳۶۶، لاپه ره ی ۵۶ هاتیه: (به بروای «مار» کوردهکان له دانیشتوانی ئاسیای بچووکن و زمانی کوردی هه ره له وئ شکل گرتیه نه له جیگایه کی دی له گوی زهوی (ن.ژ.مار).

۲ - زور خو شحالم له وهی که ۱۶ سال له ته مه نم به توژیینه وهی کتیبخانه یی و مهیدانی گوزه رایه و یه که م که سم که توانیومه نزیکه ی شه شسه ت ناوی مادی -

کوردی ببینه وه و مانا که مه وه و شیست ناوی جیگایان که له له وه که کانی ئاشووری و ئورارتویی و ئه قیستاییدا هاتینه، له بو یه که م جار بدوزمه وه و مانام دیتینه وه که هیچ کام له میژوونووسان و کونینه ناسانی ئیرانی و دهره کی ئه و کاره یان پی نه کرایه.

۳ - له و کتیبیه ی مادی باسی زه هاگ (ضحاک یا اژدهاک ماردوش) یان زه هاکی مه ردوش کرایه:

له داستانهکانی میژوویی باس له (ضحاک ماردوش) کرایه یانی زه هاگ، دوو ماری له سهر شان روواوه که ئهن خویندنه وهی دروستی ئه و وشه یه م به زه هاکی مه ردوش ده زانم. زه هاکی مه ردوش به مانای دوشینی مه ر. به پیچه وانه ی ئه فسانه کان که زه هاکیان به پاشایه کی زالم و خوینخور ناساندووه، زه هاگ، پاشایه کی مادی بیرمه ند و عادل و مرؤقدوست بووه. له لاپه ره ی ۱۷۵ ی کتیبه که دا هاتیه: فیردهوسی له شیعه رکی هیناویه تی که مه ردا س، زه هاگ (ئه ژدهاگ) ی به دلیری و مه ردا یه تی و به خشه نده یی نیو ده با و بز، وشتر و مه ری ده دا به خه لک بو دوشین و به خیوکردن و ئاژه لاری و مه ردا ری په ره پیده دا و هه رکه س که پیویستی به شیر (سپینه) بووه، شیر ی دایتنی و په ره ی ئاژه لاری گه یاندیته ئه و په ری خوی.

که مرداس نام گرنمایه بود
به داد و دهش برترین پایه بود
بز و میش بد شیرور همچین
به دوشیزگان داده بد پاکدین
به شیر آن کسی را که بودی نیاز
بدان خواسته دست بردی فراز
جهانجوی را نام ضحاک بود
دلیر و سبکیار و ناپاک بود
.....

مر او را ز دوشیدنی چارپای
ز هریک هزار آمدندی به جای

به یان: بهریز مه محمودزاده سه باره ت به شوینی شاری کونی موساسیر و مه عبه د (په رستگه) ی خالدی ئورارتویی چ زانیاریه کت هه یه بو خوینه ران و به ریزت چ هه ولیکت بو تیروانین و توژیینه وه له شوینه داوه؟
ئهن له ریگه وتی ۱۳۹۶/۴/۱۰ (۲۰۱۷) له دانیشتنیک به به شداری بهریز ئه سعه د خزری، فه رماندار (قایمقام) ی شاری شنویه و به ریوه به ری گشتی که له پووری فرههنگی و گه شتیاری پاریزگای نازه ربایجانی رۆژاوا، به ریژ جه لیل جه باری و وه فدی هاوری و به رپرسانی شارستانی شنویه له باره ی هه ول و بریار سه باره ت به توژیینه وهی زانستی و پاراستنی شوینه واری قه لاتگه ی «رک ئاوی» ی شنویه پیک هات، ئهن یه که م جار له وتاریکدا شوینی شاری کونی موساسیر و مه عبه د (په رستگه) ی خودای خالدی ئورارتویم، به شوینی ئیستای قه لاتگه ی رک ئاوی که له ۱۲ کیلومه تری رۆژه لاتی شنویه هه لکه وتووه، راگه یاندیه.

ده بی ئه وه بدرکینم که کونینه ناسانی دهره کی و ئیرانی له سهردهمی توژیینه وهی زانستی له لایه ن «شولتز» ی

ئالمانى له سالى ۱۸۳۰ زايىنى له ناوچەى وانى كوردستانى توركييا و كىلهشيني ئىران به دواى دوزينه وهى شوينى شارى دىرىنى موساسير و مهعبه (په رستگه) ى خوداى خالدى (خالدى-كاردى-هاردى) ئورارتويى بوون و هه نه به لام به دلنبايى نه يانديتته وه. پروفيسور «ميرجو ساليونى» كه ناراناس و ئورارتوناسى ئيتالييايى پيى وايه شوينى موساسير په ننگه گوندى «توپزاوا» ى سيده كان له كوردستانى ئىراقى له سى كيلومه ترى باشوورى كىلهشينييه. دهكرى بليمن شارى موساسير و مهعبه (په رستگه) ى خوداى خالدى و خه زينه ى وى، سالى ۷۱۴ پيش زايين له لايه ن «سارگونى دو وه م» ى ئاشوورى ويران و به غه نيمه ت بردرايه كه به دوور و دريژى باسه كه م له كتيبي دوو بهرگيى (معانى اسامى مادى - كردى) چاپى ۱۳۹۸ (۲۰۱۹) نووسيه. پيوسته ئه وه ش بليمن كه ئه من له و كتيبي خومه دا به په نجا هوكارى باوه پيكره، شوينى شارى دىرىنى موساسير و مهعبه ى خوداى خالدىم كه به برواى من له نه ته وهى كورد به تاييه تى كوردى باديني بوونه، له قه لاتگه ى رك ئاويى شنويه زانيه.

ئه من له و روونيشتنه دا داخواى پاراستنى شوينه وارى ميژوويى قه لاتگه ى شنويه و گشت شوينه واره كونه كانى ناوچهم كرد و خوازيارى دانانى موزه ى شنويه بووم و ئه من به ليمن دا بو كولينگ ليدانى بناغه ى موزه ى شنويه سه ت مليون تمه نى بدم. ئه و كات قيمه تى دولارى نزيكه ى سى هه زار تمه ن بوو، به داخه وه هه تا ئيستاكش كه سالى ۱۴۰۰ (۲۰۲۱) ه، هيچ له خواست و ويستى من (پاراستنى شوينه كان و دانانى موزه ى) نه هاتووه ته دى. به يان: به ريزت ده كتيبي (معانى اسامى كه ن و ايرانى درزبان كردى) چاپى ۱۳۸۳ و كتيبي (معانى اسامى مادى - كردى) چاپى ۱۳۹۸، بير و رات وايه كه اژدهاك يان زه هاك، پادشايه كى مادى - كوردى و بيرمه ند و مروقدوست بووه، ئه دى روانگه ت سه باره ت به ئوستووره ى كاوه ى ئاسنگه ر و نه ووروز چييه؟

به لى من له و دووكتييه سه باره ت به وه نووسيومه. له سه ر به لگه ى ميژوويى له هه ر دووك كتيب باس كرديه. ئه ژدهاك به عاره بى به زه هاك (ضحاك) ناسراوه. پادشايه كى مادى - كوردى و بيرمه ند و ئينساندوست و عادل بووه كه له شه ر ده گه ل دوژمن شكستى خوارديه، به لام كه وتيته بهر ته وس و پلارى دوژمن و زور تومه تى ناره وايان بو هه لبه ستيه به قه ولى فارسى «قلم در كف دشمن است».

سه باره ت به چيروكى كاوه ى ئاسنگه ر و زه هاك (ئه ژدهاك) كه رووداوه كه ى ده گه رپته وه سه رده مى كون و كه ونا ر و پيش ئيسلام و پاش ئيسلامي ش زار به زار له لايه ن خه لك له سه رده م و شوينى جوراوجور و به زمان و زاراوه ى نه ته وه كان كو كراوه ته وه و گورانى به سه ردا هاتووه و ئه وروكه له ميژووى پاش ئيسلام و شانامه ى فيرده وسى ده بينين و به كورتى له شانامه ده بينين داد و سكالاي كاوه ى ئاسنگه ر له لاي فه رديه وون پاشا كه بو به له شكر كيشى بو له ناوبردى زه هاك. يان له ميژووى تر سه ركه وتنى كاوه ى ئاسنگه ر به سه ر زه هاك (ئه ژدهاك)

و به پادشايى گهياندى فه رديه وون به جيتشيني زه هاك له ولا تى ماد له داستان و ره وايه تى ميژوونووسانى ئيسلامييه. ئه من ئه و بابه ته م زور به وردى له كتيبه كه دا باس كر دووه.

ئه من له هيچ كام له سه رچاوه كانى ميژوويى به نيسبه ت كونيش نه مديتيه له كاوه ى وه كوو قاره مانىكى كوردى - مادى نيوى ده ركرد بيت. هوكاريكيش نييه بو قاره مانبوونى كاوه ى له بو كوردان.

سه باره ت به نه ووروزيش به برواى من، جيژنى نه ووروز، جيژنىكى دىرين و كوني كورده و روژى جيژنى نه ووروز يان جيژنى سه ره تاي سال ده توانى روژى پاش چارشه ممه سوورى بى و ناگره لكردن له شه وى چارشه ممه سوورى له گوند و شار، سه ربان و سه رشاخه كان، ناگادار كورده وه به بو هاتنى سالى تازه و جيژنى نه ووروز. چارشه ممه سوورى، وشه يه كى كوردى به ماناي چارشه ممه ى سووره .

به يان: به ريز مه محمودزاده، چه ند وشه ده پرسم تكيه به كورتى ولامم ده وه.

شنق: كونترين شارى كوردستان

گيلاس: ميوه ى كونترين شار

به ردى كىله شين: ئورارتويى و كونترين به رده نووسى ئيرانى

قه لاتگه ى رك ئاويى شنويه: مهعبه ى خوداى خالدى ئورارتويى كوردى

پردى بازاری شنويه: جوانييه كى بيونيه كه له بهر كيشانى خياوان له ناوچوو.

قه لاتوك: قه لايه كى كوني شنويه

زه هاك (ئه ژدهاك): پادشايه كى باشى كوني مادى

گوفارى به يان: گوفارىكى زور باش

به يان: ماموستا دوايين قسه ت بو خوينه رانى گوفارى به يان چييه؟

سپاسى دهسته ى نووسه رانى گوفارى به يان ده كه م كه ده رفه تيان دام چه ند لاپه ره يه ك له گوفاره كه ده گه ل من وتوويز بكرى. له خوينه رانى خوشه ويست مه منونم كه كاتى خويان بو خويندنه وه ى ئه و وتوويزه ته رخان كرديه، له گه نجانى خوشه ويست كه به خته وه رانه له و سالانه ى دوايى، ده ستيان به خويندن و تويزينه وه كر دووه و بوونه ته هوى پيشكه وتنى ئه ده بى، هونه رى و ميژوويى و هتد، وه كوو براى خو، چه ز ده كه م قه له م به دهسته وه بگرن و روو له نووسين و تويزينه وه بكن و هه ول بدن راستى نووسين له بير نه كهن و ئه مانه تدار بن و له نووسينه كانيان، سه رچاوه ى گچكه ترين نووسراوه و ويته به يان بكن و ئاماژه به سه رچاوه بدن و هه ول بدن له گواسته وه ى بابه تى نادرست بو داهاتووان خو پياريزن. له كوتاييدا ماموستا گيان منيش به ناوى دهسته ى نووسه رانى به يان، ئاواتى ساغى و ته مه ندر يژى بو به ريزت وه كوو كه له پياويكى چالاك (له بوارى كومه لايه تى، فه ره نكي، زانستى، تويزينه وه ى كونينه ناسى و گه شه كردن) ده خوازم و هيوادارم ويته ت زور بيت. هه ربميتت بومان.

زمان، ئاقارى ميژوو و فەرھەنگى وشە

(بۆ رېژنان لە کارەکانى مېرزا رەھىم شنۆيى)

کولتور مەگەزىن) . پازى زىندوومانەھى نەتەھەيەك زمان و رېژمانەكەيەتى، ھەرلەم بارەھە (فريدريك شومان) دەليت: زمان، باشتىن دىمەنى فەرھەنگى خەلكە.

لە نوپىرلىن لىكۆلىنەھى زانستى لىكۆلەرانى زانكۆى ئۆكلاندى نيوزيلاند كە بە سەرپەرشتى دوكتور «كوئىنتىن ئەتكىنسۆن» لە گوڤارى زانستى "ساينس science" لە

ژىر ناوى: Mapping the Origins and Expansion of the Indo-European Language Family

"بلاو كراوھتەھە، تىشك دەخاتە سەر رەگ و پىشە و سەرچاھە و پەرەسەندەكانى بنەمالەى زمانە ھىند و ئەورووپايىھەكان و زمانى كوردىش ھەك يەككى لەو زمانە ھىند و ئەورووپايىھەكانى ناوى ھاتوھە كە ھەلگىر مىژووى زياتر لە ۸ ھەزار سالە. (جەمال نەججارى، ھەفتەنامەى بانگ) .

«ھەلۇ ئارام» و «زىنار بابەكر» لە پەرتووكى «ئىنۆك و زەبەلاھەكان» دا مىژووى كورد بۇ كەمىك پىشتىر و دەگەرىنەھە بۇ ۹۰۰۰ سال پىش زايىن و واى دەردەخەن كە كورد، يەكەم نەتەھە بوھە، كە لە خۆرھەلاتى ناوھەراستدا خەرىكى كشتوكال بوھە. (مالپەرى كوردسانپۆست) .

زمانى كوردى، زمانىكى سەرەخۆ و تەواوھە لە پرووى

زمان، پۇھى ژيان و ميژوو و پىناسەى نەتەھەيە. زمان، بالاترىن كەرەستەى شارستانىيەتە. ئەو پۇشنىرىيەى مرؤف ھەيەتى بە ھوى زمانەھە دەستى كەوتوھە و بەويشدا زانستەكان دەگويزىنەھە، لە ناو ئەويشدا ھزر و بىرى مرؤف گەشەى كرددوھە، ھەر بەويشدا زانست و ھونەر و ئەدەب داھىتراوھە.

«ھايدىگەر» بايەخىكى زورى بە زمان داوھە و پىنى واىھە زمان تەنھا ئامرازىك نىيە بۇ گەفتوگوكردن بەلكو، پۇلى گرىنگى زمان، كەشفرىدى راستەقىنەى بوھە. ھەر بۇيە زانىارى تەنھا لە بوونى زماندا بوونى دەبىت. «گادامەر» راي واىھە: ئىمە بەردەوام و پىشتىر لە جىگەيەكى مىژوو دانراوين كە كولتور و زمانان ئىمەى پىك ھىتاوھە، بى زمان ھىچ تىگەيىشتىنكىمان بۇ خومان و دەوروپەرمان نايىت، تاك لە نىو زماندا لە داىك دەبىت و گەشە دەكات و ھەك ئامانجىك دروست دەبىت، (ئونتولوگى بنەپەتى و بوونى مرؤف، د. مەمەد كەمال) .

زمان، ھىماى بوونە، پارىزەرانىشى ئەوانەن كە بىر دەكەنەھە و بە وشە خەرىكى خولقاندنن. زمانى دابراو لە بەكارھىنان، دابراو لە كولتور، ژاھەژاويكى بىمانايە و تابوتىكى بزمار رىژكراوھە. (چەند سەرنجىك دەربارەى بوون لە زماندا،

وشه و زاراوه و دارشتن و له پرووی دهسته واژه و وشه سازییوه خوی جیا کردۆتهوه له زمانه کانی تر. زمانی کوردی به هۆی فره زاراوهیی و هه مه پهنگی بنزاراوه کانییهوه یه کجار دهوله مه نده، کهم زمان هه یه، خوی له قهره ی زمانی کوردی بدات.

به لگه میژوو بییه کان و ئه و په پرتوو کانه ی که له سه رده مانی دیرینه وه پاریزراون بۆ وینه دینکه رت، بۆنده هه شه ن، ئارتاری، ویرافنامه، زات سپه رهم و... یان ئه و نووسراوه یه ی سه ر به رده نووسراوه ی بۆرابۆز که پۆژه له لاتناسی پرووسی «فلیامینۆف» دۆزویته وه، هه روه ها د. بله چ شیرکۆ، ئه نوهر مایی، ئایه توللا مه ردۆخ، گیو و حوزنی موکریان ی و... سه ره تایی نووسی نی کوردی له پاله یی (په هله وی) ده زانن. به و پینه رینووس و به ره مه مانه ی به سامانی کورد داده نین. شه مسی قه یسی رازیش له ئه لموعه جه مدا ده ریده خات که فه هله ویاتی هه ورامانی باشترین کیشی شیعرییان هه یه. هه روه ها سه ره پای سه رده می ماد و ساسانی و ئه شکانییه کان، کاری دیوانی و ژمیاری فه رمی ده سه لات ی ئه مه وییه کانییش به ده ست کورده کان و رینووسی پاله یی راده په ری که له سه رده می چه جاجی کو ری یوسف ئه و زانسته به عه ره بی ده کریت. (فتوحی، ره حیم، ۱۳۸۵، ل ۱۶).

میژوونووسی نی ناوداری وه ک «ویل دۆرائت» و چه ندین دیرۆکنووسی دیکه ی جیهان جه ختیان له وه کردۆته وه که ماده کان، ئایی میخییان داهیناوه و فارسه کانییش نه ک ته نیا ده سه لات، به لکوو زمان، شارستانییته و فه ره نه نگ و هونه ریشان له ماده کانه وه وه رگرتوه. «دارمیستیتز» ی خۆره له لاتناسی فه ره نسایی، زمانی کوردی به ئه نجامی گۆرانکارییه کانی زمانی ماد داده نیت، له بهر ئه مه نه ک ته نیا ماده کان، به لکوو هه موو ئه و هۆزانه ی له کوردستاندا ده وله تیان پیک هیناوه و فه رمانده وا بوون وه ک: «لؤلۆ، گۆتی، کۆسی، خال دی، نایری، مووشه کی، میتانی، کاردا، خانی گالپاته کان» له گه ل ئه و تیرانه ی له دواییدا هاتوونه ته ئه م ناوچانه وه ک: «سه کاکان و گیمری و کادۆسی و گورگانییه کان»، هه موویان له نیو هه ریمی کورتی و کورددا نو قم بوون و ناوی کوردیان له خۆ گرتوه.

«سترابۆن» ی میژوونووس و جوگرافیا زان، ناوی ئه و تیرانه ی که ده وله تی مادیان پیک هینابوو، نووسی وه و ده لیت: گرینگترینیان به «کورتی» ناو براوه، له به ره مه و به پشتیوانی و هه ولی پۆلیپ له دوا ی کۆتاییه اتنی فه رمانده وایی ماد، کورتییه کان که له مادستان زۆرینه یان پیک هینابوو، ناوی گه لیک تیره و به ره بابی تریان خسته ژیر تیشکی خۆیا نه وه. واته به هه موویان ده گوتری «کورتی» یان «کوردۆ». له دواییدا له لایه نی عه ره به کانه وه به «ئه کراد» ده خوینرایه وه.

ئیحسان نووری پاشا له کتیی «میژووی ره گ و ره چه له کی کورد» دا ده لیت: به لگه یه کی به هیز ئه وه یه که ماده کان، بنچینه ی تیره و به ره بابی کورده کانن. نیشتمانی گۆتی و ماد له کۆنه وه تا ئه مپۆش نشینگه ی کورد بووه و به مه ش راست و ره وان ده رده که ویت که گۆتی و کۆسی

هه ر دووکیان ناوی یه ک نه ته وه بوون. ماده کانییش له وانه و له تیره و به ره بابی کورد پیک هاتبوون. هه روه ها نه سه رو للا مو شیروده وه (وه زیری ده ره وه ی قه جه ری سه رده می موزه فه ره دین شا) له میژوو ده که ی خۆیدا به پشتبه ستن به به لگه کانی هه ندیک له پسپۆرانی خۆره له لاتناس، ره چه له کی زمانی کوردی ئه مپۆ، بۆ زمانی ماده کان ده گه رینیتته وه.

پروفیسۆر فلادیمیر مینۆرسکی (۱۹۷۳)، پۆژه له لاتناس و ئیسلامناسی پرووسی له و باوه ره دایه، که ته وای شیوه زاره کانی زمانی کوردی له ریشه ی زمانی بناغه داری دیرین و پته وی ماددایه. هه ره وک خوی باسی ده کات: ئه گه ر کورده کان له نه ژاد و به ره بابی ماد نه بن، که وایه چی به سه ر ئه و نه ته وه کۆن و ره سه نه دا هاتوو و ئه م هه موو هۆز و گه له کوردا نه که به زمانیکی جیا له زمانی ئیرانییه کان ده ئاخوین، له کو یوه هاتوون؟

«ئیلیا گرشیچ» زمانناسی پرووسی دواتر په ره ی به م بۆچونه دا و دوا ی لیکۆلینه وه زانستییه کانی خوی و هاوکاره کانی، ریشه ی مادیبوونی زمانی کوردیی سه له ماند و وه ک به لگه یه کی زمانناسی گه لاله ی کرد. جان لیمبیرت، پۆژه له لاتناسی ئه مریکایی، له و باوه ره دایه ماده کان له نه ته وه ی کوردن، هه روه ها پروفیسۆر گرنۆت وینفۆر، زمانناسی ئه لمانی جه خت له وه ده کاته وه که بۆ ناسینی زمانی مادی پیویسته کار له سه ر زمانی کوردی بکری چونکه زمانی کوردیی ئه مپۆ میراتی زمانی مادییه.

هه ر چه ند دیاکو نۆف، پۆژه له لاتناسی به ناویانگ و نووسه ری کتیی میژووی ماد، به وه رگرتنی خه لات و بۆ له به رچاوگرتنی به رژه وه ندییه کانی ئابووری و رامیاری ده وله تی پرووسی و رازیکردنی ده وله ته نه یاره کانی کورد، ئاماژه یه ک به زمانی کوردی ده کتیی میژووی ماددا ناکات و زمانی ئه قیستایی به زمانی مادی ده ستنیشان ده کات.

«ده یقید نیل مه کینزی»، پۆژه له لاتناس و پسپۆر و مامۆستا و خاوه ن دوکتۆرا له شیوه زاره کانی زمانی کوردی ده کتیی «دیالیکتیکی هه ورامانی له ون» دا، زمانی ئه قیستایی به زمانی کوردی و شیوه زاری گۆران به نزیکترین شیوه زاری ئه قیستایی داده نی. به پیی لیکۆلینه وه کانی «د. فارۆق عومه ر سه دیق» ش له ناو زمانی کوردیدا دیالیکتی گۆران، پله ی یه که می له ده وله مه ندرکردنی فه ره نه گی زمانی یه گرتووی کوردیدا هه یه.

نووسین له سه ر میژووی کۆنی هه ر نه ته وه یه ک، وردبینی و وریاییه کی زۆری ده وی، به تاییه تیش بۆ گه لیک ی خاک دابه شکاروی له ژیره ده سته بییدا راگیرای پیلانی جۆراوجۆر له سه ر جیبه جیکراوی وه ک کورد. ئه گه ر ده ردی کورد هه ر دابه شکرانه که ش بووایه ئه وه دیسان ده کرا به شیوازی جۆراوجۆر، به شیکی که م له میژوو ده که ی ساغ بکریته وه. به لام ده رده که مان هه ر ئه وه نده نییه. دۆرمان به شیوه ی جۆراوجۆر، به ند و به ست له سه ر زمان و کیشه سازکردن بۆ فه ره نه نگ و هه ولی بیوچان بۆ توانده وه ی زمانی کوردی له هه رچوارلاوه و ته نانه ت له دوورتریشه وه تا ئیستاش هه ر له سه ری به رده ومان. کوردستان، ناوچه یه کی ستراتییی

و زور گرینگی ده‌قهره‌که‌یه، پارسه‌کان ده‌یانه‌وئ هیرش بکه‌نه سهر یونان و روم، یونان و روم ده‌یانه‌وئ هیرش بکه‌نه سهر پارسه‌کان، عه‌ره‌ب هیرش ده‌کات بو سهر فارس، فارس هیرش ده‌کاته سهر عه‌ره‌ب، ئەسکه‌نده‌ر دواى دنياگرى ده‌که‌وئیت، عوسمانى شوین هه‌مان خه‌ون ده‌که‌وئیت و سه‌فه‌وى پیشى پنده‌گرئ.

به دريژايى دبروک سياسه‌تى هه‌ردى سووتاو له‌سهر كوردستان جينه‌جى كراوه. سايكس پيكوى له‌سهر به‌رپوه ده‌چن، په‌يمانى به‌غداى له‌سهر ده‌به‌ستري و په‌يمانى ئەلجەزایر، مالى ئاواته‌كانى ده‌رمين، زمانى قه‌ده‌غه ده‌كرئ، پيناسه‌ى پى ره‌وا نابيندري، سامانه ژيرزه‌وويه‌كانى به‌تالان ده‌برين و داهاته‌كه‌ى له‌ دژى و بۆ قركردن يان ده‌سته‌مؤكردن ياخو ده‌ستبه‌سه‌ركردن يانژى توانده‌وه‌ى خه‌رج ده‌كرئته‌وه. ميژووه‌كه‌ى ده‌شيويندري و شوينه‌واره ميژوويه‌كانى يان له‌ ژيرخاكدبا به‌حشاردراوى ده‌ميتنه‌وه ياخو ئەگه‌ر به‌هه‌لكه‌وت وه‌ده‌ريش كه‌وتن، ده‌دزيرين و به‌ بيده‌نگى راده‌گويزيرين و له‌ ترسى ئەوه‌ى نه‌كا كورد بيانكاته به‌لگه‌ بۆ هه‌بوون و په‌سه‌نايه‌تیی خوى، باسيان هه‌ر ناكري. زمانه‌كه‌ى له‌ شوينيك ده‌بيته‌ توركى كيوى، له‌ جيگايه‌ك ده‌بيته‌ بنزاراوه‌يه‌ك له‌ فارسى، له‌ شوينيكى ديكه‌شدا ده‌بيته‌ زمانى چندوكان! هه‌مووى ئەوانه له‌ لايه‌ك و كورده بۆ خوڤشى له‌ لايه‌ك بووه‌ته به‌لاى ميژوو. زور دوور نه‌روين ئەوه‌نده‌ى له‌سهر ميژووى كورد له‌ نيۆ لاپه‌ره‌كانى نووسراوه به‌ ده‌ستى فارسه‌كان ياخو وه‌رگيژاوه‌ى نووسه‌رانى بيانى به‌ فارسى يان كوردى ده‌رده‌كه‌وئ، هه‌ر ناوه‌رۆكى نووسراوه‌كان زور جارن راستيه‌كان به‌ پينچه‌وانه‌ى ويستى چه‌واشه‌كاران ده‌رده‌خه‌ن. بۆ وینه په‌رتووكى «دريختا سوڤريك» كه له‌ سه‌رده‌مى ئەشكانيه‌يه‌كان به‌ زاره‌كى گواستراوه‌ته‌وه و له‌ سه‌رده‌مى ساسانيدا واته به‌ زمانى ديريى كوردى نووسراوه، به‌لام فارسه‌كان به‌ شيويه‌يه‌كى نارپك وه‌ريانگيژاوه و شيواندووينا و كردووينا به‌ دره‌ختى ئاسوڤريك، به‌لام راستيه‌كه‌ى «دريختا سوڤريك». واته هه‌ر ناوينيشانه‌كيشى زياتر له‌ كوردى نزيكتره. (عه‌بدوللا ئيبراهيمى، مالپه‌رى فه‌ره‌نگ و ميژووى كاوه)

به هوى شالاوى عه‌ره‌ب و تورك، په‌رتووكخانه‌كانى كوردستان سووتيندراون، به‌ره‌مى به‌رچاو نه‌ماوه‌ته‌وه، به‌لام ئيبين وه‌حشيه له «شوق المستهام فى معرفة رموز الأعلام» جه‌خت له‌وه ده‌كاته‌وه كه سيبى به‌ره‌مى بينيوه كه به‌ زمانى كوردى نووسراون و هه‌نديكى بۆ زمانى عه‌ره‌بى وه‌رگيژاوه، دياره دواتر فه‌وتيندراون، به‌لام ده‌كرئ بگوترئ كه په‌رتووكى «سه‌ره‌نجام» يان «ديوانى گه‌وره» ى په‌يره‌وانى يارسان و په‌رتووكه پيروزه‌كانى ئيزديه‌كان، واته «جلوه و مسحفا ره‌ش» وه‌ك سى به‌ره‌مى نووسراوى كوردى ناويدير ده‌كرين. گومانى تيدا نيه‌ كه ده‌يان و سه‌دان به‌ره‌مى ديكه‌ش هه‌بوونه يان فه‌وتيندراون ياخو هيشتا نه‌دۆزراونه‌ته‌وه. ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر هۆنراوه‌كانى بابا تاهيرى هه‌مه‌دانى ده‌ستكارى نه‌كرايان، ئيستا وه‌ك به‌ره‌مى كوردى ده‌مايه‌وه، هه‌روه‌ها ئەگه‌ر

گه‌رۆكانى ئەوروپايى نه‌بان، له‌وانه بوو ئەم‌رۆ ئيمه داستانى «مهم و زين» ى «ئه‌حمه‌د خانى» يشمان نه‌مابايه. دل‌سوژان و زانايانى بوارى زمانناسى و كولتورى و كۆمه‌لناسى واى بۆ ده‌چن كه زمانى كوردى به‌ هوى فه‌رمى نه‌بوونى و هه‌ولى بيپسانه‌وه‌ى داگيركاران بۆ لاوازكردن و سهرينه‌وه‌ى و، گيره‌شيوينيه‌كانى ميدياكارانى كوردستان، ئەو گه‌وه‌ره‌ په‌سه‌نه، كه‌وتوووته به‌ر په‌لامارى زۆربه‌ى فه‌ره‌نگه‌ بيانيه‌كان و دزيناى و گوڤيناى وشه‌كانى هه‌ر له‌ ديز زه‌مانه‌وه ده‌ستى پى كردوو و ئيستا هه‌روه‌ماه. هه‌موو ئەو په‌يفانه‌ى كه فارسه‌كان دواى ده‌وله‌تى ماد و عه‌ره‌ب له‌ زمانى ساسانى، توركه‌كان له‌ زمانى ديريى باپيرانمانه‌وه وه‌ريانگرتوون و ئاشكرايان نه‌كردوون، يان راسته‌وخۆ له‌ زمانى ئيستاى كورديه‌يه‌وه وه‌رگيرون، وه‌ك په‌يفى رفيندراو به‌ ناو ده‌كرين و زمانى كوردى خوى به‌ خاوه‌نى راسته‌قينه‌ى ئەو وشه و په‌يفانه‌ ده‌زانى. ليژده‌ياه گرينگى بوون و نووسيناى فه‌ره‌نگى وشه يان وشه‌دان ده‌رده‌كه‌وئ.

فه‌ره‌نگى وشه‌ى هه‌ر ميلله‌تيك ناوينه‌ى ژيانى كۆمه‌ل و سرووشتى ئيشوكار و راده‌ى پيشكه‌وتنيتى. له‌ رپى ته‌ماشاكردنى فه‌ره‌نگه‌كه‌يانه‌وه تيده‌گه‌يت كه ئەو ميلله‌ته گه‌يشتوووته چ ئاستيكى رۆشنيريى، ئابوورى، زانستى و... واته په‌يوه‌ندى به‌ ژيانى كۆمه‌لايه‌تياه‌وه هه‌يه، له‌ هه‌ر بواريكيشدا پيشكه‌وتوو بن، فه‌ره‌نگى زمانه‌كه‌يان له‌و بواره‌دا ده‌وله‌مه‌ند و پيشكه‌وتوو تره.

فه‌ره‌نگى زمان پيك هاتوو له‌ دوو به‌شى سه‌ره‌كى (فه‌ره‌نگى بنه‌رته‌ى و فه‌ره‌نگى گشتى). فه‌ره‌نگى بنه‌رته‌ى هه‌موو ئەو وشانه‌ ده‌گريته‌وه كه هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاي په‌يدا بوونى ئەو زمانه‌وه هاتوته ئاراوه، واته وشه په‌سه‌نه‌كانى زمان ده‌گريته‌وه، ئەمه‌ش ئەوه ناگه‌يه‌نى كه ته‌نها مولكى يه‌ك زمانن، چونكه هه‌ر زمانيك، خيزانه زمانى خوى هه‌يه و هاوبه‌شى زۆره له‌ نيوانياندا، به‌لام فه‌ره‌نگى گشتى واته سه‌ره‌جم وشه‌كانى زمان، ئەوانه‌ى بنه‌رته‌ى و ئەوانه‌ش كه له‌ ئەنجامى تيكه‌لاوى له‌ گه‌ل ميلله‌تانى تردا هاتوووته ئاراوه، به‌ هوى پيداويستى رۆژانه‌وه به‌ هۆكاره‌كانى بازرگانى و ئابورى و زانستى و...

به‌ر له‌ دوو هه‌زار سال تا چاخيك پيش ئيستا فه‌ره‌نگنووسى برىتى بوو له‌ كۆكرنه‌وه‌ى كۆمه‌ليكى سنووردارى وشه كه بۆ تاقيكى چوكه‌ى خه‌لك كه‌لكى هه‌بوو. ويراى گشتيبوونى راهيتان و گه‌شه‌ى زانست له‌ نيوان ساله‌كانى چاخى ۱۹، فه‌ره‌نگنووسى له‌ ئەمريكا و ئەوروپا گشتگير بوو و گه‌شه‌يه‌كى به‌ر چاوى به‌ خويه‌وه بينى و بناغه‌ى فه‌ره‌نگه‌ گه‌وره‌كان دارپژرا. په‌ره‌پيدانى فه‌ره‌نگنووسى و پيوستى به‌ فه‌ره‌نگه جياوازه‌كان له‌ سه‌رده‌مى ئيستا له‌ لايه‌ك و سه‌ره‌لدان و پته‌بوونى زانستى نوئى زمانناسى له‌ لايه‌كى تره‌وه پيوستى پيداچوونه‌وه به‌ نه‌ريتى فه‌ره‌نگنووسى هيتايه ئاراوه و بنه‌ما و ياساى فه‌ره‌نگنووسى نوئى دامه‌زرا و زانستنمه‌نووسى له‌ فه‌ره‌نگنووسى جيا كرايه‌وه. فه‌ره‌نگ (قاموس) وه‌كوو كتبيكى سه‌رچاوه و ژيده‌ر،

رێک و بە وردی لیکۆلێنەوهیان بۆ بکری تا دۆخی ئیستا چاکتر هەست پێ بکری.

یەکێک لە تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی زۆربه‌ی فەرهنه‌نگه‌کان، ئه‌وه‌یه‌ که کاتیک بۆ وشه‌یه‌ک یان زانیارییه‌ک په‌نا بۆ قاموس ده‌برد ریت و مه‌به‌ست ده‌پیکری، ویک ده‌نێردری تا هه‌ل و ده‌رفه‌تی تر، به‌لام قه‌له‌م و شیوه‌ی نووسینی و زانیارییه‌کانی په‌رتووی «واتاگه‌لی نیوه‌کانی مادی - کوردی» خوینەر له‌ گه‌ل خۆی به‌رده‌وام ده‌کات و بێ مانوو کردن، هه‌ستی چیژ و پرسیارکردنی پێ ده‌به‌خشی. ده‌کو تاییدا رام وایه‌ هه‌شتا بۆشاییه‌کی زۆر له‌سه‌ر ئه‌م په‌هه‌نده‌ ماوه‌ته‌وه و ده‌کری کار و لیکۆلێنەوه‌ی زیاتر ئه‌نجام بدری، نیو و وشه‌گه‌لی زیاتر بدۆزینەوه و جگه‌ له‌م دوو به‌رگه‌، چه‌ندین به‌رگی تریش پێشکیش به‌ کتییخانه‌ی کوردی بکری، هه‌روه‌ها نووسینی ئه‌م په‌رتووکه‌ به‌ زمانی فارسی رهنه‌گه‌ راده‌ی خوینەرانی له‌ ئێران و له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان به‌ریته‌ سه‌ری به‌لام نووسین و وه‌رگیرانی ئه‌م چه‌شنه‌ په‌رتووکانه‌ بۆ کوردانی لیکۆله‌ری فارسی نه‌خویندوو و تامه‌زرۆ به‌ زمان و میژوو و فەرهنه‌نگی کورد، زۆر پێویسته‌.

سه‌رچاوه‌کان:

- زمانناسی و زمانی کوردی، برام شه‌وقی، کولتور، ژماره ١٣، ئابی ٢٠١٤ سلیمانی
- شه‌رفه‌ندی، عه‌بدوهرحمان (١٣٧٦)، هه‌نبانه‌ بۆرینه، چاپی دووه‌م، تاران، سروش
- فتوحی، رحیم (١٣٨٥)، ریباز و شیوازه‌کان له‌ وێژه‌ی کورددا، شنۆ، وه‌شانخانه‌ی ئاریا
- قازی، ئه‌حمه‌د (١٣٩٥)، زاواوه‌ی زبانی کوردی، سه‌قز، وه‌شانخانه‌ی گوتار
- که‌مال مه‌مه‌د، ٢٠١٩، ئه‌نتۆلۆجی بئه‌رته‌ی و بوونی مرۆف، سلیمانی، چاپخانه‌ی ره‌هه‌ند، چاپی چواره‌م
- عومه‌ر سه‌دیق، فارۆق و عوسمان که‌ریم عه‌بدوهرحیم (٢٠١٤)، وشه‌ی زمانی کوردی و رینگاکی ده‌وله‌مه‌ندکردنی، سلیمانی، زانکۆی سلیمانی
- مینۆرسکی و کورد، فلادیمیر مینۆرسکی. وه‌رگیرانی ئه‌نوه‌ر سولتانی، ٢٠٠٦ چاپی ٢، چاپخانه‌ی وه‌زاره‌تی په‌روه‌رده
- هونه‌ری سۆمه‌رییه‌کان و کورته‌ میژویه‌ک، نووسینی: خالد دۆستی، گۆفاری کۆچ، ژماره ١٦، به‌هاری ٢٠١٢، سلیمانی
- نه‌ججاری، جه‌مال، میژووی زمانی کوردی، هه‌ولێر، هه‌وتوونامه‌ی بانگ
- اشنوی محمودزاده، رحیم، معانی اسامی مادی - کردی، تهران، چاپ زرین، ١٣٩٧
- تابانی، حبیب اله، وحدت قومی کرد و ماد منشاء نژاد تاریخ تمدن کردستان، تهران، نشر گسترده، ١٣٨٠
- مردوخ روحانی، ماجد و همکاران، فرهنگ دانشگاه کردستان فارسی کردی، سنندج، دانشگاه کردستان، چاپ دوم ١٣٨٥
- مالپه‌ری کوردستانپۆست، هه‌لو ئارام
- مالپه‌ری فه‌رهنه‌نگ و میژووی کاوه، عه‌بدوللا ئیبراهیمی
- مالپه‌ری وشه، ویدا عوزیری
- مالپه‌ری ریکار، هه‌قه‌یقینیکی تاییه‌ت سه‌باره‌ت به‌ زمانی کوردی

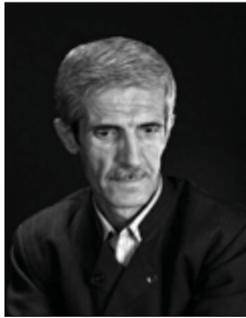
ئهرکی یارمه‌تیدان و ناساندنی وشه و پیناسی وشه‌یه به‌ که‌سیک که‌ شاره‌زایی ته‌واو یان هه‌ر ناسیاوی له‌ گه‌ل ئه‌و وشه‌یه‌ نییه‌. گه‌لی کورد به‌داخه‌وه زۆر دره‌نگ بیری له‌ کۆکردنه‌وه‌ی فەرهنه‌نگ کردۆته‌وه، به‌و شیوه‌ی له‌ سه‌رچاوه‌کاندا باس کراوه، یه‌که‌م فەرهنه‌نگی کوردی له‌ سه‌ده‌ی ١٦ له‌ سالی ١٦٨٢/١٦٨٣ ی زایینی له‌ لایه‌ن هۆنه‌ری مه‌زنی کورد «ئه‌حمه‌د خانی» له‌ ژێر ناوینشانی (فەرهنه‌نگی نه‌وبه‌هار) دا نووسراوه. ئه‌م فەرهنه‌نگه‌، له‌ به‌رگره‌وه‌ی نزیکه‌ی ٦ه‌زار وشه‌یه‌ و به‌ شیوه‌ی (قه‌سیده) و هه‌ر قه‌سیده‌یه‌کیشی له‌ سه‌ر کیشیکه‌. فەرهنه‌نگی نه‌وبه‌هار، فەرهنه‌نگی کوردی عه‌ره‌بی بوو، هه‌روه‌ها له‌ میژووی فەرهنه‌نگنوسی کوردیدا ناوی چه‌ند مامۆستای هه‌لگه‌وته‌ وه‌ک شیخ مه‌مه‌د خال، گیوی موکریانی، شیخ مه‌مه‌د مه‌ردۆخ، عه‌بدوهرحمان زه‌بیحی، هه‌ژار موکریانی و ... به‌رچاو و دیاره‌.

دیاره‌ نووسینی فەرهنه‌نگی وشه، یاسا و ریسای تاییه‌ت به‌ خۆی هه‌یه‌، هه‌روه‌ها پێویستی به‌ تاخمیکێ لێزان و پسپۆره‌ له‌ زمانه‌وانی که‌ شاره‌زا بن له‌ زانسته‌ مرۆپیه‌کان. به‌ ئاوێدانه‌وه‌یه‌ک له‌ ره‌وتی کاره‌کانی ع. دێهخودا بۆ کۆکردنه‌وه‌ و نووسینی فەرهنه‌نگی دێهخودا که‌ ٤٠ سال بێچان خه‌ریکی بووه، بنکه‌ی ده‌وله‌تیی دێهخودایان بۆ پالپشتیکردنی به‌ ته‌واوته‌ی دراوی و واتایی (مادی و مه‌عنه‌وی) بۆ دامه‌زراندووه، هه‌روه‌ها زانکۆ و تاخمیکێ زیاتر له‌ ١٠٠ که‌سی یارمه‌تیاں داوه، که‌سانیکێ وه‌ک د. موعین و سوله‌یمان حه‌ییم و حه‌سه‌ن عه‌مید و ... که‌ بۆ خۆیان خاوه‌ن فەرهنه‌نگن، به‌روه‌ستا و هاوکاری بوونه، ئینجا نرخ و گرینگی هه‌ول و تیکۆشانی میرزا ره‌حیم شنۆییمان بۆ ده‌ر ده‌که‌ویت که‌ به‌ پالپشتی زانیاری و لیکۆلێنەوه‌کانی و به‌ تاخی ته‌نیا و له‌ سه‌ر تیچووی خۆی، په‌رتووکی «واتاگه‌لی نیوه‌کانی مادی - کوردی» نووسیوه‌.

په‌رتووکی «واتاگه‌لی نیوه‌کانی مادی - کوردی» هه‌لگری لیکدانه‌وه‌ی زیاتر له‌ ٦٠٠ وشه‌ی مادییه‌ که‌ واتا کوردییه‌کانی بۆ دۆزراوه‌ته‌وه، ئه‌وه‌ سه‌ره‌رای ئه‌و هه‌موو گۆرین و ونکردنی میژوو، چه‌واشه‌کاری و رڤاندنی ناو و وشه‌ی کوردییه‌کانه‌ که‌ له‌ لایه‌ن نه‌یارانی کورده‌وه‌ کراوه، ته‌نانه‌ت وایان باو کردووه‌ که‌ ته‌نیا چه‌ند وشه‌یه‌کی دیاریکراو له‌ سه‌رده‌می ماد ماوه‌ته‌وه‌ که‌ ئه‌وانیش کوردی نین.

میرزا ره‌حیم سه‌ره‌رای لیکۆلێنەوه‌ی مه‌یدانی و سه‌ردانی شوینه‌ میژووپییه‌کان و کۆکردنه‌وه‌ی به‌لگه‌ و زانیارییه‌کان و باس و وتووێژ له‌ گه‌ل شاره‌زاکانی ئه‌و ناوچانه‌ بۆ نووسینی ئه‌م په‌رتووکه‌ له‌ Historical Method یان شیوازی لیکۆلێنەوه‌ی میژووپییه‌ که‌لکی وه‌رگرتووه‌. لیکۆلێنەوه‌ی میژووی که‌ یه‌کیک له‌ ئه‌سته‌مترین جۆره‌کانی لیکۆلێنەوه‌یه‌، بریتییه‌ له‌ هه‌ول و ته‌قه‌لا بۆ ناسینی بئه‌مای راستی رۆداوه‌کانی رابردو و ؛ ده‌و شیوه‌یه‌دا رۆداوه‌گه‌لی رابردو و باس و راقه‌ و هه‌لسه‌نگاندنیان له‌ سه‌ر ده‌کریت، ئامانجیش ئه‌وه‌یه‌ که‌ رۆداوه‌کانی رابردو و

مانای ناوه کوردییەکان لە زمانی ئێرانی کەونارادا

ئەوێ کاکێ دەخۆن بوو. وەک دەلێن، کابرایەک هەنگوینی دەفرۆشت هەرای دەکرد وەرن بۆ سنجوو! لێیان پرسى: ئەوێ چى دەفرۆشى؟ وتى هەنگوین، وتیان ئەى بۆ هاوار دەکەى وەرن بۆ سنجوو؟ لە ولامدا گوتى: ئاخەر لە ترسى مێش! بەلام ئەوێ چەند سالیکیە مامۆستایەکی ماندوونەناسی دەفەرى کێلەشین و دانیشتووی شاری شنۆ، شاری گیللاس و کارگ و کورادەى کویستانەکانی کێلەشین و سپیریژ و هەوارمامز، دواى موتالاکردنی دەیان کتیب و سەرچاوه، پشکنین و بەدواداچوون و هەلدانەوه و شیکردنەوه لەسەر بەردەنوووس و سووالەتی دۆزراوه و بەردى سەردەرانه و مزگەوت و کلێسه و گەورەمالان، قەبرغەى ئەشکەوت و مغار، بە هەزاران ناوناوینشانی بەرەسەن کوردی دۆزیوئەتەوه کە هەر هەموویان بە بەلگەوه، ملک و مۆرکی کوردی رەسەنیان بەسەرەوهیە و میژووش شاهیدی بۆ دەدات.

مامۆستا (رەحیم شنۆیی مەحموودزادە)، ناویکی ناسراوه و پتیوست ناکات من لێردا بە خوینەرانی بناسینم. (معانی بعضی از اسامی کهن و ایرانی در زبان کردی) «مانای هەندیک لە ناوه کۆن و ئێرانییەکان لە زمانی کوردیدا» ناوینشانی ئەو کتیبەیه بە قەلەمی ئەو مامۆستا خامەرەنگینە لە سالی ۲۰۰۳ زایینیدا کەوتە بازارەوه. کتیبەکە دواى ئەوێ پیرستی بۆ داندراوه، بەقەلەمی نووسەر، دوو پیشباری بۆ نووسراوه، ئەوسا لەسەر پیتی ئەلفبى، جوگرافىای ئێرانی پشکنیوه و بە شار و لادێوه دەستی پى کردووه، شوینە میژووییەکان و تەنانەت گورستانی کۆن و چیا و شوینە گەشتیارییەکانیشی بەجى نەهیشتووه. کتیبەکە لە قەوارەى ستاندار و بە ۵۳۶ لاپەرەى وینەدار تەواو بووه.

بۆ ئاگاداری خوینەری هیژا، چەپکەگولیکم لەم گولجارە بەستوو و بە بین و بەرامەوه لە بەرۆکی ئیوێ ئازیزی دەدم. بەو هیوایە وەک بەفری بەران سەرانى لینگرتین، تەمەن بیوئەفایى نەکات و سەر لە بەرى کتیبەکە وەرەبگیرمە سەر زمانی دایکی. دەسپیک لە پیتی ئا ئابشار:

نوو سەر لێردا بەم شیوێهە باس لە ئابشار دەکات و ئابشار شی دەکاتەوه: ئاو و شار، ئاوەشۆرە، ئاوەلدىر، سۆلاو، سۆلوک، ئەو ئاوێ لە بەرزبیرا شۆر دەبیتهوه. سۆوله دووکیل، ناوی گوندیکە لە بەشى باشووری خۆراوای ورمى بە واتای سۆلاف، یان تافگە. یان لە کوردستانی باشوور، تافگەى گەلى عەلى بەگ بە ناوبانگە.

ئەگەر بە وردى ئاوریک لە میژوو بدەینەوه، لە تەواوی باژێر و شاروچکە و لادى و گوندوکیەکەدا، ناو و نیشانە و بەرامە و تەنانەت سێبەریکی سپیش لە ناو و لەقەم و زید و ژینگە و هاوینەهەوار و بوونی مالباتی رەسەن و رەچەلەکی کوردەواریمان دەبینینەوه و ئەوانەى توژی زەمان شلوی کردوون، بەلام گرگانی مەرگەسات نەیتوانیوه بۆ هەتا هەتایە ئاسەوار و شوینەواریان بسرپیتەوه، لێیان هەلدەنگوین و دلمان بە شنەى بەرامەى رەسەنایەتى و هاوشیریان دەپشکوئ.

ئەگەر وەک گەشتیاریکی وردبین بەسەرئەوه پاژ بە پاژ گەشتیک بەکەین بە نیو ولاتی پان و بەرینی ئێراندا، زیرەکانە بروانین و چاو راخەین و لە چەشنی گەرۆکیکی زیت و بەرپرسیار توژیالان هەلدەینەوه و کەلین و قوژبن و کولیان پشکنین، لە تەتەلە و بەردەنوووس و کیلی سەر گلکۆی مەزەنە میر و جوانخاسان بروانین، ناوینشانی کۆنەهەوار و کۆنە گولمیخی لە خاکدا ماوی رەشمال دەوار و کوانوو و کوچکاورى پیندەشت و بەربناران ئەدۆزینەوه، شەقلی دەستی نەنکەپیرە و باب و کالانى ئیمەیان بەسەرەوه ماوه.

ئایى لە خۆم غەریبەمالی؛ کوئ نیشتمان و زید و مالی ئیمە نەبووه و ئیستە لە مالی خۆمان غەواره و مالبەکولین؟! لە باکوورەوه بچۆ بۆ باشوور، لە رۆژەلاتەوه وەرە بۆ خۆرنشین، کە شەو داها، تریفەى مانگ و ترووسکەى ئەستێران بەقەد خال و میلی خویان شاهیدی دەدن بۆ بوون و بنەچەکە و رەسەنایەتى ئیمە لەسەر ئەو خاکە، وەختی زەردەى خۆر کەوت بریقە و باقى سەرتاپا بەرگی کوردی لە تافگەى ئەو ولاتە جوانی دەچۆرئ لە بەژنى زراقى شەنگەژن و چەلەنگ و جوامیرانی گوردی کوردی نیشتهجی دیاکونشین، سەرنجی ریبواری تامەزرۆ بە کەونارناسی بۆلای خۆی رادەکیشیت.

سالیانی سال، گەشتیاریانی دەرەکی بە ولاتانی جیهاندا گەراون و دەسوورپینەوه بۆ ئەوێ هەگبەیهک لە زانیاری و کولتور و دابونەریتی گەلان کۆ بەکنەوه و جەزی خویان شەن و کەو بەکن و خەرمانى سوور هەلبگرن؛ ماندوونەناسانە ریگای بەحر و بەژ دەبرن و شەونخوونی دەکیشن. دواى ئەوان وەختی ئیمەش وەخۆ هاتینەوه و لە خەوی گران وەخەبەر هاتین، هەیاران وەبەر گویمان دەکەویت ئەوێ لە دوو توپی ئەو کتیبە قەبانەدایە، سەرلەبەرى لەمەر ئیمەیه و رۆنى خۆمانە لەسەرى خۆمانى هەلدەسوون. بەداخەوه ئەگەر بە قەولى کابرای تاین گوتەنى، کەسیکیش ئەو کارەى بە نەینى کردبیت،

ئاپادانا:

به هۆی فزه زار او هبى گۆرانی به سه ردا هاتوو و له كوردیدا ئاهوورامه زدا له سن بهش پىك هاتوو «ئاهوو+مه زدا يان مه ز».

«ئاهوور» ده كرى هۆر به واتای «خورشید» ی فارسی يان هه مان خۆرى كوردی بىت. يان ئه وهى ئاهوور، ئاهوور، ئاير، ئاوری كوردی و ئاته شى فارسی بىت.

له به شى دووهدا = پىتى «a» به كوردی ژووروو به مانای پاشگر دىت وهك «ئاهوورا» ئايه كهى لى زياد ده بى. مه زدا يان مه زدا يان مه زن هه ر له و زمانه دا به واتای «مه زن» ه، ئاهوورامه زدا ده كرى هه ر ئه و خورشیدی مه زن، يان هه وری مه زن يان ئاوری مه زن بىت. هه روه ها مپه رپه رستى و ئاوپه رستى له ئىرانى كۆندا به زمانى كوردی «خۆرى گه وره» هاتوو و دىت. ئاوينه:

له كوردیدا «ئاوينه» ی پىده لىن و له راستيشدا «ئاو+وينه» يه. كه دياره ئه وهش له دوو بهش پىك هاتوو، وهك «ئاو=ئاب» و وينه به مانای ديمه ن دىت، به سه ر يه كه وه ئائينه ی فارسی و ئاوينه ی كوردیيه. له زاراهى هه رزه نى و تاتى كۆنى ئازهر بايجاندا كه ئه وان هه ش زاواراهى كوردىن، ئاوينه «اوينه و اودينه» ی پى گوتراوه. اشنويه-شنو (شنه-اشنه-اشنو):

ئوشنو: قاموسى دىخودا، ناوى گيايه له چه شنى لاو لاو به دارى به روو و سنه و به ردا هه لده چى و رووه كىكى بىنخوشه. هه ندىك له رابردودا گوتويانه شنو، شارى شنه يه. له وه رگىرانى به ردى كىله شىندا كه ده گه رپته وه بۆ سالى 1882 زابىنى.

له فه ره هه نكى هه نبان ه بۆرىنه دا «هه ژار» (شنه = نه سىم) ئه و شرنه ي هه ميشه شنه با ده يگرىته وه.

ئه فشار، هه وشار:

ئه فشار له زمانى كوردیدا له دوو بهش پىك هاتوو «اف-ئه ف، ئاف» له كوردى ژووروو دا واته «ئاو» به شى دووهدا «شار» به مانای شوپوونه وه دىت و له زمانى فارسیدا «ئابشار» ده گوترى. وهك ئاهه شوپه، هه ر به و ناوه وه له كرماشان رووبارىك يان خرىك هه يه به ناوى «ئاوشوران» وهك ئابشارى شه لماش، كه ئاهه لدير و سؤلاف و رپژاوىشى پىده لىن.

ئه نوشيروان:

له فه ره هه نكى موعىن دا (انوشيروان- نوشيروان به زمانى په هله وى)، نازناوى خوسره وى يه كه م، پادشای ساسانى، شای دادگه ر، بىست و يه كه مىن پادشای ساسانى و كورى قوبادى ساسانىيه.

ئه نه وشيروان يان نه وشيروان له زمانى كوردیدا.

نه وشيروان، نيچيروان، نيچيران، له دوو به شى «نيچير» واته راو، وهك قوچبه ران، مه رپه كىوى و به شى دووهدا «وان» واته خاوه ن دىت. كه به سه ر يه كه وه ده بىته نيچيروان، ئه و كه سه ی نيچير ده گرىت و له زمانى كوردیدا به و كه سه ده لىن راوى ئاسك و ئاژه لى كىوى ده كات.

له كارنامه ی ئه رده شىرى بابه كان دا؛ ل، 25. مپه رى باقرى هاتوو: كه ده بىته نيچيرى كوردى. هه روه ها نيچيروان

ئاپادانا له زمانى كوردیدا: ئاپادانما، ئاپدانه، كه له زمانى فارسیدا (آبادان) ی پىده لىن، ئاهه دانى كوردىيه و رپشه كهى ده گه رپته وه بۆ ئاپادان يان ئاپدانه، واته ئاو+دانه، وهك ئاو و ئاهه دانى له زمانى كوردیدا. وهك ئه و په نده كه ده لىن: «تا ئاو هه بى، ئاهه دانىش هه يه»

ئاته ش:

له فارسی كه ونا ردا، هه روه ها له فه ره هه نكى كوردى هه نبان ه بۆرىنه ی مامؤستا هه ژاردا: آتش= ئاگر، ئاير، ئاور، ئابگر، ئاهه هاتوو.

هه روه ها له فه ره هه نكى واژه كانى ئه رمه نى و په هله ویدا: ئاثر واته ئاته ش، به كوردى ناوه راست ئاور، به هه ورامى ئاير، به زاراهى كه له وپى و گۆرانى، ئاگر ده گوترى. ئاخوڤ:

ئاخوڤ: له دوو به شى ئاو و خوڤ پىك هاتوو به مانای خواردن. به سووكه له ناوى ئاخوڤ، له بىنچىنه دا به شوينىك ده گوترى كه ئاژه لان له وه پى تىدا ده خوڤ. هه روه ها ئاخوڤرىشمان هه يه كه ئه وه يان بۆ ده فرى ئاخوڤر دىنه وه ده بى.

ئارات:

يان چىاى نووح، توركان «ئاغرى داغ» و ئه رمه نى «مازىك» ی پىده لىن، زنجيره چىاى گركانى ئاناتولى و به رزترىن بانووى ئه رمه نستان «به رزى 165 گه ره» برىتئيه له نووحى مه زن و نووحى بچووك و كه ووتته سه ر سنوورى ولاتى ئىران و توركيا و قه فقاڤ «رووسيا»، به هۆى ئه وهى چىايه كى گركانى بووه، ئىستاش مه ترسى له رزىنه وهى هه يه و به وتهى ته ورات، كه مپه يه كهى نووح له سه ر يه كىك له و دوو چىايه نىشتوته وه.

كورد هكانى دانىشتووى ده وروپشتى ئارات به «چىاى ئاگرى» ناوى ده هئىن، توركانى توركياش پىتى ده لىن «ئاغرى داغ» ئه وپش له دوو وشه ی «ئاغر» يانى ئاگر و «داغ» واته چىا، ئارات له سه ر سنورى بازركان ده كه وپته كوردستانى باكوور.

ئاريا- ئارىان:

شىخ محه مده مه ردوخ، مپژووى مه ردوخ، ل 28 ده نووسى: ئارى «ئارى، وشه يه كه پىك هاتوو له «ئار، و، ي» ئار له زمانى كوردى و فارسى كۆندا به واتای ئاير، ئاثر، هاتوو به مانای ئاگر.

ئاهوورا مه زدا:

فه ره هه نكى دىخودا به زمانى فارسى به م شپوه يه له سه ر ئاهوورامه زدا ده په يقى: «ئاهوورامه زدا، هوورمزد، ئوورمزد هوورمزد به واتای خودايه، له ئه قىستادا ئوورمزه ده خوئىندرىته وه.

له فه ره هه نكى موعىندا (ئاهوورامه زدا- هوورمزد- ئوورمزد- هوورمزد- خوداى مه زنى ئىرانى كه ونا را و زه رده شتىن به ديه ئه رى ئاسمان و زه وىيه.

«ئاهوورامه زدا» له زمانى كوردیدا:

ئاهوورامه زدا - ئاهوورامه زدا- هوورمزد، ئوورمزد، ئاهوورمزد و هوورمزد و هوورمزدان هه ر هه موويان يه كن.

یان چیرقان ناوه بۆ پیاوان.

ئیران:

ئیران له زمانی کوردیدا، ناوهکانی ئیران، ئاریا، ئاگریا، ئاریانا، ئایریانا، ئایرین، ئارین، ئاورین، ئاگرین، ئائیر. ئەو ناوانه هەر هه موویان که ئیران دهگریتهوه، له بنچینهوه کوردین. «ئاگر، ئاور، ئیگر، ئاهر، ئاتهر، ئایهر، له ئاورهوه سهراچاوه دهگرن.

ئائیری ئەقیستا و ئائیری کوردی به گشتی یهکن و بهمانای ئاگر دین.

بهرزوویه:

بهرزوو، یهکینه له پالاهوانانی شانامه، بهرزوو له زمانی کوردیدا به مانای «بهرز» دیت. ئەگەر ئەو ناوه بۆ پیاوان له بهرچاو بگرین، واته پیاوه بالا بهرزهکه. بهرزوو له شانامه ی کوردیدا پالاهوانی سهرهکی به سهراها ته که یه. ئەو چیرۆکه ی شانامه له لایه ن نووسه ری کوردی کرماشانی «مه نسوور یاقوتی» یه وه کۆ کراوه ته وه و له زاراوه ی که له پوریه وه کردوو یه ته فارسی و به ناوی (بهرزوونامه) شانامه ی کوردی له ۹۶ لاپه رده دا سالی ۲۰۱۰ زایینیدا بلا فۆکی قۆقنوس چاپی کردوه.

په شهنگ:

له ئەقیستا و شانامه دا، ئەفراسیاب، کوری په شهنگ، کوری توور، کوری فه ریدوونه. له زمانی کوردیدا ناوی «په شهنگ یان پرشنگ» مان هه یه، که دیاره ئەمه ش له دوو به شی «پر» به مانای زۆر و «شهنگ» واته جوانی، بۆ وینه له کوردیدا ده لێن: فلانکس «کچ یان کۆر شوخ و شهنگ». یان پر جوانیه.

جوندی شاپوور:

جوندی شاپوور - جوندی سابوور، به عه ره بی کراوه و له راستیدا گوندی شاپووره، «گوندی شاپوور» واته دنی شاپوور، ئاوابی شاپوور. ئیستاش له کوردستان لادیمان هه یه به ناوی گوندهک، واته گوندۆکه، یان دینهاتی بچووک. له کوردستانی باشوور، گوندیک بهو ناوه هه بوو که کاتی خۆی به عس ویرانی کرد.

چاوهش:

چاوهش له زمانی کوردیدا واته ئەو که سه ی گۆرانی ده لێ یان ئامیرهکانی موسیقاییه ده ژهنی و وهک ده هۆل، ته پل، زورنا و دووزله. هه رچهنده ناو و ناتۆره ی نه شیاو یان وه دوو خستوه، به لام ئەگەر بۆ بنچینه ی چاوهش وهگه پین، چاوهش یانی «چاک بیژ»، بهو که سهانه گوتراوه چاکیان گۆرانی گوتوه، ههروهک ویتن و ویتمان و ئوشن و ویش و هتد... مان هه یه.

چهوگان:

چهوگان که له راستیدا میژوو یه کی کۆنی هه یه، چه شنیک یاری بووه و ئیستاش له زۆر شوینی جیهان به ریوه ده چیت. بۆ وینه له میژووی ته به ریدا، باسی یاری چهوگان کراوه، ئەرده شیری باههکان به شداری ئەو یارییه ی کردوه و ده لێ: چهوگان، که رهسته یه که له شیوه ی گۆچان، بهو گۆچانه له «گۆ» یه که ده دریت که له فارسی و کوردیدا ئەو تۆپه له گۆی پیده گوتری و له زمانی کوردیشدا له بری

چهوگان، گۆیهنی پیده لێن. که گۆچانیش هه ره لهو گۆیه وه هه لگیراوه، ده کری ئیمه گۆچان به سه ره دوو برکه دا به ش بکه ین: «گۆ»، تۆپه له یه کی خر که له دار و شتی دیکه ساز ده کریت و «چان» له کوردیدا به مانای چاندن دیت، که ده کری بلین گۆیه که ی دانا، ده کری گۆچانیش له چتوی کوردی وه رگیرابیت.

چوارشه ممه سووری:

چوارشه ممه سووری، ناویکی کوردیه یه و له زمانی فارسیدا پیی ده لێن «چه ارشنبه سرخ» هۆی ئەم ناوهش بۆ ئەوه ده گه ریته وه له ئیران و به تایبهت له کوردستان، شه وی چوارشه ممه سووری دوایین حه وته ی سال له سه ر بهرزاییهکان و له سه ربانی مالان، خه لک ئاوریان ده کرده وه و بهو رهنگه سووره وه به رهو پیری سالی نوێ ده چوون؛ رهنگه ئەوهش بگه ریته وه بۆ ئاورکردنه وه ی سه رده مانی زه رده شتییهکان و له وانه وه به میرات مابیته وه. له بهر ئەوه ی ئاگر و رووناکایی ریزی لێ گیراوه و ئاگر په رستی له ئایینی زه رده شت و ئیرانییهکاندا باو بووه. به کردنه وه ی ئاگر و سه ما و هه لپه رکی به ده وری ئاوره که دا پیشوازی له هاتنی سالی تازه کراوه. هۆی ئەوهش بۆچی له سه ر بهرزایی و ترۆپکی چیاکان له و ئیواره یه دا ئاگر کراوه ته وه، بۆ ئەوه بووه بهو نیشانه یه له دوور و نزیک به یه کدی بلین دوایین چوارشه ممه ی ساله و به رهو پیری سالی نوێ ده چین. ئەو بۆنه یه هه نووکهش له نیو کوردهکان و له ئیراندا ماوه و هه موو سالیکی نوێ ده کریته وه.

بابه گورگور:

ناوه کۆنه که ی که رکوک، شاری «خه زینه ی رهش» له کوردستای باشوور. ههروه ها ناوی ئاوابیهک له خۆره لاتی شاری قوروه ی کوردستانی رۆژه لات. بابه گورگور که له دوو بهش پیک دیت واته باب یان باوک، به شی کوتایی گرگ یان گورگور، ئەویش له زمانی کوردیدا به سه ره دوولایه ندا بهش ده کریت؛ بۆ وینه ده لێن له دووره وه دهنگی گوره گور دیت، یان وهک له رابردوودا ده یانگوت له شوینی که رکوککی ئیستا بهر له وه ی بیره نه وتهکان وه دۆزن، پینان دهگوت بابه گورگور یان باوه گرگ، هۆیه که شی بۆ ئەوه ده گه ریته وه چه و گوره یان له دلی خاکه وه بهرگۆی که وتوه. ههروه ها گریش له زمانی کوردیدا به مانای بلیسه ی ئاور و گرکان دیت.

سهراچاوهکان:

- ۱ - بهرزوونامه ی کوردی، مه نسوور یاقوتی
- ۲ - زانیارییهکانی وه رگیر
- ۳ - معانی بعضی از اسامی کهن و ایرانی در زبان کردی، رحیم اشنوئی محمودزاده، ناشر: پیام امروز. تهران، سال چاپ: ۱۳۸۳

ژیانیکی له رهنگی گۆله گیلایه کانی شنۆیه

میرزا رهحیم شنۆیی له بهر ئاوینهی رۆژگار

(به شیوهزاری شنۆیی)

قه پانچی، سه لاهی، که لاتنته ری، حاجی مه لا برایم راوهندی، بئه ماله ی شیخانی. حاجی مسته فا توتونکار، بئه ماله ی فه روخزاده، فه روخی و نه سیرنژاد، فاروقی زاده، مه جیدیان وقازی زاده، ئه عزمی، خه لیل ئازهر، مه لاکه ریم هه سه ن زاده، عه لی مه ناف، عه لی موسا، هه سه ن خه زایی، سه بیید برایم به رزه نجی، سه بییدقادر سه بییدمه عروفی، حاجی مسته فا ته نها، حاجی مسته فا رهمه زانی، سو فی مه حمود مه حموودی، حاجی عه لی و حاجی برایم قاسمی. بئه ماله ی حاجی ناسر ئه مینی، مه لاشفیع ومه لاسال ح زوودی، بئه ماله ی ئه مین شنۆیی به له دی، حاجی ئه حمه د ومیرزا برایم کامرانی، بئه ماله ی مه عزوری، حاجی ره حمان لیتانی، حاجی شیخو، هه مه دیلان، له تیفی، پاچی ئه حمه د ره سولی ئازهر، حاجی عه ولا مه حمه د عیسا، حاجی عه ولا ئه حمه دیان، حاجی سه بیید عه زیز لاهیجانی، بئه ماله کانی بابایی، مه جیدیان، له عه ل سانی، ئوشنوو یی، میرزا هه سه ن رۆشن بین، کازمی، نه خچروان، مامه ندی، قه له نده ری، حاجی کاشی (قودرته)، حاجی عه ولا هونه ر، حاجی که ریم وسو فی برایم حاجی زاده، سو فی عه لی ئامان، خه لیل بیکی، شه فیعی، حاجی مه لاعه لی سه روه ری، میرزا سه لیم سه لیمی، میرزا فه ره دیوون، سه بیید نه جمه دین موسه وی، میرزا ره حمان زه رزا، بئه ماله ی حاجی شیخ سمایلی به رزه نجی، حاجی مه عزور، حاجی ره حیم شافعی، حاجی ره حمان مه ولوودی، قازی خزی و ده یان بئه ماله ی دیکه. ده بی بلیین هه تا سالی ۱۳۴۵ هه تاوی خه لکی شاری شنۆیه، نزیکه ی سنی هه زار و پینسه ت که س بوونه که هه موویان شنۆیی ئه سل بوونه.

دیاره ئه و وتاره به شیکه له بیره وه ره یه کانم له ژبانی ئاسایی خه لکی شنۆیه و ناساندنی بئه ماله کان که وه کور میژووی ژبانی ئاسایی خه لکی نووسیتمه وه.

له و به شه دا به کورتی باسی بئه ماله ی حاجی مه حمود مه حمودزاده شنۆیی ده که یین. ئه و بئه ماله یه له کۆنه وه ملک ومالیکی زوریان هه بووه و مزگه وت و گه ره کی حاجی هه سه نیش به نیوی بئه ماله ی شنۆیییه. بئه ماله یه کی زورن و ده گه ل زوربه ی خه لکی خزم. له نیو هه موو بئه ماله کانی شنۆیی، لێزه دا باسی کاکم میرزا ره حیم ده که یین که له هه موو شت هه ر له پیتش بووه. هه رجیران بووینه و کاکم ره حیم هه ر وا دیوه و پیاویکی شایی به خوو پیتشه نگ بووه. ئه منیش گویم لئ بووه که له سالی ۱۳۴۲ (۱۹۶۳ز) له ئوستانیدا پیتشه نگی چاندنی داره سیوی لوبنان و

شاری شنۆیه هینده شاره کی جوان و له بهر دلانه. له کۆنه وه هاتییه هه تا ئیستا که. شاره باخیکی دلرفینه وله گولخونچه کانی بونخوشت و جوانتره. که له پارکی قه لاتوک رووده نیشی و چاو ده بریه شاری، دیمه نی جوانی شار سه رمه ستت ده کا. که هاتیته وه سه ر خو، ده بیینی روبره کی جوان شاری شنۆیه دوو که رت ده کا. وهختایه کی هاتییه ناو شاری جا ئه و چهل، جوانییه کانی جوانتریش ده بیینی. باخچه ی گیلای، ره زی بووکان، باوه سووره و گول خونچه ی شاری شنۆیه زور به نیو بانگن. که ده چیه مزگه وتی هه نه فیان و یان قه ده له یه ک ئاوی قه تره کانی دهینی و توسیه کی لئ ده خو یه وه، ئیشتیای خاردنه وه ی ئه و ئاوه و بونی گول خونچه و تامی گیلای، سه رمه ستت ده کا.

هه ر وه کی گوتم شاری شنۆیه، زور که ونه و به لگه شه یی به ردی کیله شهینه. له میژ ساله و بگره هه زاران ساله ئه و به رده خوراگر مایته وه و سه رمای کیله شهینی زور به نیو بانگه، ئه و به رده خو ی له به ر راگرتیه. نووسراوه کانی به خه تی بزما ری نووسرا نه. وه کوو به لگه له گه روی کیله شهین داندرا یه. شاری شنۆیه، شاریکی زور که ونه.

ئه وه ی لێروکانه وه ده کرئ باسی لئ بکه یین. باسیکی له سه ر بئه ماله ی شنۆیی یان ئه سله شاره بییه، بره ک مالی که ون و ره سه نی شارینه و به شیوهزاری شنۆیی قسه ده که ن. ئه و که سانه ی له که ونه وه، خه لکی شاری بوونه و ئه و بئه ماله نه زورتر خزم و جیرانی یه کترینه. ده گه ل یه کتری ئه وه نده تیکه لاویان زور بووه که که س نییه خو ی به خزمی ئه وی دی نه زانی، ژنه کان و پیاوه کان ناوی یه کتری ئاوا گاس ده که ن: کاکم مه حمه د، خالم برایم، مام حاجی، پلکم ئامین، خو شکم زارا، براژنم خاتوون و.... بئه ماله کانی شاره یی ئه وه نده ی وه بیرمه، یه ک ماله کی بوون و له شایی وشینی یه کتریدا بوونه وزور خزم دوست و راست و دروست بوون. بۆ نموونه له نیو بئه ماله کانی شنۆیی ده کرئ ئه و ماله ناو به رم. بئه ماله ی حاجی سو لئانی، حاجی حوسین شیخه، حاجی مه حمود شنۆیی مه حمودزاده، بئه ماله ی ره حیم زاده، حاجی هه مه ده مین شهیدا، حاجی شیخ مه حمه د توتونچی، میرزا مه جید و میرزا ره حمان جه هانگیری، میرزا قادر مه کاری زاده، میرزا ره شیدومیرزا که ریم سه لیم زاده، حاجی که ریم جانو، میرزا شیخ مه حمه د ئیسماعیلی، مه لاسما یل خاکی، حاجی سیمان ره سولیان، حاجی ره حیم شافعی، بئه ماله ی

گهړه که کانی سابلاخی جاران ۲

به شهر به لام دله کان زوو پاک دهبونه وه و شه و به خوشی ته او دهبوو. خوا لینی خوش بیت، جیرانیکمان زور جار کاتی تهخته کردن زوو تووره دهبوو، تاس و مورهی دهاویشته سهربان و ههتا بهیانی نه دهاتنه وه خوار! شهویکی ویستمان بچینه مالی دراوسیه که مان که تازه مالی گویستبووه. خوم تیف تیفه دا و دسمالم شانه و شان کرد و کهوشی پانی میشووله م له پی کرد و به ناز و نیمناز فانوس به دست وهری کهوتین. چهند ههنگاویک له مالی خومان دور کهوتبووینه وه، لینگیکی کهوشه که م له قوریدا رو چوو و لاق به رووتی هاته دهر و کهوشم لئ ون بوو، به لاقی ههتا پشت گویزینگان قوراوییه وه هرچی گهراین به شوینیدا له ژیر نووری فانوسی نه ماندیته وه و نه ماندیته وه و هرچی زورتر لینی دهگه رام، لاق و قولم هیندهی دیش دهچوو دهقوره وه. ناخری گوتم، ههتا لینگه که هی دیکه شم رو نه چوو، به هر لاقیکم بمینئ و دستم هاویشته سرشانی هاوسه رگیان و به ههنگه شهله و هزار به دبه ختی له خانه خوئی وه ژورور کهوتین. به راستی وهک داوهل و قهیلوکم لئ هات بوو! کاتیک به و حاله دیتانم، بوو به قاقالیدان و چهپله ریزان. هر له بن دهرکه هی ئافتاوهیه کیان ئاو بو هیتانم، جا وهره قوره رهنی له ته شک و دامین و قاچ و قولی خوت بشوو. بو سبهینه که هی چوم دوی گه رانیکی زور لینگه کهوشه که م له قوریدا دیته وه.

ئهوکات وهک ئیستا نه بوو که خاتونه کان له بهر چاولیکه ری پارهی مانگیکی خهرجی ژیانان بدن به شیرینی و شهرت و که باب و دؤکلیو و دؤلمه و له پیش میوانی دابنن. زور به بی خولک و بی چاولیکه ری به توی گوله به روزه و چای و قودووییه که غورابی میوانداریمان دهکرد.

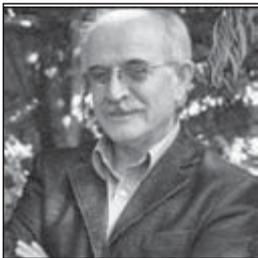
لهو هاتوچویانه دا زور جار ده دیترا که دستیک لیوان بیان میوه خوری به هه موو ماله کانداهگه را. واته بو وینه نه گهر نه شمیل بو مالی ئیمه ی هیتابوو، ئه من دمبرد بو مالی وه جیهایه، ئه ویش دهیبرد بو مالی قومری، له ئاکامدا دهگه بیشته وه مالی نه شمیلی که خاوه نی هه وه لی بوو! شهویکی کاک عه لی له گهل کاک محهمه دهبانه وئی به مالی کاک برایمه وه بچن، دستیک لیوان دست دهنی که

له ماوهی سازبوونی خانووه که مان، سی چوار مال له حاستی مه قهری ئاریایی له نزیک مالی ئیمه ساز کرا که ئهوکاتی مه قهر نه بوو و خانوش نه بوو. ئه و چهند ماله کاره با و ئاویان هه بوو، ئاشناش بوون. ئیمه له و چهند ماله را ته زووی کاره بامان کیشا بوو و به شیلانگ، ئاومان هیتابوو بو ماله خومان. ولاتیکی چول و هول به شه و پر دهبوو له خشه خشی پووش و په لاش و لووره ی گورگ و واقه ی ریوی ... به شه و له کوچه کان ساممان دهکرد. مشک و مار جوو لابانه وه له بهر خشه و هاشه واتده زانی فیل و شیر و پلنگ کهوتونه نیو جهنگل. هر له ئیواریوه جا چهق و لووری چوارپیانیش دهستی پیده کرد. باشی نه هاتبا میشووله و ته په کویره له ژوریش دا هه راسیان پی هه لده گرتین. له هیندیک مالان شارهمیروو هه لیده دا و وهک له شکر، به ولاتی وهرده بوون. جروجانه وهری دیکه ی سهیر و سه مهره ی وهک دهیان جور په پووله و قالوچه، مله، دوویشک، زلبه قوونه، پورايشوکه و... له راستیدا ئه م شوینه، شوین ژینگه ی هه زار و هه زاران و بگره هه زاران هه زار سالی ئه م گیانه له بهرانه بوو و ئیمه ی مروفت داگیرکه ر بووین و خاشه بریشمان کردن.

کاری دروستکرانی بینای خویندنگه که ی ته په ی قازیش ته او بوو، ئه من له وئی دستم به کار کرد. ورده ورده ماله کان ساز بوون. ئه و جار سهردان و پیوه چوون به یه کتره وه دهستی پیکرد و هر نه دهبراهه وه و کهس شه وئی وه مالی خوئی نه ده که وته وه. لهو هات و چویانه دا شتی سهیر پیش دهقه وما. به ره سمی کورده واری خومان، هر دراوسیه که که تازه دههاته گه ره که که مان، چیشتمان بو ساز دهکردن و بو مان دهربدن و دوی چهند شهویک، گوره و چکوله به مالی تازه یانه وه دهچووین. هر کهس له قه دهر خوئی دیارییه کی بو دهربدن و فانوس به دست به نیو قوره شیلوه لئیان وه ژورور ده کهوتین. کاتیک زور خوشمان پیکه وه راده بوارد و شه ومان درهنگ دهکرد به قسه ی خوش و پیکه نین. ژنه کان خهریکی غه یبهت و نه قل و باسان دهبووین و مندالان به کوپ و کچ، بی جیاواری له سر و گویلاکی یه کتری دهچوونه سه ری و پیاهه کان تهخته نهردیان دهکرد. کاتی تهخته نهرکردن به سر یه کتریاندا دهخویند و جاروبار لئیان دهبوو

پيئانه وه بهرن، زۆر له دهرکهی دهدن به داخوه مالي کاک
 برابم له مالي نابن. کاک محهمهد بي ئه وهی که به کاک
 عهلی بلن، له دهرکی مالي کاک حوسين دهدات و دهلي،
 عهلی تازه خو ههر هاتووينه دهری، له جيات مالي کاک
 برابم که له مالي نين ئه وشو دهچينه مالي کاک حوسين.
 کاک عهلی له پر وهبيري ديه وه که شهوی پيشدا ئه و
 دهست ليوانهی له لايه ن مالي کاک حوسينه وه بو هاتوه و
 خو نابي ئه وشو بويان به ريه وه؟ زۆر ده په شوکی و خيرا
 پيش ئه وهی که دهرکه يان لي بکه نه وه، دهسته ليوانهی له
 بو شکیکی که له بهر دهرکهی مالي کاک حوسين ده بي،
 ده هاوی. دهرکه ده کريته وه و وه ژوورده که ون و تو خوش
 و من خوش، ده لين ده بي ببورن که به دهستی به تال
 هاتووین. له پر ساز بووین، جاريکی دیکه له خه جاله تتان
 دهردين. دواي يهک دوو کاتژميران، مالاوایي ده که ن
 و له مالي کاک حوسين وه دهرده که ون. ماوه يه کی زۆر
 به کولانه کانداه خوولينه وه بو ئه وهی که مالي کاک
 حوسين جيگه و بانيان رابخه ن و بنون، ئينجا ليوانه کان
 له بو شکه کهی دهردين. دواي ماوه يه ک که مالي کاک
 حوسين چرايان ده کوژينه وه و هه ستيان لیده بری، کاک
 عهلی دهست ده باته نيو بو شکه کهی ده بين پر له ناو.
 به شوين قووتوی ليوانه کانداه که بری، ده بين هه موی
 تليساوه ته وه و ليک په رش و بلاو بوته وه. هه تا لای ملان
 دهستی ده باته نيو بو شکه ئاوه که و دانه دانه ليوانه کان
 دهردين و يه کی له گيرفانی راستی و يه کی له لای چه بي
 و يه کی تری له گيرفانی سه رسينگی و خوشک بوتان
 بلن نيوه شه وي ده که ريه ته وه ماله وه. هاوسه ره که ی
 گوتی، په روانه کاتيک عهلی وه ژوور که وت، ته واوی گيانی
 خووسابوو، ئاو له سه روگوياکی ده چوراوه، هيلاک
 و ماندوو و شه که ت بوو، ههر ده تگوت به ده که سان
 وه دواي که وتوون. بو لای چووم! به خو م دادا، کوره عهلی
 به خاتری خودای چت ليقه و ماوه؟ ئه وه بو وات ليه اته وه؟
 کي لئی داوی؟ مالم ويران بووووووو..... عهلی گوتی،
 کچی جاري ليه که بری مه يکه به هه لا و بگر و هات و
 هاوار با منداله کان وه خه بهر نه يه ن. جاري ده ستیک جلی
 ئيشکم بو بينه. چا بيه کی گهرم بو ساز بکه، له سه رمان
 ددانم ددانی ناگرئ. سه تل و جه م نه بم باشه، راوهسته
 بو ت ده گيرمه وه چه لي به سه ره اته وه. کاک عهلی دواي
 جلوه برگ گورين و خو ئيشک کردنه وه و چاخواردنه وه،
 به سه ره اته که ی بو ده گيريه ته وه. پيشی ده لي، ئیدی لای هيچ
 که س باسی نه که ی، ئه وه نده قسه ی له خو تدا رابگره. به لام
 کوا ژن ده توانی نه هينيان بپاريژي؟! به يانی هه وه لی وهخت
 نه شمیل له دهرکه ی دا و ليم وه ژوور که وت، که چاوم
 پيی که وت زانيم نه فليکی پييه. گوتم چه قه و ماوه؟ دانیشه
 چا بيه کت بو تي که م، به شينه یی بوم بگيره وه. ئه ويش له
 من نه قل پيخوشتر له نووکه وه به سه ره اته ی کاک عهلی بو
 گيرامه وه. دوو به دوو که ليک پيکه نين و ئه منيش که زگم
 ئه نباری که س نی، له سه ر ئيزنی ئيه به ئاواليکی دیکه م
 گيرامه وه و له ماوه يه کی زۆر که مدا هه موو گهره ک و شار
 زانی. رۆژیک به کاک عهليم گوت، ده ی کاکه وازت له

ليوانه کان هيتابا با ههر له بو شکه که يدا ماباوه و به جيت
 هيشتبا! ئه ويش ولامی دامه وه، ئاخو بران ئی مالي کاک
 حوسين بوو. به يانی که ليوانه کان يان له بو شکه که دا ديتباوه،
 وه ياند هزانی به سه رم داداونه وه و پيی رازی نه بووین و
 ئابروومان ده چوو بويه له ئاوه که ی دهرم هيتانه وه.
 قوتابخانه ی تازه سازبووی ته په ی قازی ئيمکانانی
 زۆر که م بوو. هه ساره که ی ليژ و به رده لان بوو. ئه منيش
 له وي مامۆستای وانهی وه رزش بووم. شاگرده کان کو
 و کچ تي که ل بوون. به لام چوون گهره که که تازه ساز بوو،
 پوله کان قوتابی زۆر نه بوو. هه رکات مندالانم ده برده
 هه ساری وه رزشی بکه ن، هه تمن يه کيان بهر ده بووه و
 سه روگوياکی ده شکا. ناچار رۆژیک له گه ل به ريه وه به ری
 قوتابخانه قسه م کرد که کاکه ئه و کاره به و کاره ناشی،
 ئيزنم ده قوتابيه کان بو کايه کردن ببه مه ئه و زه وي يانه ی
 ده وران پشتی قوتابخانه که ده بيته حاستی ئيستای گهره کی
 «کووی زيبا» و موخابيرات و پاسگای ئيستای ته په ی
 قازی و کووی فه جر تا ده گه ييشته سه يداوايه و زانکوی
 په يامی نوور، که ئاسه واری خانووی لي نه بوو. ئه ويش
 ئيزنی پي دام. هه لبه ت زۆر جار وه رزشمان نه ده کرد وه ک
 چوونی سه يرانی لي ده هات که منداله کان زوريان به دل
 بوو. زۆر کاتيش کوره کان ده روازه ی فوتباليان ساز ده کرد
 و توپينيان ده کرد. به وه رزی پاييز و به هار کايه کردن
 له و زمينه انه بو مندالان خوش بوو. به لام له وه رزی
 زستاندا نه ده کرا. هو لی وه رزشی مه ناف ئاوايه ساز ببوو.
 ئه و جار مندالانم ده برده ئه وي. به خليسکين و توپه به فرينه
 سازکردن و توپ توپين ده چووينه سالوئی. به راستی
 مندالان ده تگوت خودا خه نی کردوون. به و هاتوچويه و
 ئازاديه زۆر خوشحال بوون. ئه منيش که گه نچ بووم،
 هه روا تر. با بيره وه ريه بيه کتان له و چوون و گه رانه وه دا بو
 بگيرمه وه. رۆژیک دوو که س لاتاويان پيدا دام. ئاخو زۆر
 له دل گران هات، نه شمويست ده مه به ده مه يان له گه ل بکه م.
 به مندالانم گوت، وه بهر به ردا نيان بدن. ههر که ئه و قسه م
 کرد. مندالان غيره تيان بزوت. به سه دان برديان پيدا دان.
 خو له کوليش نه ده بوونه وه. کابرای بيچاره کونه مشکيان
 پي ته نگ بوو، لاقه قوونه ی خلاس که خو يان له ته کسی
 هاويشت. ئيستاش که تووشی ئه و قوتابيه يانه ده بم وه ک
 بيره وه ريه کی خوش باسی ئه و رۆژه ده که ن. يادی به خيز.
 به لام ورده ورده زمينه کان فرو شران و کووی زيبا و
 شوينه کانی دیکه ساز کران و ئاسه واری سه رووشتی
 جوانی ده وران پشتی گهره کی فره نه گيانی ته په ی قازی
 نه ما. ماوه ی ۲۶ سال له وي ژيام و به ره و پيري ته مه نی
 په نجا سالی چووم. به لام تا ئه و کاته ی لي روييشتم،
 کاتيک ده مه هويست بيمه بازار، ليسان ده پرسيم ده چی بو
 کوئ؟ ولامم ده داوه ده چه شاری! سالی ۱۳۸۲ کوچی
 هه تاوی (۲۰۰۳) بو هه ميشه له و گهره که به کوله باريک
 له بيره وه ری خوش و ناخوش هاتمه دهر و له شه قامی
 وه فاي خانوومان کرئ که گهره کی له دايکبوونی خو م
 بوو.

يونس بلوريان ماموستايه ك پر له شانازى و خوشهويستى

له راسته وه: حه مده مين داوودى، عه باس بلوريان، كابيرى، يونس بلوريان، شيرزاد، نيسماعيل قازى

ئه وپه پرى شاره زايى و دلسوزييه وه وانه كانى ده كوته وه، كرد و كوتى:

رهنگه شاگردى كوردى وريا و ژير
دهرى ئه و لاوه يان بمينى له بير^۲

بيموايه ئه و شيعره ههست بزوينه، ده لاقه يه كى تازه ي
له بير وميشكى ناماده بووانى لاو و پيرى حازر له نهرى تى
ماته مينه دا كرده وه. ده لاقه يه ك به ره و ناسينى شووناس و
هؤوييه تى گه له چه وساوه كه مان.

دواى ئه و مه راسيمه رهفتار و كردارى هينديك له لاوى
كرچ و كال گوردرا و پييان وابوو ده بى به رامبه ر به هه موو
نه زم و نيزام و ريكره و هيه ك راوهستن و به ربه ره كانى
بكه ن.

كاك يونسى ژير و هيژا به باشى له رهفتارى خاو
وكال و نه كوليوى وان تيگه يشتبوو، هه ربويه له هه ر
ده رفه تيك پي راده گه ياندين رى و چاره ي گه يشتن به ئاوات
و ئاره زوكان له كومه لگاي دواكه وتوى ئيمه ته نيا و ته نيا
ده رس خويندن و چوونه زانستگا و خويندنه وه ي كتيب و
ئاسه وارى نووسه ران و بيرمه ندانى جيهانه و به س.

۳ سال دواتر ديبلۆمى ئه ده بيم وه رگرت و خوم
ئاماده ي ده وره ي سه ربازي كرد. ماموستا چه ند جار
تووشم هات. هانيدام كه له كونكورى زانستگاي ته ورين
به شدارى بكه م. پيم كوت كه: به راده ي پيويست راهيتنانى
وانه كانى ساله كانى رابردوم نه كرده وه. له به ر ئه وه ي
له خوم رانا بينم له و نه زموونه دژواره سه ركه وم.

به لام ماموستاي دلسوز و به رپرس، هه ر پيداگرى له
سه ربرپارى خوى ده كرد.

پاييزى سالى ۱۳۴۱هـ/۱۹۶۲ز ده گه ل نيزيك به ۳۰
خويندكارى ناوه ندى له كلاسى ۴ى ئه ده بى «دبيرستان
ابن سينا»ى مه هاباد، يه كترمان ناسى.

هه ر له پوژه كانى سه ره تايى دا هه ستم به به ريوه به ريكي
ريك و پيك و ئارام له جه وى ده بيرستان دا كرد. ماموستا
يونس بلوريان مودير و ليسانسى ميژوو ژئوگرافيا و
كاك عه باسى ئاموزاي، نازم و ماموستاي وانه ي فه لسه فه
بوون. چه ند ماموستاي دلسوزى ديكه ش وانه كانى ديكه يان
ده كوته وه. زيادتر له ۳ مانگ له سه ره تاي سالى خويندن
تيه پريبوو كه له شه وى ۱۰ مانگى به فرانبار كاره ساتيكي
دلته زين له و شاره روويدا و ۳ برا (يوسف، سوله يمان و
داود) شافعى ده گه ل ۲ كريكار به نيوى مام عه زيز و كاك
ده رويش به هوى ته قينه وه ي مه نجه لى هه لمى كوره خانه ي
خشتى، گياني پاكيبان له ده ست دا كه، به قه ولى ماموستا
هيمن:

مه رگى ئه و سى جوانه بى مراده
ماته مى خسته ئه و مه هاباده^۱

روژى ستيه م ده گه ل گه ليك له چين و تويزه كانى
شار به داب و نهرى تى باو چووينه گورستانى بداغ
سولتان. چه ند شاعير و بيژره سه باره ت به و رووداوه
ناخوشه هه لبه ست و په خشانيان خويندنه وه، هه ر له وى
ماموستا هيمن شاعيرى گه ل به خويندنه وه ي پارچه
هه لبه ستى «گيژه لووكه ي خه زان» ئاگرى له جه رگ و
هه ناوى جه ماوه ر به ردا و هاوارى شين و روپو گه يشته
په رپه روچكه ي ئاسمان!!!

ماموستا له نيوى شيعره كانيدا ئامازه ي به سوله يمان
شافعى ماموستاي ربازي ده بيرستانه كانى مه هاباد، كه به

موهنديس پيژمان بلوريان و خانمكهى لاوين وهليزاده و كچهكانى پهريسا خانم و شهيدا خانم پالپشتى گهوره و گراني بوون و نه يانه پشت ئه و ئه ستوونه پر له شانازييه تيك بروخى و ههروا سه ره برز و سه رفيراز مايه وه.

ماموستا روژى يه كه مى پووشپه رى ١٤٠٠هـ كوچى دوايى كرد و به به شدارى به رفرراوانى جه ماوه رى خه لك له گورستانى بداغ سولتاني مه هاباد، به خاكي پيروزي نيشتمان سپي دردا.

خزمه تي خه لكي زور بوو ئه ولاره (ئو پياوه)
جا چلون داده ميتي له ولاره؟

١، ٢ و ٣- هيمن، سه يد محه مده مين شيخولئيسلامى،
بارگه ي ياران، بلاوكراوه ي ئاراس، هه ولير، سالي ٢٠٠٣
ز، ل ١٢٤

له راسته وه: حه مده مين داوودي، يونس بلوربان، نيسماعيل فه تاحى قازى

له راسته وه: فه ره مهنه ند (سه روكي ئيداره ي فه ره نه نكي مه هاباد)، يونس بلوربان

دوايه چند جار له گه ل براى گه وره م و زاوا و خزمه كاني نيزيكم پيوه ندى گرت چاره م نه ما كه به حورمه تي «ماموستا و شاگردى» له كونكورى ئه و ساله به شدارى بكه م.

روژى دياريكرا و چوومه ته وريز و ئه زمونم دا. پاش چند روژ له راديوى ته وريز، ناوونيشانى وه رگيراونى زانكوى ئه ده بيياتى شارى ناو براو خويندرايه وه كه نيوى منيشى تيدا بوو. سه ره تاي مانگى ره زبه ي ١٣٤٤ هـ ش له سه ر كلاس حازر بووم و له ماوه ي ٤ سال ليسانسى فه لسه فه م وه رگرت.

به راشكاوى ده بيى ئه و راستييه بدركينم كه كاك يونس ژيانى منى له سه ر رى و بانىكي به رته سك، هيتايه سه ر بواريكى پان و بدرين. دياره هه رچه شه نووسين و تويزينه وه و خزمه تىكي فه ره نه نگيم له ده ست هاتووه، له سايه ي رى خو شكه رى و پينموونى ئه و ماموستايه دا بووه كه نه ته نيا من، به لگوو سه دان خويندكارى زانستگا و خويندننى بالا، خويان به قه رزدارى هي ممه ت و شاره زايى ئه و مرو فه ده زانين.

ئه گه ر له روانگه يه كى قوول و به رپان تر كه سايه تى ماموستا يونس بلوريان وه به ر چاو خه ين، بو مان ده رده كه ويى كه بوچى له لاي گشت چين و تويزه كاني شارى مه هاباد وه ك هيتاي ئه خلاق، جيگه و پيگه ي به رزى هه بوو، به و ته ي هاوشاريباني مه هابادى بي جگه له وه بكه ماموستا ياريده رى كو رو كومه لاني خه لك بووه، له بنه ماله ي خو شى دا، ره فتار و كردارى سه ره مشق و كه م وي نه بووه. له به ر ئه وه يكه ماوه ي نيزيكم به ٣٠ سال كه «كاك غه نى بلوريان» برا گه وره ي دژى حكومه تى په هله وي دووم خه باتى كرد و زينداني كرا. به سه ر خاو و خيزانى براكه ي راگه يشت. دوو كيژى ويشى گه وره كردن و به مي ردى دان، قه ت نه به يشت كه س له گو لي كالتريان بي بلي. ئه ويش پاش كوچى دوايى كاك وه هابى براشى، ئه ركى بي راگه يشتن بنه ماله ي به چاكي و پاكي به ريوه برد. هه ره وها كاك ته قى براشى نارده زانستگا و هه تا پله ي دوكتوراي داروسازى پيى خويند.

دوايين وته:

به داخيكي گرانه وه ناچارم ليزه دا باسى زولم و بيداديكي به ناحق كه ده ر حه قى ئه و كه سايه تيه تيكوشه رده ا بكه م ئه ويش كاره ساتيكه كه زوربه ي راپه رين و بزوتنه وه كاني كومه لاني جيهان ديته پيش كه ته روويشك پيگه وه له كلپه ي ئاگردا ده سووتين.

هه ر له دواى سه ره كه وتنى شو رشى گه لاني ئيران له سالي ١٣٥٧هـ/١٩٧٩ز به هو ي ئه وه يكه براى كاك غه نى بلوريانه، له سه ركارى فه رمى لابرديرا و ماوه يه كى زور ژيانى به تالى و ناخوشى تنيه ر كرد. ناوبراو دواى ئه و هه مووه خو به خشى و له خو بردوييه شياوى ئه و ناميهره بانبيه نه بوو كه به سه ريده سه پيندرا!!!

دياره نابى ئه وه ش له بي ركه ين، له ته واوى ساله كاني بي ده رته تاني خانمى شه هلا كه ريمي (هاوژيني) و منداله كاني

گیلاسی پێوهندی خۆراسانی بووه و یه کهم جار هینایتیه شتویه. دایکم بۆی دهگیرامهوه ئه ودهمی که شتو ته نیا چه ند ماشینی جیب و له ندهرویری لی بوو، کاکم رهحیم ماشینهکی سهواری جوانی کرپیوو، مندالی جیرانهکان دههاتنه دیتنی ماشینهکهی. دایکم دهیگوت هه موو جارێ پاش نان خاردنی به یانی، ئه منیش به کورپه کانم دهگوت ههروونه دیتنی ماشینی میرزا رهحیمی. میرزا رهحیم پیاویکی دلسۆز بۆشاری، شایه به خو و ماندی بووه. ئه و خه به رینگار (په یامنیز) وهاوکاری رۆژنامه ی بووه ئه و ده می خالم عه ولا (حاجی عه بدولای توتونچی) هاوکاری ده کرد بۆ فرۆشتنی. له میرزا رهحیم گوی لی بووه که دهیگوت عه بدولا کورپی مالین بوو. ئه و کاتی خالم عه بدولا سه ره په رستی چهن مندالی وهکوو کاکم سمایی برامی کردییه و له بازاری سه ره پۆشی شتویه، رۆژنامه کانینان بۆ میرزا رهحیمی فرۆشتییه. دیاره کاکم رهحیم زۆر له گرفت و کیشه کانی شتویه ی ده رۆژنامه یدا چاپ کردیه. میرزا رهحیم به رپرسی شیروخورشید (ده رمانگا ومانگی سوور) ی شتویه بوو. زۆری خزمهت کردیه و دلسۆزیه کانی له میتشکی زۆر کهس دامایه ولانیکه م دایک و بایم و براکانم زۆر جار باسیان کردیه و به خو شیه وه ریزیان لی گرتییه. شتیکی بابی رهحه تیم (حاجی سه یید عه زیز) باسی لی ده کرد، وینه کیشی بو. له هه موو رووداو و ساته وهخته کانی خو شی و ناخو شی و دانیشتوانی شتویه وینه ی کیشایه و به رهحه تی بی عه کسی بابیشمی هینابوو. دواتر برهک له وینه کانی له سه ر سایته کان بلاو کرایتنه وه. به راستی له دهوله مهندی میرزا رهحیم شتویی شک و گومانم نیه، به لام ئه وه ی میرزا رهحیمی دهوله مند کردیه، مال و سامان نه بوو، به لکوو دلکی گه وره، دلسۆزی و دلاوایی و یارمه ییدانی کاری گشتی شاری بوو. هه تا ئیستا له دوا ی دانانی موزه ی بووه. بۆ ئازادکردنی زیندانیان، بۆ پاراستنی خه لکی له کرۆنای وکرینی شتومه کی نه خو شخانه وکاروباری فه ره نگی زۆری زهحه مت کیشایه، کومه کی کردیه. تا له بیرم نه چوه ئه وها بلیم که میرزا رهحیم زۆر هۆگری ئاسه واری که ون بووه وهکوو به ردی کیله شین و هه ولیکی زۆری دایه که به رده که بگویی ریته وه موزه ی رهزایه. جگه له وهش زۆر به رده نووس و په یکه ره ی که ونی پاراستییه وهوگریکی زۆری له سه ر ئاسه واری که ون هه یه. هاوسه ری میرزا رهحیم ناوی خاتوو پوشدیه بووه. کاکم سمایی برام دهیگیراوه خاتوو پوشدیه مامۆستای قوتابخانه بووه ودهیگوت له سه ر مندالی ئه مری خودای کردیه و جوانه مه رگ بووه. مودیری ئه و قوتابخانه یه بوو که پاش کوچی دوا یی به نیوی پوشدیه ناوئدراس.... ئه من خو م دواتر له و مه دره سه یه ده رسم خو ویندییه.

له هه مووی ئه وانهش سه ره تر به شیکی زۆری ژیا نی بۆ نووسین و تووژیینه وه ته رخان کردییه و عومری خو ی له سه ر ئه و کاره به نرخانه دانایه. ئه من بهش به حالی خو م هیوای ساغی و سلامه تی و ته من دریزی بۆ ده خوازم و ئاواته خوازم وینه ی زۆر بی....

سیاسی، کهلتووری و هونه ریشدا ئه نجامی ئه و چه مکه ره گه زگه رای ی باوکسالاری و دهوله تانی داگیرکه ره. ژنانی کورد له دوخیکی گێژاودا ده ژین کهلتووری ده ستریزی له م سه ده ی دوا ییه دا زۆر په ره ی سه ندوه و رۆچۆته هه موو ده مه ره کانی پێوه ندی خیزان و کومه لگه، برسیتی زایه ندی که مۆدیرنیته ی سه رمایه داری بلاوی ده کاته وه له کومه لگه ی ئیمه دا کاریگه ری هه یه. به تاییه تی پێوه ندیه کانی ده ره وه ی ئه خلاق له نیو خیزاندا تا دی رۆژانه له په ره سه ندن دایه، له ته نیشته ئه و سیاسه ته وه ولاتانی داگیرکه ری کوردستان به ئاگاییه وه دیارده ی له شفرۆشی بلاو ده که نه وه و ده بنه هۆکاری که و تنه وه ی کاره ساتیکی کومه لایه تی. له رووی په ره ره ده وه به ده ر له باشووری کوردستان زمانی کوردی قه ده غه یه یان وه ک زمانیکی په ره ره ده به کار نا هینری. له هه مان کاتدا ئه نجامی زه نه نییه تی ره گه زگه رای ی زۆریه ک له کچان بنه ماله کانینان نایانخه نه به رخیندن. ئه وهش ده بیته هۆی نه زانی و ها ته ناراه ی زۆر کیشه. له گه ل ئه وه ی که له سه ده ی ٢١ داین به لام له هه ندی جیگا کچان خه ته نه ده کرین، له ژیر ناوی ناموس سه نکه سار ده کرین و ده کوژرین. به گشتی ده کری بگوتری له رۆژی ئه مرۆدا له که سایه تی ژنی کوردا شه ریکی ئایدۆلۆژی، کهلتووری، کومه لایه تی و سیاسی له دژی کومه لگه به رپار کراوه و په ره ی پیدراوه و ری له دیموکراتیزه بوون ده گری. هه ر بۆ ئه وه شه گه ر کیشه ی ژن له کوردستان په ره ی له سه ر هه لئه مالری و روون نه کریته وه، بی واتایه پرسه نه ته وه ییه کانی کورد له تاریکی رزگار بکری و ری له سه ر چاره سه ری بکریته وه. له سه ر ئه و بنه مایه وه ها ده کری له دوخی ژنان له به شه کانی کوردستان بروانری:

دوخی ژن له باکووری کوردستان

دوا ی دامه زاردنی کوماری تورکیا، گه لی کورد له باکووری کوردستان روویه رووی سیاسه تی توانه وه و قریکردنی کولتووری کراوه ته وه. زمان، هونه ر کولتور، فۆلکلۆر، ناسنامه ی سیاسی و کومه لایه تی ئه و گه له قه ده غه کراوه و هه موو جو ره کانی کومه لکوژی له دژی به کار هینراوه. شه ری تاییه تی دهوله تیش به تاییه تی ئاراسته ی ژنان و لاوان کراوه. ئه و کومه لکوژیانه ی که له سه ره تایی سه ده ی بیسته مده له و به شه ی کوردستان ئه نجام دراون، ریگا له به رده م ترس، نکۆلیکردن له خو کردن و، قهیرانی کومه لایه تی گه وره ی کرده وه.

کاتیکی سیاسه تی فه رمی پیا ده کراو دژ به کومه لگای کوردی که خو ی له سه پاندنی هه ژاری و نه خو ینده واری و توانه وه و بی ره وه شتی ده نوینی له گه ل بالادهستی نیرینه جووت ده بیته، ئه نجامی زۆر خراپیان به سه ر ژنی کوردا هیناوه. مرۆف ده توانی بلی ئه و ره وشه تا دامه زاردنی پارتی کریکارانی کوردستان هه روا به رده وام بوو. ده کری سه ره له دانی بزوو تنه وه ی ئازاد یخوازی نه ته وه یی بۆ ژنی کورد وهکوو له دایک بوونیکی نو یی مرۆف به ناو بکات.

چه پکیک سۆز و سه مای دهرووناسانهی رازی چریکه یه کی خامۆش

(نۆستالۆژیای شیعری ک.د. نازاد)

پوخته:

«چریکه کانی خامۆش» کۆمه لیک کورته شیعری که ریم دافعی ناسراو به ک.د. نازاده که له م وتارهدا له روانگهی دهرووناسییه وه تیزوانینیک له سهر شیعره کانی کراوه و چاوخشاندنیک دهرووناسانه یه شه له سهر نۆستالۆژیای شیعری ک.د. نازاد.

وشه ی سهره کی: چریکه یه کی خامۆش، ک.د. نازاد، سۆز، دهرووناسی پینشه کی:

که ریم دافعی ناسراو به ک.د. نازاد، مامۆستای خانه نشینکراوی پهروه دهی شاری بانه یه. چه ندین کتیبی چاپکراوی شیعری هه یه. یه کیک له و کتیبانه ی ک.د. نازاد، کتیبی «چریکه یه کی خامۆش» ه.

تیزوانینی دهرووناسانه ی شیعره کانی ک.د. نازاد په نگه گه لیک به چیژ بیت. خه م، دهر د و ژان و خۆزگه له پشتی شیعره کانه وه په نگ دهاته وه و زایه له ی دهنگیان دپته گوێ. دیاره خه می غوربه ت و دووری و خۆزگهی رابردوو، یه کیک له چه مکه کانی دهرووناسییه که ئه و پۆکه له دنیای ویزه و ئه ده بدا جیکه و پیکه ی تایبه ت به خۆی هه یه. به گشتی هه رکات که سیک له زهین و هزریدا ده گه رپته وه رابردوو و به دووپاته و دیتیان تووشی خه م و ژان و له هه مان حالدا چیژیک ده بی، ئه و حاله ته نۆستالۆژیای (Nostalgia) پی ده گوتری. له دهرووناسی، مه ترسی دهروونی (psychopathology) خه یالیکه که له رابردوو سه رچاوه ی گرتوو، رابردوو یه که ته و او بووو و نه ماوه و دووپاتیش نابیته وه. کاتیک مرۆف له ژبانی خۆیدا تووشی کیشه ده بی و یان له باری ته ندروستییه وه تووشی مه ترسی ده بیت و یان بیر له پیر بوون مردن ده کاته وه، یه که م هه لوئیس ت و ریگا بو هه لاتن، که زۆر کاتیش پی ده رباز بوون نادۆزیته وه، ئاواتی گه رانه وه یه بو رابردوو (شاملوو، ۱۳۷۵). یان وه ک کورد ده لی، هه ر ئه و سه ال خۆزگه م به پار. خه می غوربه ت له ریاز ئه ده بی رۆمانتیک:

دهرباز بوون و په نجان، دوو کاکلی سهره کی، بیروکه ی دهرووناسی رۆمانتیکه. په نجان له سهرده م و ژینگه ی ئیستا و پرکار بوون له فه زا و سهرده می تر، بانگه یشته بو سه فه ری میژوویی و جۆگرافیایی، سه فه ری راسته قینه یان له سهر شابالی خه یال، له تایبه تمه ندییه کانی به ره مه گه لی رۆمانتیکه. (سه یه ده یه، ۱۳۶۶: ۹۲ ل)

هزری رۆمانتیک له سه فه ری خه یالای خۆی به هیوای دۆزینه وه ی شوینیکی دلرفین و جوان و گونجاوه که هونه رمه ندی رۆمانتیک ئامانجیه تی پی بگات.

به برۆای لوکاج (Lokag) هزری رۆمانتیک نه ته نیا

په یوه سه ته به رابردوو به لکوو ئامانجیش له خۆ وه رده گریت و ئه رکی هه رکه سه ی گه بیشتن به و ئامانجه یه. (سه یر، ولووی میشل، ۱۳۸۳) خه می دووری له رابردوو به دوو شیوه ی تاک و کو خۆی نیشان ده دا.

تایبه تمه ندییه کانی دهرووناسی شیعری ک.د. نازاد: ئه گه ر له روانگهی دهرووناسییه وه ئاوڤ له شیعره کانی ک.د. نازاد بده یه وه، هه ر له سه ردیپی کتیبه که را که ناوی «چریکه کانی خامۆش» ه، به باشی له پشت تارماییه کانی ئه و شیعره به هه ست و سۆزانه پوو ده که یه دنیا یه کی ناخودئاگا، یانی دنیا یه ک که گه لیک ئاخ و داخ و تفت و تالی تیدا یه و ئیستا که ش به ناوی شیعر نازاد کراون و خۆیان نیشان داوه و شاعیر به و هه ست و سۆزه، ئاگری دل و دهروونی پی سارد کردۆته وه. شاعیر ژینگه ی دهروونی که زهین و بیریه تی ده گه ل نیشتمان و زیده که ی به ده فه ریک ده ناسینی که به زمانی شیعر، گورانی چریکه ی خامۆش ده چری و کولی دلی ده ریژیت. بویه ش ئه و به شه ی زهین و به شی وشیار، ئاویته ی یه ک ده کات و له شیعری «ئاویته بوون» ده لی:

که ده ریابه ک،

بچپته ناو

دلی گه رمی وشکارۆیه ک؛

باوه ش به یه کتر ده که ن

دلیان پر له کول و کو!

نه قه ت ده ریای لی ده مینی

نه وشکارۆ!

که من و تۆش به یه ک ده گه یه ن؛

سه ره مه ست وشادا!

نه تۆ ئیتر خۆت ده مینی

نه شاعیریک،

پیی بوتری: ک. د. ئازاد! (۶ل)

شاعیر گه لیک ئارەزوی کپکراوی ههیه و گه لیک جاریش ناراسته وخۆ، ناخودئاگای کار دهکاته سەر به شی وشیاری زهینی و رقی خۆی له قهفی گۆچانیک ههلهکه نی و به «رق» هوه دهلی:

رانه مەری ئەم چیا به
قەت نابه خشن،

ئەو گورگانهی ئیستا وهک سهگ،
دهلێسنه وه پیلای شوان،

کلکه سووته دهکه ن بۆ نان! (۸ل)

دیاره مه به ست له سۆز، ئەو هه لچوون و حاله ته هه ماسییه به که شاعیر به هۆی رووداویکه وه له خۆیدا ههستی پیدهکات و ده به وئ له وه ست و ئیساسه ی خۆیدا خۆینه ر، یان بیسه ر له گه ل خۆی هاو ده م و هاو به ش بکات. ئەوه ندە زید و نیشتمان و خاک و نه ته وه ی له به ر گرینگه که هه رگیز ئاماده نییه، له که سانیک ببوو ریت که پشت له پیناسه و خاک ده که ن.

ک. د. ئازاد، ناراسته وخۆ روو دهکاته چه مکی پیناسه ی خۆی و مرۆقی نیشتمان هکه ی، به مرۆقیکی خۆناس و قه درزان ده زانی و بۆ بژیوی بویرانه هه ول ده دا و ژیا نی خۆی هه رزان فرۆش ناکات.

ک. د. ئازاد له و شیعره دا به روونی توانیوه تی سۆزیک ی به رز به دی دینی که نه ته نیا خۆی به لکو خۆینه ریش به باشی ههستی پی کردوو و خۆینه ر و بیسه ریشی وه خۆ خستوو ه. شیعره کانی ساده و ساکار و به رده نگ ی باشیان ههیه و خۆینه ر یان بیسه ر زۆر به سانایی پیوه ندی له گه ل ده گریت. وینه، هزر و بېر و فه زای ته ژبییه له مانا. به مانایه کی تر ئەو کورته شیعرا نه، زامیک ی نیو ناخی کۆیه که له ناخی شاعیریکه وه هه لقو لیه. پیویسته به کورتی ئەوه ش بلیم که گیاندنی په یام ئاوا به کورت و پوختی، کاریکی زۆر ئاسان نییه!

شیعره کانی له قوولایی ناخه وه سه رچاوه ده گرن و به ئەزمونیکی تایبه ت و مه به ستمه ندوه، خیرا په یام ده گویزێته وه و له رابردوو و ئەم رۆ وه دنگ دی، به لام نایه وئ داها توه بدۆرین.

رابدوویان بۆ نووسیم
دهسه لاتم نییه بیگورم!
چاک یا خراب به شونمه وه!
به لام داها توه شیعریکه

چۆن پیم خۆش بێ ده به ئوممه وه! (۹ل)

شاعیر به دلنیا یی ته واو ئەگه ر دهسه لاتی له سه ر زۆر شت نییه، به لام دهسه لاتی به سه ر باوه ری خۆیدا ههیه و نابه زئی و شیعری باوه ری به هېچ هیلکی سوور نییه. بۆیه ش له شیعری «پاگا» دهلی:

جیهان،

به ئاو راوه ستاوه و من به شیعیر!

جیهان،

ئاگر ده بسووتین و

من بلیسه ی چاوه کانت!

ده پیم بلێ،

من و شیعیر و چاوه کانت،

به بێ ئەوین، چلۆن بژین؟ (۳۸ل)

له راستیدا له شیعری «دلنیا یی» هه ولکی وشیارانه و له لایه کی دیکه وه ناو شیارانه خۆی ده نوین و ئەوه ی به زمانیدا ها توه هه ولیکه تا فهزا و نیگای له نیوان شک و ناشک تا دلنیا یی به ره و گوران په لکش بکات و دۆخی ئیستا په سندناکات و بۆ دۆزینه وه ی لایه نی نادیا ر هه ول ده دات و دهلی:

بیر له هه رچی ده که مه وه،
ده که ومه ناو شک و گو مان.

زۆر ده ترس م له داها توه
زۆر دوو دل م،

له ئا کاری دونا یی ئەم رۆ!
به لام له دوو شت دلنیا م،

وه فای خۆم و

ئهوینی تو! (۲۸ل)

ئەو له شیعری «که جیم دلی» جاریک ی تر نۆستالۆژی ئەوین و دووری ئەوینداره که ی به شیوه یه کی هونه رمه ندانه ده درکین و ده لیت:

که دێه لام،

ده به م سولتانی سه رزه ی

چی دوندی به رزی دونا یه

له به ر چاوم نه وین نه ی!

که جیم دلی،

ژاکا، ناشاد

ده به مه وه شاعیری خه مان: ک. د. ئازاد! (۸۰ل)

ئەوینداره که ی، ئارامی بۆ ده گویزێته وه و له دلخو رپه ی دوور دهکاته وه که چی هه ر که لێی دوور ده که ویته وه، هه مدیس خه م دایده گریته وه. دیاره نۆستالۆژی دووری، رابردوو، ئیستا، غه ربی، خه م و مه راق له زۆر له شیعره کانی وه کوو توفان، بێ تویی، سۆراخ، شه یدا یی، چاوه روا تهم، کۆچ، جیاوازی، ناسۆر، ته نیا ییه که م مه شیوینه، به قا و خۆشه ویستی، به نده، بیگانه و هتد دیا رن.

نۆستالۆژی، یه کیک له سه ره کترین و گرینگترین تایبه ته ندییه کانی شیعری ک. د. ئازاد. ههستی که سیک ی مرۆقدۆست و ئازاد له دونا یه کی بیگانه، بی روح و نامۆدا تووشی خه م و نۆستالۆژی کردوو ه. خه می دووری له ئەوینداره که ی، ژیا نی ئیستا ی، بیره وه ربیه کانی، خۆشه ویسته که ی، هه رته ی لاوه تی و نۆستالۆژیا ی تاکی ئەوه و ولات و نیشتمان، یاد ی رابردووی، نه ته وه و ده یان چه مکی دیا ر و نادیا ری نۆستالۆژی کۆیه. ئەو له ده ره نجا می هه لسه نگان دنی نیوان رابردوو و ئیستا، ته ژی له خه م و هسه رته و به هیوا ی داها توه، رینگا ده پیوی. وه ک شیعریکی جیاوا ز له هه موو شیعره کانی ناو کتیه که ی به ناوی «شیتی تۆم و عاقل نا ب» وینه یه که له هسه رته و ئەوینی بی پسانه وه پیشان ده دات و دهلی:

شیتی تۆم و عاقل نا ب

به نده ی تۆم و هی دل نا ب

هه تا مردن وه فادارم

چیرۆکی نیوه چل نا ب

ته واوی دیده که ت با بێ

راوم بکا! که سل نا ب

نەداو.

لە پشتی سەریان دادەنا
قورئان و خەنجەری دەبان،
بۆ پیرۆزی و
بۆ پاسەوانی نیشتمان.
باوکم بۆ من،
چیا لەوانە،
قەلەمە کە ی خوشی دانا.
ئێستا قەلەم،
بۆتە چەک و چارەنووسم،
خۆشەویستی و
خەم و شایە نیشتمانی

پێدەنووسم! (کتیبی: نیشتمانی تازە ی شیعەرم)

شاعیر، ئاتای بۆ نیشتمان، ئازادی و سەر بەستییه.
خۆشەویستی نیشتمان بۆ ک.د. ئازاد دەچیتە ناو ریز
و پلە ی ناو پیرۆزەکان. لە روانگە ی ک.د. ئازادەو، ئەو
شتە و ئەبیتە هۆی یەکیەتی لە نیشتماندا نە ئایین و نە
سیاسەت و نە دەسەلاتە، بە لکوو تەنیا خۆشەویستی خاک
و ولاتە.

نە ئاین کۆی کردینەو

لە دەوری یەک

نە سیاسەت و نە دەسەلات

هۆی یەکیەتیمان یەک شتە: خۆشەویستی خاک و ولات!

(کتیبی: نیشتمانی تازە ی شیعەرم)

۲. واتایی: هەر وەها بەرھەمەکانی دەچیتە ریزی
شیعیری واتایی یان چەمکیانە. لە شیعیری واتایی، واژەکان
قسە ی ئەو وەل دەکەن.

تایبەتەندییەکانی شیعیری واتایی:

یەکەم: دووری لە خۆجوانکردن و خۆپازاندنەو
زمان.

دوویم: نزیکبوون بۆ زمانی گوتهیی و سرووشتی
بە پریای زمان.

سێیەم: پێوەندی زمان لە گەل خەلک و ژیان و کۆمەلگادا.

چوارەم: بیرکردنەو لە بەردەنگی خۆی.

شاعیری شیعیری واتایی تێدەکوشت خەلک و
کۆمەلگای ئەو جوورە کە هەیه، باس بکات. «پۆل ئیلوار»،
شاعیری فەرەنسایی، دەلێت: مرۆف شیعیری بۆ گەییشتن
بە مانا دەوێت و زمان بە یارمەتی چەمک و واتایە کە
بوونی هەیه و بوون پەیدا دەکات.

لە شیعیری ک.د. ئازاد هەست خرۆشانە و ئەمە
شیعەرەکانی ئاگرین دەکات. لە هەر هەلومەرجیکدا پەيامی
خۆی بە بەردەنگ دەگەینێت.

دەرد و مەینەتی خەلک و نیشتمان و پەيامی جفاکی،
رەنگی هەرە زۆری شیعەرەکانی مامۆستایە. بۆیە بیر و
ئەندیشە ی دەچیتە ریزی شیعیری واتایی.

جێژن

شایانی وتتە ک.د. ئازاد لە سەر زۆر بەی قالب و
کێشەکانی شیعیری کوردی کاری کردووە و شیعیری هەیه،
(غەزەل، دووبەیتی، چوارینە) کە ئەتوانم ئاماژە بە دوو
کتیبی کە سالانی پیش بە چاپ گەییشتوون، بکەم: ۱-
چەپکی خەونی ئەرخەوانی ۲- برینەکان بە خوی دەشۆم
مامۆستا بیجگە لە شیعەر، دەست و قەلەمیکی رەنگینی
لە نووسینی چیرۆکدا هەیه و خاوەنی چەندین کتیبی
چیرۆکە، وەک «بالۆرەکانی غەریبی» و «فرینگی بێ
کۆتایی» و «لە شەویکی بارانیدا» و چەندان بەرھەمی تری
کە لە چاپ نەدراو.

زۆر بەی نووسینەکانی ک.د. ئازاد (چ شیعەر و چ چیرۆک
و...) کە ژمارەیان زیاتر لە ۶۰۰ بابەتە و لە گۆقارەکانی
ناوخۆ و دەرەو لە چاپ دراون. وەک گۆقاری ئاویتە،
بەیان، رامان، سروە، خەرمانە (چاپی سوید)، ژوان،
دیاری شۆ، مەهاباد، ئایدیا (چاپی هەولیر)، مامۆستای
کورد، گۆقارەکانی خۆیندکاری و.....

بۆ خۆی دەلی: چاپی کتیب بۆ من توزیک دژوار
بوو لە بەر بێدەسەلاتی و ...، بەلام بابەتە لە گۆقارەکاندا
بلاو کردووەتەو و لە گۆقارەکانی ئایدا شیعەرم چاپ
کراو. لە سوید، ئوسترالیا، باشووری کوردستان و لە
ئێرانیش، بۆ ویتە لە «سروە» دا پتر لە ۱۵۰ بابەتەم بلاو
کراوەتەو، چیرۆکەکانم لە مەهاباد، رامان، بەیان و...دا
چاپ کراون. لە زۆر بەی کۆر و کۆبوونەو وەکاندا لە سالی
۶۳ ی هەتاوی (۱۹۸۴) بەولاو شیعەرم خۆیندوووەتەو و
بەرھەمی ئەدەبیم پیشکەش کردووە.

تایبەتەندییەکانی شیعیری ک.د. ئازاد

۱. خۆراگری و نیشتمانی: ک.د. ئازاد لە ریزی شاعیرانی
ئەدەبی نیشتمانی و بەرخۆدانە. یەکیک لە بوارەکانی
رامان و بیرکردنەو لە شیوازی شیعیری بەرخۆداندا،
خۆشەویستی نیشتمان و خاکە. لەم چەشنە لە شیعەردا
بۆ شاعیر هەموو شت نیشتمانە، کە لە شیعەرەکانیدا بە
فراوانی دەبینرێت و زۆر جاریش خۆشەویستەکانی تری لە
بەردەمی دەکات بە قۆچی قوربانی هەر بۆیە بە شاعیری
نیشتمان و خۆشەویستی بە ناوبانگە و ئەشقی ولات و
خاک لە شیعیری ک.د. ئازاد دا شەپۆل دەدات.

بۆ نیشتمان

بمێنم، تۆوی عەشقی تۆ دەچێنم

کە مردیشم، فیدای تۆ یی خۆینم!

ژیان و مردنم بۆ تۆیە، بۆ تۆ!

دەفەر موی چی؟ بمێنم یا نەمێنم!

(کتیبی: برینەکان بە خوی دەشۆم)

ک.د. ئازاد، بۆ پاراستنی نیشتمان، بۆ خەم و شادی
نیشتمانی، چەکی قەلەمی هەلبژاردووە.

لە کوردستان

کاتی کورپیک،

پێی دەنایە سەر دونیایە،

برینه کانم دپته سو
 خه مه کانم بچ رادهیه
 که چیژن دی و
 ولات پره له ماته م
 خه لکه که ی من بچ نه شه په..! (کتیپی: خه منامه ی خاک)

دۆزینه وه یان داهینانی فۆرمیک له شیعرى نۆیى كوردی
 بۆ ئه و مه به سته، که بتوانیت که هه لگری ناوه پۆک و
 چه مکی نه سته ق و یژی شیعره که بیت، که ریم دافعییه.
 نووسه ر، وه رگیژ و شاعیر «ئه مین گه ردیگلانی»، له
 بن ناوی «رۆحی شیعر» روو له ک.د. ئازاد ده لى:

ک.د. ئازاد، ئه و شه ماله ئاشقه په،
 بۆن و به رامه ی ئازادی
 پيشکه ش به خاک و ئاو ده کات.
 ک.د. ئازاد ئه و به هاری ئه وینه په
 گۆل له به رۆکی شارژی نه ورۆز ده دات.
 ک.د. ئازاد ئه و سروه دم پر بزه په،
 بۆ باخ و شاخ و داخ ده دوی.
 گوله نه ورۆزه فیر ده کا
 هه ره شه ی زوقم و به سته له ک نه یتر سینى و
 لیره به ئازادی بروی.
 روو بار و ده ریا فیر ده کا
 به ئازادی شه پۆل بدن،
 لیره وه ره کان فیر ده کا به ئازادی چرو بکه ن.
 هه لفرینی به ئازادی
 فیری بالنده کان ده کات،
 شنینه وه و سه ما و که رو پيشکه کردنی به ئازادیش،
 فیری دار و خه لف و سه وزه لانی ده کات.
 ک.د. ئازاد، ده نگى به رد و شاخ و خاکه
 له گه رووی سووری شیعره وه هاوار ده کات.
 په که م ترووسکه ی گزنگی ئاسوی به یانی نه ورۆزه،
 مزگیپی ژیانیکی نۆی
 به خاکی که سپره ده دات.
 ک.د. ئازاد، رۆحی شیعر و چاوی شیعر و
 زمانی هه میشه سه وزی به هارانی کوردستانه،
 ده نگى دل و ره نگى گۆل و
 هاواری هه میشه به رزی سه ره له دانه.
 ک.د. ئازاد، کانیاویکه
 ژیان به ده ستنی کاتۆر و لیو شه قارشه قار ده به خشنی،
 روو باریکه کاتیک باوه ش به که نار و بنگه ر و میترگاندا
 ده کات،
 ده بن به زه نوپر و زه مه ند،
 بالایان به گۆل ده نه خشنی.
 ده نگى شیعرى ک.د. ئازاد،
 قاسپه ی که وى یاخی له داو و قه فه زه،
 وشه ی بلیسه ئاساشی
 گرکانیکن قورگی چیا شه ق ده که ن و
 ئاشقانه هه لده چن و
 ده بن به تافگه و قه له به زه.
 من له وه تا ک.د. ئازاد ناسپوه،
 ئه شق و خو شه ویستی خه لک و نیشتمانم
 له چاوی شیعریدا دیوه.
 من له میژه ک.د. ئازاد ده ناسم و
 باده ی ئه شقم له جامی بلووری شیعر و

۳ . کورته شیعر (مینیمال) : له شیعرى مینیمال
 شاعیر بیجگه له وه ی له بیر واتا و ناوه پۆکی شیعردا
 بیت، خوی نیگارکیشی وشه کانه و نه خشیان ده کیشیت
 و خوینه ریش پیی وایه هونراوه یه ک تیکه ل به وینه که ی
 له به رچاودایه. ئه م جوړه له شیعر، شیوازیکی نۆی نییه،
 له شه سته کانی زاینی تا ئیستا بره وى هه په. له ئه ده بی
 کوردی هاوچه رخیشدا نمونه ی وه ک.د. ئازاد، په شیو
 و نه مر شیرکو بیگه س و ...

ک.د. ئازاد له م بواره دا خاوه نی ده نگ و شیوازی
 خویه تی، له نیوان سه دان کورته شیعردا شیعره کانی
 ده ناسریته وه. په کیک له تاییه تمه ندییه کانی شیعرى
 ک.د. ئازاد، زه بری کو تایی شیعره که په، ده لین سه روا ده ست
 و پیی شاعیر ده به ستنی و کیش مهیدانی بیر کردنه وه ی لى
 به رته سک ده کاته وه، به لام له شیعرى ک.د. ئازاد بۆمان
 ده رده که ویت که سه روا چه ند کللیکی گرینگه و قورسایى
 مانا و ناوه پۆکی شیعره که ی هه لگرتوه. کیشی له بارى
 شیعره که ش یارمه تی خوینهر و به رده نگ ده دات بۆ ئه وه ی
 به چیژیکی زیاتره وه په یامه که وه رگریت.

سه بک و شیوازی دوو شاعیر (په شیو، ک.د. ئازاد)
 په کیکه و هه ر دووکیان له جیهانیکی راسته قینه دا ده ژین.
 عه شقی ولات و خاک له شیعرى هه ر دووکیان شه پۆل
 ئه دات، ئه و ئه شقه راسته قینه ییشان له په ک کانیاوی
 هاوهرنگ و هاوچیژ هه لده قولى.

بۆ نمونه نزیکى: شیعرى ک.د. ئازاد و شیعرى په شیو
 له م دوو شیعره دا:

ئیسلام جاریک قیله ی گۆرى
 من دوو جارن.
 «ک.د. ئازاد»

بیری من و قیله نه ما وه کوو په کن -
 روو ده که مه هه ر جیه کی ئه م جیهانه،
 روو ی میلی ئه و،
 ته نیا به ره و کوردستانه!
 «په شیو»

ک.د. ئازاد و روو ناکییران:

شاعیر و توره وان «عومه ر محه مه دی» سه باره ت
 به ک.د. ئازاد ده لیت: «په کیک له و شاعیرانه ی چاخى
 نۆیى شیعرى کوردی به ریز ک.د. ئازاده، ئه گه ر بمه وه ی
 به کورتى ئاماژه به په کیک له فاکتوره کانی شیعرى ئه و
 شاعیره بکه م ئه ویش، نه سته ق و یژییه. بابته ی نه سته ق،
 خوی پیشینه په کی کونی هه په و له شیعرى کلاسیکی
 کوردیدا به شیوه په کی هه راو و جیاواز به کار هینراوه
 وه کوو (په ند و قسه ی نه سته ق و...) ی کوردی به لام

ههستی رووناکى نۆشيوه
 به لام سهيره هه نهمزانی
 ئەو کانییه یاخۆ کانی دلی ئەوه؟
 مانگه شهو شیعری ئازاده یان ئەو شیعری مانگه شهوه،
 هه نهمزانی ک.د.د. ئازاد رۆحی شیعره!
 یاخۆ شیعری رۆحی ئەوه!!

کورتە شیعەر، به ناوبانگ بیته و له ناو خه لکی خوینەر و شاعیر و نووسەر، ناویکی تایبته بیت. کورتە چیرۆکه کانی ک.د.د. ئازاد توانیویه تی له ماوه یه کی که م و کورت وه ک شیعره کانی خوینەر به ئاکام بگه یینی و چیرۆکی تایبته تی پی بدات.

بۆ نمونه له قه له می به رزی مامۆستا، من ئاماژه به بیره وه ریه کی خۆم ئەکه م. شه ویکی زستانی سالی ۱۳۹۸ هه تاوی (۲۰۱۹) مامۆستا «ک.د.د. ئازاد» و چهن که سی دیکه له شاعیرانی هه ژا میوانی من بوون.

له و شه وه دا شاعیران هه ر که س به نۆره ی خۆی شیعریکی خوینده وه. تا نۆره به مامۆستا گه ییشت و قه سیده یه کی خوینده وه به ناو «شه خته لپی داوه». ئەو شیعره زورشتی تیا بوو. وه ک بیر و باوه ری مامۆستا خه لکدۆستی و خاکدۆستی شاره زایی و زانایی مامۆستا له کۆمه لگا و خه لکی چه وساو ه. زانایی له سه ر سیاسه ت و بۆچوونی له سیاسه تی رۆژ له وانه گرینگتر پاله وانیه تی له عاست دیکتاتوری و زولمی زالمان و هه روه ها زۆر خالی گرینگ. من له لایه ن خۆمه وه ناوی ئەو قه سیده م نا ئالای نیشتمانی شیعری ئازاد و دواتریش چهن جار ئەوه م به مامۆستا گوت که ئەگه ر ئالایه ک بۆ نیشتمانی شیعرت هه لیکریت، بینگومان ئەو قه سیده ئەوه ند به پیزه، ئالایه کی هه رمانه بۆ نیشتمانی شیعری تۆ، مامۆستاش به نه رمی پینده که نی و ئەو لیدوانه ی به دل بوو.

ویژه وان «هیرش بیتووشی» له بن سه ر دیری «وهک وه فایه ک» بۆ که ریم داعی شاعیر دهنووسیت: «ئه گه رچی له توانای هه یچ پینووسینکی به برشت و پاراوی سه ر ئەم زه وییه دا نییه شه وکه ت و شک و گرینگایه تی مامۆستایه کی نیو سه نگه ری راهیتان و هۆنه ریکی گیانفیدای نیو مه ته ریزی زیده که ی پیکه وه بینیته سه ر لیتووسی پیزانین و بیناسینی، به لام من وه ک وه فایه ک و وه ک ها ورئیه کی دیرینی ئەو رووناکبیره دلیره به ئەرکی سه رشانی خۆمی ده زانم که هه ر هه نده ی هه شتیک له مشتیک که سایه تی و لیه اتووی، زانایی و دانایی، بویری و چاونه ترسی، دلسۆزی و نیشتمانی به روه ری و له هه مان کاتدا راستگویی ئەسرینه روون و په وانه کانی پینووسی مامۆستا «ک.د.د. ئازاد» که کۆی سنووره کانی بویریان برپوه و له دنیا دا ده نگیان داوته وه، به ریزه وه بنرخینم و به گویی کپی جیهانی خه وتوو بگه یه نم.

به ریز مامۆستا «ک.د.د. ئازاد» که سایه تیه کی ئازاد، هۆنه ریکی دل پر له کول و کۆی ئەمه گناسی، گه میه وانیکی رزگاریدەر له شه پوله سه رشیته کانی ژیان و مه شخه ل به ده ستیکی ئامۆژگاری و رینمایی بۆ گه ییشتن به ئاسۆی سه رکه وتن و راچله کاندنی به رده ی لاوان و کۆی ئوگرانی زانست و زانیارییه. به دریزایی ته مه نی پر له هه وراز و نشیوی، له پیناو به رژه وه ندی گه ل و ولاتیدا بی پسانه وه وه ک مۆمیکی مزگینیدەر سووتاوه، رووناکایی به بییری نووستوانی ناو پینخه فی دواکه وتووی و بیتاگایی داوه. به زانایی و مه زنایه تی بییری پینشکه وتوانه ی، بیوچان

تا هیر وه یسی (کۆچه ر) ، رووناکبیری ده قه ری کرمانشان له سه ر که ریم داعی ده لیت: له سه ر که سایه تی و بیر و باوه ر و هزری کوردانه ی مامۆستا، زورشت هه ن که جیگه ی باس و سه رنجدانن.

مامۆستا، شاعیریکی نیشتمانی به روه ر و نیشتمانی لایه نه که وه ک شیعره کانی نیشتماندۆست و خاکدۆست و خه لکدۆسته بۆیه شیعره کانی له ناو خه لکدا ده نگدا نه وه یه کی تایبه تیان هه یه، یه ک له تایبه ته ندیه کانی ک.د.د. ئازاد کورت ه شیعره که له و باوه ردا ده ستیکی بالای هه یه و خاوه ن ده نگ و رهنگیکی تایبته به خۆیه تی، ئەگه ر له نیو سه دان کورته شیعری، شیعریکی ئەو دابنریت، بینگومان خوینه ری شیعری ده یناسیته وه و به شانازییه وه له به ری ده کات.

کورتبوونی شیعری ک.د.د. ئازاد ئەو گرینگیه ی له خۆیدا هه یه که له میتشکی خوینه ردا بۆ ماوه یینکی دریزخایه ن ده مینیته وه و له نیو خه لک و ژیا نی ئاسایی و سیاسییان زۆر کاریگه ری هه یه. کورته شیعری ک.د.د. ئازاد پر په بیستی خۆی هه لگری په یامه بۆ خوینه ر و به رده نگی. بۆ نمونه:

«واژۆ»
 نه بۆ خۆشه ویستی و
 نه شه ر؛
 هه یچ یاسایه ک نه نووسراوه!
 ئەوه ی باوه
 دوا یین دیری هه ر دوو چیرۆک
 به خوینی سوور واژۆ کراوه!

«کۆچه ر» ی تۆره وان هه روه ها ده لی: له م کورته شیعره دا ک.د.د. ئازاد توانیویه تی بی ئەوه ی قه سیده یه ک له ئاکامی شه ر و خۆشه ویستی بنووسی، به و مه به سه ته ی خۆی بگات و په یامی خۆی به خوینه ر و به رده نگی بگه یینی، زۆره ی کورته شیعره کانی ئازاد به م شیوازه پرناوه رۆک و چیرۆکه خشن. راسته دا هه نده ری ئەو شیوازه شیعره، مامۆستا په شیو بووه به لام ک.د.د. ئازاد، یه که م گه شه پینده ر و دریزه پینده ری نووسینی ئەو شیوازه کورته شیعره بووه و زوریش له و رینگه دا سه رکه وتوو و چالاک خۆی نیشان داوه. مامۆستا ک.د.د. ئازاد نه ته نیا له بواری کورته شیعردا به لکو له قه سیده و غه زه ل و شیعری نوئ و چیرۆکی ده ستیکی بالا و قه له میتکی تایبته به خۆی هه یه.

ئەو بلیمه ته توانیویه تی له چیرۆکی هه ر وه ک

عابيد حسهينى - سه قز

شاعيرى رهند و بوئرى قه رنى لاسارى

(مه لا كه ريم سارده كوئسانى)
ناسراوه به راوچى و نووسراوه كانى)

ئەم شاعيره نيشتمان دوسته، دەلین «دەبیره تینم ژانى
جەستەى ناو سەھۆل»، دېر بە دېرى ھەلبەستە كانى ئەو
رەتاندنەى تىدايە، تىكە لاوى ئازارە كانى كۆمەلگاکەى بوو،
رووسوور بوو بەو دەى لە سۆى گەل بسووتیت. سەرى
لە ھەموو قوژبە كانى رامیاری سەردەمى خۆى داو،
بەو ەج و بە جەرگ و بر، تىكە لاوى جفاک و جوولە و
بزاقى ھەمە چەشنەى بىرى سەردەمیانەى خۆى بوو، بە
جەستە چىشتووویەتى و لە پىتاویدا، زىندانى و ئەشكەنجەى
دیو، شانى داوہ تە بەر كۆلكىشان و ھەناسە برکى، شاخ
و زەندۆلى كوردەوارى بۆ تەيارکردنى رەوتى گەشە
سەندنى رامیاری گەلەكەى پىواوہ.

خۆى دەلى «دوو زستانی بە فراوى بوومە بارەبەر،
كۆلھەلگر یا سەركاروانى یارمەتەلگران بۆ مەرز، بۆ
جىگای زۆر چر و پىدەشت، بارەكانمان ئاودیو دەكرد
و لە سیخوڤەكانى دل و سیخوڤەدیو دەكرا و دەدرايە
دەستى بارزانى».

مامۆستا «راوچى»، راوچى گۆشت و نچیر نەبوو، ھوگر
و ئەویندارى لاپال و زەنویران بوو، كەژ و چیا، رایەخ
و پایەندازى بوو و ئوقرەى بە ئاوى كانیاو گرتوو و
بارتەقاي جەستەى لە ھەشارگەى گاشەبەردا دالە داو.
تەمالى ئەو، بنچک و رەوہک و لانسارى نیشتمانى دەلالى
بوو، زاخاوى مېشكى بە وشەى شەنگ و رەنگالەى چیا
دامرکاندوو و زانای بەرزایى چیا بوو.

شيعر و نووسینى، دارمالە لە بەرد و رەوہز و گول و
گیا، بۆ ویتە:

«تکەى رندوو، فیکەى مەلان
زىقەى شالوور، لوورەى تەلان
سەدان ھەزار دیمەنى تر
ھۆرە و لۆرە و سەربەندى تر.
بۆنى بىزا و گىابەند و خاو
ھەلز و كەما، بىترانى لاو
برکە ھەلالە و چەوورۆكە
گولالە، كاشمە، مەندۆكە
چاوە كوتكە، خۆش ھەلکەنە
بەلگە نەسیر، گىا بەلگەنە.
نۆكنۆكیلە و جاوہ لوووكە
گىاچۆلەكە، سېوہ لوووكە
گەزە خۆرە، گىا بىنیشتە
گىاپالاو، لووشە چىشتە
بىچكە، كورادە، گىبلاخە

قەبەترانە، گول قەباخە
چەقە، چەورین، بۆرە سوورە
لوشین، چەقەلۆ، چنوورە
سوئسن، وەنەوشە، ھەلاوہ
قاتەرەشین، بنکولاوہ
شنگە شاخە، گىابەرخۆلە
گۆبەرۆكە، گەلا سۆلە
ھىرۆ، تەرەزەن، مېلاقە
شیرینشۆكە، تەنیا لاقە
پنكە، گەزیزە، گەزگەزە
گولبەرۆنە و تالە گەزە
رەبەنۆك و مژمژۆكە
سۆلین، قەجیلە، ترشۆكە
لە رەنگ و روو ھەموو تەيار
بوونە نەخشى، بوورە و بەيار
لە رووى چیا خال و كەزین
بوونە جادوو بۆ دل دزین.

ئەم شاعیره شاخ ناسە، رقى لە دالە دەم و ھەلخوازەكانە
و لە گۆریشدا ھاوارى زولملىكراوى دەكات.
ئەم ھۆزانقانە، داواكارە، زىد و ولاتى، شيعرى تەرى ئەوى
لئى نەبىریت و بىیتە نەمامى بەردەلان و دەم ھەشارگە و
مىژوویش بەرھەمى لە زىر بگريت.

شاعىرىك لە رەگەزى ھەلۆ (ك.د. ئازاد)

خۆى دەربرپوھ. جیژن و بۆنەکانى گەلەكەى وەك ئەركى
نەتەوايەتى دەپاریزی و بە گژ ئەو دەسلەتەدا دەچی كە
رئ بە بەرپوھچوونیان دەگریت.

شاعىرەكانم دەسووتینم
بۆ نەورۆزىك،
كە لای دوژمنان تاوانە!
شاعىرىك ئاگر نەكاتەوھ
چارەنوسى ھەر سووتانە!

«ك. د. ئازاد» جیاواز لە نووسەرى و شاعىرى،
مامۆستایەكى بیرمەند و زانایەكى پەرەردەیه كە
ئەمىستاكە خانەنشینه و دوای سى سال خزمەت بە
منداڵانى گەلەكەى، ئىستاش وەك راویژكارىكى ئەو بواری
سەنگەرى پىنگەى پىنگەیاندى چۆل نە كردووھ و ھەردەم لە
گەل خویندكارانى زانكو لە پىوھندىدايە و یاریدەدەرى ئەو
چىنە لە كۆمەلگایە كە داھاتوو گەل بەرەو ئاستى بالای
زانستى و مۆدېرنیتە دەبەن.

ك. د. ئازاد خاوەنى دەیان بەرھەمى ئامادەى چاپە كە
تا ئىستا توانیویەتى پانزە (۱۵) بەرھەم لە شاعىر، چىرۆك و
مىژوووى كوردانى سۆران بە چاپ بگەيەنى و بیاختە بەر
دەست و دیدەى خوینەران و ئامىزى گەرمى كتیبخانەى
كوردى.

ك.د. ئازاد، بە سەر پىنج زمانى زىندووى دنیادا شارەزایە
؛ ئەوھش بۆتە ھۆكارىك كە بەسەر ئەدەبى بەراوردكاریدا
شاعىرىكى دەسلەتدار بىت بەلام وەفا و بەلىنى بە زمانى
دايك، ئىجازەى پى نەداوھ بە زمانەكانى دىكە بنووسیت و
زمانى شىرىنى دايك وەلانئ، خۆشەویستى لە رادەبەدەرى
بۆ زمانى دايك و رەوشت و ئەخلاقى نووسەرى لەو
ئاستەدا رىگەى پى نادات كە خواست و ئاواتەكانى بە
زمانى بىگانە دارپۆزیت.

بە پىنج زمانان ئاشنام،
بەلام گیانە
زمانى داكى من كوردییه و
نىشتمانم كوردستانە!
قسەى دل و ئاواتەكانم
ناتوانم
بلىم بە زمانى بىگانە!

شاعىرى ك. د. ئازاد، پوخت و پاراو و خاوەن زمانىكى
شاعىرى دەولەمەندە كە سەر لە بەردەنگى خۆى ناشیوینئ،
فكر و ئەندىشەى ئالۆز ناكات، ناىخاتە سەر دوورپىیان و
شك و گومان، واتای دەقى شاعىرەكانى ساكار بەلام ژیرانە
و لیوانلیو لە جوانكارىی لە ئەدەبى زارەكى و ئاوەزمەندە.
فكر و ئەندىشەى ئارمانجوازانە و پاكژ و وەفا و راستى
لە ئاست ئامانج و ئاواتە بەنرخەكانى گەلەكەى، ھەروەھا
خاوین راگرتنى زمان و ئەدەبى شاعىرى، دەبنە ھۆكارىكى
بەھیز بۆ ئەوھى شاعىرى دەروەست و خاوەن بەلىن، خۆ

لە نیو چىن و دەستەى شاعىرانى رۆژھەلاتى كوردستان
كەم شاعىرمان ھەيە وەك ك. د. ئازاد بویرانە لە مەیدانى
خەباتى ئەدەبىدا لە دەستپىكەوھ ھەتا ئەمىستاكەش لە
سەنگەرى شەرەفدا دژ بە نەيارانى گەل و نەتەوھەكەى
مابیتەوھ و كۆلى نەدابىت. گەلى كورد لە رۆژھەلاتى
كوردستان گەلىك شاعىر و نووسەر و رووناكبىرى ھەيە و
بىوچان خزمەتى ئەدەب، زمان، فەرھەنگ، كولتور و خو
و خەدى نەتەوھەكەيان دەكەن بەلام ك. د. ئازاد جیاواز لەو
تىكۆشان و خزمەتەش، ئەركىكى دىكەى وئەستۆ گرتووھ
كە كەم پىنووس بەدەست خۆ لە قەرەى ئەو بواری دەدات؛
ئەویش نووسىن و شاعىرى كۆمەلایەتى و نەتەوايەتییە كە
بۆ دەسلەتدارانى كەم ئەندىشە بقیە و وەك تىپەراندىكى
ھىلى سوور چاوى لئ دەكەن. ھەموومان دەزانین كە
ئەو خەباتە پىروژە باجىشى دەویت بەلام مامۆستای
بىرمەند و خامەبویر، نەترسانە بە گژ زولم و بىدادىيەكانى
دەسلەتداراندا دەچیتەوھ و بىرى لەوھش كردۆتەوھ كە ئەو
ھىژمۆنىيە رۆژىك بەرۆكى دەگریت و دەبىت ولامدەرى
ھەر چەشنە تىكۆشانىك لەو بواریدا بىت.

لە ھەر شوینى
زولم و ستەم
بىیتە رىبەرى ولات،
چى قەلەم و چەكى باشە،
یاخى دەبن لە دەسلەت.

لە ھەر شوینىك و لە ھەر بستەخاكىكى ئەم
كوردستانە، ئازارىك و كوسپىك بەرۆكى بە گەلەكەى
گرىبىت و كەوتىبىتە بەر ھىرشى ناخەزانى، بە دەستوبرد،
ھەلوئىست و بەر بەرەكانى ھەست و ئەندىشەى ك. د.
ئازاد سەرى ھەلداوھ و بە شاعىر و نووسراوھ، نارەزایتى

له دروشم، درو، زیدەرۆیی (ئێغراقی نابەجێ) و شیعری گۆشەدار (گرایشی مەکتەبی و ئیدئۆلۆژی) بپارێزی و له رۆی جەوهەرە راستینە شیعەرەوه، بەرگی زمانیکی پاراو بکاتە بەر شیعەرەکانی و بە وشە شیری شیعری و خەیاڵی ناسکی شاعیرانە، ئەو جۆرە گەرد و تۆزانە سەر خودی شیعەر بسپێتەوه. ئەوەش ھۆکاریکی رێئالە بۆ ئەوەی مامۆستای شاعیر، خاوەن بەردەنگیکی زۆر بیت. لیبرالبوون و خۆراگری شاعیر لە ئاست بێر و بۆچوون و کەرامەتی مەروفاوەتی لەسەر شیعەر و بەرھەمەکانی زۆر کاریگەرە ھەر بۆیە مەرگی بەشکو، لە ژیاڵیکی بندەستی لای ئەو پیرۆزترە.

وتیان بەینی؛
دار و گوللە و
زیندانیکی ئەبەدیدا
سەرپشک بە!
پەتی سێدارەم ھەلبێژارد!
چون سێدارە؛
خاوەن بەرزیی و شکۆ و شانە!
لەو سەرەوه،
قاچم لە عاست
سەر و گوێچکەیی جەللادانە!

ئامازەم پێ کرد کە ک. د. ئازاد خۆی لەو ئامرازگەلە دورو خستۆتەوه کە فەزای شیعەر لێل دەکەن و شوناسی ئەدەبی لە شاعیر دەستیننەوه. کە وابوو قوولبوونەوه، جیگای ئەو ئامرازگەلە گرۆتەوه کە ئەمڕۆ لە پۆست مۆدێرنیتەدا کەلکی لێ وەرەگیریت. بۆ ئەوەی پتر ناوەرۆکی باسەکە شی وەکەم و باشتر لە دەقەکە تێبەگەین، ئامازەییکی کورت دەکەم بە چرپی و بارستا و کانسێتەکانی شیعری، بارستا، خولقاندنی فەزایەکی پاکژی شیعری بە دورو لە دروشم، درێژدادری و درۆیە کە دەست و بالی شاعیر ئاوەلا دەھێتەوه وەک راوەستانی کەشتی لە سەر ئاو، لە ئامیزگەلیک کەلک وەرەگیرێ کە ناھیلن نوقم بیت. روانگە و رێبازی ھونەر بۆ ھونەر لای شاعیر کە پوو لە خولقاندنی بارستا دەنیت، بۆ خۆی ھەلگری بێرۆکەییە کە دەیەوێت کانسێتەکانی ئیستعارە، زاتی یان جەوھەری، بەراوردی، فانتزی (جەھشی مەکانی) و ئارمانجواز بۆ واقعیت بگۆزیتەوه. ئەو شاعیرانە لای دنیای شیعردا روویان لە بارستا کردوو، لە ئەدەبی کوردیدا بریتین لە شیرکو بیکەس، جەلال مەلەکش و ک. د. ئازاد و (چەند شاعیری دیکە کە ئامازە پیکردنیان باسەکە درێژ دەکاتەوه) و ئەحمەد شاملوو لە ناو فارسدا.

شیرکو: دووشت بێ ھاوتان، خودا و کورد.
مەلەکش: ھەتا لووتکە چەندی ماو، زۆربەیی رینگام لێ بریو.
ک. د. ئازاد: درز کەوتۆتە دیواری لەرزۆکی ئەم تاربخانە.

گونجایی و دارشتی شیعری واتا کێشانەوه و پەیوەندی وینەیی، وشەوخەیاڵ زۆر پێویستە، باش دەزانین شیعەر تابلۆیەکی وینەگریی فرە گەورەییە بە رەنگ گەلی جیاوازهوه کە وینای تابیەت بە دەوری مۆتێفدا دەخولقینن. زۆر جار کالبوونەوهی رەنگەکان جەغزی مۆتێف دەرگن. ئەو جۆرە کالبوونەوهش دەبیت ھەماھەنگی تێدا بیت و زۆر گرینگە ئەو یەکریزی و دارشتە شیعرییە تێک نەشکی؛ کەواتە بۆمان دەردەکەوێت کە شاعیر، وینەکێشە

نەک وینەگر کە ئەمجۆرە بۆچوونە گرینگیی بە ئەندێشەیی شاعیر بۆ پیکھینانی شیوازیکیی نوێ لە بالاس و کولژیکیی جیھانی دەبەخشیت. شکاندنی زمان و شکاندنی شەرمی وشە، کایەیی زمانی و کایەیی وینەیی، ئامرازگەلیکن لە بەردەست شاعیردا بۆ خولقاندنی تابلۆیەکی نوێ لە چوارچێوەیەکی یەکساندا. بۆ ئەم بەشە گرینگە لە دنیای شیعردا دەتوانین ئامازە بکەین بە غەزەلی وینایی؛ «شەختە لێی داو»، شیعەر ھێ ک. د. ئازاد کە یەکریزی و دارشتیکیی تابیەتی تێدایە و شاعیر بە کێشانەوهی وینەکان لە تابلۆیەکی تابیەتدا مۆتێفەکان دەرەنگین و خۆنەر تا کۆتایی لە گەل خۆی دەبات؛ بەوەش وازی لێ ناھیت و دەبیاتە نیو دنیایەکی جیاوازی فکری کە بیکومان دەبیت بۆ ئامانجەکانی تێبکۆشیت. لەم شیعردا ھێماکان یەک بە یەک لە شوینی خۆیاندا ھاوون و داویژ و وینەکان، فەزایەکی نوێیان بۆ مۆتێفەکان ساز داو.

شەختە لێی داو، شیعەر، بێ نەشەیی لێوی گەلیش تا بە ھار دی دلی من کەیلە لە بیستان و مەلیش نییە بولبول بە چریکەیی گەشە کا باخ و ولات داخەکەم مەسکەنی قالاو و دەلە لانی قەلیش دەشت و مەزرا پری کەمتیار و بەراز و گورگە ھیچ ھومیدیک نییە تازە! بێی خەرمان و خەلیش.

بە سەرنجدان بە ھینانی ئەم چەند کۆپلەییە لە غەزەلی ناوبراو بۆمان دەردەکەوێت کە شاعیری ئەم دەقە بە ئاگی و مەنتق و بێرۆکەو بەرەو دارشتنی ئەم غەزەلە بە پێزەوه رۆیشتوو. دەبینین کە ھاوسەنگیی و یەکریزییەکی بالایی تێدایە. لەو چەند کۆپلەییەدا شاعیر بە ھینانی وشەگەلیکی ھاو دەست و ھاو بێنەمالە، ھاوسەنگییەکی کەمۆنەیی پیک ھیناوه (بە ھار، بیستان، بولبول، چریکە، گەشە، باخ) یان (قالاو، دەلە، قەل، کەمتیار، بەراز، گورگ) تەعبیری شاعیر بۆ ھینانی ئەم وشە ھاو بێنەمالانە و نزیک لە یەکە بۆ کێشانەوهی وینەگەلیکی خەیاڵی لە تابلۆیەکی بەرراواندا بۆ گەییشتن بە حەقیقەت و مەنتیقە کە لە درێژەیی دەقەکەدا بەرچاو دەکەوێت. ھەر ئەم خالەیی، نزیکبوونی وینە و مۆتێف و ساکاربوونی زمان و یەکبوونی مەعنایی غەزەلەکەمان بۆ شکۆدارتر دەکات.

لە گۆشەنیگایەکی دیکەوه، ئەم غەزەلە سەرنجراکێش تر دەبیت کە جیبی ئامازە و شەرۆقی زیاترە. وەک دەزانین شیعەر، وینە و پووداویکی خەیاڵییە کە لە زماندا پوو دەدا کە واتە شاعیر بە ھۆکاری جھانبینییەکی فکری پوو لە کەشف و دۆزینەوهیەکی تازە و نوێ دەنیت. ئەو روانگە نووییە، بەردەوام شاعیر تازە دەکاتەوه و دەیکاتە خاوەن شوناس کە واتە شاعیری خاوەن شوناس، بە ئاگا و خاوەن بێرۆکەیی وەک ک. د. ئازاد کە لە سەرەتای غەزەلەکەییەوه دەروا بە شوین دۆزینەوهیەکی نویدا. لە دەستپێکەوه دوو واتامان پێ دەدا؛ واتای نزیک و واتای دور. مەبەستی شاعیر واتای دورە ھەر ئەوەش ئەبیتە ھۆکاری ئەوه کە غەزەلیکی ئیدیال، خۆی بە دەستەوه بدات.

لێردا مەبەست لە بولبول، مۆتێفکی ئازادبخوازە کە کەس شک نابات تا کوو ولات رزگار بکات و نەشە و خۆشی بخاتە نیو دلی جەماوەرەوه بۆیە بە داخە کە مۆتێف بوودەلە و تالانکەر لە نیشتمانە کەیدا نیشستە جین و کەوتووونە کیانی مۆتێفەکان.

نییە بولبول بە چریکەیی گەشەکا باخ و ولات داخەکەم مەسکەنی قالاو و دەلە لانی قەلیش

دل و گیان تۆزی پهریته
 ئیتر بو خاک و گل نابم
 به قهد نیوان دوو ترپهی دل
 له یادی تو غافل نابم! (ل ۱۱۲)
 نه نجام:

چریکه‌کانی خاموش، کومه‌له کورته‌شعیریکی
 که‌ریم دافعی ناسراو به ک.د. ئازادن که له روانگه‌ی
 د‌رووناسییه‌وه تیروانینیک له س‌هر شیعره‌کانی کراوه.
 ه‌هر له س‌هردی‌ری کتیبه‌که‌را که ناوی «چریکه‌کانی
 خاموش»ه، به باشی له پشت تارماییه‌کانی ئه‌و شیعره
 به ه‌ه‌ست و س‌ۆزانه روو ده‌که‌ینه دنیا‌یه‌کی ناخودئاگا.
 یانی دنیا‌یه‌ک که گ‌ه‌لینک ناخ و داخ و تفت و تالی تیدا‌یه
 و ئیستا‌که‌ش به ناوی شیعر ئازادکراون و خ‌ویان
 نیشان داوه و شاعیر به‌وه‌ه‌ست و س‌ۆزه، ئاگری دل و
 د‌روونی پ‌ی س‌ارد کرد‌وته‌وه.

شیکاری و ره‌خ‌نه‌ی د‌رووناسانه
 (psychological) ، ئاکامی گ‌ه‌ش‌ه‌ی زانستی
 د‌رووناسییه‌ و له س‌ه‌ده‌ی بیست‌ه‌م به‌ملاوه، پ‌س‌پ‌ۆرانی
 د‌رووناسی بنجی له ئه‌ده‌ب و و‌یژه بگره له ه‌ه‌موو
 لایه‌نه‌کانی ژیا‌نی مر‌ۆف داکوتاه. له و چه‌ش‌نه ره‌خ‌نه
 زانستییه‌دا، کاریگری زه‌ینی ناخودئاگای نووس‌هر و
 شاعیر به در‌یژایی خ‌ولقاندنی به‌ره‌مه‌که‌ی به‌ر‌یده
 ده‌که‌و‌یت. له روانگه‌ی د‌رووناسییه‌وه، خواست و
 و‌یست و داخو‌ازی شاعیر زور جار تووشی قه‌یران
 هاتووه و ئاره‌زووی د‌لی نه‌هاتووته دی. ب‌ۆیه په‌نای ب‌ۆ
 زمانی شیعر برد‌ووه. د‌یاره شیوه‌ی ره‌خ‌نه‌ی شیکاری
 ئه‌ده‌بی له س‌هر تیوری کارل گ‌وستاف یونگ دامه‌زراوه.
 یونگ، گ‌ه‌لینک ده‌سته‌واژه‌ی وه‌ک ناخودئاگا یان منی
 نائاگای تاکه‌که‌سی و ک‌وی مر‌ۆف و ه‌تد باس ده‌کات که
 ده‌بنه س‌هرچاوه ب‌ۆ ب‌یره‌وه‌رییه‌کانی مر‌ۆف.
 ک.د. ئازاد وه‌کوو شاعیریکی لینه‌اتووی ئه‌م سالانه،
 په‌مز و پارزی ئه‌و ه‌ه‌ست و نه‌سته به‌ه‌یژه ده‌گه‌رینتیه‌وه
 ب‌ۆ ئه‌ندیشه‌ی نه‌ته‌وه‌یی خ‌وی که له شیعره‌کانیشیدا
 په‌نگیان داوه‌ته‌وه. خ‌ه‌م و ن‌وستالوژیا له شیعره‌کانی
 زایه‌له‌ی رووداوه‌کانه و به جوانی ئه‌وه له شیعره‌کانیدا
 د‌یارن. ب‌ۆیه ئه‌وه‌نده له نیو کومه‌لدا ره‌گ و ریشه‌یان
 داکوتاه.

س‌هرچاوه:

دافعی، که‌ریم (۱۳۹۳) چریکه‌کانی خاموش، تاران:
 چاپی ئانا
 شاملو، سعید (۱۳۷۵)، آسیب شناسی روانی. تهران:
 انتشارات رشد، چاپ ششم.
 سعید حسینی، رضا (۱۳۶۶)، مکتب های ادبی، تهران:
 انتشارات نیل.
 رابرت سه‌یر و لووی میشل (۱۳۸۳)، رومان‌تیسیم و
 تفکر اجتماعی، ارغنون، تهران: شماره ۲، انتشارات
 سازمان

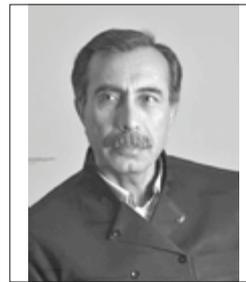
له لایه‌کی دیکه‌وه شاعیر تابل‌ویه‌کی دیکه له در‌یژه‌ی
 نیگاره شیوه‌کارییه‌که‌ی ده‌خولقینی ه‌هر به‌و په‌نگانه‌وه
 له و چوارچینه‌دا به مؤت‌یف و کانسیپتیکی هاوشیوه‌وه؛
 له کاتینکا ولات پ‌ره له مر‌ۆفی داگیرک‌هر و و‌یرانک‌هر،
 چاره‌یه‌ک نابینت ب‌ۆ رزگارکردنی هاو‌نیشتمانییه‌کانی له
 تابل‌وقه‌ی ئابووری و ر‌یگری له و‌یرانکاری کشتوکال، که
 ه‌ه‌ژاری و نه‌داری گ‌ه‌له‌که‌ی به‌ دواوه‌یه.

ده‌شت و مه‌زرا پ‌ری که‌متیار و به‌راز و گ‌ورگه
 ه‌یچ ه‌ومیدیک نییه تازه! ببی خ‌هرمان و خ‌ه‌ل‌یش...
 له در‌یژه‌ی غه‌زه‌له‌که‌دا به ب‌یره‌یتانه‌وه‌ی خ‌ه‌باتی
 چه‌کداری و به‌ف‌یرۆنه‌دانی خ‌وینی شه‌هیدان و ه‌ه‌روه‌ها
 توانج و ته‌ش‌هر له نووس‌هران و شاعیران، بزووتنه‌وه‌یه‌کی
 فکری و بزاقیکی نو‌یخ‌وازانه ده‌ست پ‌ی ده‌کات که ر‌یگای
 گ‌ه‌ب‌یشتن به نامانجه‌کان ن‌زیک ده‌خاته‌وه.

ئ‌یسته مه‌یدانی سیاسه‌ت ب‌یر و زه‌ینی گ‌هره‌که
 په‌نگه پ‌یی وایی که‌حیله، گو‌ید‌ریژیکی شه‌ل‌یش...
 ئه‌من ته‌نیا به‌شیک له‌و شاکاره ئه‌ده‌بیه‌م شر‌ۆفه کرد
 ئه‌گ‌هر ه‌ه‌موو غه‌زه‌له‌که شی وه‌که‌م، نیوه‌ی گو‌ف‌اره‌که
 ده‌گری و له س‌هرم ده‌که‌و‌ی؛ ب‌ۆیه ئه‌وه‌ی که باس‌م ل‌ی
 نه‌کرد‌وه، ده‌س‌پ‌ترم به خ‌وینه‌رانی خ‌ۆشه‌و‌یست.
 «شه‌خته ل‌یی داوه شیعر»

شه‌خته ل‌یی داوه شیعر، ب‌ی نه‌شه‌یه ل‌یوی گ‌ه‌ل‌یش
 تا به‌هار دی د‌لی من که‌یله له بیستان و مه‌ل‌یش
 نییه ب‌ولبول به چریکه‌ی گ‌ه‌شه‌کا باخ و ولات
 داخه‌که‌م مه‌سکه‌نی قالاو و ده‌له و لانی قه‌ل‌یش
 ده‌شت و مه‌زرا پ‌ری که‌متیار و به‌راز و گ‌ورگه!
 ه‌یچ ه‌ومیدیک نییه تازه! ببی خ‌هرمان و خ‌ه‌ل‌یش
 گ‌ه‌لی پ‌هر پ‌هر بوو ه‌ه‌لاله و گ‌ولی ئه‌م ده‌شت و که‌ژه
 له‌و به‌هاره‌یدا خ‌ه‌زان کاتی نه‌بوو ب‌ۆ ئه‌جه‌ل‌یش
 ه‌ینده بیستم له شیعر ب‌ۆنی ر‌یا و مات‌ه‌م و خ‌ه‌م!
 ر‌قم ه‌ه‌ستا له قه‌له‌م، ه‌ه‌م له قه‌س‌یده و غه‌زه‌ل‌یش
 قه‌له‌می به‌رزه س‌هری، خ‌اوه‌نی پاک بیت و بو‌یر
 خ‌ۆ د‌ه‌نا ئه‌و قه‌له‌مه ده‌چته ده‌سی زور ده‌غه‌ل‌یش
 ه‌ینده گ‌ه‌ستم له ر‌قان ل‌یو و زمانم که خ‌وین
 ه‌ه‌م ر‌دین و چه‌نه‌گ‌ه‌ی گ‌رت‌ووه ه‌ه‌م چنگ و په‌ل‌یش
 ئ‌یسته مه‌یدانی سیاسه‌ت ب‌یر و زه‌ینی گ‌هره‌که
 په‌نگه پ‌یی وایی که‌حیله، گو‌ید‌ریژیکی شه‌ل‌یش
 زالمی خاک و وه‌ته‌ن وه‌ک بوته لای خ‌ه‌لک و ته‌ره‌س
 ج‌یی خ‌ودای گ‌رت‌ووه ناکه‌س، ب‌ۆته هانا و ه‌وبه‌ل‌یش
 روونه ئایه‌نده، س‌به‌ی شادییه، س‌ه‌ره‌س‌تییه! گ‌هر
 ر‌اپه‌ری ئه‌م گ‌ه‌له بگریت‌ه‌وه کو‌یستان و که‌ل‌یش
 ئه‌و خ‌ه‌مه من ده‌کوژئ خ‌یلی قه‌له‌م زوره به‌لام
 که‌مه زه‌وقی ئه‌ده‌بی و ب‌یری ولات و ئه‌مه‌ل‌یش
 ئاخ له ب‌ۆ چه‌ک بگ‌ورینئ له د‌هره و د‌ۆل و چیا!
 چه‌ک و پ‌ینووسی ده‌وئ ئه‌م گ‌ه‌له ر‌امالی ه‌ه‌ل‌یش!
 ر‌یزی س‌ه‌ره‌ستی ده‌زانی گ‌ه‌له‌که‌م، داخ و به‌لام
 ه‌هر سیابه‌خته ده‌ل‌یی کورده له ر‌ۆژی ئه‌زه‌ل‌یش
 زور به ناحق په‌تی س‌یداره له س‌هرمان ده‌گ‌ورئ
 له ولاتی که به ناو حاکمه ئه‌للا و عه‌ل‌یش
 نه‌فره‌تم زوره له دوژمن گ‌ه‌لی تووره‌م له که‌سان!
 قه‌ت وه‌خ‌وی ناگ‌ری شیعر و به‌ری ته‌سکه غه‌زه‌ل‌یش!
 وه‌کوو (ئازاد) د‌لی ئه‌م خ‌ه‌لکه ه‌ه‌موو خ‌وینه به‌لام
 س‌هری پ‌ر شو‌ری ده‌وئ بدوئ له خاک و ئه‌مه‌ل‌یش
 ک.د. ئازاد

شىرىن وە کوو يە كەم دیدار

بانگه‌شنتامەم بە دەست گەبىشت. رۆژى ديارىكراو چووم بۆ سەقز و بەوپەرى تامەز رۆبىيە وە خۆم گە يانده ھۆلەكە و زۆربەى ئەو كەسانەى لە گۆقارى سروەدا بەرھەمەكانيانم خویندبۆو، لەوئى بوون.

بۆ نيوەرۆ ميوانەكان دەبوو بچنە رىستورانىكى بەرى قەرەچىاوا. ئەو كاتە ماشىن كەم بوو. دوو مینیبووسیان ھىتابوو بۆ راگوئىستنى ميوانەكان. نووسەر و شاعیرە بە ساللاچوكان سوار بوون و ئىمەى گەنجىش لەوئى ماینە وە ھەتا مینیبووسەكان دەگەرئینە وە. لەو كاتەدا پەيكانبارىك ھات و ديار بوو شۆفیرەكەى يەكئىك لە نووسەرانى سەقزە و لە بىرم نىيە كئى بوو. گوئى چەند كەستان وەرن سوار بن بەمزوانە مینیبووسەكان ناگەرئینە وە. دوو كەس لە پىشەو و ھەشتىش لە دوو وە سوار بووین. كاتىك وەرئى كەوتىن، زۆر نە رۆبىشتىن كە كورپىكى دەم بە بزەى چاو و برۆ رەشى كورتەبالا كە بە رانكوچۆخەكەى رەشەو بەرەوروى من دانىشتبوو، ھەر بەو بزە شىرىنەيەو كورتە شىعیرىكى نوئى خویندەو. شىعەرەكەى ھىندە ناسك بوو تىكرا چەپلەمان بۆ لىندا و دەنگى چەپلە ریزان سەرنجى ھەموو خەلكى سەر شەقامەكەى راكیشا و چاویان لەو كۆل و بارەى پەيكانبارە سپی كرد.

یەكئىك لە ھاوڕێیان بە دەنگىكى بەرز گوئى: بژى ك.د. ئازاد.

كە ئەو دەم بىست، شادى لە دالم گەرا و گەشامە وە. ئەو ك.د. ئازادەى چەند سال بوو تامەز رۆى دیدارى بووم، بەرانبەرم دانىشتبوو. بە دەم ھەلبەز دابەزى پەيكانبارەكەو باوشم پىندا كرد و دەم و گووپى يەكترىمان ماچ كرد. كە ناوى خۆم پئى گوت، دىسان ماچ و مووچمان دەست پىكردەو. ئىتر لەو كاتەو بەوینە ھاوڕئى و براى ھاودل و ھاویر. شىعەرەكەشى ئەو بوو:

(دز)

دزى وایە

ھەر ھىندەيە دەسەلاتى

گەر بۆى بلوئ

یان گەسكى مالى خانەخوئ

ياخۇ ھىلكەى مرىشكى دراوسئ ئەدزئ.

ھى واش ھەيە گەورەدزە،

دلى دايك و

بزەى كۆرپەى ساوا ئەدزئ،

بەختەو ھرى و

ئازادى خەلكى خوا ئەدزئ.

دواتر ئەو شىعەرە لە گۆقارى سروەدا بلاو كرايە وە و رەنگە زۆربەى خوینەرانى سروە لە بىریان بىت و ئەو كاتە شىعەرەكەيان خویندبیتە وە.

كە گەبىشتىنە رىستورانەكە، من و ك.د. ئازاد و سمایل

یەكەم جار ناوہكەيم لە چرۆى ناسكى لىوى نەمر مامۆستا حەقىقى بىست، بەلام ھىشتا خوناوہى زولالى شىعەرەكانى لە گەلاى تەرچكى رۆحم نەنىشتبوو.

بەر لەوہى چاوم پئى بەوئىت و لىوہ پر بزەكانى پردى كۆلەزىرئینە لە نىوان دلەكانماندا ھەلبەستئ، لە دەلاقەى سەوزى گۆقارى سروەو پەپوولەى ھەستى ناسكىم دىبوو كە لە باخى پر لە شەونم و شەوبۆدا دەسوورايەو و بە سەر تەوئىلى «شۆرەبى» يەكى عاشقەو نىشتبوو. ھىشتا رىم نەكەوتبوو شارى بانە و ئەو بووكە شۆخوشەنگەى ئامىزى ئاربابام نەدیتبوو، بەلام بە بۆنەى ناوى (ك.د. ئازاد) ھوہ بانەشم خۆش دەوئىست و دیمەنە جوانەكەيم دەھىتايە بەر چاوى خۆم.

ھەر لە مالى مامۆستا حەقىقى بىستم لە بانە ئەنجومەنى ئەدەبىيان داناو و (ك.د. ئازاد) بۆ دانانى ئەو ئەنجومەنە ھەولئىكى زۆرى داو. لە گۆقارى سروەشدا جاروبار شىعەرى شاعیرانم دەخویندەو كە لە بن شىعەرەكەدا نووسرابوو: «لە دەسكەوتەكانى ئەنجومەنى ئەدەبىيى بانە».

شارى بانە و ئەنجومەنى ئەدەبىيى بانە و ك.د. ئازاد بوونە سىكوچكەيەك و دلى تامەز رۆى من لە نىوياندا وەك پشكوپەكى گەش وا بوو. ئەو سەردەمە من شاگرد خەيات بووم و لە ماوہى حەوتوودا تەنيا دوانىوەرۆى جومعانە پشوو دانمان ھەبوو، بۆيە نەمدەتوانى سەفەر بكەم و بە ئىختىارى خۆم بەملا و بەو لاذا برۆم. ھەتا سالى ۱۳۷۲ (۱۹۹۳) كە دووكانى خەياتىم دانا و دواى ئەوہ چونكە ئىختىار بە دەست خۆم بوو، دەمتوانى سەردانى ئەنجومەن و كۆر و كۆبوونەو ئەدەبىيەكان بكەم. دواى كرانەوہى ئەنجومەنى ئەدەبىيى بانە، ئاگادار كراين كە ئەنجومەنى ئەدەبىيى سەقزىش كراو تەو.

رۆژئىك لە گەل عەلى محەممەدزادە «پشكو» چووين بۆ ئەنجومەنى ئەدەبىيى سەقز كە لە سەرەتای شەقامى كەرىماوا ھەلكەوتبوو. ئەو رۆژە خوالئخۆشبوو عەلى سەلىمى بابامىرى (پەشىو) یش لە بۇكانەو ھاتبوو؛ چەند غەزەلى ناسكى خویندەو. ئەو خۆشەوئىستانەى ئەو رۆژە لە كۆرەكەدا بەشدار بوون و شىعەريان خویندەو، ئەوانەى لە بىرم ماون خاتونى نەمر ژىلا حوسىنى، عەبدو رحمان فەھىمى «دەروئىش»، ھەژان بابامىرى، رەئووف گولئەندامى، حەسەن ئەمىنى و خوالئخۆشبوو عەتا بەرفى بوون.

ھەر لەو كۆرەدا باسى بانە و ئەنجومەنە ئەدەبىيەكەى و عەتا نەھايى و ك.د. ئازاد كرا و دىسان تامەز رۆبىم بۆ دىتنى ك. د ئازاد سەرى ھەلدايەو. كاتىك گۆقارى سروەم بە دەست دەگەبىشت و شىعەرى ئەوى تىدابوو، بەوپەرى چىژەو شىعەرەكەيم دەمخویندەو.

سالى ۱۳۷۲ (۱۹۹۳) ناوہندى سەلاخەددىن ئەبىووبى برىارى دا سىمىنارىك لە سەقز بەرئوہ بەرئىت و

هەولێ بوژاندنەوێ کۆمەلگای داوێ. داها تووێهکی پڕشنگدار و گەشاوێ بۆ بەرەو لای و ئۆگرانی فەرھەنگ و ئەدەبی نەتەوێ و نیشتمان بە دیاری هیناوە. لە بواری راھێتان و پێشەنگایەتی لە پێناو پەرەدان بە کردارە باشەکان، مەزنایەتی ھەستی لە مێشک و بیری ھەموواندا جیگیر بوو و تەنانت لاپەرەو پەرەو بیری ھەرەو بیریەکانی زۆرەو کچ و کۆر و دلسۆزە ھەستناسکەکانی نیشتمان، بۆنی خوێشی ھەناسەو پاکێ ئەو دەدەن.

بە دەیان سەربازی ون و ھۆزان و پسرپۆری لێھا تووێ لە ناو پۆلەکانی وانەوتنەو و کۆرەکانی شیعەر و ئەدەبدا پەرەو دە کردوو و لە رێژەو پووباری مرۆف رقینی پەرۆشی و پەریشانی پەراوندۆنەتەو، لە بەستینی ئارام و بە دوور لە تیداچوون ئاسوودەو بە مێشک و بیریان داو و ھەساندوونەو. گەلیک کەسی لە ھەورازی کوور و نشیوی دواکەوتووی، لە چیاو ھەلەمووتی ھەلڈیران و لە پیدەشتی وشک و قاقری نەزانی دەربردوو. قوم قوم ئاوی ژیانەو و خۆراگری بە گەرۆوی ویشکەو ھەبووی ریبوارانی ماندوونەناسی ریبازی زاناییدا کردوو و تەنانت و ھەای راستەرێ کردوون کە تا خۆر لە رووناکایی و زەرہا لە پیلدان دەکوێ، ئەوان ناکەون.

تۆرەوان «عەلی مەحمودی» (ئاوڈیر) کە ھاوڕینەکی نزیکی شاعیرە سەبارەت بەم سیمای ئەدەبیە دەلی: «ک. د. ئازاد، شاعیری نوێخواری ھاوچەرخی و نووسەری بە توانای گەلەکەمان، خاوەن ئەندیشەوێ مودێرنیزم و رووناکبیریکی ئاگایە.

ک. د. ئازاد ھەمیشە بۆ نووسین بێرۆکەو نووی پیتی و بە ئاگاییو ھە بەرھەمەکانی ئەخوولقینی و دەیانخاتە بەردەستی بەردەنگ و تیکەلاو بە رەوتی ئەدەبی ھاوچەرخی کوردیان دەکات. لە ھەر شوین و کاتیکدا خەم و ئازار و نەھامەتی گەلی کوردی لئ بیت، پینووسەکەو «ک. د. ئازاد» لەوێ لە سەنگەری خەبات و بەر بەرەکانیداو. شارەزابوونی بەسەر چەند زمانی ھەک ئینگلیزی، فارسی، تورکی و عەرەبی ھیز و دەسلاتی لە رادەبەدەری پێ بەخشیو و لە ئەدەبی بەراوردیدا یەکیکە لەو کەسانە کە خاوەن پیگەو و قسەو بۆ وتن ھەو، ھەر ئەم ھۆکارانە بۆتە ھۆی ئەو ھەک شاعیریکی خاوەن روچوونیکی قول و ئارمانجخواری پیناسە بکریت.

دوا وتە: ک. د. ئازاد خاوەنی ۱۶ بەرھەمی چاپکراو و دەیان پەر تووکی دیکەشی بۆ چاپ ئامادەن. ئیستاش سەرنوسەری گوڤاری «لە داوینی ئارەبە» یە کە گوڤاریکی ئەلکترۆنییە و تا ئەم کاتە ۱۲ ژمارەو دەرچوو.

قاسمی و قاسم موئەبیدزادە «ھەلۆ» لە سەر مێزیک دانیشتین و ھەتا خواردنیا نینا، شیعەرمان بۆ یەکتەری خویندەو.

کورتە شیعیریکم نووسیوو ناوم نابوو «توفان»، خویندەو.

گەرچی توفان

ریبواریکی سەربزێو و

رپو لە ھەر جیگایەک بکات

شوینی پیکەو ویرانەو،

کەچی ئەم خۆشمدەو!

بۆیە توفانم خۆش دەو

پشتی دارە لووتبەرزەکان دەچەمینی و

کرتوشیان پێ دەبا بۆ خاک،

خەوی لیخن

لە چاوی گۆم و زەریاکان دەرەوینی و

کرتوشیان پێ دەبا بۆ خاک!

دوای خویندەوێ شیعەرەکە، ک. د. ئازاد گوتی، زۆر شیعەری چاکە بەلام ناوھەکی خۆش نییە، ناوی بنی «بەلگە». زۆرم پێ خۆش بوو و ھەر ئەو کاتە ناوی شیعەرەکەم گۆری و ھەر کاتیک ئەو شیعەرەو خۆم دەبینم بیان دەخوینمەو ک. د. ئازادم وەبیر دیتەو. ھەر ئەو رەخنە ورد و بەجییەو ک. د. ئازادیش بوو ھۆی ئەوێ گرینگی بە ناوی شیعەر بەدەم و ناوی باش و پڕ بە پیست بۆ شیعەرەکانم ھەلڈیرم.

چەند مانگ دواتر ئەنجومەنی ئەدەبییە بانە و ناوھندی سەلاھەددین ئەبیبووبی شەو شیعیریکیان بۆ یادێ ھەلەبجە بەرپۆیەبرد. بانگەپشتنامەیان بۆ ناردم و خۆم ئامادە کرد برۆم بۆ بانە. لە لایەکەو شایلی لە دلم گەرابوو کە بۆ کۆریکی ئاوا بانگەپشت کرانم و لە لایەکی تریشەو دلخۆش بووم کە چاوم بە ک. د. ئازاد دەکەوتەو.

رۆژیک پێش بەرپۆیەچوونی شەو شیعەرەکە لە کتیفرۆشیی سالی تووش کاک فەتاح ئەمیری بووم. باسی شەو شیعەرەکەو بانەمان کرد، فەرمووی، قەرارە کاک ئەحمەد قازی و مارف ئاگایی و موھسین خالیدی سبەینی بینە بۆکان و پیکەو برۆین بۆ بانە، ماشینەکە جیی تۆش دەبێ. رۆژی دوایی سەعات سیی دوانیوەرۆ پاترۆلە سەوزی ناوھندی سەلاھەددین ئەبیبووبی گەپیشتە بۆکان و بەرەو بانە وەرپیکەوتین.

کاتیک لە بەر دەرگای ھۆلەکە دابەزین، ک. د. ئازاد و جەلال رەئوفی بەرەو پیرمان ھاتن و بە گەرمی بەخیرھاتنیا ن کردین و دیسان ماچ و باوھش و خۆشەویدی دلی من و ک. د. ئازادی خستەو سەر بالی شیعەر و کۆتری سپیی ھەست و ھاوڈلیمان لە ئاسمانی سامالدا کەوتە تەقلە و بال لیدان و بە تالە تیشکی خۆشەویدی دلی ئاربابا و نالەشکینەو پیکەو گری دا و دلنیام ئەو پیوھندی و ھاوڕییەتیییەو من و ک. د. ئازاد تەنیا مەرگ دەتوانیت بیستی. ھیوادارم ک. د. ئازاد ھیچ کات پەپوولەو بزە لە لیوانی نەتۆریت و کانیاوی ھەستیشی ھەروا عاشقانە قولپە بکات و مەزرای ھیوا و ئەوینی گەلەکەمان پاراو بکات.

سلیمانی جاران

سلیمانی له پیشوازی هاتنی سمکۆی شکاک

سه‌رای سلیمانی له پیشوازی سمکۆی شکاک

ئێراندا وهک ده‌لێن: بیبوه شای دووه‌م، سنووری ده‌سه‌لاتی نزیکه‌ی هه‌موو نازهر بایجانی گرتبوو، نه‌گه‌رچی له سه‌ره‌تادا تورکه‌کان به‌شیرینی له‌گه‌لی ده‌جولانه‌وه، به‌لام له فراوانبوونی ده‌سه‌لاتی ترسیان لی نیشته و هه‌نێکی زۆریان کۆکرده‌وه و به سوود وه‌رگرتن له ناپاکی هه‌ندیک له داروده‌سته‌که‌ی له شه‌ویکدا هه‌رشێ غافلگیریان کرده سه‌ری و دووچاری شکستیکی گه‌وره‌ بۆوه زۆریک له پیاوه‌کانی کوژران. ده‌ستگیرا به سه‌ر سامانه‌که‌یدا و کورپیکیشی به‌دیگیرا و به‌زه‌حمه‌ت پژگاری بوو، ناچارکرا له تشرینی یه‌که‌می ۱۹۲۲ ڕوو له کوردستانی باشوور بکات به‌هیوای پالێشتی په‌یداکردن و خۆسازدان بۆ تۆله‌کردنه‌وه له له‌شکری تورک، سه‌ره‌تا ڕوویکرده هه‌ولێر، به‌لام کاتی له هه‌ولێر نزیک ده‌بیته‌وه فرۆکه‌یه‌کی ئینگلیز ده‌گاته سه‌ری شک په‌یاده‌کا و هه‌ست به‌بوونی پلانیکی ده‌کات دژی، ئه‌وه‌بوو گه‌رایه‌وه به‌حرکه‌ی نزیک له هه‌ولێر چووه مالی جمیل ناغا و پێوه‌ندی به شیخ مه‌حموده‌وه ده‌کات و چه‌ند ته‌له‌گرافیک ده‌گۆرنه‌وه، هه‌ر له‌وێ چاوی به کاربه‌ده‌ستانی ئینگلیز که‌وت، به‌لام نه‌مايه‌وه و ڕێه‌وی گه‌شته‌که‌ی گۆپی به‌ره‌و مالی سالح به‌گی خۆران و به‌ره‌و پشده‌ر هاورپیه‌تی کرد. سێ، چوار ڕۆژ له پشده‌ر پشوی دا و له‌سه‌ر داوای شیخ مه‌حمود بریاریدا بینه شاری سلیمانی به‌دۆستانی پشده‌ردا هه‌والی نارد، هه‌والی هاتنی سمکۆی

هه‌روه‌ک ڕۆژانی شه‌ر و ناخۆشی وه‌یشومه هه‌ندی کات به‌رۆکی شاریان گرتوه، ڕۆژانی خۆشی و شادی هه‌نیش زۆرن، یه‌کیک له‌رۆژه هه‌ره خۆشه‌کانی شار ڕۆژی هاتنی سه‌رداری کورد ئیسماعیل خانی شکاکه بۆلای مه‌لیک مه‌حمود، به‌یه‌ک گه‌یشته‌تی دوو سه‌رکرده و سه‌رداری کورد که ده‌توانین به (دیداری شکۆ) ناوی به‌رین، به‌جۆریک میژوو به‌شانازییه‌وه ده‌یگیریته‌وه . پاش کۆتایی هاتنی جه‌نگی یه‌که‌می جیهانی و ئاوابوونی ئه‌ستیره‌ی به‌ختی ده‌سه‌لاتی خه‌لافه‌تی عوسمانی، سنووری خه‌لافه‌ت (لاشه‌ی پیاوه نه‌خۆشه‌که) که‌وته ژێر پڕۆسه‌ی دابه‌شکردن و پیاوانخوازی ولاته زله‌یزه‌کانی براوه‌ی جه‌نگ، به‌ده‌رکه‌وتنی نه‌وتیش که له ڕووی ئابوورییه‌وه بۆ ئه‌و سه‌رده‌مه بایه‌خیکی پڕبه‌های هه‌بوو، هه‌نده‌ی دی چاوی پڕته‌ماعیان که‌وته سه‌ر ناوچه‌که و مملانیکیانی گه‌رم‌وگۆپترکرد، قه‌واره‌ی نوێ ده‌رکه‌وتن و کوردیش وه‌ک گه‌لانی دی ناوچه‌که ماوه‌یه‌کی زۆر بوو له نیو به‌رداشی ڕۆم و عه‌جه‌م ده‌ینالاند. شه‌پوشۆری نه‌براوای ئه‌ودوو هه‌یزه برستی لی بریبوو. به‌هیوای ده‌ستخستنی قه‌واره‌یه‌کی سه‌ر به‌خۆ و پاراستنی به‌رژه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌یی که‌وته خۆ، له ڕۆژه‌ه‌لات سمکۆی شکاک (ئیسماعیل کوری محممه‌د ناغای سه‌رۆک هۆزی شکاک) ڕووبه‌رووی ده‌سه‌لاتی ره‌زاشا وه‌ستا بۆوه و له‌باکووری خۆرئاوای

شیخ مه‌حمود ده‌چیت بو پیشوازی کردنی سمکو (۱۹۲۳/۱/۱۰)

محمود و گفتوگو و کۆبوونه‌وهی رۆژانه و مانه‌وه له دووربینانی باوه‌رکردن به‌لینه‌کانی ئینگلیز بو سه‌ره‌خۆبی وجه‌نگین دژ به‌چه‌کدارانی تورک و لایه‌نگرانی پاک‌کردنه‌وهی ناوچه‌کانی ره‌واندن، یاخود درێژکردنی ده‌ستی ناشتی و هاوکاری کردنی ئۆزده‌میر و چه‌کداره‌ تورکه‌کان دژ به ئینگلیز به‌هێوای شادبوونه‌وهی به‌خه‌سه‌ره‌وهی کۆری و ده‌ستخه‌سته‌وهی گه‌نجینه‌ی تالانکراوی، نه‌گه‌یشتن به ئه‌نجامیک و نائومیدبوو له‌دۆخه‌که‌ له‌ ۱۹۲۳/۲/۲۳ ئینگلیز له‌ رینگه‌ی فرۆکه‌وه به‌یاننامه‌یان به‌سه‌ر شاردایه‌وه داویان له‌ خه‌لکی شارکردن چۆل بکهن، چونکه‌ بۆردومانی هێزه‌کانی شیخ مه‌حمود ده‌کهن. سمکو رۆژی ۱۹۲۳/۲/۲۸ سلیمانی به‌جیه‌نشت و به‌پیر به‌لینی تورکه‌کانه‌وه‌ چوو. به‌نازادکردنی خه‌سه‌ره‌وهی کۆری و پیدانه‌وهی زه‌وییه‌کانی له‌ ناوچه‌ی شه‌مدینان و وان به‌مه‌رجیک لایه‌نگیری ئینگلیز نه‌کات، له‌ داوی رۆیشتنی سمکو چاریکی دی شه‌روگرژی له‌ نیوان شیخ مه‌حمود و ئینگلیز به‌رپاڤووه‌ و ویرانکاری و کوشنار به‌روکی شاری کرته‌وه.

مخابن ئه‌وه‌ی جیگه‌ تیزامان و سه‌رسوپمانه‌ لاپه‌ره‌یه‌کی وونی ئه‌و میژووییه‌ چهند به‌ ناوشیعی شاعیرانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌دا گه‌رام و پرسیارم له‌ شاره‌زایان کرد و لاپه‌ره‌ی گۆفاره‌کانی ئه‌و رۆژگارم هه‌لدایه‌وه، شیعیکم نه‌بینیه‌وه‌ بو ئه‌و رۆژه‌ نوسرابی. ته‌نانه‌ت ره‌فیع حیلمی که له‌ کتیبه‌که‌ی خۆیدا ئه‌و هاتنه‌ی یاداشت کردووه‌ و به‌بایه‌خه‌وه‌ باسی کردووه‌ و هه‌ر خۆشی نوسیویه‌تی که سروودیکی بو پیشوازی نوسیووه‌ و به‌قوتابییه‌کانی ئه‌زه‌رکردووه‌ به‌ کۆرس له‌ پیشوازی سمکو داوتویانه‌. مه‌حاله‌ شاعیران که ورددرشتی ڤووداوه‌کانی ئه‌و رۆژگار له‌ شیعیان ره‌نگی داوه‌ته‌وه‌، بو ئه‌و رۆژه‌ میژووییه‌ هیچیان نه‌وتبیت.

شکاک بو سلیمانی هه‌والیکی موژده‌ به‌خه‌شبوو له‌ کاتیکدا که نائومیدی بالی به‌سه‌ر شاردای کیشابوو به‌هۆی مه‌ترسی دووباره‌ سه‌ره‌لدانه‌وه‌ی شه‌روگرژی له‌ نیوان ئینگلیز و شیخ مه‌حموددا. شیخ قادر له‌گه‌ل قوماندانی مه‌فره‌زه‌یه‌کی ژاندرمه‌ و هینزیک زور و پیاوماقوولان به‌پیریوه‌ چون له‌سه‌ر فه‌رمانی مه‌لیک مه‌حمود خانووی (شیخ مسته‌فای نه‌قیب) بو حه‌وانه‌وه‌ی ریکده‌خری و مسته‌فا پاشا بو پیشوازی له‌ نه‌ره‌شیری کورد که مه‌به‌ستی (ئیسماعیل خانی شکاک) بو، ره‌فیع حیلمی راسپارد گۆرانیه‌کی میلی ریک بخات و به‌قوتابییه‌کانی له‌به‌ر کات تا له‌ پیشوازی سمکو دا بخوینزیته‌وه‌. شار بو پیشوازی خروشاوو. ۱/۸ به‌ فه‌رمی ده‌وامی دائیره‌کانی حکومه‌ت راگیرا و دووکان و بازار هه‌لگیرا، سادات و مه‌ئمورانی عه‌سکه‌ری و ره‌ئیسای داخلییه‌ و کاپتان چاپمان به‌ ئوتومیل و له‌ ئه‌هالی شار جه‌ماوه‌ریکی زور تا سه‌عاتیک رینگه‌ چون به‌پیریوه‌.

پیش هه‌تاو که‌وتن ئه‌هالی شار به‌ پیاو و ژن و وردو درشت رژابوونه‌ کۆلانه‌کانی شار و سه‌ربانی ته‌لار و مزگه‌وت و دووکان و بازار و ده‌شت و دهر جمه‌یان ده‌هات. کاتی سمکو گه‌یشته‌ جی وه‌ک سه‌روکی ولات پیشوازی لی کرا. له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه‌ گولباران کران و له‌گه‌ل چه‌پله‌ریزان ده‌نگی بژی به‌رز بووه‌. شیخ مه‌حمود له‌ پیشوازییدا بو، سمکو له‌ دلی جه‌ماوه‌ردا جیگه‌یه‌کی به‌رزی هه‌بوو وه‌ک قاره‌مانیکی میلی ناسرابوو. له‌گه‌ل بیست سواریکی کوردی شکاک به‌ وینه‌ی سه‌رکرده‌یه‌کی سه‌ربازی به‌رگی پۆشیبوو، به‌لام به‌ سه‌روکلای کوردی شکاکه‌وه‌ هاته‌ پیشه‌وه‌ و چاویکی به‌هه‌موواندا گیرا و به‌ ده‌ست سلای لی کردن ئینجا فه‌رمانده‌ و سه‌رباز سلایان لی کرد قوتابییان سرودی نیشتمانیان خوینده‌وه‌. مه‌لیک مه‌حمود و سمکو سه‌ربازه‌کانیان یه‌که‌یه‌که‌ پشکنی داوی هاتنه‌ نیو شار. حه‌وت تۆپی سلو و ریز له‌ پیشوازیاندا ته‌قینرا، مسته‌فاپاشا دۆستی دیرینی سمکو وتاریکی درێژی دهرباره‌ی داستانی خه‌بات و پاله‌وانی سمکو خوینده‌وه‌، شه‌قام و کۆلانه‌کانی شار جمه‌یان ده‌هات. له‌ هه‌موو لایه‌کی دیهاته‌کانی ده‌وروبه‌ری شاره‌وه‌ حه‌شامه‌تیکی زور هاتبوونه‌ پیشوازی. پاش ئه‌و پیشوازییه‌ گه‌رمه‌ به‌ره‌وشوینی حه‌وانه‌وه‌ی چوو.

داوی مانه‌وه‌ی مانگ و نیویک له‌ میوانداری شیخ

پیاویک لیورتری میهره کهی که لیخان

(ناوردانه ویه که له ژیان و سه بردهی مامه ره کهی که لیخان)

نووسین و کوکردنه وهی: واحد سوئی زاده (جووتیار) - بانه

که لیخان به بهرزایی ۲۰۷۳ پی، شاخیکی به فرگره که له دریزدی سالدا چهن دین جار بارهشی قایم دهیگریته وه. پیش سالی ۱۳۶۶ی هه تاوی (۱۹۸۷) که تونیلی لی ساز بکریت (که دواتر ناوی تونیله که نرا مامه ره کهی که لیخان) ، ریبواران ناچار بوون بچنه وه نزیک لووتکهی که لیخان و له جادهی کونه وه تیپه ر بن.

رژری (۱۲۵۶/۸/۳) واتا (۱۸۷۷/۱۱/۱۹) ، له دیهاتی «بنه خوئی» نزیک شاری بانه، له نیو بنه ماله یه کی هه ژار، مندالیک له دایک ده بیته، که قاره مانی راسته قینهی ئه م چیرۆکهی ئیمه یه، ناوی «رهحمان» ناسراو به «مامه ره کهی» یه باوکی ناوی «ئه حمه د» و دایکی ناوی «هه مین» بووه. (هه لیه ته له سه ردانیک له گه ل مامه سه لیه کوری مامه ره کهی، پی و تین: ناوی باوکی مورته زا بووه، که هه ره له و دانیشته کاک سه عدوللا، کوری مامه سه لیه وتی: که رهنگه دوو ناوی بوویته به لام ناسنامه ی هه ره ئه حمه د بووه) . دایک و باوکی له سالی گراندیا کوچی دواپی ده که ن و رهحمان ته نیا ده مینیتته وه و به به ختو کردنی چهن سه ر ناژه له وه خه ریک ده بیته. مام ئه حمه د (باوکی مامه ره کهی) ناسراو به ئه حمه د سایه ت یان ئه حمه د ئاشوور له زستانه ئه سته م و سارده کانی شاری بانه له گه رده نه ی خان رینوینی خه لکی کردووه و له به فر و سه رما و ری لی و نبوون پاراستوونی و یارمه تی داوون. قسه هه یه ده لین جاریکی ئه حمه د ژیر یه کیک له کلپه کانی سه ر گه رده نه ده که ویت و بو ماو ده یه کی زور له بن رنو (پارچه سه هو ل و به فری گه وره) ده مینیتته وه تاکوو خه لک و هاو رپیه کانی دین و رزگاری ده که ن، به لام به هو ی زورمانه وه له بن به فره که و ته وژم و سه رما ی له راده به ده ر چاویکی له ده ست داوه. ئه و کلپه له به ر ئه و رووداوه ناسراوه به کلپه ی ئه حمه د ئاشوور یان ئه حمه د مه شهوور. ئه و کاره ی مام ئه حمه د وه ک میراتیک بو رهحمانی کوری به جی ده مینیت و ده بیته هو ی ئه وه ی خه لکیکی زوریش له سایه ی بجه سیته وه.

مامه ره کهی کی بوو؟

«رهحمان گه رده نه» ناسراو به مامه ره کهی، زوربه ی ته مه نی له «سه رسونج» ژیاوه که ئه و کات ۲۰ مالیک ده بوو، مالی ئه وانیش له پشت مزگه وتی ئاواپی بووه. له به هار و هاویندا ده چوه کوستان و گیادروون و له نیوان سه لیه کانی ۱۲۸۰ تا ۱۳۳۰ (۱۹۵۱-۱۹۰۱) که له نیوان سه قز و بانه جاده نه بووه، هه موو رۆژیک کاله و پوزه وانیه هه لده کیشا و په سته کی له به ر ده کرد و قایشی له پشتوینبه نیکی له سه ر ناوکی ده به ست و سه رکلاوی ده نا و به ره و که لیخان و مامه لیخان به ری ده که وت. ریشی مامه ره کهی وه ک به فری که لیخان سپی بوو؛ هه میسه یه خه ی ئاوه لا بووه و مووی

سپی سه رسنگی که له که وا مورادخانیه که یه وه ها تبووه ده ر، تیک هالا بوو.

مامه ره کهی، پیاویکی چوارشانه ی پان و پوری قه له و، ره ش ئه سمه ر، دموجا و پان و برو تیسکن بوو. به هیز بووه و مه چه کی ده ستی و قامه کانی ئاسایی نه بوون. زور به روح و قسه خو ش و گالته چی بووه. زستانان که ده چوه که لیخان، عاده تی و ابوو ریشی نه ده تاشی. که وا و پانتولیک و له سه ر ئه ویش رانکوچو غه یه کی له به ر ده کرد. به سه رما و کریوه ی زستانانیش، دایمه سینگی پوت بوو. پوزه وانیه ی له پی ده کرد و دایمه که شکی له ده مدا بوو. جگه له زمانی شیرینی کوردی زمانی دیکه ی نه زانیوه.

ژیانی هاو به شی:

مامه ره کهی دوو جار هاو سه رگیری کردووه، جاری یه که م له گه ل «خانزاد» که خه لکی ئاواپی «قورووچا و» ده بیته ژیاپی هاو به شی پیک ده هینیت، که هیچ منالیکیان نابیت، دوا ی ماو یه کی که م له دوا ی هاو سه رگیریان، خانزادی خیزانی نه خو شی گولی ده گریته که ناچار مامه ره کهی دوورتر له ئاواپی (سونج) مالیکی بو دروست ده کات و ده بیاته ئه وئ که زور ناخاینیت به هو ی ئه سته می نه خو شییه که یه وه گیانی له ده س ده دات. مامه سه لیه ده یوت: تا رۆژی مردنی به جوانی خزمه تی کردووه که به و ماله یان ده وت قو خه که ی خانزاد. دواپی هاو سه رگیری له گه ل خانسی کچی حاجی مینه ی بنه خو ی ده کات که ده بیته باوکی دوو

نادات. ورچه که دواى گویزخواردنیکی زور به سهرهوه له دارهکه دیته خوار. مورتهزا باوهشى دهگریتهوه تا سهرى ورچه که له سنگى رهد دهبى، باوهشى پیا دهکات به ههموو توانا دهیگوشیت به دار گویزهکهوه. دهلین ورچه که گویزیکى یهکجار زوری خواردبوو مورتهزا هیندهى گویزیبوو، خوی پیس کردبوو و هیچی نهو شوینهى نههیشتوو تا به دهستیوه شل نهبووه و نهیکوشتوو وازی لئ نههیناوه. بهیانی خهک دهلین با بچین بو لای ئیستا ورچه که مورتهزای کوشتوو، کاتی دهگه نه لای، دهبین مورتهزا که دهستی له ورچه که هلیپکاوه هیشتا بهری نهداوه.

چلی داربهرووهکان:

مامه رچه به هوی ههژاری و به ناچاری له تمهنى ۷۰سالاندا وهک کاتی گنجیتی شاخ و بهفرى دهبرى و نهوهى ناوی بیستی سهرسامى نازایهتیبهکهى بووه. به گویزیکى زل و نهستوروهوه به نیو تم و مزی کهلیخان به بی نهوهى ری ون بکات له پیش کاروانیبهکانهوه له نیوان گوندهکانى سابات (سهبهدلوو) و کیلهشین هاتوچوی دهکرد. بو پاراستنى گیانى خهک خوی له کیله و شوینه ههرهساویبهکان دهبویری و شارهزای ههموو کهلین و قوژبنی شاخهکان بوو چوونکه له مندالیبهوه سهدان جار هاتوچوی پیا کردبوو ریگانى دهناسى. له بارنهکانهوه که به هوی با، بهفرى کهمتر پیوه دهنیشت، پیشیان دهکوت و له کاتی بهفر و بووانى قورس، چهندن چل داربهرووی پاش خویمان له بهفر دهچهقاند که ریگهى گهپانهویان دیاری بکات.

بووره فاته:

بورکی مامه رچه دهیگوت: نهمن نهو شتانهم بو خوم پیوه دیوه، زور جارن نهگه سهرماش دهبوو دهیگوت له جامیکید «دوکهشک» (دووشکه) بو ساز بکهین و، بهفرى تیکهل بکهین، به چلهی زستان بهو دوکهشکه چاک دهبووه، زور کهمخور بوو و زورتری خواردنی کهشک بوو، زوری ههز له کهشک بوو. مروقیکی زور به روحم بوو. زور جارن لهسهر ریگای خوی گهلاداریکی زوری له گهل خوی دههیناوه، دهیدا به خیزانی دهیگوت ههرکس گویلکه و کاژیلهى ساواى ههیه زمهاری (تفاق و نازراقى زستانی) نییه، بیدهنى.

کهى دهبارى:

مامه سالهى کورى مامه رچه نهیوت: له زستاندا خوی بنکهیهکی کهشناسى بوو، نهیوت: جامهیهک ناوم بو بیئن پهنجهى ناو نهخست دواتر کهمیک له پهنجهى دهروانى و نهیزانى که کهش و ههواى نهو شهوهى کهلیخان چونه.

گهرده نهیى:

مامه رچه نهوهنده پیاویکی به ههیهت بوو نهگه نارهحهتیبهک بو ههر کهس پیش هاتبايا، ههر نهوهنده بوو گوتبايان مامه رچه هات، ئیدی کهس ترسى نهدهما و نارهحهتى و ناخوشیش تهواو نهبوو. ههر نهو ههیهته وای کردبوو زور کهس به مامه رچه بلین «خودای گهرده نه»، تهنانهت نهو کاره له شورهتهکهشىدا (ناوی بنهمالهیی) کاریگهرى ههبووه. ئیستا شورهتى بنهمالهکهى «گهرده نهیى» یه.

کچ به ناوهکانى ئامینه و فاتمه و دوو کور به ناوهکانى محهمه دسالج و قادر. خهک کورهکانى به گهرده نهیى بانگ دهکن که له باوکیهانهوه پیا گهیشتوو. کورى گهوهى مامه رچه به ناوی مامه قاله له سالى ۱۳۸۸ى ههتاوی له گوندی بنهخوی کوچى دواى کردوو و مامه ساله ئیستا که نیشته جی سونجى خواروو. چهندن کور و کورهزای مامه رچه که به نازناوی «گهرده نه» دهناسرین وهک باپیریان نازا و به توانان و زوریان له گوندی بنهخوی ژیان بهسهر دهبه.

فهرجه شیت و شهرافهت:

مامه ساله دهلیت: باوکم زور کهسیکی رووخوش و گالتهچی بوو. جاریک که له ههردی دهگه ریتهوه کیسه لیک دهبینیت ههلی نهگریت نهلی بهخوا دهیخمه چیشتهکهى شهرافهت (شهرافهت خالوژنم بوو) له کولاوکى قدیم بوو، دهیخاته خوارهوه ریک دهچیتته چیشتهکهى شهرافهت. نهلی: تهواوه خورشم بو ساز کردن

بژیوی مامه رچه:

مامه رچه دوو گویدریژی ههبوو، سهر له بهیانی بههار و هاویان ههردوو کورهکانى له خه وهلهستاند و سوار گویدریژهکانى دهکردن و خوی پیشیان دهکوت. مامه سالهى کورى دهلیت: بهسهر گویدریژهکانهوه باویشکمان ددها، مامه رچه به زهردهخه نهوه لئی دهبرسین تیرخه و نهبوون؟ ئیمهش چاومان ههلهدهبرى باوکمان دهبینی له پیشمانهوه دهرویشت. کاتی دهگه شتینه کونهورچ له نزیک کیلهشین، گویدریژهکانى دهبهستهوه و تفاقى بهر دهخستن و کوپانى لئ دهگرتتهوه. ناگرى دهکردهوه، چایی ساز دهکرد و نان و چاییمان دهخوار. دواى بریک ئالف ههوادان، خور گهرم دادههات، ناشتاماان دهکرد و باوکم نهیوت: با پشووهک بدهین و بخواهین. ئیمهى نهخواهاند کاتی خهبهرمان دهبووه، دهمانینی خوی خهریکی کاره دلی نههاتوو خهبهرمان بکاتهوه. ئیمهش دهچووینه لای یارمه تیمان نهدا تا سى سهعاتیکی دهمان بو خوراوا بوون گویدریژهکانى له تهرهبار بار دهکرد و خوشی کولیکی له کول دهن. له نزارهکانى دهروپشت ههر داره و کولیک ههزلی پیوه ههلهناوو بهو شیوهى بژیوی هاوینی دابین دهکرد.

هیزی مام نهحمه د:

نازایهتى مامه رچه له باوباپیرانهوه به میرات پیی گهیشتوو. دهگیزنهوه باوکى مامه رچه که ههر دوو چاوی نهیبینیوه، کارى تهنهکه لیدان بووه تا ورچ گویزهکان نهخوات و بهراز ههرزنهکان نهکیلیت. له چه می شیوی چیکه لان، ورچ به گویزهکان فیر بیوو. ههموو شهو به دارگویزهکان ههلهدهگهرا و گویزهکانى دهخوارد و هیچیان له گهل نهدهکرا. مورتهزای باوکى مامه رچه دهلیت: له تهنیشت دار گویزهکه چالیکم بو ههلیکه نن نهچمه ناوی دانهنیشم تا دیت ئینجا دهیکوژم. پیی دهلین: ناخر تو چاوت نابینی، تیکت دهشکینی نهتکوژئ، مورتهزا دهلیت، ناگام له چرپه کهیه تی ئیوه کارتان نهی. ههز نهکن بو تان ئیمزا دهکهم ههرچیم بهسهر هات خوینی خوم له سهر خوم. مورتهزا دهبه نه ناو چالهکه و دایه نهین. شهو ناگای لئ دهبیت که ورچه که به داره کهیا ههلهدهگه ری، گویى پی

که رهسته کانی:

گوچانیک، بیلک، زهنگولهیهک و هیندیک خواردهمه‌نی، گوچانه‌که‌ی بویه بوو که به نوکه‌که‌ی له به‌فری ریگای ئەدا ئەگەر جینگه‌که‌ی رهق و پتهو بووایا، ئەوه دهرده‌که‌وت که ریگه‌که‌ی دوینی یان پیشووه، هەر به‌ویدا کاروانی لیده‌خوری، جاروباریش به قه‌فی گوچانه‌که‌ی ته‌لیس و شتومه‌کی خوی هه‌له‌گرت. به بیلکه‌ش ریگه‌ی خاوین دهرده‌وه و به‌نیکی تیکردبوو و له ملی ده‌کرد.

زهنگوله‌یه‌کی پی بوو که له ملی و لای ده‌کرد هه‌تا ئەگەر له‌بەر ته‌مومژ و گیزه‌لووکه‌ی به‌فر و ن ببووایا به ده‌نگی زهنگوله‌که‌ی ببیندریته‌وه. کاک قادری کوری ده‌گوت: ئیواری باوکم ده‌هاته‌وه ده‌گوت خانمی زه‌خیرم بۆ بپنجه‌وه. دایکم شه‌ش حه‌وت ده‌ست نانی بۆ ده‌پنچاوه و بابوله‌ی بۆ ده‌پنچاوه و رونی زه‌نگیشی تیه‌له‌سه‌سو، که‌شک و رونی زه‌نگ و خورماشی له گه‌ل خوی ده‌برد. یه‌کیک له سه‌رمان په‌کی که‌وتبا، هیندیک رونی به ده‌میه‌وه ئەکرد؛ که‌رمی دهرده‌وه و ده‌یگه‌ی‌انده یه‌کیک له قاوه‌خانه‌کان یان په‌نا و په‌سیویکی که‌رم.

سابات:

گوندی سونج له کاتی «خوله قه‌تارچی» کاروانی هه‌بووه و کاروانچیه‌کان به باری و شتر و گویدرژه‌وه لئی تیپه‌ر ده‌بوون. کاروانچیه‌کان که له بانه‌وه دهرئه‌چوون سه‌رله به‌یانی له قاوه‌خانه‌ی شاعه‌ببایسی به رویی کیله‌شین یان له سه‌به‌دلوو کۆ ده‌بوونه‌وه و چاوه‌رپی مامه ره‌حه‌یان ده‌کرد. سه‌به‌دلوو که پیشتر ناوی «سابات» بووه و دوا‌ی هیرشی تورکی عوسمانی داگیرکه‌ر ناوه‌که‌یان بۆ سه‌به‌دلوو گویری، شوینی یه‌کگرتنه‌وه‌ی کاروانچیه‌کان بوو. گوریسیان له قاچی خویان ده‌به‌ست که له یه‌ک هه‌له‌برین و مامه ره‌حه له پیشیان دهرۆیشت، ئەوانیش له دوا‌ی ده‌هاتن. هەر ریپواریک که توانای رۆشتنی نه‌ده‌ما، کۆلی ده‌کرد و له خواردنی خوی به‌شی ده‌دا. کاروانچیه‌کان نان و خورما و که‌میک دراویان ده‌دا به مامه ره‌حه و ژبانی هه‌ژارانه‌ی له‌و ریگه‌وه دابین ده‌کرد.

که‌شک:

له وهرزی سه‌رما که ده‌چۆوه چه‌می خان، به خانمی خیزانی ده‌وت: ده، دوانزه بابوله‌م بۆ وه‌پنجه با برۆم. رۆژی وابوو بابوله هه‌لوا، بابوله رۆنه‌که‌ره یان بابوله خورما و رۆن یاخۆ بابوله هیلکه‌ی ده‌خسته گیرفانی. هەر که‌س په‌کی ده‌که‌وت، بابوله‌یه‌کی ده‌دایه و ده‌گوت: هانی بابوله بخۆ یان که‌شکیک بخه‌ره ده‌مه‌وه ئیتر هیز ده‌گرت. مامه ره‌حه هه‌میشه گیرفانی که‌شکی تیا‌بوو به دم ریگه‌وه که‌شکیکی ده‌خسته نیو ده‌می ده‌یسوو تا ته‌واو ده‌بوو، هه‌رکه‌سیش له سه‌رما هیزی نه‌مایه، که‌شکیکی پی ده‌دا.

مام مه‌قسوود:

مامه سه‌له گیزا‌یه‌وه، جاریک حاجی ره‌زای کیله‌شین، باوکم داوه‌ت ئەکات، ئەچیت بۆ کیله‌شین له‌وی تووشی مام مه‌قسوود ئەبیت. مام مه‌قسوود هەر خه‌لکی سه‌رسونج ئەبیت، ئە‌لی: مام مه‌قسوود مه‌رۆ ریگه‌وبان ناخۆشه. ئە‌لی: چیه ره‌حمان به دوا‌ی میراتم که‌وتووی، ئە‌لی: به دوا‌ی میراتی که‌س ناکوم به‌لام چه‌می خان وه‌ک ته‌له‌سم وایه، چاوت له خۆشی ئیستا نه‌بیت من داوه‌تی حاجی ره‌زام

ده‌چم بۆ کیله‌شین، ئە‌لی: حاکم تو دوا میراتم که‌وتووی، دوو گام پیه‌ ده‌س به کلکی گاقوولی بگرم ده‌مباته‌وه بانه، مام مه‌قسوود ئە‌روات و مامه ره‌حه‌ش ده‌روات بۆ مالی حاجی ره‌زا، ئە‌لی: تووش کابرایه‌ک بووم زۆر ئینکار بوو. پیم وتوو مه‌رۆ هەر رۆشتوو به خوا ره‌ق ئە‌بیته‌وه، شه‌و که ده‌خه‌ویت خه‌و ده‌بیتیت به‌یانی زوو هه‌له‌سه‌ستیت ئە‌لی: حاجی ره‌زا چه‌ن پیاوم له‌گه‌ل بنیره به خوا ئە‌و پیاوه ره‌ق بۆته‌وه، ئە‌لی: چوزانی؟ ئە‌لی: خه‌وم دیوه ئە‌زانم ره‌ق بۆته‌وه، که ئە‌چن کابرا ره‌ق بۆته‌وه.

پیشه‌نگی کاروانچیه‌کان:

جاری وابوو رۆیشتووته «میره‌دی» که ببیته پیشه‌نگی کاروان و خه‌لکی هه‌تا بیانگه‌بیتته شوینی مه‌به‌ستیان، له سه‌له‌کانی ۱۳۰۰ هه‌تا ۱۳۰۳ هه‌تاوی (۱۹۲۴-۱۹۲۱) که ئاغا و به‌گه‌کانی بانه خۆبه‌خۆ له‌گه‌ل یه‌ک به‌شه‌ر ده‌هاتن. ده‌وله‌ت سه‌رتیپ مه‌حموود خانی نارد سه‌رکوتیان بکا. له میره‌دی له‌بەر به‌فری زۆر و نابه‌له‌دی به ۵۰۰ که‌س سه‌ربازه‌وه ده‌مینتته‌وه. ئاغای میره‌دی، «ره‌سوول ئاغا» پیاویکی به نیوی «که‌ریم ئایشی» ده‌نیرئ له دوا‌ی مامه ره‌حه که بیت و سه‌رتیپ و سه‌ربازه‌کانی بیاته بانه، خه‌لک هەر چاوه‌رپی ئە‌بن مامه ره‌حه بیت، کاتیک په‌یدا ده‌بیت خیزانی سه‌رتیپ برۆا ناکات مامه ره‌حه ئە‌وه بیت. ئە‌لی: ئە‌من وامده‌زانی مامه ره‌حه ورچه، خۆ ئە‌وه مرۆقه! له‌و سه‌فه‌رده‌دا مامه ره‌حه سه‌رتیپ و سه‌ربازه‌کانی به توپ و قۆرخانه‌ی شه‌رئ ده‌گه‌بیتته په‌نا شاری بانه، ئە‌ویش وه‌ک سپاس و پیزانین ئە‌لی مووچه و مه‌واجیبت بۆ ئە‌برمه‌وه.

قاوه‌خانه‌داره‌کان:

له‌و‌بەر و ئە‌وه‌ری ئە‌و تۆنیه‌ی ئیستا لیدراوه، قه‌دیم دوو قاوه‌خانه‌ی لی بووه: کانی رۆوسی و شاعه‌ببایسی. قاوه‌خانه‌ی کانی رۆوسی له‌م دیوی تۆنیه‌که‌ی ئیستا به دیوی لای بانه‌دا، ئە‌و قاوه‌خانه‌ی چونکه شوینیک بوون بۆ چه‌سانه‌وه و فریاکه‌وتنی خه‌لکی، زۆر گرینگ بوون. ئە‌کرئ بلین کاری «راهدارخانه» ی ئیستایان تیدا ئە‌کرا، ته‌نیا به‌و جیاوازییه‌ی که مامه ره‌حه له جینگه‌ی هه‌موو ماشین و که‌ره‌سته‌کانی ئە‌ورۆ، به خوی و پیاوه‌کانیه‌وه ئە‌رکی گواسته‌وه‌ی خه‌لک و شتومه‌که‌کانیان به ئە‌ستو گرتوو. گرینگی ئە‌و شوینانه به راده‌یه‌ک بوو که هەر سه‌له‌ی بۆ یه‌کیک به ئیچاره ده‌چوو. ئاغا‌کانی جه‌وانمه‌ردی ته‌نانه‌ت چه‌سه‌ن ئاغای جه‌وانمه‌ردی به‌سه‌ر ئە‌و کاره راده‌گه‌بیتتن و به ئیچاره‌یان ئە‌دا. هیندیک له‌و که‌سانه‌ی تا پیش سازکردنی تۆنیه‌که له‌سه‌ر ئە‌و قاوه‌خانه بوون بریتین له:

- ۱ عه‌به‌خان (عه‌جه‌م بوو ناسراوه به مامه عه‌به)
- ۲ عه‌به‌ی دهرۆیش مورا (بانه‌ی بوو)
- ۳ کورپکی عه‌به‌ی دهرۆیش مورا
- ۴ عه‌به‌ی که‌ریم ئاشه‌وان (بانه‌ی بوو)
- ۵ عه‌به‌ی حاجی نه‌سه (نه‌سووللا - ناسراوه به عه‌به‌ی دۆشاو، خه‌لکی بوغی خواروو)
- ۶ ئە‌حمه‌دی فه‌یزه
- ۷ حوسین چه‌سه‌ن سه‌رخور (خه‌لکی دێهاتی کیله‌شین بوو)
- ۸ مه‌مه‌د برایم (عه‌جه‌م بوو پیاو ده‌گوت مه‌مه‌د)

۹ عیزه تورکه (له قاوهخانهی کانی ږووسی بوو، ئیستا مالی له بانهیه)
 ۱۰ سهد قادری ږسانیان (له قاوهخانهی شاعه بیاسی بوو).

یارانی مامه ږحه:

خه لک له و دوو قاوهخانه دانه نیشن و چاوه ږی
 نه بوون تا مامه ږحه و پیاوه کانی بین و بیان نه شوینی
 مه به ستیان، مامه ږحه وهک فریشته یهک شاره زای هه موو
 نه و کلیانه بوو، مامه ږحه له کاره دا تنیا نه بوو. ۱۶ ۱۵
 که س یارمه تیان نه دا. هیندیک له یاللاچی و پیاوه کانی مامه
 ږحه که نه ویان یارمه تی نه دا بریتی بوون له:

- ۱- ږحیم بوداغ
- ۲- نه حمه دی کوی مه جیدی (حاجی نه حمه دی که ریمی، خه لکی بنه خوئی)
- ۳- که ریمی ږور ږه ریخان
- ۴- نه حمه ده که ږه
- ۵- عه وللای دهر ویش نه سووللا
- ۶- حاجی حه سه نی مه ممه دی (خه لکی دی ږور و چاو)
- ۷- کاک قادر کورپی مامه ږحه
- ۸- حوسین سهر ږه ش
- ۹- حاجی سه عیدی خه لیلی (خه لکی دی سهرسونج)
- ۱۰- حاجی سه لیم نه مانوللاهی (خه لکی بنه خوئی)
- ۱۱- قاله ی حاجی حه مه (قادری حاجی نه حمه د).

پیشه وا:

نه لین زیږوبه گ له کاربه ده ستانی حوکومه تی
 «پیشه وا قازی محه ممه د» هاتوته که لیخان و مامه ږحه
 بر دوویته شاری بانه. ته نانه ت یارمه تی کورده کانی نه و
 دیویشی (باشور) داوه له که یانندی تفاقی شه ږ. که یانندی
 پیاوه کانیان ږ ههر جیگه یهک مه به ستیان بووینت. مامه
 ږحه له و ږیگه یه ش دا زور جار تووشی گیران و لیدان
 بوته وه، ږو نمونه له دهره ی سهر تیپ هووشمه ندی
 نه فشار که له گه ل «حه مه ږه شیدخانی» بانه به شه ږ ده هات،
 خه لکی سونج له ترسی گرتنه وه ی بانه، چوو بوونه دی
 «که ره ویان» (دیته اتی سه قز). سهد مه حمود ناغای نه و
 دینه له گه ل چه ند که یخودای ناوایی نامه یهک دهنوسن
 و دهیدن به مامه ږحه که بیاته نه و دیته اتانه ی که
 خه لکه که ی له ترسان هه لاتون، هه تا بگه ږینه وه سهر مال
 و حالی خوین.

وینه که ی مامه ږحه:

مامه ساله نه لیت، نه و وینه یه ی باو کم لای حه مه خانی
 بیله بوو، یهک شه که میچکه ی لی سهدم تا نه و وینه ی
 پیدام.

مامه ږحه یهک وینه له دوا ی خو ی به جی ده هیلیت
 که له و وینه یه دا له گه ل تا قمیک له ناغا و پیاوانی ده ولت
 راوه ستاوه و هه وساری هیستره که ی وا به ده ستیه وه که
 نه و هیستره حه مه ناغای ته موته به دیاری داویه تی به
 مامه ږحه .

کوچی دوا یی:

نه و دم سهد قادری ږسانیان له سهر قاوهخانه ی
 شاعه بیاسی (یان گویزی خه لیفان) بوو، باو کم وتی ږو
 نه مشه و زه خیره م ږو بیته سهد قادری مه ره خه سم ناکات،

به یانی که چومه لای سهد قادر، سهد قادر به ره و پیرم
 هات. وتی: وه لا باوکت نه مشه و زور نارحه ت بوو، منیش
 چومه ژوروه و وتم، بابه نه وه چ بووه؟ وتی: وه لا
 نه خو شم، زور ناسازم، نه مجار وتی بمبه وه ماله وه، من و
 قادری حاجی نه حمه د و حوسین سهر ږه ش که پیاوی خو ی
 بوون له کولمان کرد و بردمانه وه ماله وه، له ږیگه دا وتی:
 عه بدولقادر بیله که ی له گه ل خو ت بینه، هاتینه گه رده نه. وتی،
 لیتره توزیک دامنین، نه مجار سهری چه می خانی کرد و
 هه ناسیکی هه لکیشا و وتی، به خوا تازه نایه مه وه به چه می
 خان دا!!!!

دوا یه وتی: نه و ږیگه یه ناخوشه، ږو توزیک به و بیله ی
 خو شی بکه خه لک به ویدا نه پروات!!!! چوم ږیگه که م خو ش
 کرد، که گه بیشتینه قاوهخانه ی کانی ږووسی، عه زه توورکه
 له وی بوو، لامان دا وتی: لاده ن با توزیک به سه سینه وه و
 چاوم به عه زه توورکه ش بکه ویت، عه زه توورکه وتی: مامه
 ږحه نه وه ږو وا ده که ی؟ وتی وه لا عه زه تازه مه علوم
 نیبه بیمه وه چه می خانی، له و یوه هیتامانه وه ږو سهرسونج.
 خانمی خوشکم و دایکم هاتن به ره و پیری و گریان، ئیدی
 نه و نه خو شیه دریژه ی کیشا و نه یوانی بچیته وه چه می
 خانی، نه و کاته نه من شوان بووم له گه ل نه حمه د پیاوی
 فه تاح خانی «به لوه» (دیته اتیک نزیک سهرسونج) بووین،
 نه حه خله «ش که شوانی فه تاح خان بوو، شمشالی لی نه دا.
 خه به ریان نارد نه حمه دیش هات، باو کم وتی، فاتمی کچم
 بانگ بکن، فاتمی ژنی ږحیم که نه ویش خزیمان بوو
 نه ویشم ږو بانگ بکن، نه حه خله شمشاله که م ږو لیدات،
 ساله و حاجی که ریمی کانی ناو (کورپی خالوم) ده فم ږو
 لیدن و، نه و دوانه ش ده گریان، ۳ ساعه تی ږوژ ما یوو که
 فه وتی کرد، به لی به و جوړه دلی نه و مروقه به ږوحم و
 پیاوه مه زن و به هه بیته له لیدان که وت. هه روه ها بنه ماله ی
 خویشی نه یانده زانی له چ سال و ږوژیکدا وا نه مری خودای
 به جی هیناوه، به لام به پرسیار و یارمه تی ئیداره ی ناماری
 شاری بانه دهرکه وت که مامه ږحه له ږیگه وتی ۷ ی
 خاکه لیوه ی سالی ۱۳۳۸ هه تاوی (۱۹۵۹) له تمه نی ۸۲
 سالیدا کوچی دوا یی کردوه و دوا ی عومریک خزمه ت
 به خه لک و تو مارکردنی سهدان چیروکی قاره مانانه ی له
 ږیگه ی فریا که وتی خه لکی لیقه و ماو، مالاوایی له به فر و
 گه رده نه و کیوه سهر به رزه که ی وه زنه ی شاری ناربه با
 نه کات و دلگه وره که ی له لیدان نه که ویت و له دی سونجی
 خواروو نیژراوه، به کیل و به ردیکی ساده و بی قه در!!!!

په یکه ری مامه ږحه:

ږوژده ی دروستکردنی په یکه ره ی مامه ږحه ی که لیخان،
 ماوه ی چه ندین سال بوو که له لایه ن نه نجومه نی ناشتی
 شاری بانه وه پیشنیار کرابوو و داوا له که سانی خیرخوازی
 شار کرا که ږو بنیاتانی نه و ږوژده ی هاوکاری نه نجومه نی
 ناشتی بکن که حاجی محه ممه د شافعی زور یارمه تی دا
 و کاک عه بوو به کر پیران نه رکی دروستکردنه که ی کیشا.
 نه نجومه نی ناشتی شاری بانه ږو ږیگرتن له و مروقه
 نازیزه نه و په یکه ره ی له سهر کیوی که لیخان داناوه.

کۆنفرانسی زمان و یاسا

جێبهجیکردنی ئەم یاسایه.

(۷) ئەنجومهنی دادوهری ههریمی کوردستان و ئاکادیمیای زمانی کوردی هاوئاهاهنگی پنیوستیان هه بیته بۆ دارشتن و یهکخستنی زاراوه یاساییهکان و، له م بارهیهوه فه رههنگیکی تایبته به زاراوه یاساییهکان ده ربکه ن که بیته سه رچاوه بۆ دادگاکان.

(۸) دهوله مندکردنی کتیبخانه ی کوردی له هه موو بواره کان به تایبته بواری یاسایی، له ریگی هاندانی نووسین و توێژینه وه و ده رگیزانی سه رچاوه یاساییه کان به زمانی کوردی.

(۹) هه ول بدری بۆ دامه زاندنی ناوه ندیکی وه رگیزانی یاسایی له ئەنجومه نی دادوهری یا په رله مانی کوردستان بۆ وه رگیزانی ده قی ئەو یاسا عیراقیانه ی که له هه ریم به رکارن به لام هیشتا هه ر به عه ره بین

(۱۰) په رله مانی کوردستان پنیوسته پرۆژه یاساکی به زمانی کوردی بنووسیته وه بۆ ئەوه ی زمانی یاسایی کوردی به هیز بیته و گرنگی پی بدریت.

(۱۱) له سه ر ئاستی فه رمی له حکومه ته وه تا ده گاته دامه زراوه زانستییه کانی وه ک وه زا ره تی خوێندنی بالا و زانکو و کۆلێزه کان گرنگی به بواری به رکو ردی کردنی یاسا بدریت.

(۱۲) له سه ر ئاستی ریکخواهیی گرنگی بدریت به م بواره له ریگی کردنه وه ی خول و دامه زاندنی ناوه ند و سه نته ری تایبته به وه رگیزان.

(۱۳) له سه ر ئاستی تاکه که سه ی به پنیوستی ده زانم مامۆستیانی یاسا و دادوه ر و یاساناس و پارێزه ره هه ولی به کو ردی کردنی ده قه یاساییه کان به دن.

(۱۴) ریکخستنه وه ی سه رجه م کلێشه و نوسراوه کانی عه ریزه نوسه کان و دادگاکان و ته نانه ت ره گه زنامه ی باری شارستانی به زمانی کوردی له هه ریمی کوردستاندا.

(۱۵) پنیوسته په یمانگای دادوهری له هه ریمی کوردستان چ له ئاماده کردن و جێبهجیکردنی یاساکان، چ له تاقیکردنه وه ی وه رگرتنی دادوه ره کان، زیاتر گرنگی به زمانی کوردی به دن.

کۆنفرانسی زانستی نیۆده وه له تی زمانی کوردی و زاراوه یاساییه کان، به دروشمی (زمان و یاسا) ، که به چاو دیری پاریزگاری سلیمانی و به ئاماده بوونی چه ندان یاساناس و زمانناس و فه رهه نگناس له ناوه و ده ره وه ی هه ریمی کوردستان، که به سه ره په رشتی به ریز فه ره ی دوون سامان سه روکی ریکخواوی خانی بۆ لیکۆلینه وه ی هزری و به هاوکاری به ریز د. ته ها ره سوول له کۆمه لگه ی په ره ره دیی مارگریتی په ره ره دیی، له روژانی ۱۷ و ۱۸/۶/۲۰۲۱ له شاری سلیمانی به به شداری سیانزه توێژه ری ئەکادیمی و ده یان میوان به ریوه چوو.

دوای گفتوگۆیه کی تیروته سه ل له لایه ن ئاماده بووانه وه به تایبته کاک کامه ران ره حیمی له شاری ئیلام و دیلان جزیری له شاری ئامه د، رمان شیروانی له خوراسان به قسه کردن له سه ره ره وشی زمانی کوردی له ناوچه کانیان و هه ره وه ها به پیشیار و تییینه کانیان کۆنفرانسه که یان ده وله مندتر کرد، دواتر سه رجه م توێژینه وه ی به شدار بوو له توپی پرۆسیدی نگی که به ناو نیشانی (زمان و یاسا) چاپکران و دابه شکران.

ئه سپارده کان

(۱) پنیوسته ئەنجومه نی دادوهری نه خشه ریگا و ستراتیژیک دابریژیت بۆ به کوردی کردنی هه موو ریکار و بریاره کان له هه موو دادگاکان

(۲) پنیوسته سیاسه تیکی زمانی و ستراتیژیکی نیشتمانی دابریژیت بۆ دروستبوون و چه سپاندنی زمانی ستانداردی کوردی.

(۳) هه ولی چه سپاندنی زمانی کوردی بدریت له داموده زگا فیدرالییه کانی عیراق

(۴) پنیوسته زانیی زمانی کوردی مه رجی سه ره کی بی بۆ دامه زاندنی ئەو که سه نه ی که له داموده زگا دادوه رییه کانی هه ریمی کوردستاندا کار ده کن.

(۵) خوێندن و په ره ره ده به زمانی کوردی له هه موو ئاسته کاندایا په ره یان پی بدریت، به لام ئەمه ش به و واتایه نایه ت که گرنگی فیزبوونی زمانه بیانییه کانی تر پشتگۆی به رین.

(۶) دامه زاندنی کۆمیسیۆنی زمانه فه رمیه کان بۆ به دواداوچوونی یاسای زمانه فه رمیه کان و چاو دیری کردنی

شيعری «ميرزام قه لای خاو» له نيوان فه قی قادری هممه وهند یان فه قی ره شیدی خه لووزی

(پالپشت به خویندنه وهی میژووی قه لای خاوی مهربان له سهرچاوه، گپرانه وه، شيعر و بهیته فولکلورییه کان)

ئیره ج مورادی باقلاوایی - سهردهشت

حه یدهر لوتفی نیا - سه قز

لوقمان نادرپوور - سه قز

به ناوی کانی خاو و کانی شه که ره هه یه. له کونه وه تا ئیستا سهرچاوهی ئاوی خواردنه وهی ئەم ئاوییه له «کانی خاو» دابین کراوه. ده گپرانه وه چهند سه ده له مه وپیش که ئەم ئاوییه ئاوه دان کراوه ته وه، خه لکه که سه ره تا له ده وری ههر دوو کانیوای کانی خاو و کانی شه که ره گیرساونه ته وه. سه بارت به واتای وشه ی خاو و باس ده که ن ئەوسا به فر و باران زۆرتر باریوه و بازنه یه کی بلاوتر له چوار وهرزی سال هه و هه و سارد و شیدار بووه. ههر بویه پێژهی فیتکی و شیداری ده وروبه ری کانی خاو و سه رجه م ده شته که زۆر بووه و بووه ته هوی خاوبوونه وهی تفاق و پاخوا و گزهری وهرزیران. ههر بویه ئاوییه که له پووی ئەو کانیووه و ناو نراوه. نمونه ی و له ناوچه که دا زۆره که به هوی بونی کانیوایی تایبه ته وه ئاوه دان بووه ته وه، وه کوو: س چور، پلووره، دوو پلووره، قه لوه زه، قولقوله، کانی کوزه له، کانی سپیکه، کانی میران، کانی سانان، کانی مانگا، کانی کون، کانی ته مه رخان، هانه شیخان، هانه گلان و تاد.

ئەوسا ئاوییه خاو سهر به ملکی به گزاده ی مهربان بووه. سالی ۱۳۱۳ی کۆچی (۱۸۹۶) محهمه د عه لیخان (ظفرالملک) کوری ره زا قولی خانی ئه رده لان له سنه فه رماني نارده وه بۆ شیخوئیسلام له مهربان که قه باله ی ئاوییه کانی خاو، میراوا، چالاو و خه لووزه بنووسیت بۆ محهمه د خانی سه رتیپ. ئاوییه خاو به پپی دواسه رژیتری، ۸۲ خیزان و ۳۳۵ که سی تیدا نیشه جییه. ساله کانی شه ری ئیران و عیراق بنکه ی به خشداری ناوچه که له و ئاوییه دا بووه. به هوی هه لکه وته ی جوگرافیایی و نزیکیوون له ده روزه و ریگای په رینه وه بۆ دیوی پینجویین، له کونه وه تا ئیسته ئاژاوه و تیکه ه لچوونی زۆر له ده شتی خاو پووی داوه. ههر له و کاته وه که سنووری نیوان دوو ده وله تی سه فه ویه و عوسمانی دانراوه و به شی پینجویین و مهربان جیا کراوه ته وه و دواتریش شه ری هۆزه کان و ده سه لانداران ناوچه که یان ناکوکی خیله کی و دواهه مینیان شه ری نیوان عیراق و ئیران، بارگرانی و

۱. محهمه د عه لیخان، سفرنامه بلوک جوانرود کوردستان، لاپه ره ۱۶

شيعری «ميرزام قه لای خاو» له نيوان فه قی قادری هممه وهند یان فه قی ره شیدی خه لووزی (پالپشت به خویندنه وهی میژووی قه لای خاوی مهربان له سهرچاوه، گپرانه وه، شيعر و بهیته فولکلورییه کان) نووسین: ئیره ج مورادی باقلاوایی، حه یدهر لوتفینیا و لوقمان نادرپوور پوخته:

دیوانی فه قی قادری هممه وهند وه ک هه ندیک له شاعیرانی دیکه ی ولاتی کورده واری، هیشتا سه رجه م به ره مه کانی کۆ نه کراوه ته وه یان ریک نه خراوه. له دیوانه چاپکراوه که ی فه قی قادری هممه وهند دا شيعری «ميرزام قه لای خاو» هه یه که گومانی له سه ره که دانراوی ئەو بیت یان فه قی ره شیدی خه لووزی. به خویندنه وه و وردبوونه وه له چهند به لکه و سه رچاوه ی به رده ست، هه روه ها پالپشت به شوینی جوگرافیایی قه لای خاو، ئیمه ئەو شيعره مان ته ته له کرد و ناسنامه ی شاعیره که مان به دروستی بۆ فه قی ره شیدی خه لووزی دانا. له م وتاره، چیرۆک و میژووی ئەو قه لایه که له ده شتی خاو و میراوی مهربان لای ئاوییه «خاو» دا هه لکه وه توه، به بۆچوون و به لکه ی په سه ند نووسیومه تا گومانه که به ته وای بره ویته وه و دلنیا بینه وه «ميرزام قه لای خاو» پیوه ندی به فه قی قادری هممه وهنده وه نییه و مه به ست له قه لای خاو له و شيعره دا قه لای چه مچه مال نییه.

وشه سه ره کییه کان: فه قی قادری هممه وهند، خه لووزی، قه لای خاو، خان ئەحمه د خانی ئه رده لان، پپشه کی:

ئاوییه خاو ده که ویته سه ر سنووری پۆزه له لات و باشووری کوردستان. ئیستا سه ر به شارستانی مهربان و له به شی خاو و میراوا دا هه لکه وه توه. خاو، ده وره دراوه به ئاوییه کانی میراوا، ساوجی، کیکن، ساوا، جه ژنیاوا، خانمه کۆن، قولقوله و خه لووزه. ده وروبه ری ئاوییه که ده شتیکی پان و به رینه و به ده شتی خاو ده ناسریته وه. قه لای خاو، به رژه وه ندیکی ئیجگار خوشی هه یه و ده روانیته سه ر هه موو ناوچه که. له داوین و ده وروبه ری ئەو قه لایه، دوو سه رچاوه

گرژی به سهر ناوچه که دا باریوه و ناوی ئەو ئاوییه و قه‌لای خاوی به‌رگویی که وتوو.

کاتیکی لای راستی ریگای مەریوان بەرەو سنووری باشماخ لە دووریانی ساوجی لا ئەدەیت پاش ئاوییه‌کانی کیکن و نه‌چی و میراوا دەگاتە ئاوی خاوی. لای رۆژه‌لاتی ئاوییه‌که و تەنیشت چۆمه‌که، تەپۆلکه‌یه‌ک هه‌لکه‌وتوو به قه‌لای خاوی دەناسریتەوه. رواله‌تی قه‌لاکه‌هیچ شوینەواری دیوار و وارشی و بناغه و خانووی پێوه نه‌ماوه، به‌لام وه‌ک ده‌گێرنه‌وه ئەوسا له‌سەر تەپۆلکه‌که خشته‌ی سوور و له‌تکه‌سوالت و تەخته‌به‌ردی لای بووه. به‌ر به‌ره له هه‌موو بواریکه‌وه که‌مه‌ترخه‌می سه‌بارت به‌و شوینەواره‌ی وای کردوووه تەنیا ناویک و نیشانه و چیرۆک و چه‌ند گێرانه‌وه‌یه‌ک ماوه‌ته‌وه. به‌داخه‌وه ئەوه‌یش لای چینی کۆن گرینگی نه‌بووه و نه‌وه‌ی نوێش لای ناپرسیتەوه و به‌مردنی هەر به‌سالاچووویه‌کی ئاوییه‌که و به‌گشتی ناوچه‌که، چیرۆک و میژوووه سه‌رزاره‌کیه‌که‌ی ئەو قه‌لایه‌ تۆزی زیاتری له‌سەر دهنیشی و زیاتر په‌رده‌ی فه‌رامۆشی پێدا ده‌کیشری. وه‌ک باسی ده‌که‌ن سالی ۱۹۳۷، فه‌ره‌ج به‌گ برای مه‌حمود خانی کانيسانان [چووته‌ ناو قه‌لا رووخاوه‌که] گه‌لی به‌ردی نووسراوی ده‌ره‌یناوه [و بردووویه].^۱ جیا له قه‌لاکه، شوینەواریکی دیکه‌ی ئاوی خاوی، چه‌مامه‌که‌یه. ده‌گێرنه‌وه تا ۳۰-۴۰ سالی پێش ئیستا له‌و شوینە‌ی لای قه‌لاکه که ئیسته به «ده‌شت چه‌مامه‌که» دەناسریتەوه، شوینەواری چاوه‌کیه‌ی و بناغه‌ی تیدا به‌رچاوه‌که‌وت. کاتی خۆی له‌ کانی خوورگانی ئاوی قووقوله به‌ لوله‌ی گۆزه‌یی ئاویان راکیشاوه بۆ ئەو چه‌مامه و له‌وئ بۆ کاروباری خۆشۆردن و خاوینگردنه‌وه‌ی ناو قه‌لاکه و ئاوی سوودی لای وه‌گیاوه. نیوان ده‌شتی خاوی و قووقوله له‌ ئاستی کانی خوورگان و ده‌شتی چه‌مامه‌که ئەوانه‌ی زه‌وی و زاریان هه‌یه باس له‌وه ده‌که‌ن له‌ کاتی کیلان و هه‌لگولاندا لوله‌ی گۆزه‌ییان به‌رچاوه‌که‌وتوو. ئەو لولانه له‌ یه‌ک تا دوو گه‌ز له‌ قوولایی ده‌شته‌که‌دا بووه.^۲ لوله‌که‌یش که بۆخۆی گۆزه‌ی نیر و مییی بووه به‌ ناوی که‌دا کراوه و ده‌وره‌که‌ی گله‌ زه‌ردی نه‌رمی تی کراوه.^۳

۱. عه‌لی که‌مال باپیر، شاعیره ناوونبووه‌کانی کورد، لاپه‌ره ۲۵-۲۶
۲. نمونە‌ی ئەو لوله‌ گۆزه‌یییه له‌ ئاوی باقلاوی ناوچه‌ی که‌لاته‌رزانی‌دا هه‌بووه. به‌شیک گۆزه‌کان که‌وتبوونه نیو دئ، به‌ ده‌روه‌ بوون. کاتی خۆی ئاوی کاریزی ده‌ره‌کی و کانی ناوباخ راکیشراوه بۆ قه‌لای قه‌وته‌پی به‌ردی. کاتی ئاوی باقلاوا بنیات نراوه، ئاوه‌که بۆ مزگه‌وت چووته‌وه.
۳. له‌ مالپه‌ری ویکیدیا سه‌بارت به «وشه‌ی: خاوی» هاتوووه: ئاوی خاوی لای کانی‌وایی سرووشتی و هه‌میشه‌ییدا هه‌لکه‌وتوووه و ئاوییه‌که میژووویه‌کی کۆنی هه‌یه و شوینەواری قه‌لا و چه‌مامیک له‌م ئاوییه‌یه. به‌داخه‌وه ئەو دوو شوینە‌واره به‌ته‌واوی ویران بووه.

میژووی بنیادانی قه‌لای خاوی:

یه‌که‌م: پالیشت به‌ سه‌رچاوه

سه‌ره‌تای ساله‌کانی ۸۰۰ی کۆچی (۱۳۹۸)، کاتیکی میر چه‌مزه‌ی بابان له‌ ناوچه‌ی مووسل به‌ره‌و ده‌شتی مەریوان هاتوووه له‌گه‌ل سپا و فه‌رمانده‌کانی (دوانزه‌ سواره‌ی مەریوان) له‌ سێ لوتکه‌ی [به‌رانبه‌ر به‌ زریبار و نیوان ئاوییه‌کانی ئیسته‌ی ته‌رخاناوا و به‌رقه‌لا گیساوته‌وه و له‌ تەنیشت ئاوی کانییا]ی داوینی لوتکه‌ی دووه‌م، بنکه‌ی دامه‌زراندوووه.^۴ دواتر به‌ ناوی ئیمام ئەحمه‌دی ئەنباری، مامۆستای مزگه‌وته‌که‌ی کانییا ئەو شوینە به‌ قه‌لای ئیمام ناسراوه. سالی ۹۴۴ی کۆچی (۱۵۳۸)، مه‌نمۆن به‌گی دووه‌م بنکه‌ی ناوه‌ندی میرنشینی ئەرده‌لانی له‌ قه‌لای زه‌لم گویستووته‌وه بۆ قه‌لای ئیمام و ده‌سه‌لاتی ئەرده‌لانه‌کان له‌وئ زیاتر په‌ره‌ی ساندوووه. ئەو سه‌رده‌مه جیا له‌ قه‌لای ئیمام و زه‌لم، چه‌ند قه‌لایه‌کی دیکه وه‌کوو پالنگان و چه‌سه‌ناوایش له‌ ئارادا بووه. سالی ۱۰۶۶ی کۆچی (۱۶۳۷) به‌ فه‌رمانی شای سه‌فه‌وییه، سلیمان خانی ئەرده‌لان بنکه و قه‌لای سنه‌ داده‌مه‌زیت و سێ قه‌لاکه‌ی تر ده‌رووخیندریت.^۵ دیاره جیا له‌و چوار قه‌لایه، چه‌ندین بوورج و سه‌نگه‌ری تر له‌ ناوچه‌که‌دا هه‌بوون. گه‌لیک ناو و شوینەواری ئەوانه ئیسته‌ش له‌ ئاوییه‌کانی ناوچه‌که‌دا ماوه و هه‌رکام ناو و باس‌وخواسی خۆی هه‌یه. ئەوانه یان سه‌رچاوه‌کان ئاماژه‌یان پێ نه‌کردوووه یاخۆ به‌ئاسته‌م ئاوریکیان لای دراوه‌ته‌وه. بۆ نمونە: قه‌لای نه‌نه، قه‌لا خه‌زینه و شه‌یانی چۆر، قه‌لای میراوی، ۶ قه‌لای کانیته‌مه‌رخان، قه‌وته‌پ لۆشته‌ی باقلاوا (قه‌لای فه‌یله‌قووز)، قه‌لا گه‌وره‌ی که‌لاتی، قه‌لای

۴. تووداری عبدالصمد، نورالانوار، لاپه‌ره ۱۰۳

۵. وه‌قاییه‌نگار کوردستانی، حدیقه‌ ناصریه و مرآت الظفر، لاپه‌ره ۸۵-۹۵

۶. قه‌لای نه‌نه و خه‌زینه و شه‌یان له‌ سنووری ئاوییه‌کانی چۆر و نه‌نه‌دا هه‌لکه‌وتوووه. ده‌گێرنه‌وه کاتی خۆی پێش ئەوه‌ی هه‌لۆخان ببیته‌ میری قه‌لای ئیمام، له‌گه‌ل وه‌له‌و (تیموور) خانی برای له‌ قه‌لای نه‌نه‌دا دانیشتوووه. کاتی قزلباشه‌کان هیرش ده‌که‌نه سه‌ر ئەرده‌لانه‌کان، هه‌لۆخان به‌لگه و پاوه و به‌هاکانی له‌ قه‌لا خه‌زینه و قه‌لا شه‌یانی داوینی کویستانی قه‌له‌به‌رد ده‌شاریته‌وه تا که‌متر له‌به‌ر مه‌ترسیدا بن. سه‌بارت به‌ قه‌لای میراوی له‌ ئاوی میراوی چه‌می هه‌شلی و لوتکه‌ی شانشین له‌ نیوان میراوی و بیساران و ته‌نگیسه‌ر و سه‌ره‌هوویه وه‌ک له‌ کتیبی «تاریخ سلطین هورامان لاپه‌ره ۱۴۷-۱۴۹» هاتوووه، ئەو شوینە سالی ۱۰۷۵ی کۆچی (۱۶۶۵) بنکه‌ی زستانه‌ی مه‌مه‌د به‌گی هه‌ورامی، حاکمی ناوچه‌ی که‌لاته‌رزانی و کورپه‌ویز بووه. هه‌روه‌ها له‌ کتیبی «سیرالاکراد لاپه‌ره ۲۰۱-۲۰۵» ئاماژه‌ی به‌ مه‌نزل و کاروانسه‌راکانی نیوان سنه‌ تا سلیمانی کردوووه. ئیستا ناو و نیشانه‌ی دوو له‌و کاروانسه‌رانه له‌ ده‌شتی به‌ر ئاوی کاکۆزه‌که‌ریا و ئەسراوا هه‌یه و خه‌لک ئەوینده‌ریش هه‌ندی له‌ به‌سه‌ره‌اتیان ده‌زانن.

گولی زریبار،^۷ سالی ۱۲۶۸ هیرشی ئەمانوللا خانی دووهم بۆ سەر هه‌ورامیه‌کان له رینگه‌ی دهره‌بند دزلی،^۸ سالی ۱۲۶۸ ناردنی هیزیکی ئەمانوللا خانی دووهم بۆ دامرکاندن و به‌رگری له هیزشی جافه‌کان له سەر سنووری مەریوان که رینگه‌ی کوچره‌ویان بووه،^۹ سالی ۱۲۸۲ دانانی قه‌لای شاباد له شوینی ئیسته‌ی شاری مەریوان بۆ چاوه‌دیری به سەر سنووری ئیران و عوسمانی‌دا^{۱۰} و سالی ۱۲۸۴ (۱۸۶۸) کوشتی حه‌سه‌ن سولتانی هه‌ورامان به‌ فرمانی فه‌هاد میرزا له قه‌لای شاباد و دواتر شه‌ر له‌گه‌ل هه‌ورامیه‌کان^{۱۱} له‌و شه‌ر و ڕووبه‌ڕووبوونانه‌دا هه‌ندئ جار سپای ئه‌رده‌لان سه‌رکه‌وتوو و بریک جاریش سپای به‌رانبه‌ر. دیاره له نیوان ساله‌کانی ۱۰۴۰ یان پیشتریش تا ۱۲۸۴ی کوچی (۱۸۶۸)، خالی ستراتیژی قه‌لای خاو وه‌ک سه‌نگه‌ر و قه‌لایه‌ک هه‌میشه‌ پاریزراو نه‌بووه و له‌وانه‌یه‌ چه‌ند جار ڕوخواوه و نۆژهن کراوه‌ته‌وه.

سالی ۱۲۸۴ی کوچی (۱۸۶۸) که فه‌هاد میرزا ده‌بیته‌ والی میرنشینی ئه‌رده‌لان، جیا له نۆژهن‌کردنه‌وه‌ی قه‌لای شابادی مەریوان بۆ چاوه‌دیری دهره‌زهی کوچره‌ویی جافه‌کان و پته‌وکردنی سنووری ئیران له‌گه‌ل عوسمانیه‌کان، قه‌لای خاو ئاوه‌دان و بنیات ده‌نیته‌وه‌ و ناوی ده‌نیت قه‌لای له‌شکراوا [لشکرا‌آباد]. ئەو قه‌لایه‌ سالی ۱۲۸۹ی کوچی (۱۸۷۲) ئاوه‌دان کراوه‌ته‌وه. میرزا عه‌لی ئەکبه‌ر وه‌قایع‌نگاری کوردستانی له‌ کتێبه‌که‌ی سه‌باره‌ت به‌ قه‌لای له‌شکراوا نووسیویه‌تی: نوشت خامه‌ی افسر به‌ سال تاریخش / به‌ سعی معتمدالدوله قلعه شد آباد. پیش نۆژهن‌کردنه‌وه‌ی قه‌لای خاو، سپای فه‌هاد میرزا سالی ۱۲۸۷ له دوو قۆلی ناوخوانی شلیز و ده‌شتی خاو و میراوا پیش به‌ جافه‌کان ده‌گرئ و پابریان پێ ده‌کات بۆ دیوی ئه‌رده‌لان.^{۱۲}

ئێستا کهش بیره‌وه‌رییه‌ک لای تیره‌کانی هۆزی جافی شه‌ره‌زور و گه‌رمیانی ماوه که ده‌گه‌رپته‌وه‌ بۆ ئەو سه‌رده‌مه‌ی که فه‌رمانی فه‌هاد میرزا بووه هۆی پابری جافه‌کان بۆ کویستانه‌کانی سه‌رشیو، که‌لاته‌رزان و سارال. ده‌گێرنه‌وه‌ پاش چه‌ند سال جافه‌کان دیسانه‌وه‌ گه‌ره‌کیان بووه به‌ره‌و کویستانه‌کانی ڕۆژه‌لاتی کوردستان بگه‌رپینه‌وه‌، به‌لام ئەم جاره جیا له‌وه‌ی سپای سه‌رسنووری مەریوان ده‌بیته‌ قه‌لغان، جافه‌کان تووشی شه‌ری ناوخۆیی ده‌بن. له نیوان ساله‌کانی ۱۳۰۰ تا ۱۳۰۳ی کوچی (۱۸۸۳ تا ۱۸۸۶) له ده‌شتی خاو و میراوا، تیره‌کانی جاف ده‌بنه‌ دوو به‌ره‌وه‌ و شه‌ر هه‌له‌ده‌گیرسیت. کرۆکی شه‌ره‌که‌ی به‌ره‌ی شاتری، سه‌دانی، هاروونی و که‌ماله‌یی و به‌ره‌ی ته‌رخانی و ڕۆخزادی لای قه‌لای خاو نزیک پینجوین ڕووی داوه. هه‌ر بۆیه‌ دواتر به‌ شه‌ره‌که‌ی قه‌لای خاو ناوبانگی

گردیونی شویشه، ته‌په‌ی نادرشای دهره‌ویان، رینگای بان شه‌قامی به‌ره‌وه‌، کاروانسه‌راکانی کاکۆزه‌که‌ریا و ئەسراوا له‌سه‌ر رینگه‌ی سه‌نه‌ بۆ مەریوان، و تاد. سالی ۱۹۷۳ مامۆستا علی که‌مال باپیر له‌ کتێبه‌که‌یدا (شاعیره‌ ناوونبووه‌کانی کورد) سه‌باره‌ت به‌ قه‌لای خاو نووسیویه‌تی: فه‌قی خه‌لووزی شیعی «میرزام قه‌لای خاو» سی سه‌باره‌ت به‌ ڕووخانی قه‌لاکه‌ی خان ئەحمه‌د خان، کوپی هه‌لۆخانی ئه‌رده‌لان له ئاوی خاو داناوه. میژووی ئەو قه‌لایه‌ بۆ ئەو کاته ده‌گه‌رپته‌وه‌ که خان ئەحمه‌د خان فه‌رمانی گێراوه به‌ سه‌ر شه‌ره‌زور و ناوچه‌که‌دا.^۱ شاعیر له‌و شیعه‌دا ئاماژه‌ی به‌ ڕۆژگاری فه‌رمانه‌وایی و ده‌سه‌لات له‌و قه‌لایه‌دا کردووه و به‌ قه‌لا و بورج ناوی هیناوه و له شوینیک به‌ «قاپی حوکومه‌تی ڕۆم و ئیران»ی داناوه.^۲

ئه‌گه‌ر سه‌یری قاموس و فه‌ره‌نگه‌ کۆنه‌کانی فارسی و کوردی بکه‌ین، قاپی که‌ وشه‌یه‌کی تورکییه‌ و اتا دهره‌زهی خالی تپه‌رین له سنوور. ئێستا که‌ش له ولاتی تورکیا، دهره‌زهی سنووریه‌کان به‌ «قاپی» ناو ده‌بن. ئەگه‌ر سه‌یریکی رینگه‌ کاروانی و رییواری نیوان شه‌ره‌زور و ناوچه‌ی ئه‌رده‌لان بکه‌ین، ئاراسته‌ی رینگه‌ کاتیک له دیوی شه‌ره‌زور په‌ریوه‌ته‌وه‌ به‌ ده‌شتی خاو و میراوا گوزه‌راوه‌ و به‌ره‌و مەریوان هاتوو. که‌واته‌ قه‌لای خاو جیا له‌وه‌ حوکمی ناوچه‌که‌ی به‌رپه‌وه‌ بردووه، خالی چاوه‌دیری سه‌ر سنووری ده‌وله‌تی عوسمانی و ئیران و وردتر بڕوانین دهره‌زهی فه‌رمیی نیوان ده‌سه‌لاتی ئه‌رده‌لان و بابانه‌کان بووه. ده‌شتی مەریوان و دهره‌زهی سنووریه‌که‌ی بۆ دوو ده‌وله‌تی ئیران و عوسمانی و ده‌سه‌لاتداره‌ خۆجینییه‌کانی هه‌ورامان، ئه‌رده‌لان و بابان هه‌میشه‌ گرینگ بووه و دهره‌زهی رینگه‌کاروانی هه‌ولێر تا هه‌مه‌دان بووه. چه‌ندین ڕووبه‌ڕوونه‌وه‌ و به‌رگری له‌و دوو شوینه‌ ڕووی داوه، وه‌کوو: سالی ۱۰۴۰ شه‌ری سپای سلیمانی خانی ئه‌رده‌لان و سولتان مورادی چواره‌می عوسمانی له ده‌شتی مەریوان،^۳ سالی ۱۰۴۷ شه‌ری سپای خان ئەحمه‌د خانی یه‌که‌م و سپای عوسمانی له ده‌شتی مەریوان،^۴ سالی ۱۱۰۳ی کوچی (۱۶۹۲) داگیرکردنی ناوچه‌ی مەریوان و هه‌ورامان به‌ ده‌ستی سلیمان پاشای بابان و تیکه‌ه‌لچوونی دوا‌یی سپای خان ئەحمه‌دی خانی دووهم و سپای بابان له ده‌شتی مەریوان،^۵ سالی ۱۱۷۶ هیزشی سلیمان پاشای بابان بۆ سه‌ر مەریوان،^۶ سالی ۱۲۱۶ شه‌ری بلباسه‌کان و سپای ئەمانوللا خانی گه‌وره‌ له‌ ته‌نیش

۱. عه‌لی که‌مال باپیر، شاعیره‌ ناوونبووه‌کانی کورد، لاپه‌ره‌ ۲۵-۲۶
۲. موده‌ریس مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم و فاتیح عه‌بدولکه‌ریم، کۆمه‌له‌ شیعی فه‌قی قادری هه‌مه‌وه‌ند، لاپه‌ره‌ ۷۳۹-۷۴۳
۳. وه‌قایع‌نگار کوردستانی، حدیقه‌ ناصریه‌ و مرآت‌الظفر، لاپه‌ره‌ ۹۵
۴. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۹۶
۵. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۹۹
۶. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۱۱۰

۷. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۱۱۹

۸. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۱۳۱

۹. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۱۳۳

۱۰. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۱۳۸

۱۱. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۱۴۲-۱۵۰

۱۲. هه‌مان، لاپه‌ره‌ ۱۵۱-۱۵۷

دووهم: پالپشت به گيرانه وهی زاره کی ۲
 ئه وهی له یادگه ی به سالاجوانی ناوچه که دا
 ماوه ته وه ئه وهیه قه لای خاویه کیک له قه لاکانی خان
 ئه حمده خانی ئه رده لان بووه. له ئه نجامی هیرشی
 سپای عوسمانی و بابانه کان، قه لای خاویه خواوه.
 دواتر ئه و کاته ی قه لای ناوی شاری ماریوان بنیات
 نراوه، بۆ پالپشتی و دروازهی سه رسنووور ماوه یه کی
 تر قه لای خاویه ئاوه دان کراوه ته وه. به هر حال
 ویده چیت چیرۆکه شیعره که ی «میرزام قه لای خاویه» له
 سه رده می پاش خان ئه حمده خان که قه لاکه رووخواوه،
 دانرابیت. باسی پاله وانته ی و ده سه لاتداری ئه و خان
 ئه حمده خانه له ناوچه ی ماریوان باوه و کاتی خوی
 به یتیکی دوور و دریز له سه ری خویندراوه ته وه.

به یتی زریبار (گیرانه وهی یه که م) : ۲
 ئه وسا زریبار قه یم شار بیهن / دووسه و دروازه
 و سه و مه نار بیهن
 مه نزلای حوکام شه هریار بیهن / به دوعای
 درویش یه خته سار بیهن...
 زریبار چری له کانسانان / کوا خان ئه حمده و
 خان، باشی کول خانان
 به یتی زریبار (گیرانه وهی دووهم) : ۶
 میرزام تا قه تم، میرزام تا قه تم / هیچ کوئ نه ماوه و
 برجی تا قه تم...
 به تاقیق زانیم ئی زریبار / جیگای وه حشیات،

۱. که یم به گی جاف، تاریخی جاف، لاپه ره ۲۲۲-۲۲۳
 ۲. عوسمان مه نوو چیره ی (خه لکی خاویه، دانیشتوی
 ماریوان، پیله وه ری باشماخ، عیرفان خالدی (خه لکی
 ...، دانیشتوی ماریوان) [وه رگرتن له شیخ حسه ینی
 مینوی خه لکی ئاویه ئه سکول، ته مه ن ۹۰ سال]. فاتیح
 وه یسی (دانیشتوی ماریوان، کاسبکار و نووسه ری
 کتیی میژوو ماریوان) و کاوه په رته وی (دیپهاری
 ئاویه خاویه)
 ۳. ئه م گیرانه وه یه زورتر له ماریوان و پینجوین
 گوتراوه ته وه. به داخه وه هر ئه و سن دیره مان ده ست
 که وت. [وه رگراوه له: ماموستا ئه حمده موسه نفی له
 ئاویه کانسیپکه]
 ۴. ئه م دیره به م جورده ش بیستراوه. که واته شوینه واری
 گیرانه وه یه کی دیکه یه له به یتی زریبار: سالی بوو
 ئه یم زریبار شار بوو / دووسه و دروازه و سیسه و
 مه نار بوو.

۵. گوایه پیش ئه وهی ئاویه کانسانان ئاوه دان
 بکریته وه له و شوینه ی ئیسته ی ئاویه سه رچاوه یه ک
 هه بووه شوینی وچان و هاوینه هه واری سان و
 خانه کانی ناوچه که بووه. دواتر بووه ته ئاوه دانی و
 بنکه ی به گزاده ی به ری زریبار. بۆ نمونه: مه حمود
 خانی کانی سانانی
 ۶. نادرپوور لوقمان، به یتی زریبار، گوژاری مه هاباد،
 ژماره ۱۶۶ [به یتیژ: ره حمان که یمی، ته مه ن ۸۵ سال،
 ئاویه عاره ب ئوغلوو ی سه روو، سه قز، ۱۳۹۲/۶/۱۸]

چهن زهل و خه رپنگ پاک ئاویزان بوون / جی
 نشته گی خانان خورده پیزان بوون
 ئه مه شاریک بوو شاری فه یله قووس / حوکماتیان
 ئه کرد هه م رووم تا سه رووس...

له میژوو ی ئه رده لاندا دوو والی به ناوی خان
 ئه حمده خان بووه: خان ئه حمده خان «۱۰۱۴-۱۰۴۶ ی
 (۱۶۲۷-۱۶۰۶)» کوری هه لوخان بنکه ی له قه لای
 ماریوان بووه ۷ و خان ئه حمده خان «۱۰۸۲-۱۰۹۱ ی
 کوچی (۱۶۸۰-۱۶۷۲)» کوری که لبعه لی خان، کوری
 سلیمان خان (دامه زینه ری قه لای سنه) که بنکه ی له
 شاری سنه دا بووه. ۸ به گویره ی ئه و به یته فولکلورییه
 ویده چی مه به ست هه مان کوری هه لوخان بیت.
 ده گینه وه سه رده می خان ئه حمده خان حاکمیک له
 قه لای خاودا بووه به ناوی میرزا میرانشا. ئیسا که ش
 له ده شتی خاویه کانیاویک هه یه به کانی میرزامیراشه
 ده ناسریته وه.

سه یه م: پالپشت به شیعیکی فه قی خه لووزی و
 به یتی فولکلوری

وا دیاره یه که م سه رچاوه که شیعی «میرزام
 قه لای خاویه» ی تیدا یه، که شکوله که ی عه بدولفه تتاح
 بی. ئه و که شکوله سالی ۱۲۷۰ ی کوچی (۱۸۵۴)
 نووسراوه ته وه. دانه ری ئه و پارچه شیعه له که شکولی
 عه بدولفه تتاح، که شکولی نه جمه دین مه لا ۱ و کتیی
 شاعیره ناوونبووه کانی کورد به «فه قی خلوزی = فه قی
 ره شیدی خه لووزی» ۱۱ نووسراوه. ته نیا ئه وه نه بی
 سالی ۱۹۸۰ مه لا عه بدولکه یم مودده ریس و کاک فاتیحی
 کوری که دیوانی فه قی قادری هه مه وه ندیان ساغ و
 چاپ کردوو، پالپشت به یه کیک له ده ستنووسه کانی
 به رده ستیان، شیعی «میرزام قه لای خاویه» یان داوه ته
 پال ئه و شاعیره. ئه گه رچی بۆ خویان له په راویزی
 هه مان شیعه نووسیویانه: دۆستی به ریزمان کاک
 مه ممه د عه لی قه رده اگی ئه و پارچه شیعه ری له به ر
 ده ستنووسیکی خوالیخوشبوو نه جمه دین مه لا بۆ
 نووسینه وه که لای کاک مه ممه د موسته فا هۆشه نگ
 (هه مبه ژر) دیبوی. پاشان له ده ستنووسیکی تر دا به
 که میک جیاوازی دیمان درابوو پال «خلوزی = فه قی
 خه لووزی» یان «فه قی قه لوه زی» ناویک. تیکرا لامان
 وایه شیعه که هی فه قی قادری هه مه وه نده. ...بۆیشمان

۷. وه قایع نگار کوردستانی، حدیقه ناصریه و مرآت
 الظفر، لاپه ره ۹۲-۹۴
 ۸. هه مان، لاپه ره ۹۷-۹۸
 ۹. قه رده اگی مه ممه د عه لی، که شکولی که له پووری
 ئه ده بی کوردی، به رگی ۵، لاپه ره ۱۲
 ۱۰. مودده ریس مه لا عه بدولکه یم و فاتیح عه بدولکه یم،
 کومه له شیعی فه قی قادری هه مه وه نده، لاپه ره ۷۳۹-۷۴۳
 ۱۱. عه لی که مال باپیر، شاعیره ناوونبووه کانی کورد،
 لاپه ره ۲۵-۲۶

و دروازه‌یه‌کی نیوان ده‌سه‌لاتی بابان و ئه‌رده‌لان ناکات. که واته دیاره ئه‌و کاته قه‌لای خاویان چۆل بووه و که‌سی تیدا نه‌بووه یاخۆ که‌لاوه‌یه‌کی بی که‌لک بووه.^۱ به پیی زانیاریه‌کانی مامۆستا علی که‌مال‌بابیر، فه‌قی خه‌لووزی سه‌ره‌تاکانی ۱۳۰۰ کۆچی/۱۸۸۲ ز. کۆچی دوایی کردووه. سالی له‌دایکبوونی دیار نییه. فه‌قیی به‌رده‌ستی مه‌لا ئه‌حمه‌د باوکی مامۆستا ناری [۱۸۷۴-۱۹۴۴] بووه. که واته پیش ۱۲۵۰ کۆچی (۱۸۳۵ ز) چاوی به دنیا هه‌لیناوه. ئاواپی خه‌لووزه جیا له میرزا ره‌شید، شاعیریکی ناسراوی دیکه‌ی هه‌بووه به ناوی مه‌لا شیخ محهمه‌دی خه‌لووزه (مردن: ۱۳۳۸ کۆچی/۱۹۵۹ ز.) ناسراو به‌ه‌سره‌ت که دیوانه‌که‌ی چاپ بووه.^۷

جیا له شیعره‌که‌ی فه‌قی خه‌لووزه‌یی، له پارچه شیعیریکی شیخ عه‌بدوهره‌حمان جانه‌وره‌یشدا (مردن سه‌ره‌تای ساله‌کانی ۱۳۰۰ کۆچی) ئاماژه به قه‌لای خاویان کردووه و له پال شاری پینجویین وهک په‌ناگه‌یه‌ک بۆ شاعیر ناوی هاتووه:

قه‌لای خاویان ده‌خیل، پینجویین ئامان
ده‌خیل، سه‌د ده‌خیل، ئامان هات ئامان

پارچه شیعیریکی درێژه که شاعیر له سه‌ره‌تای ته‌مه‌نی گه‌نجیه‌وه عاشقی کچیکی جاف ده‌بی. ئه‌و کاته مه‌ردارانی جاف سالانه له دیوی شاره‌زور به‌ره‌و کویستانه‌کانی سه‌رشییو و سارال هاتوون. ریکه‌وت شیخ عه‌بدوهره‌حمان که فه‌قی یان مامۆستا بووه له ئاواپی گوگجه‌ی سه‌رشییو، چاوی به «ئامان» ده‌که‌وی و عاشقی ده‌بی. جاریک له گه‌رانه‌وه‌ی جافه‌کان بۆ گه‌رمیان شیخ تا ئاواپی هه‌نجیران دواي جافه‌کان ده‌که‌وی و له‌سه‌ر سنوور شیخ قادری هه‌نجیران داواي لی ده‌کات که بگه‌ریتته‌وه و خۆی لادا له‌و ئه‌وینه زه‌وینییه. گری دلی شیخ عه‌بدوهره‌حمان ناھیلی ئه‌و ئامۆزگارییه وه‌ربگریت و بانگ له شوانیک ده‌کات و شمشالیکه‌ی خه‌مینی بۆ لی ده‌دات و ئه‌ویش ئه‌و شیعه ده‌هۆنیتته‌وه بۆ ئامانی یار. له شیعه‌که‌ ئاماژه به زۆربه‌ی ناوی شوینه جوگرافیاپییه‌کانی گوگجه‌ کراره و له سه‌ره‌تاوه داوا له قه‌لای خاویان پینجویین ده‌کات که ئامان کاتیک به‌ویدا تیپه‌ری، ئاگه‌داری بن.^۸

۶. کلودیۆس جهیمس ریچ، گه‌شتنامه‌ی ریچ بۆ کوردستان، لاپه‌ره ۱۹۰-۱۹۵
۷. سه‌باح مه‌لا عه‌بدووللا، دیوانی هه‌سره‌ت، ۱۳۹۲
۸. پۆحانی بابا مه‌ردۆخ، به‌رگی ۲، لاپه‌ره ۹-۱۱، هه‌روه‌ها تووژینه‌وه‌ی مه‌یدانی نووسه‌ر (وتووێژ: له‌گه‌ل سه‌باح نیکخا ئه‌و پارچه شیعره و داستانه‌که‌ی له شیخ محهمودی میزگه‌درێژه‌یی بابیری تۆمار کردووه، له‌گه‌ل زاهید کوری قادر، کوری حسین، کوری شیخ قادری هه‌نجیران و له‌گه‌ل سه‌ید ئیسماعیل حوسه‌ینی وه‌چه‌ی شیخ عه‌زیز برای شیخ عه‌بدوهره‌حمان)

ساغ نه‌بووه‌وه ئه‌و قه‌لای خاوه که‌وتووته کوئ.^۱ مامۆستا علی که‌مال‌بابیر سه‌باره‌ت به خه‌لووزی و قه‌لای خاویان نووسیه‌تی: میرزا ره‌شید خه‌لکی دیی خه‌لووزه‌ی^۲ ناوچه‌ی مه‌ریوانه. به فه‌قی خه‌لووزه‌یی ناسراوه. خۆیندی لای مه‌لا ئه‌حمه‌د باوکی مه‌لا کاکه‌ه‌مه‌ی بیلوو ناسراو به ناری ته‌واو کردووه. سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی ۱۴ [ساله‌کانی ۱۳۰۰ کۆچی / ۱۸۸۳ ز.] له دنیا ده‌رچوووه. هه‌لبه‌ستی «میرزام قه‌لای خاویان» دانراوی ئه‌وه و باس له ویرانی قه‌لای خاویان ده‌کات. ئه‌و قه‌لایه‌ی هه‌ی سه‌رده‌می خان ئه‌حمه‌د خان کوری هه‌لوخانه.^۲ که‌واته به پیی ئه‌و لیکدانه‌وانه، شیعری «میرزام قه‌لای خاویان» هه‌ی میرزا ره‌شید ناسراو به فه‌قی خه‌لووزیه. له به‌ند و به‌یتی فۆلکلۆری قه‌لای خاویاندا که له خواره‌وه هاتووه، ئاماژه به فه‌قی خه‌لووزی کراره. فه‌قی خه‌لووزی [جیا له‌و شیعیر و به‌نده، چه‌ند پارچه شیعیری دیکه‌ی هه‌یه. وه‌کو:] ره‌عنای گۆله‌یکه‌ر له که‌شکۆله‌که‌ی عه‌بدولفه‌تتاج^۳ و ئه‌سرین جه‌ دیدهم ره‌وانه‌ن ئیمشه‌و، شیرین زولف لول، زلیخا یاران، چراغم به‌سته‌ن، چراغم نه‌ویر، ئه‌ی بیوه‌فا دۆست و چراغم فه‌رده‌ن له که‌شکۆلی مه‌نده‌ی زه‌مانه.^۴ به پیی سالی نووسینه‌وه‌ی که‌شکۆلی عه‌بدولفه‌تتاج کاتیک شیعری میرزام قه‌لای خاویان نووسیه‌وه، فه‌قی خه‌لووزی له ژياندا بووه و هیشتا به ده‌ستی «قه‌ره‌اد میرزا» سالی ۱۲۸۹ کۆچی (۱۸۷۲) بۆ جاری دووم ئه‌و قه‌لایه‌ ئاوه‌دان نه‌کراره‌ته‌وه. جیا له‌وانه سالی ۱۸۲۰ (۱۲۳۵ کۆچی) ریچ کاتیک له سلیمانی به‌ره‌و سه‌نه تیده‌په‌ری و له دیوی پینجویین به‌ره‌و ده‌شتی مه‌ریوان داده‌گه‌ری، هه‌یچ ئاماژه‌یه‌ک به بوونی قاپی

۱. مودده‌ریس مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم و فاتیح عه‌بدولکه‌ریم، کۆمه‌له‌ شیعیری فه‌قی قادری هه‌مه‌وه‌ند، لاپه‌ره ۷۳-۷۴
۲. گوندی خه‌لووزه ده‌که‌وێته ۲۶ کیلۆمه‌تری باکووری رۆژاواي شاری مه‌ریوان. له دۆلی خه‌لووزه‌ی نیوان ئاواپی ساوجی و قووقۆله‌ی ئیستادا بووه. به‌هار یان پاییزی ۱۳۲۴ هه‌تاوی (۱۹۴۵) له شه‌ری نیوان چه‌کدارانی مه‌حموود خانی کانيسانان و هه‌زی ره‌زا شای ئیران ئاواپی خه‌لووزه و چه‌ندین شوینی دیکه‌ی ناوچه‌که‌ ویران ده‌گریت و خه‌لووزه‌یه‌کان په‌ریوه‌ی ئاواپییه‌کانی ده‌ورو به‌ر ده‌بن و تا ئیسته‌ش چۆله. [سه‌باحی مه‌لا عه‌بدووللا نیکخا، دیوانی هه‌سره‌ت، لاپه‌ره ۱۹-۲۰]
۳. علی که‌مال‌بابیر، شاعیره ناوونبووه‌کانی کورد، لاپه‌ره ۲۵-۲۶
۴. قه‌ره‌داغی محهمه‌د علی، که‌شکۆلی که‌له‌پووری ئه‌ده‌بی کوردی، به‌رگی ۵، لاپه‌ره ۱۸۰ و ۲۳۰ [مامۆستا قه‌ره‌داغی بۆ خۆی له بنی لاپه‌ره‌ی ۱۸۰ نووسیه‌تی: شیعری ره‌عنای گۆله‌یکه‌ر له لاپه‌ره ۱۲۶ به‌رگی ۲ که‌شکۆلی که‌له‌پووری ئه‌ده‌بی کوردی به ناوی شه‌فیعوه‌ی بلاو کراره‌ته‌وه. مامۆستا له‌و به‌رگه‌ ناوی شاعیره‌که‌ی به خه‌لووزی راست کردووه‌ته‌وه.]
۵. جه‌باری نه‌جمه‌دین، که‌شکۆلی مه‌نده‌ی زه‌مانه، لاپه‌ره ۱۰۰-۱۰۶

شيعرى قه لاي خاو:

ميرزام قه لاي خاو، ميرزام قه لاي خاو
ئارو شيم وه سهر، بورج قه لاي خاو
دلزه دهى هيجران، دهرورن پر زووخاو
كه ردهم خه يالان، دنياى ناته و او
په رسام جه سهنگ بورجى زه مانه
بى زهوق و زينهت مهندهى ويرانه
تو وه عيشق هق، گهر دورون پر زات
كى ريزا رهنكت، كى نيا بنيات؟!
كوانى به گلهران ساحيب سوپا و سان
كى ئوستاد هاورد، توى بنچينه نان
كام وه ستاى نادر، نه سهر وهختت بى؟
چهن خان و به گلهر له سهر تهختت بى؟
كوا ره فبق راست، ديده قه ترانان؟!
كوا سان مه جليس، پير و جوانان؟!
كوا خان و شاهان كهول سه مورى؟
كوا قاوه و قليان چينى و فه غفورى؟
كوا دار، كوا ديوان فه رمودهى خانان؟
كوانى بزورگان، كوا حوكمرانان؟!
كوانى دهرويشان به ئەللا ئەللا؟
كوانى سه بيدان، كو شيخ، كو مه لالا؟
كوا تفه نكداران له بورج قولله؟
له دهنك بارووت له شريخهى گولله؟!
كوا خواجه و غولام كه مهرزيوينان؟
كوا ترچه داران ماه جه بينان؟!
كوا هو هوى مهيدان چابوكسواران؟
كوا ئەو شادى و زهوق جه به رقه داران؟!
كوا شانشينت ويهردهى زه مانه؟
كوا ساحيب تهخت قه لاي ويرانه؟
قه لا دا جواب قوللهى جارووساز
جاگهى توپخانه وامهندهى بيناز
وات: پهى چيش په رسي ئەلهى ديوانه
ئحوال په رسيى شهرح ويهردهى زه مانه
واتش: ئەح هه تيو ليوهى ههرزهى كال
بى عه قل و بيفام، دهرورن پر زوخال
يهقين تو له حهرف خودا ناترسى
هه وال دهوران، دنيا مه پرسى
دهوران دنيا، پهى كهس نه مهندهن
بنچينهى شاهان، نه بيخ هو ركه ندهن
عه رزم ههن خزمهت، ههرچيت ههن نياز
گوش بدهر وه حهرف، قه لايچهى بيناز
راسته من قه ديم، جاگهى جانان بيم
شهرىك هه مرآز شاي كه يانان بيم
هه م سه راپه ردهى حه رهمسهر ا بيم
هه م شانشينگهى خان و دارا بيم
مه كان و مه ئواى مير و سولتان بيم
قاپى حو كومهت روم و ئيران بيم
هه م سهيرانگاي خاس، پؤل رهندان بيم

دايم جه ولانگهى زولف كه مهندهن بيم
ده ستكار وه ستاى قه ديم سالان بيم
تهخت به گلهران كه مهر لالان بيم
شاهان موخليس، من سازان جه تو
نه ققاش كارى بو، چهنده ماه و چهنده رۆ
بهو شايى و لوغان، پر شهوق و زينهت
تا من تهمام كهرد، حاكم به حيكمهت
له دهنك توپان، ته قهى دورئه ندهن
كهژ و كو و سهنگ ماما به ئاواز
له بورج قولله، توپ مه دان ئاتش
زه مين مه لرزا، تا ئەندام عهرش
لوتف خودا وهند، وه نه م بوو زاهير
من هه م به قه لغان، توپ و ئايه ر
نه قولله ماگه و نه ساحيب تهخت!!
جه كون سهلم و تور؟ كوا ساحيب رهخت؟!
ههر كهس بوينو من به ويرانى
قهت دل شاد نه كا، وهى دنياى فانى
يه «فه قى» واتهن دهرورن پر جه فا
پهى كهس نه مهندهن، دنياى بيوه فا
يه «فه قى» واتهن، قه برش پر نور بو
رؤحش جه عه زاب، قيامهت دور بو
يه «فه قى» واتهن، دهرورن پر جه خار
«رب نجنى من عذاب النار»

بهيتى فولكلورى قه لاي خاو:

ئەم بهيتە لە ناوچەکانى مەريوان، ٢ سەقز و بۆکان
لاى بەيتبىزان دەگوتریتەوه. بە هەر دوو شیوەى تهخت
و بەند دەببسترئ. گەرچى ئەم ناوچەیه دورە بە
شیوەزارى هەورامییەوه، بەلام دیارە هیشتا هەندیک
لە شیوەوارى هەورامییوونى دەقى پەخشان و بەندى
بەیتەکه کەم و زیاد ماوەتەوه. بە گوێرهى ئەو سى
بەیتەى تا وهکوو ئیستە تۆمارمان کردووه، باسەکه
دەرواتەوه سەر فه قییهک که کچی خان یان پاشای
قه لایهک هه لده گری و دور دهکه ویتەوه له قه لاکه.
رووی کردووته دهشتی قه لای خاو. سه رنجام پاشا و
پیاوهکانى دواى دهکهون. له پای قه لای خاو دهگیرین.
باوکی کچه ده بههوى فه قى بکوژئ. فه قى داوا دهکا
بوارى بداتئ بهندیک به بالای ئەو قه لایه دا بخوینئ. تا
ئەو بهنده وهک وهسییهت هه لى بگرن و پاشا وههوش
خوی بیتەوه. دهست پى دهکا و ئیژئ: ئەى قه لا رۆژیک
تویش وهک قه لای ئەم پاشایه ئاوه دان بووی و ئاوهن و
رهوهن و هاتوچۆ له کوشکدا زۆر بوو. ئەى قه لای خاو
رۆژگاریک خان و پاشات تیدا بووه و ئیستە نه ماون.

٢. کاتى خۆى بهيتى قه لای خاو له شيخ مه محمود (١٩٢٧-
٢٠١٨) کورپى شيخ سه مه دى ميرگه دريژه شيعرخوان
و ئەدهب دوستى ناوچهى خاو و ميراو تومار كراوه
و وتارى له سهر نووسراوه. [سه باح مه لا عه بدوللا،
بهيتەکانى ناوچهى مەريوان: بهيتى قه لای خاو، مالپه رى
کانوونى نووسه رانى کوردستان. www.kanuninusaran.

org, 2020/02/03]

١. موددريس مه لا عه بدولكه ريم و فاتيح عه بدولكه ريم،
كومه له شيعرى فه قى قادرى هه مه وهند، لاپه ره ٧٣٩-٧٤٣

جا جه نابی پاشا که ئیسته خاوهنی قهلا و کوشکی و دلت ناخواری کچه کهت ماره بکهیت له من. بروانه ئه و قه لایه. پوژیک قه لاکه ی تویش وا دهرووخی و نامینی و خویش نامینی. دهلین: پاشا دلی سووتایه وه و رازی بوو شازاده بداته فهقی. ئیتر نهیکوشتووه و گهراوه ته وه بو کوشک.

تیبینی: له گیرانه وه ی یه کهمدا بیژر له تهخت و پهخشانی گیرانه وه کهمدا بهم جوړه دهستی پی دهکا: فهقییه که بوو فهقی خه لووزی مهنشور بوو. دهلی ئیجازه ی مه لایه تی گرت و هزی له کچی ئه کرد. دوو سی که رهت ناردیخه خوازینی کچه و پیمان نه دا. فهقی وای زانی کچه ی پی نادهن هه ر ئیواره ئافره تی هه لگرت و ئه لالا و بهر محمه د و عه لی کرد و لیتدا و پویششت. خوړ کهوت و خوړ نه کهوت گه ییه دی چلیک. عه رزت ده کهم له سه ر ته پو لکی قه لایی دروست کرابوو، رووخابوو، دار و دیواره که ی مابوو. ئه م ما دیکه چو ل بوو.

گیرانه وه ی یه کهم:

فهقی مسته فا، له دایکبوی ئاوی جه وشه نی سه قز، چه ند سال له ئاوی یه کشه وه بووه و له سه قز کوچی دوی کردووه.

ئه ری میرزام قه لای خاو، میرزام قه لای خاو دلزه ده ی هیجران، ئایای، دهروون پر زوخواو پوژیک چوومه سهیر برجی قه لای خاو کردم خه یالات ئایای، دونیای ناته و او پرسیم ئه ری سهنگ برجی زهمانه بی شهوق بی زینه ت، ئایای، مهنده ی ویرانه تو به عه شقی حه ق، گهردوون پر زانت کئ ریژای رهنگت؟ کئ نیای بنیات وتی: کوره چه ن وهستای نادر، ئا دیده کهم ئه ی داد، له سه ر کارم بوو

چه ن میر و به گله ر، ئایای، له ته لارم بوو چه ن وهستای نادر له سه ر وه ختم بوو چه ن میر و به گله ر، ئایای، له پای ته ختم بوو وتم: کوا ها های مهیدان چابوک سواران؟ کوا عهیش و نیشان شای جوقه داران؟ کوا خواجا و خو لام، ئا دیده کهم ئه ی داد، که مه ر ز یو ینان؟

کوا کوته ک زیرین ماهی جه مینان؟ کوا ساحیی سان که ولی سه مووری؟ کوا قاوه و قلیان، چینی و فه غفووری؟ کوا بیتران بیتران، ئایای، حاکم ده ستووری؟ کوا سانی مه جلیس پیر و جوانان؟ هامرزی ره فیک دیده قه ترانان کوا تفهنگداران، ئا دیده کهم ئه ی داد، له برجی قولله؟

له هاره ی بارووت، ئایای، له شریخه ی گولله له سهیری وهژن ویردی زهمانه کوا ساحیی تهخت، ئایای، قه لای ویرانه؟

قهلا دای جواب قولله ی جارووساز جیگای توپخانان وامه ندهن بیتان مه گه ر تو له خو ف، ئایای دیده کهم، خوا ناترسی ئه حوالی دونیای، ئایای، دهوران ده پرسی راسته من قه دیم جیگه ی خانان بووم جی شیری شکار، پو لئ ره نان بووم هه م باله خانه ی زولف که مه نان بووم تهختی نادری که مه ر لالان بووم هه م شانشین، ئایای، خانی دارا بووم خانانی وهژنی من رازیم جه نو نه ققاش کاری کرد چه ن مانگ و چه ن پوژ به شایی و لوغه ت، به شهوق و زینه ت تا ته و اومی کرد، ئایای، حاکمی حکومه ت خوداوه ند له سه ر واپی بوو ره زا من بووم به قولله ی توپی پر قه زا هه ر پو یی قولله وا مه ندهن ئاته ش زه مین مه له رزا تا وه پای عه رش له سه دای توپ گولله ی دووره نان که ژ و کو و سه حرا پاک دهیدا ئاواز ئیستا نه تهخت مه ندهن نه ساحیی تهخت نه سوپای رهنگین، ئایای، قویتاس و رهخت فه لک دای به باد ئه و عهیش و نیشات من به سوودره که و تمه رووی بسات هه ر کهس من بیینی به ویرانه ی قه ت دلخوش نه کا به دنیا فانی ئه م دنیا هیچه ن، پووچه ن، ئه م دنیا باده عه بله ئه و که سه به م دنیا شاده ئه م دنیا هیچه ن، پووچه ن، دل ه پی مه که ن شاد پهی جیفه ی دنیا خه م بدن به باد یاخوا ئه ی فهقی قه برت پر نوور بی روخت له عازاب قیامت دوور بی وتیان: فهقی دنیا هیچی تیندا به سه ته نییه، بام و هره. ده لی گیرایانه وه و ژنیان لی ماره کرد و کردیان به مه لای خو یان.

گیرانه وه ی دووه م:

حه سین مه له کی (شه وه کی) ، ته مه ن ۷۵ سال، نه خوینده وار، ئاوی کونده لانی به شی گه ورکی سه قز، دانیش تووی کولته په ی بوکان، ۱۳۹۳/۱/۱۰

ئاغام تا قه تم میرزام تا قه تم هیچ کویم نه مابوو برجی تا قه تم زوخواو سه ری ئه کرد له کوی زامه تم عالم سه رسامه و له سیاسه تم ئاغام قه لای خاو میرزام قه لای خاو پوژیک چوومه سه ر برجی خه یالات چوومه سه ر برجی قه لای خاو کردم خه یالات دونیای ناته و او ده مکوت ئه ی دنیا حیزه ی وه کهس نه مه نده بنچینه شاهان له بیخ هه لکه نده و ئاغام تا قه تم، میرزام تا قه تم

هيچ ڪوئيم نه مابوون برجی تافه تم
 زووخاو سهري نه ڪرد له ڪوي زامه تم
 عالهم سه رسامه و له سياسه تم
 دهستم برد تفهنگ کارخانهی نه وهل تنکه زيپر
 نيشان، قوناغ دار سهنگل
 من ڪردم له شان ڪوتم نه لا خير
 ريم نه خهی وه پي گه رمای گه رمه سير
 ناغام قه لای خاو، ميرزام قه لای خاو
 پوژي چوومه سهر برجی قه لای خاو
 ڪردم خه يالات، ديده گيان نهی، دنياي ناته واو
 دهمڪوت نهی دنيا حيزهی وه ڪه ڪهس نه مهنده
 بنچينه شاهان له بيخ هه لکه نه وه
 دنيا هيچ و پوچ، کاروانسه را رهنگ
 نيمي وه دلشاد نيمي وه دلتهنگ
 دنيا هيچن، پوچن، دل پي مه ڪن شاد
 نه م دنيا و غم بدن وه باد
 ناغام قه لای خاو، ميرزام قه لای خاو
 ڪردم خه يالات دنياي ناته واو
 دهمڪوت نهی دنيا حيزهی وه ڪه ڪهس نه مهنده
 بنچينه شاهان له بيخ هه لکه نه وه
 دنيا هيچ و پوچ، کاروانسه را رهنگ
 نيمي وه دلشاد نيمي وه دلتهنگ
 پرسيم نه ری قه لا برجی زهمانه
 بي شوق زينته مهندی ويرانه
 پرسيم نه ری سهنگ گهردوونای پر زانت
 ڪي ريژاي رهنگت ڪي ناي بنيات
 قه لا دای جوابم نه مينهل فهقي
 قه برت پر نور بي
 روت له عزاب قيامهت دور بي
 قهديم جيگای خانان بووم
 جي چن مير و بهگلر پولي رهندان بووم
 گه ڪهسي من ببيني به ويرانه دی
 هيچ دل خوش نه ڪا به دنياي فاني
 دنيا هيچ و پوچ، کاروانسه را رهنگ
 نيمي وه دلشاد نيمي وه دلتهنگ
 دنيا هيچن، پوچن، دل پي مه ڪن شاد
 نه م دنيا و غم بدن وه باد
 قه لا دای جوابم نه مينهل فهقي
 قه برت پر نور بي
 روت له عزاب قيامهت دور بي
 راسه من قهديم جيگای خانان بووم
 جي چن مير و بهگلر پولي رهندان بووم
 گه ڪهسي من ببيني به ويرانه دی
 هيچ دل خوش نه ڪا به دنياي فاني
 پرسيم نه ری سهنگ گهردوونای پر زانت
 ڪي ريژاي رهنگت ڪي ناي بنيات
 قه لا دای جوابم نه مينهل فهقي
 قه برت پر نور بي
 روت له عزاب قيامهت دور بي
 چن شاهي شاهان له سهر ته ختم بوون

چن وهستای نادر له سهر وه ختم بوون
 چنديان بو دهريم خشتانيش به قهسد
 شاگرد هلي نه خست وهستا گرت له دهست
 گرد به دهسته وه خشتي زرد و سوور
 نهسمی نه ڪرد له پای منارهی بلور
 راسه من قهديم جيگای خانان بووم
 جي چن مير و بهگلر پولي رهندان بووم
 گه ڪهسي من ببيني به ويرانه دی
 هيچ دل خوش نه ڪا به دنياي فاني
 نامينهل فهقي قه برت پر نور
 روت له عزاب قيامهت دور بي
 پرسيم نه ری قه لا برجی زهمانه
 بي شوق زينته مهندی ويرانه
 من به تافيق نه مزانی نه وه زرياره
 جيگای وه حشيات، داعباي به هاره
 نه دای جوابم نامينهل فهقي قه برت پر نور
 روت له عزاب قيامهت دور بي
 خو من شاري بووم شاري فهيله قووس
 حوڪماتيان نه ڪرد هم روم تا عه ورؤس
 خو من شاري بووم له ژورر گشت شاران
 به غدا و ويسفه هان
 گه ڪهسي من ببيني به ويرانه دی
 هيچ دل خوش نه ڪا به دنياي فاني
 دنيا هيچ و پوچ، کاروانسه را رهنگ
 نيمي وه دلشاد نيمي وه دلتهنگ
 دهلي وتم نهی قه لا ڪوا هه وه هوي چابوڪسواران
 ڪوا عيش و نوشی شای بي قه اران
 ڪوا تفهنگچيان له دهورهی قولله
 له هارهی بارووت له قريشڪهی گولله
 قه لا دای جوابم نامينهل فهقي
 قه برت پر نور بي
 روت له عزاب قيامهت دور بي
 چن پالهوانان، چن شاهي شاهان
 داخل بوون بو ناو شاري خاموشان
 چن پالهوانان، چن مهردی جهنگی
 داخل بوون بو ناو شاري بيدهنگی
 دنياي هيچ و پوچ، کاروانسه را رهنگ
 نيمي وه دلشاد نيمي وه دلتهنگ
 دل ڪه وابو نهی دنيا حيزه
 ڪم شهرتی قوم دهرچوو له وسوول
 تو بووی به باعيس وهفاتی رهسوول
 تو بووی به باعيس وهفاتی عهلی
 مهردی پووی مهيدان، خالنهی وهلی

گيرانه وهی سيهه م:

رهحيم رهوشهني تهمن ۷۰ سال، نهخويندهوار،
 ناواي تاهيربوغدهی سهقز، دانشتووی بوکان،
 ۱۳۹۲/۴/۱۰

ناري وهی ميرزام قه لای خاو، ميرزام قه لای خاو
 دلزهدهی دهوران دهروون پر زووخاو

میراوا هه‌لدیت. خان و چه‌کداره‌کانی دوی ده‌کەون و له‌قه‌لای خاوە‌یانگرن. فه‌قی داوا له‌خان ده‌کا ریگه‌ی بدا گویتی لی راگری و وه‌بالای قه‌لای خاودا شیعیکی دابنیت و بیتیته نامۆژگاری بو خان و خه‌لکه‌که. ئه‌و شیعره «میرزام قه‌لای خاوە» بووه.

به‌هۆی ئه‌وه که نازناوی فه‌قی ره‌شیدی خه‌لووزی، فه‌قی بووه هه‌ندئ له‌که‌شکۆله‌ده‌ستنوسه‌کان به‌هه‌له‌نووسیویانه شیعیکی میرزام قه‌لای خاوە هی فه‌قی قادری هه‌مه‌وه‌نده و خاوە له‌هۆی مه‌به‌ست له‌قه‌لای چه‌مچه‌ماله، به‌لام پالپشت به‌به‌لگه و سه‌رچاوه‌کان ئه‌و زانیاریانه هه‌له‌یه.

سه‌رچاوه‌کان:

- تووداری عه‌بدوسه‌مه‌د، نورالانوار، چاپی یه‌که‌م، په‌خشانگای حوسه‌ینی نه‌سه‌ب، سنه، ۱۳۶۸
- جه‌باری نه‌جمه‌دین، مه‌نده‌ی زه‌مانه: که‌شکۆلی حه‌سه‌ن به‌گی کانی ناو «۱۲۴۴-۱۳۱۹ هه‌تاوی»، چاپی یه‌که‌م، په‌خشانگای زانستگای کوردستان، سنه، ۱۳۹۵
- شه‌یدا قازی عه‌بدو‌للا مه‌ردۆخی، تاریخ سلاطین هورامان، ئاماده‌کردن: ئه‌حمه‌دی نه‌زیری، په‌خشانگای په‌رتۆ به‌یان، سنه، هاوینی ۱۳۸۳
- رۆحانی بابا مه‌ردۆخ، تاریخ مشاهیر کورد، به‌رگی ۲، چاپی ۲، په‌خشانگای سرووش، تاران، ۱۳۸۳، لاپه‌ره ۱۱-۹
- عه‌بدولقادر کوری رۆسته‌می بابانی، سیرالاکراد در تاریخ و جغرافیای کردستان، ئاماده‌کردن: محه‌مه‌د ره‌ئووف ته‌وه‌کولی، په‌خشانگای ته‌وه‌کولی، چاپی سیهه‌م، تاران، ۱۳۹۲
- عه‌لی که‌مال باپیر، شاعیره ناوونبووه‌کانی کورد، چاپی یه‌که‌م، له‌چاپدان به‌یارمه‌تی وزاره‌تی کاروبار، به‌غداد، ۱۹۷۳
- که‌ریم به‌گی جاف، تاریخ جاف، ئاماده‌کردن: دوکتۆر حه‌سه‌ن جاف، په‌خشانگای ئاراس، چاپی یه‌که‌م، هه‌ولێر، ۲۰۱۲
- کلودیۆس جه‌یمس ریچ، گه‌شتنامه‌ی ریچ بو کوردستان، وه‌رگیران: محه‌مه‌د حه‌مه‌ باقی، چاپی چواره‌م، چاپخانه‌ی خانی، ده‌وک، ۲۰۰۲
- قه‌رده‌اغی محه‌مه‌د عه‌لی، که‌شکۆلی که‌له‌پووری ئه‌ده‌بی کوردی (که‌شکۆلی عه‌بدو‌لفه‌تتاج)، به‌رگی ۵، چاپی یه‌که‌م، په‌خشانگای ئاراس، هه‌ولێر، ۲۰۰۲
- محه‌مه‌د عه‌لیخان ئه‌رده‌لان (ظفرالملک)، سفرنامه مسافرت بلوک جوانرود کردستان، ئاماده‌کردن: محه‌مه‌د عه‌بدو‌لی، په‌خشانگای (میراث مانا)، چاپی یه‌که‌م، مه‌هاباد، ۱۳۹۸
- مودده‌ریس مه‌لا عه‌بدو‌لکه‌ریم و فاتیح عه‌بدو‌لکه‌ریم، کۆمه‌له‌ شیعیکی فه‌قی قادری هه‌مه‌وه‌ند، چاپی یه‌که‌م، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری عیراق، به‌غداد، ۱۹۸۰
- وه‌قایع نگار کوردستانی عه‌لی ئه‌کبه‌ر، حدیقه‌ ناصریه و مرآت الظفر در جغرافیا و تاریخ کردستان، ئاماده‌کردن: محه‌مه‌د ره‌ئووف ته‌وه‌کولی، چاپی دووه‌م، په‌خشانگای ته‌وه‌کولی، تاران، ۱۳۸۴
- نادرپوور لوقمان، به‌یتی زریبار، گوشتاری مه‌هاباد، ژماره ۱۶۶، مه‌هاباد، سالی ۲۰۱۵، لاپه‌ره ۳۸-۴۰

ده‌مکرد خه‌یالات دنیای ناته‌واو
 ئه‌ری قه‌لا کوا تهنه‌نگاران له‌ده‌وری قولله
 له‌شریخه‌ی بارووت له‌سه‌دای گولله
 قه‌لا دای جواب قولله‌ی دارووساز
 دیاره‌ من جیگای خانان بووم وام بی ناز
 جیگای خانانی خانه‌و ده‌لان بووم
 هه‌م باله‌خانه‌ی؟ بووم
 هه‌م قاوه و قلیان مه‌جلیسه‌کان بووم
 هه‌م سفره و خوانی دیوانه‌کان بووم
 میرزام قه‌لای خاوە، میرزام قه‌لای خاوە
 ده‌مکرد خه‌یالات دنیای ناته‌واو
 ئه‌ی قه‌لا هه‌ر که‌سی توو بیینی به‌ویرانی
 قه‌ت پشت نابه‌ستی به‌دنیای فانی
 عاقیبه‌ت ده‌مینی به‌په‌شیمانی
 ئه‌م دنیای رۆشن به‌و ته‌ور وایه
 مه‌قسوودی که‌سی لی به‌حاسل نایا
 ئه‌م دنیای رۆشن خو عه‌مری مه‌نه‌ن
 ئه‌م دنیای رۆشن، سه‌راپا خه‌مه
 به‌لام بو عومره‌که‌م هه‌شتی پیتم که‌مه
 به‌لام عاقیبه‌ت چاره‌ مردنه‌ن
 دایم موشکۆلم من به‌خه‌یالانه‌ن
 ده‌لیم وا له‌ناکاو مه‌رگی مه‌وتم هات
 له‌ده‌س ئه‌و مه‌وته‌یش قه‌ت نامبی نه‌جات
 قه‌لا دای جواب قولله‌ی جارووساز
 ئیستی واره‌وخواوم وام به‌نه‌م بیناز
 ئه‌نجامی وتاره‌که‌:

گواسته‌وه‌ی پایته‌ختی ئه‌رده‌لانه‌کان له‌قه‌لای زه‌لم
 بو ناوچه‌ی مه‌ریوان، ده‌گه‌ریته‌وه‌ بو سه‌رده‌می مه‌ئموون
 به‌گی دووه‌م. میژوونووسان، سالی ۹۴۴ کوچی (۱۵۳۸)
 یان بو دامه‌زراندنی ئه‌و پایته‌خته له‌قه‌لای ئیمامی
 مه‌ریوان داناهه‌. له‌پال قه‌لاکانی پالنگان، حه‌سه‌ناوا
 و سنه‌که‌ ئه‌وانه له‌کتیبه‌ میژووییه‌کاندا نووسراوه‌،
 چه‌ندین بورج و سه‌نگه‌ر و شوینی چاوه‌دیری پاشکۆی
 ئه‌و قه‌لایانه له‌ناوچه‌که‌دا ده‌بیری که‌له‌سه‌رچاوه‌کان
 به‌ئامازه‌ یان له‌ناو به‌یت و گێرانه‌وه‌کاندا باسیان
 هاتووه‌. یه‌کیک له‌و شوینانه‌ قه‌لای خاوه‌ که‌ ده‌که‌ویتیته
 نیوان پینجویین و مه‌ریوان و له‌پال ئاوی خاودا
 هه‌لکه‌وتووه‌. یه‌که‌م جار سه‌رده‌می خان ئه‌حمه‌د خان،
 کوری هه‌لوخان دامه‌زراوه‌ و بو چاوه‌دیری ریگای
 به‌سته‌وه‌ی شاره‌زور و مه‌ریوان و هه‌روه‌ها وه‌ک
 قه‌لایه‌کی پشتیوان سوودی لی وه‌رگیراوه‌. ماوه‌یه‌ک
 ئه‌و قه‌لایه‌ پووخواوه‌ و دیسانه‌وه‌ ئاوه‌دان کراوه‌ته‌وه‌.
 سه‌رده‌می و قه‌لایه‌کی پووخوا بووه‌، فه‌قی ره‌شیدی
 خه‌لووزی، خه‌لکی گوندی خه‌لووزی سه‌ر به‌ناوچه‌ی
 خاوە و میراوا، پارچه‌ شیعیکی «میرزام قه‌لای خاوە»ی
 بو ئه‌و قه‌لایه‌ داناهه‌. به‌یتی قه‌لای خاوە لای به‌بیتێژانی
 ناوچه‌ی مه‌ریوان و سه‌قز و بوکان زور ناسراوه‌.
 ناوه‌رۆکی به‌یته‌که‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه‌ که‌ فه‌قی ره‌شید کچی
 حاکم یان خانیکی ناوچه‌که‌ هه‌له‌گه‌ری و به‌ره‌و خاوە

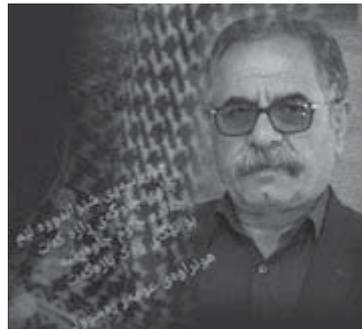

ویژه‌هوانانی موکریان

سهید نوح عینایه‌تی (نهبه‌ز) - مه‌هاباد

به‌پیتی بریاری گۆقاری به‌یان، هم‌موو ژماره‌یه‌ک، چه‌ند که‌س له چالاکانی به‌ستپینی
 فه‌ره‌ه‌نگی و ئە‌ده‌بی ولاته‌که‌مان ده‌ناسیند‌رین.
 له‌م ژماره‌یه: عومه‌ر ره‌سوولی، داوود مسماری و ئە‌میر ئاغابرا

مامۆستا «عومه‌ر ره‌سوولی» چالاکی بواری هونه‌ر و ویژده‌هه‌به‌که‌ پیمان وایه‌ که‌س نییه‌ لانیکه‌م بۆ جاریک گوئیگری ده‌نگی بلاوین و پر له‌هه‌ستی نه‌بوو بیت. له‌زمان خۆیه‌وه‌ ئاگاداری به‌شیک له‌ ژیان و چالاکیه‌کانی ده‌بین.

ناوم «عومه‌ر ره‌سوولی» یه‌ و له‌ دایکبوی سالی ۱۳۳۳ هه‌تاوی (۱۹۵۴) م و له‌ شاره‌دی «گوئیگته‌په‌» ی شارویران له‌ دایک بووم. خویندی سه‌ره‌تایم له‌ ئاوی «ئیند‌رقاش» ده‌ست پئ‌کردوو و پاشان بۆ درێژده‌دان هاتومه‌ مه‌هاباد و له‌ دواناوه‌ندییه‌کانی په‌له‌وی و محه‌مه‌د ره‌زا شا و پاشان بۆ درێژده‌دان به‌ خویندن چوممه‌ته‌ هونه‌رستانی کشتوکالی (که‌شاوه‌رزی) ورمی. سالی ۱۳۵۵ (۱۹۷۶) زه‌ماوه‌ندم کردوو و له‌ سالی ۱۳۵۶ (۱۹۷۷) بۆ دیتنی ده‌وه‌ری کوما په‌ره‌پیدان و ئاوه‌دان‌کردنه‌وه‌ (سپاهی ته‌رویج و ئابادانی) ی سه‌ر به‌ ئیداره‌ی کشتوکال، چوممه‌ته‌ «هه‌نگی که‌ره‌ج» و پاشان بۆ خزمه‌ت‌کردن هاتومه‌وه‌ و له‌ ئاوی «کولته‌په‌» که‌ ئیستا تیکه‌ل بۆکان بووه‌ته‌وه‌، درێژم به‌ خزمه‌ت داوه‌. سالی ۱۳۶۱ (۱۹۸۲) له‌ رپی تاقیکارییه‌وه‌ له‌ ده‌نگ و په‌نگی مه‌هاباد دامه‌زراوم. سه‌ره‌تا وه‌کو نووسه‌ری به‌رنامه‌کانی رادیو و دواتر بوومه‌ته‌ ده‌نگه‌لگر و تا کۆتایی خزمه‌تم له‌ به‌شی رادیو ماومه‌ته‌وه‌ و سالی ۱۳۸۵ (۲۰۰۶) خانه‌نشین کراوم.

چالاکی هونه‌ریم له‌و ناوه‌نده‌ به‌ ویژده‌ری به‌رنامه‌کانی مانگی په‌مه‌زان ده‌ستی پیکرد. له‌ کورته‌ شانۆکانی ته‌له‌فزیونی ده‌ورم هه‌بووه‌ و به‌ دوی ئە‌ودا له‌ به‌شی دۆبلاژی فیلمه‌کانی فارسی بۆ کوردی ده‌وری سه‌ره‌کیم گێراوه‌. وه‌کو: فیلمی هیندی «قانوون»، زنجیره‌ درامای «ئه‌میر که‌بیر»، فیلمی ته‌وه‌هوم، شانۆی «حه‌سار ده‌ر حه‌سار»، «مه‌سه‌ل ئاباد» و هه‌روه‌ها له‌ به‌شی چیرۆکی رادیوشدا ده‌وری به‌رچاوم هه‌بووه‌.

یه‌که‌م به‌رنامه‌ی شکۆداری رادیویییم، ویژده‌ری به‌رنامه‌ی (ژیه‌مۆ) بوو. ئە‌و به‌رنامه‌یه‌ به‌ پیکه‌ینه‌ری خاتو ئیران چوارگوروو به‌ نووسینی خودالیخۆشبوو کاک ئە‌حمه‌د شه‌ریفی له‌ هه‌فتاکاندا ده‌ستی پیکرد. به‌رنامه‌یه‌کی دلخوازی هه‌موو کوردزمانیک له‌ هه‌ر شوینیک بوو که‌ ده‌نگی رادیو مه‌هابادی پئ‌گه‌بیشته‌بایه‌. سه‌رجه‌م به‌یت و باوه‌کانی کورده‌واری له‌ خۆ گرتبوو و زۆر چروپ و به‌هیز بوو. وتووێژ له‌گه‌ل خه‌لک سه‌باره‌ت به‌ به‌یت‌وباو و باهه‌ته‌کانی فۆلکلۆری و لیکدانه‌وه‌ی به‌شی کارناسی و که‌لکوه‌رگرتن له‌ ده‌نگی به‌یتبێژانی له‌ چه‌شنی: حه‌مه‌دی ئاغای، عه‌لی که‌ردار، حه‌مه‌ی به‌یتان، حه‌مه‌جان، مه‌حه‌ل و... ئە‌وه‌نده‌ی دیکه‌ی ئە‌م به‌رنامه‌ سه‌نگین و په‌نگین کردبوو. دواتر خۆم هه‌م نووسه‌ر و هه‌م ویژده‌ری ئە‌م به‌رنامه‌ بووم و له‌ راستیدا ئە‌وه‌ شانازییه‌ک بوو بۆ من که‌ له‌ رپی ئە‌و به‌رنامه‌وه‌ هاتمه‌ نێو جیهانی فه‌ره‌ه‌نگ و فۆلکلۆری کوردی و رۆژ له‌گه‌ل رۆژ ئە‌وینداتری ئە‌م سه‌روه‌ت و سامانه‌ی ئە‌ده‌بی کوردی ده‌بووم و به‌جۆریک له‌ ئیویدا نوقم ببووم که‌ هاتنه‌وه‌ده‌رم چه‌توون بوو.

ئێتر دوی ژیه‌مۆ، بوومه‌ نووسه‌ر و ویژده‌ری به‌رنامه‌ی شیعر و شاعیران له‌ ژیر ناوی «گولویژان» که‌ له‌ سه‌ره‌تا له‌گه‌ل هاوکاری خۆشوێژ به‌رپێز خاتوو خوناو عه‌بباسی و به‌ دوی ئە‌ودا له‌گه‌ل خاتوو دوکتور میه‌ری پاکزاد، به‌رپه‌به‌ری ئە‌و به‌رنامه‌ به‌ هیزه‌ ئە‌ده‌بیانه‌ بووین.

به‌رنامه‌ی په‌ندی پیشینیان و دۆزینه‌وه‌ی بنه‌مای مه‌ته‌له‌کانی کوردی، یه‌کی تر له‌و به‌رنامه‌ شانازی‌خولقیتانه‌ بوو که‌ له‌ نووسین و به‌رپه‌به‌ردنی بچووکتان بلاو ده‌بووه‌ و هه‌روه‌ها یه‌کیکی تر له‌و به‌رنامه‌ سه‌رنج‌راکیشانه‌ که‌ هیز و گوپ و تینی دا به‌ کارنامه‌ی ئە‌ده‌بییم، (ناساندنی ناوداران و شاعیرانی کورد) بوو.

ئێتر تا سالی ۱۳۸۵ هه‌تاوی (۲۰۰۶) که‌ خانه‌نشین بووم هه‌ر به‌رنامه‌یه‌کی ئە‌ده‌بی و فه‌ره‌ه‌نگی بلاو بوايه‌وه‌ له‌ودا ده‌وری سه‌ره‌کیم هه‌بووه‌.

با ئە‌وه‌ش وه‌بیر بینمه‌وه‌ به‌رنامه‌ی پر لایه‌نگر و فره‌ گوئیگری «ژیه‌مۆ» ته‌نیا یه‌ک سال تو‌مار کرا به‌لام تا ماوه‌ی زیاتر له‌ ۲۲ سال له‌ سه‌ر هێلی رادیو به‌شیوه‌ی دووپات بلاو ده‌کرایه‌وه‌ که‌ وه‌ک بزانه‌م ریکۆردی به‌رنامه‌ی دووپاته‌ی له‌ ئیران و له‌وانه‌یه‌ له‌ هه‌نده‌رانیشدا

شکانبی!!!

بوو به هۆی هۆگری من به شیعر و ئەدەب. یەکەم کتییی کوردی که خویندمهوه «ملوانکە ی شین» ی مامۆستا شەریف و رۆمانی «ژانی گەل» ی مامۆستا برایم ئەحمەد بوو که کاریگەرییەکی ئەوتویان له سەر مێشک و هزرم دانا.

هەر زۆر زوو له میزمندالییەوه فیری نووسین و خویندنهوهی کوردی بووم و خویندنی سەرەتایی تا دیلۆم له شاری مەهاباد تەواو کرد. هەرچەند قوتابییهکی سەرکەوتوو و زیرەک بووم بەلام به هۆی گیروگرفتی تاکەکەسی نەمتوانی له زانکۆ درێژە به خویندن بدهم.

کۆمەڵە شیعیریکم ئامادهی چاپ و بلاو بوونهوهیه که هەموو قالبه شیعیرییهکانی کلاسیک له خۆی دهگریت بەلام جیی خۆیهتی بلیم که غەزەل زیاتر هەستم دەبزوین و زۆربەیی شیعرەکانم له و قالبەدان. له دواییدا هیوادارم بتوانم له و گۆرەپانە بەرینهدا شیلگیرتر و چالاکتر بم و دیوانەکەم هەرچی زیاتر دەولەمەند بیت تا بتوانم پیشکەش به کتیبخانەیی کوردی و هۆگرانی شیعر و ئەدەبی بکەم.

سەفەر

سەفەرم بەستۆ له سەر کۆنەههوارانی شهووی به تەمام بیخەمه لای مەنزلی یارانی شهووی که به هه‌وری ته‌می دڵ کهوتومه پتی ئەم سەفەرە له سەرم ناچیتە دەر خەلۆه‌تی یارانی شهووی که به شه‌و تینی غەزەل ده‌گری له‌شی ده‌فته‌ری من په‌کو دامان ده‌که‌وم تاوی له دامانی شه‌ووی ئەفەسم نایه‌ پشوو‌سواری له‌ جی‌ه‌وم به‌ته‌نی تووشی کونجی قەفەسه شه‌وگه‌ری جارانی شه‌ووی به سەری شه‌وکه‌تی ناز، وه‌سلێکی ئاوام گه‌ره‌که‌ بیته‌ ناو شیعیری شه‌وم، ده‌رچی له تارانی شه‌ووی به‌خه‌تا چوومه‌وه ناو به‌حری مه‌قامی دلی خۆم که ئەوین باری خەمی به‌ستۆ به‌حه‌یرانی شه‌ووی نه‌بو پۆزیککی هه‌تاو چاوی هه‌لینتی به‌خه‌یال ده‌مه‌وی ئەم که‌ره‌ته‌ش خۆم که‌مه‌ جیرانی شه‌ووی هه‌چی رێسواری ئەوینداری به‌ شه‌و گرتوو به‌خو مه‌گه‌ره‌ لیم پۆز که به‌ ده‌م بته‌که‌مه‌ قوربانی شه‌ووی ده‌می پینووس له‌ پری ژانی ده‌می شیعیری ده‌گه‌ست که به‌ میوانی ده‌بوو ناسۆری پر ژانی شه‌ووی له‌ هه‌وای یادی که به‌ستراوه به‌ خه‌رمانه‌ خه‌م له‌ په‌نایه‌ک ده‌که‌وم سەر ده‌خه‌مه‌ رانی شه‌ووی به‌ غه‌ریبی ده‌گه‌ریم، چاوی ده‌گیرم به‌ کزی که ونه‌ لیم، په‌ری لاوینه‌ری جیژوانی شه‌ووی پرۆ ئه‌ی «مودده‌عی» په‌یمان مه‌شکینه‌ به‌ جه‌فا به‌ سه‌حه‌ر چۆن ده‌چی ناو باوه‌شی په‌یمانی شه‌ووی

جیا له رادیۆ مەهاباد، بۆ بەشی کوردی رادیۆ تاران که بۆ دەرەوهی ئێران واتە (دەرەوهی سنوور) بلاو دەرکرایه‌وه و بۆ کورد زمانانی دەرەوهی ئێران بوو، ویژەری بەرنامەیی فەرەنگی و ئەدەبی هاوشیوهی بەرنامەکانی مەهاباد بووم و لەودا باشترین خەلاتی ویژەریم وەکوو باشترین ویژەر وەدەست هینا.

ئەوه‌ش شیعیریکی ئەوینداری

چۆن سەری شیواندوو لیم چاوی چاوه‌گی رازە که‌ت چەنده‌ چاوم چاوه‌رییه‌ بو نیکای وه‌ک بازە که‌ت چۆن سەرت خستوو مه‌ سەر سەر سه‌یری لیوانت ده‌که‌م تۆ بلییی پۆزیک بچیرم تامی لیوی نازە که‌ت له‌وه‌ ده‌مه‌ی رادل به‌ سیله‌ی نیو نیکاه‌ت ئەنگوا چوومه‌ سیله‌ی خەلۆه‌تی خاس بو ئەوینە تازە که‌ت بوومه‌ میوانی مه‌یستانی له‌بی مه‌ست، ئافه‌رین ئافه‌رین بۆ سوۆزی سازی شوور و هه‌م شه‌هنازه‌ که‌ت کۆلبه‌ری ده‌ردی هه‌یه‌ و من کۆلبه‌ری کۆلانی تۆم باری عه‌شقت ه‌ا له‌ شانم، فەرمۆ تیر ئەندازە که‌ت له‌ت له‌تم کا، بمجنی، خوینم هه‌ل‌اله‌ و پاییی خۆم کوا له‌ کۆلت ده‌بمه‌وه!! کوانی له‌ لیوت گازه‌ که‌ت غه‌یری زولفی په‌رچه‌می تۆ کوانی په‌رچه‌م شک ده‌بم! بمخه‌ ژیر حوکمی هه‌ کیمت .، دلمه‌ پایه‌ندازە که‌ت گه‌ر له‌ بازاری ئەوینا شیعیری من کورتی هه‌یه‌ ده‌سدیری لای په‌وایه‌ په‌ره‌که‌ی سەر بازە که‌ت

داوود مسماري

شاعیری ریزدار و هیژا کاک داوود مسماري ناسراو به (مودده‌عی) یه، له‌ زمان خۆیه‌وه گوی ده‌سپیزینه‌ کورته‌ ژیاننامه‌که‌ی.

ناوم «داوود مسماري» یه و له‌ شه‌ویکی ساردی زستانی سالی ۱۳۴۸ هه‌تاوی (۱۹۷۰) له‌ گه‌ره‌کی ئەرمه‌نیانی شاری مەهاباد له‌ دایک بووم. ناوی باوکم محەممەدە که له‌ نیو خەلکدا به‌ محەممەدی حەمه‌ که‌ریمی نالەند دەناسرا و ناوی دایکیشم سوغرا، کچی میرزا عەلی مەهاجیری بووه.

که فامم کرده‌وه پۆز نه‌بوو گویم له‌ قسه‌کانی باجم نه‌بی که ئاویته‌ی مه‌ته‌ل و ئیدیۆم و شیعر و داستانه‌ فۆلکلۆره‌کانی کوردی نه‌بی و هەر ئەوه له‌ مندالییه‌وه

ئەمىر ئاغابرا

شاعىرى خۇشەويست كاك ئەمىرى ئاغابرا، كۆرى رەھىم و مەنجه له سىزدهى پووشپەرى ۱۳۶۱ ھەتاوى (۱۹۸۲) له ئاوايى «بەردەپەشان»ى سەر به ناوچەى شاروئىرانى مەھاباد له بنەمالەيەكى وەرئىزىر و مەردار له دايك بووه.

ناوبراوى خويئندى سەرەتايى له ماله شاعىرى زۆر خۇشەويست كاك ناسر ئاغابرا كه له گەل دايكى و خوشكى بنكهيه كيان له مەھاباد دامەزراندبوو و دەبىتە مامى كاك ئەمىر، له خويئندنگەى دانىش، دەست به خويئندى سەرەتايى دەكات و خۆى گوتەنى:

«سالىكى زۆر سەخت و ناخۆش بوو. له لايەك نامۆيى و له لايەكيش خەمى دايك و باب و فيربوون و نووسىنى وانە و له هەمووانىش تالتر شەپ و دەنگى فرۆكه هيندهى زەخت بۆ هينابووم به خوداي نەبىتە درۆ، زۆر شەوانىش به دزى دەگرىام. پاش تەواوكردى خويئندى سەرەتايى و له دەورانى ناوهندى واتە راھنەمايى، له هاويى سالى حەفتا و پينج يان شش بوو، زۆر باشم له بىر نيبه، بۆ يەكەم جار مامە ناسرم (مامۇستا ژاكاو) دەگەل خۆى بردمى بۆ ئەنجوومەنى ئەدەبى كه ئەو كات له نيو كتيخانەى شىخ شەلتووتى شارى مەھابادا بوو، به خزمەت زۆرىك له نووسەران و خاوەنەستانى شارى مەھاباد و دەورووبەر گەييشتم. تەمەنم هي وهى نەبوو كه بليم لهو كاتەدا چيژم وەر دەگرت لهو باس و خواسەى له سەر شىعر و پەخشان و تاوتوكردى نووسراوهكان دەگوترا به لام تەواو ئالوگۆرى تيدا بەدى هيتام به لام له ئاكامدا كتيبى «تاريك و روون»ى مامۇستا هيمن، يەكەم كتيبى شىعەرى بوو كه كيشامى به شوين ئەويى سىجراويى شىعەردا.

زۆر جار مامە ناسر شىعەرى دەدامى بى ئەوهى زۆر له ماناكەى تيبگەم، له بەرم دەكرد و له مەدرەسە و مەجلىس به گۆرانى دەمگوتەوه و وردە وردە هەستەم كرد پيم خۇشە قەلەم بەدەستەوه بگرم و بنووسم. زۆر جار بۆ كۆر و كۆبوونەوهكانى ئەدەبى له خزمەت ماممدا دەچووم و زياتر گويم رادەگرت بۆ مامۇستا و خاوەنەستان.

جۆزەردانى سالى حەفتاوه شت (۱۹۹۹) سى دەرسم مابوو كه له تاقىكارى دوايىن سالى دواناوهندى به يەك جارى تەواو بىم و دەفتهرچەى زانكۆم پىر كردبووه كه به هۆى پووداوى نەخۆشى باوكم، ريگاي ژيانم به تەواوى گۆردرا و پەروەندەى خويئندىم داخرا و كەوتە

سەر كار و بەرپۆه بردنى دە سەر خيزان. ژيان به خۆشى و ناخۆشىيەوه رابرد و له سالى هەشتاويهك دەگەل بن ئامۆزاي خۆم واتە كچى مامۇستا خالىد ئاغابرا، زەماوەندىم كرد و سالى هەشتاوى سى بوويىنە خاوەنى كورپىك كه مامە ناسر نيوى نا ديار.

له سالى نەوهه و دوو (۲۰۱۳) دواى تپەپوونى چارده سال، له سنوورى حاجى ئۆمەران له ديوى باشوورى كوردستان ئيلهاميكم بۆ هات و چەخماخەى نووسين ديسان كەوتەوه دلّم. ئەوجار به شيوهيهكى چىر و پىر كەوتە نووسىنى شىعر و پەخشان و بى ئەوهى بلاويان بگەمەوه، له ريتويئىيه زيرينهكانى مامۇستا ژاكاوى نەمر بەهرەم وەر دەگرت. ئىستاش دانىشتووى شارى مەھاباد و هەر دريژەم داوه به كارى ئەدەبى و زياتر به شيوەى كلاسىك و كەمتر نوي، شىعر دەنووسم و هيوادارم لهو ريگا پىر كەندوله نەدها بتوانم خزمەت يكي شياوم له دەست بيت و بەرهه مەكانم بگەونە بەر چاو و دلّى هۆگرانى شىعر و ئەدەب.»

مامەپيره

مامەپيره پيم بلّى بۆ وا كزى؟
كئى گولّى بۆنخۆشى هيواتى دزى؟
رەنجەرۆ بى ئەو كەسەى توى كرد زوير
هەلته كئى تەختى به ئاهى توى فقير
دەستەكانت هيژو تينى تيا نيبه
چاوه كەت نوورى هوميدى لانيه
قەلشى دەستت باس له ژينى تالّ دەكا
لەرزى ئەژنۆ زياترت بى حالّ دەكا
گنجى نيو چاوان و سپى ريشەكەت
پيم دەلّى سەختى ژيان و ئيشەكەت
مافى خۆتە ژينى بى ژانت هەبى
دەستى پرحورمەت له گيرفانت هەبى
لاوہتيت نەزرى ژيانى كۆرپە كرد
ئەو حەزىن با خۆشى له دلّت دا دەمرد
بۆ دەبى خەم وەك كەلە دلّ داگرى؟
تاقە دلّسۆزىك نەبى لات رابىرى
نرخى باب هاوسەنگى دوپ و گەوهەرە
رۆزى تالّ ديارى دەكا وەك سەنگەرە
پىزى بگەرە تالە ژين ماوه جەوان
باشى مەرگى بى سوودە گرپە و فەغان

سەیران و گەشتی زانستی و میژوویی بەردە گۆرینە ی فەقرەقا

Mahabad BARZIN Mountain Climbing Group

تۆرگەن» مەنشووورە. لە مەودای ۳۰ مەتر لەم گۆرە، کێلی گۆرێک چۆتە ناو قوولایی زەوی. ئەو کات کە دۆزیمانەووە لە ناو خاکدا بوو و تەنیا ۶۰ سانتی بە دەروە بوو (ئەویش بە دەست قاچاچیانێ شۆینەواری میژوویی درابوو و دەرکەوتبوو). ئەم بەردە بە بەرینایی ۸۵ سانت و قوولایی نادیار وەکوو بەردی گۆر دانرابوو. لە سەرەوێ بەردەکە وینە ی مزگەوت یان گۆمبەزیک و دوو منارە هەلکەنراوە. بەرزایی هەر منارە، ۱۵ و گۆشەکانی سیگۆشی ۲۰ سانتی مەترە. لە سەر ئەم بەردە چەند رستهیەک بە زمانی عەرەبی هەلکەنراوە و نیشان دەدا کە خاوەنی گۆرەکە لە سەر دەمی «هۆلاکو خانێ مەغول» ژیاوە.

گلکۆی «فەرورەتیش» (باوکی دیاکو، یەکەم پادشای ماد) لە «فەقرەقا» هەلکەنراوە و دەگەریتەووە بۆ ۲۷۰۰ سال لەمەو بەر.

ئەم گلکۆیە لە نێو پراستی رەوێزیکێ بەردینە یە کە لە چوار کۆلەکە ی گرد و سێ گۆر (گۆرێکی گەورە بە درێژایی ۲ مەتر و ۶۵ سانت و بەرینایی ۱ مەتر و ۴۰ سانت، هەر وەها دوو گۆری بچوو و یە کسان بە درێژایی ۱ مەتر و ۴۰ سانت و بەرینایی ۹۰ سانت) پیک هاتوو. لە خوارەوێ بەردە گۆرینەکە وینە ی تیریک روو بە سەرەوێ دیارە کە نیشان دەدا «فەرورەتیش» بە زەبری تیر کوژراوە.

دەتوانین بلین کە کۆنترین شیوازی میعماری کۆلەکە لە ئێران ئەم کۆلەکانەن و نمونەکانی «تەختی جەمشید» و تەنانەت «ئاناھیتای کەنگاوەر» لەم کۆلەکانە ئیلهام وەرگیراون.

درێژایی و بەرینایی بەردە گۆرینە ی فەقرەقا، ۶ مەتر لە ۶ مەتر دایە و روو بە باشوور ساز کراوە تاکوو لە چوار وەرزی سال لە تینی خۆرەتاو (کە خۆر لایان زۆر پیروز بوو) ئەو پەری کەلک وەرگرن.

بەرزایی بەشیک لە ئەم شۆینە کە گۆرەکانی لێیە ۲ مەتر و ۱۰ سانتە و بەشیکێ دیکە ی کە دەبیته بەشی

کورتە باسیک لە سەر فەقرەقا:

نزیک بە هەشت کیلۆمەتری باکووری مەھاباد، لە باشووری گوندی «ئیندراقاش»، شۆینەواریکی میژوویی و بە شکۆ هەیه کە ناوی «فەقرەقایە». ئەم شۆینەواریە باکوورترین گۆرە لە گۆرەکانی مادەکان کە لە داوینی رەوێزیکدا کە دەروانیتە سەر دەشتی پان و بەرینی «شارویران»، هەلکەوتوو (ئیمپراتۆری ماد تیکە لاویکە لە شکۆی دیرینی شارستانییهتی مانایی، گیلزانی، گوئی، زاموایی و کاسی).

ئەم شۆینەواریە لە گەل دوو ئاسەواری «بەردە کونتی» و «دریاز» سیگۆشە یەک پیک دینن کە فەقرەقا دەکەوینە گۆشە یەک لەم سیگۆشە یە.

گەلیک دیرینناسان و لیکۆلەر سەری ئەم شۆینەواریەیان داو، بۆ وینە «دیاکوئوف» دەنووسیت:

«باکوورترین گۆری مادی، فەخریک (Faxryik) (فەقرەقا - Faghragha) لە مانای دیرین و نزیک میانداو (مەھاباد) ه کە پیشخانێ نییە و میچی ساکار و بەردینە ی بە چەند کۆلەکە راوەستاوە. وا دیارە شۆینیک بوو بۆ دانانی تەرمەکان. دابینکردنی میژووییەک بۆ ئەم گۆرانی دژوارە بەلام رپۆرەسمی ناشتن لە سەر هەیان بەم شۆیە یە کە پیشتر لە ناوچە ی دەوری دەریای ورمی باو بوو، جیاوازی و لە ئاکامدا ناتوانین میژووییەکی کۆنتر لە سەدە ی حەوتەمی بۆ دانین (مەبەست سەدە ی حەوتەمی بەر لە زاینە).

«گیرشمان» پێی وایە گۆری شازادە یەکی ماناییە. هیرتسفیلد و ... پێیان وایە گۆرێکی مادە.

شارویرانی بە ناوبانگ کە «ژاک دیمۆرگان» ئاماژە بە شارێکی بەدقەواری دەکات کە لەم بەشەدا هەلکەوتوو کە لە لایەن کاک مەحموود پیدرام دۆزراوەتەووە. کاک مەحموود دەلی: لە باکووری فەقرەقا و لە رۆژەلاتی گوندی «قون قەلا» گۆرستانیکی کۆنی لێیە کە پێی دەلین «گۆرستانی تۆرگەن» و چاکیکێ لێیە کە بە «چاکی

خورا و هەر کهس کۆله پشستی خۆی پێچایه وه و وێرای ئاگاداری له شویننه واره که، نێردیوانیان پێوه نا و یهک یهک وه سه رکه وتن.

به دلنیا بی هه موویان هه ستیان ده کرد که گه راونه ته وه بو ناخی میژووی باو با پیرانیان بو یه له خو شیان شاگه شکه ببوون.

مامۆستا مه محمود پندرام ده ستی کرد به باسکردن له سه ر رابردووی فه قره قا و به شیکێ زۆری له میژووی (که له سه ره وهش ئاماژه ی پیکراوه) به زمانیکێ شیرن بو ی شی کردینه وه.

کاتژمیر ۱۶ ی نیشان ددها که له ناو به رده گۆرینه ی فه قره قا دابه زین و به ره و باغی کاک «برایم مه سروور» که وتینه ری که به ماشین ۲ تا ۳ خوله ک ریگا ده بوو.

پیشتر سی براده ری هونه رمه ند و زور خو شه ویستمان بانگه یشت کردبوو تا به مۆسیقایه کی هه ستیزوین بینه مایه ی هه سانه وه مان که بریتی بوون له: کاک خانه ره حیمی، کاک خه لیل مهاجری و کاک کامران ره حیمی. (هه ر لێره را سپاس و ده ستخو شیان لێ بی و ده ستیان ماچ ده که م)

دوای بیستنی گۆرانی و ژهنینی مۆسیقایه کی خو ش که نزیک به ۲ کاتژمیر و نیوی خایاند له حالیکدا له سایه ی مامۆستا مه محمود پندرام ببوینه خاوه نی زانیاریه کی شیرین له ناخی میژووی دوور و درێژمان، هه موومان ئاماده بووین و به سلامه تی گه راینه وه نیو بنه ماله کانمان.

خاله کانی به هیزی بهرنامه:

که لکوه رگرتن له زانسته کانی میژووی که بو زۆریک له ئەندامان نوێ بوو.

هه ست به یه ک دل بوونی زیاتری ئەندامانی یانه ی به رزین.

به شدارانی بهرنامه:

مه محمود پندرام، هه سه ن سینا، سه ه یلا ئەمین (له یلا) ، جه میله سیگاری، هادی ئاب خزر، سامان سیامه ندی، رامین قادری، زانا موعینی، تاهیر عه لیخا، مونیره خه بیام، سیروان نیزامی، ره حیم جاف، خه دیجه ئومیا، گولزار بایه زیدی (شهیدا) ، شللیر ئەغوی و شللیر عینایه تی.

خواره وه ی گۆره کان، ۲ مه تر و ۶۰ سانته تا به ری میچی. شیوازی میعماری بن کۆله که کان مرۆف ده خاته بیری میعماری یۆنانی کۆن.

به داخه وه به شیک له م شویننه واره به ده ستی نه یاران و ناحه زان تیگ دراوون و ئەگه رچی هیندیکی به یارمه تی که سانیک وه کوو «مامۆستا مه محمود پندرام» (زوزان) نۆژهن کراوه ته وه به لام ئیستاش دیتنی ئەو ناحه زکاریانه دلته زینه.

کهش و هه وای فه قره قا:

به هۆی به رزایی مه هاباد له رووکاری ده ریا که ۱۳۲۰ مه تره، چوار وه رزی سال، هه وای خو شه به تاییه ت له به هار دیمه نیکێ زۆر رازاوه ی هیه و چاو ده لاوینی.

گیا و گۆلی فه قره قا:

ده ورا ده وری فه قره قا، باغات (به تاییه ت باغی سیو) و کیلگه یه هه ر بو یه ئاسه واریک له گیا و گۆلی کیوی لێ نه ماوه.

زینده وه رانی فه قره قا:

گورگ، ریوی، چۆله که، کۆتره باریکه له گیان له به رانی هه میشه یی ناوچه نه.

راپۆرتی بهرنامه:

کاتژمیر ۱۲ و نیوی نیوه رۆ ئەندامانی تیم له شوینیک به ناوی مهیدانی مامۆستا هیمن کۆ بوینه وه و له ریگای شاری «میانداو» به ره و شوینی دیاریکراو که وتینه ری و له دوای ۲۰ خوله ک گه بیشتینه ئەوێ.

نزیکتین گوند به به رده گۆرینه ی فه قره قا، گوندی «ئیندرا قاش» ه که نیویکی میژووییه.

بو ئەوه ی که بتوانین ژووری فه قره قا ببینین، له سه ر ریگامان له باغی کاک «برایم مه سروور» (که پیاویکی زۆر به دل و خو شه ویست بوو و میوانداریه کی پر به دلی لێ کردین) نێردیوانیکێ ئاسنمان وه رگرت که قورسایي زۆریشی هه بوو به لام لاوه کانی به رزین له سه ر شانیان تا فه قره قا هینایان که نزیک به ۱ کیلومه تر مه وادی هه بوو.

به ر له هه موو شتیگ به شدارانی بهرنامه له داوینی به رده گۆرینه ی فه قره قا دامه زران و خه ریکی سازکردنی ژه می نیوه رۆ بوون. ئەگه رچی مانگی به فرانبار بوو به لام ئاسمانیکێ ساو و به هاری خۆی ده نواند. کاتژمیر ۱۵ ژه م

نابینایه کی جوانبین و جوانناس

شاعیری پرووناكدل حاجی مامۆستا مه لا «ره سوول کهريمی» ناسراو به مه لا ره سوولی قهره

کردبا ههر به دنگه که یانرا دهیزانی کامه یان له وی دیکه یان جوانتره. مامۆستا مه لا ره سوول، نزیکه ی ده سالیک له گوندی «قهره» ی هه وشار ژیاوه، ههر بۆیه پینان گوتوه مه لا ره سوولی قهره.

شاعیری به ههست مامۆستا مه لا ره سوول، خاوهنی ۱۶مندا له، پینچ کور و کچیک، که ناوه کانیا ن «کاک عه بدولکه ریم کوری گوره، کاک عه باس، کاک جه عفر، کاک سیامه ند، کاک ئه رستوو و تاقانه کچه که ی خاتوو بیريوان». هاوژینی مامۆستا، نیوی خاتوو تووبا خه ییاتی بووه.

کاک ره سوول له گه ل کاک محهمهد سه عید نه ججاری (ناسۆ)، ههر دووکیان له ریشه ی داریکن جگه له وه ی ره فیک و ئاوال بوون، بن ئامۆزاشن و خزمایه تییا ن زور پته و بوو.

مه لا ره سوولی قهره له کاسیتیکدا به دنگی گهرم و به ههستی خۆی، چه ند شیعیریکی ههر وه ک شینی هه سه ن زیره ک، شینی ئایه توللا مه ردۆخ و کاکه به هانه ددین و به سه رهاتی زستانی ۱۳۵۲ (۱۹۷۳) که زستانیکی تووش بووه و... بلاو کردۆته وه.

تایبه تمه ندیه کی شیعیری مامۆستا، پرووی له خانه ی ته نزه. مامۆستا به وپه ری لیها تووییه وه به توانج و ته نز، باسی دانیشتنی ژنان له کووچه و کۆلان ده کات که ههر

شاعیری نابینا و پرووناكدل حاجی مامۆستا مه لا «ره سوول کهريمی» سالی ۱۳۱۳ ی هه تاوی (۱۹۳۴) له گوندی «ساروقامیش» ی ناوچه ی فه یزوللا به گی بۆکان له دایک بووه. بابی مامۆستا ناوی مام فه توللا بووه و گهره ی بریا ن بووه. ناوی دایکی مامۆستا، خاتوو نارنج بووه که خاتو نیکی وریا و ده ستره نگین و هه کیم و سه ره ژن بووه. نه خۆشیی هاو له (خولیرکه)، چاوه جوانه کانی کاک ره سوولی لی سه نده وه به لام خودای ره سوول بۆی قهره بوو کردۆته وه و زه ینیکی وه ها پرووی داوه تی و دهنگیکی وه ها خۆشی پی به خشیوه که هه موو کهس ئاواته خوازی ره فیکایه تی ره سوول بوو. ره سوول له ته مه نی ده سالییه وه گۆرانیبیژ و قورئانخوین و هاو پی کوربه ئاغا و گهره پیاوانی ناوچه وه کوو مامۆستا هه سه ن سه لاح (سۆران) و کاک ره حمان نیروومه ند بووه، که شانازییا ن به هاوالی مه لا ره سووله وه ده کرد. یه کیکی له به هره سه رنجرا کیشه کانی مه لا ره سوول ئه وه بوو به ته نیا و بی چاوساغ ده چوو بو سه فهر. سالی ۱۳۴۴ ی هه تاوی (۱۹۶۵) به ته نیا چوو کرماشان بۆ دیداری مامۆستا شوکرولا بابان و گه رایه وه. به پیاده ده چوو بۆ گونده کانی ده وروبه ر و ده هاته وه، جگه له مهش به هره یه کی دیکه و ههستیکی وه های هه بوو که به دنگ دهیزانی ئه و ئا فره ته چه نده جوانه. دوو، سن ئا فره ت پیکه وه قسه یان

قسهی ژنانه ده بیته هوی شه و ئازاوه له نیو دهر و جیران و بنه ماله كاندا. نمونهی سه ركه و تویی شیعیری ماموستا شیعیری «بووک و خه سوو» ه. ته مهنی ئەم شیعره، پتر له چل سال ده بیته.

ماموستا باوهكوو نابینا بوو، به لام زور چاکتر له چاوساغه كان په سنی ههوار و بیتری و جوانان و نازداران دهکات.

به داخ و سهت مخابنه وه حاجی ماموستا زستانی ۱۳۹۸ ی هه تاوی (۲۰۲۰) توشی نه خویشی گورچيله ده بیته و پینچ مانگان به نه خویشی و ئازاری گورچيله وه ئیش و ئازار ده کیشیت و سه رهنجام شهوی ۸ گه لاویژ، رۆحی بهرز و به ریژی به به هه شت شاد ده بیته. خزم و كه سوکار و دوستان و ئاوالانی بردیانه وه بو گوند و زیدی خۆی، ساروقامیش، واته ئەو گوندهی لئی له دایک ببوو، له وئ به خاکیان سپارد. سهیری به شش له شیعیری قه سه م نامه ی کهن:

قه سه م به گولینگی دهوری گیلگیله
قه سه م به قیافهت، ده لئی دارتیه
قه سه م به جووتی به هیتی ئالوال
قه سه م به پانییهی نهرم و خرپوخل

کهس نازانیت ئەوه شیعیری که سیککی بی چاوه. چونکی به هیتی له کاتی ئالوبولیدا نه دیوه، گولینگی دهوری گیلگیله به چاوی ئیمهش نه دیتراوه که چی مه لا ره سوول ده یکاته شتیکی پیروژ و سویندی پی دهخوات.

چاوه له شیعیری بانه مه ر کهن:

هورن سهیر و سه فا کهن، بریقان دی له دوور
سه رنج دهن له و دیمه نه، تیکه ل بووه زهره و سوور
ریگیان دا چه ند به گول، ده رۆن مه نزل به مه نزل
رازی نه هانی به کتر، ئەیکه ن بو یه ک ده ردی دل
تیریان به خه تهر ناچی، به دشانسی کابرای ریوار
سیخه می ئال و که سک و سوور، گه ردن ته لای ده سته و شار
شیخی سه نعان که ویل بوو، مه زه به بی لابوو به تال
هه ر شتیکی وه های دی، چوو بهر به راز جهوت سال
جا سهیر ئەوه یه ئەم هه موو وینه ی به چاوی دل
دیتوو. خه می ئەوه یه تی به چاوی سه ر سینه ی یاری
نه دیوه.
بۆیه ده لئ:

«که ریمی» به داخه وه نابینی سینه ی مه رمه ر
هه ر وه ک پارتیزانی کورد بۆی ده چوو به جبهه ی شه ر

به و شیعره دا دیاره کاک مه لا ره سوول، چاوی دلی له چاوی سه ری ئیمه بیناتره.

ماموستایان مه لا غه فوور مه هابادی (ده بباغی)، کاک مه لا حه سه ن فه یزه بخش، کاک مه لا عه بدوللا ئەفزا، کاک ناسر ئاغابرا، شاعیری گه وره ی هاوچه رخ که به برۆی من مه له که شهوعه رای نابینایانه به لام له شیعیری عاشقانه دا کهس وه ک مه لا ره سوول هه ستنی نه بزاندوو ه».

شیعیری ته نزی «بووک و خه سوو»

ده ربهاری مه نعی ژنی به ده رسه ن
تکام وه هایه سه رکوویم نه کهن
وا سیبه ر خو ش بوو، گه رمای هاوینه
کو ئە بنۆ له ده ور، میمه که ئامینه
پی ریژنی به ده فر، پی ری سه د ساله
یه ک یه ک دینه لای، بو ئاه و ناله
میمه که سه نه و بهر، قه بله ن نۆره ی گرت
نازانی ئیمرو، وه وی چه ی پیم گرت
بوو که سووره که ی، ده هه زار تمه نی
وه ک که و ئە خوینی، به سه رما که نی
ئیژی، مال خو مه، بوو که سه لته نه
ئیتر ناپیوی، به و گه ز و مه نه
خو شی خو شم بوو، بو بووکی هه ول م
نه مزانی گورگه و ئە چینه که ول م
نه مزانی گورگه و له پیستی مه ره
جا من چوزانم ئاوا ده م شه ر
گه ردن هه لدینی، گه ردن چه فت و چیر
هاوسای یاس بووه، له ده س شیره شیر
کو ر دایکی بو چه س؟ ژنه که ی به سه
مه له هه می ژانه و له جیی گش که سه
تا زولفی ژنه که ی، جووتی مه سته چاو
نایدا به سه د دایک، پی ری دارزاو
دایک به کار چی دی، پی ریژنی کولول
خانم شه وخه وه، نهرم و سپی و سوول
کو ئیراییم دایه بو باوکی حه مه
گه ر ئەو به مایه، من چی و ئەو غه مه
ئهمه به زمی من، میمه که ئامینه
خویشک گه وره می، خوا موینه
ناژی ئیراده، میمه که ی پی ره که ر
ئه سلهن نایناسی، وه وی خاک به سه ر
ئیژی راس ئە که ی، به گیان شیخ ره زا
منیش به و ده رده، ویلم ئە سقه زا
ئه ونه کراسی سوور، بکه یته به ریان
ئیتر ناویری، سه ر به خه یته سه ریان
له توونیا بمرم، ئا له و ماله دا
چیو مه که به کون، هه نگه ژاله دا
ناویرم بیژم، ئاده ی قومئ ئاو
رووم لی گرژ ئە کا، ئە یکا به زووخوا
ناژی خه سوومه و ره نجی کیشاوه

ژن ئاژاوه چى، فیتنه ئهنگیزه
 به جارئ كه وچك، ئه دا له بن دیزه
 سه ره و خواری ئه كا، هپچى نایه لئى
 به جارئ ئه بیا، حه سیسه تى خیلئى
 ناو نیتكه ی وه ها، هه لئه ده ن له یه ك
 بینیتته سه ر نان، رووی تینا كه سه گ
 ئه گه ر جه م نه بن له كو وچه و كو لآن
 نه چنه به ر درگای، مال ميمكه فلان
 له مال دانیشن، پیتان زه ره ره
 یا هه ر حه زتان هه س، ئا به م مه سه خه ره
 پر و پیرئژن ده سیان خالییه
 فه علا ی به دبه ختیش، ئه مه حالیه
 لاقى قه له شاو، پیمه ره كارى
 ئه مه ش كیتپولئى، دینه ات و شارى
 «كه ریمى» ش دارای ژن و منداله
 ئاخه ر قیه تى ئا له م جه نه جاله

به شیک له شینی حه سه ن زیره ك:

هه ر كه گه و ره هونه ر مه ندی كورد «حه سه ن زیره ك»
 كو چى دوایی ده كات، مه لا ره سوول به هه لبه ستیک، شینی
 بو ده گپیت و سه ره خو شى له حوسینى كورد، براه
 حه سه ن زیره ك ده كات.

ئهى بولبولی كوردستانات
 ئهى شاعیری خاوه ن جه وه ره
 كاك حه سه ن زیره كى خو شه و یست
 ئهى مه ردی خاوه ن هونه ر
 دلئى كوردستانت هه ژاند، ته عزیه دارت بوون دوه یل
 ته ئه سوو فبارت بوون بو تو حه تتا كافرئى دوجه یل
 ئه چیتته هه ر عه رز و خاكئى هه ر به حسی حه سه ن
 زیره كه

یا ره ب نوورانی گۆر بى، ئاگای لیت بى سه یدى مه ككه
 حه سه ن زیره ك تو نامرى له دلئى خه لكای وه ك جار ان
 ئاهه نگت بو خو ی مه له هه مه، ده وایه بو ده رده داران
 شه رت و قه رار بى، به شای نه قشبه ن
 به غه وسى سانئى، به وه یسى یه مه ن
 به گریه و زارى ئه تلا وینمه وه
 شینی رابردووت، بىر دینمه وه
 له بىرى نه كه بن ئه و شه خسه كورده
 رپویی له ده سمان، ئه و شه خسه مه رده
 خو زگه مان به خو ت، نیتوت مه شه هو ره
 یه زدانئى مه زن، بو خو ی غه فوو ره
 كا «حوسینئى كورد»، شه ریکى غه مم
 به لیشاو وا دئى، ئه سرین له چاوم

ئاخه ر ئه و ماله، «با» نه یه پناوه
 به ته شى رپسى، به ده ردی سه رى
 مالی كو كردو، بو ئاخىرى عه مرى
 پیرئژنى هیلاك، پىرى كه فته كار
 قابیل خزمه ته و نه ك ده سه نه خو ار
 هپچ خه متان نه بى، گشت هاو قه تارین
 هه موو به و خه مه ی تو گرفتارین
 پوو ره په ریزاد، بلیتى ده رچوو
 گو تى دا یكه كه م، بكه ونه فکرى شوو
 كوردی ریک و پاس، نه ك به مه سه له
 بلئى مێرد ئه كه ین، حه ی عه له سه له
 ئه و پر و بیانوو، ئه زانم چیه
 وه ی خاك به سه ر، ته قسیرى نییه
 مه یخه نه نئو مال، قره و ئالو زى
 بوو كى بیچاره، دو یكه دابه زى
 گه ر به گو تم ئه كه ن، تا زه وقیكتان هه س
 دوای چوار پینچ سال تر، ناتانیه وئى كه س

مێرد شتى چاكه، چار شپوى سه ره
 تو وشه ی ژبانه و هاو رپئى سه فه ره
 ميمكه سه نه و به ر، فه وری هه ستا پئى
 زو رى نه ما بوو، وه ك بو مبه بته قئى
 دئله ناماقوول، حه یا هه لگى راو
 قو لت هه لگرتوو، بو سه ر جو گه ئاو
 خه ریکه نانه كه ی خو ت بنیته كو شمان
 هه ی حه و شوو كه ره ی، دئله سو زمان
 ده سیان دا قره یه ك، یه كیان دا به ر شه ق
 یه كتریان تو بان، هه ر له رپئى ناهه ق
 به ردی وئله كى دا ی له سه نه و به ر
 را كیشرا هه ر وه ك، كه لا ك غه زنه فه ر
 لاشه ی كه سیفى هه ر وه ك كو شكه لآن
 پالیان خستبوو، له عه ر شه ی مه یدان
 تا ئاغای بازپورس، بیت و ببینئى
 خویدا به تو بان، ميمكم به قینئى
 به جینئى فاتیحا، گووى سه گ به گو رى
 ئه مه سه كالا ی كرد، لای دئله خو پرى
 خوشكم شوو ره یه، دا یكم به هتواش
 ئه مه كارى كرد، ميمكه ته ره ماش
 ئه بئى ئاكامئى وابئى، له بن دیوار قسه ی قو ر
 له ئاخىرین نه ته جده دا مونجه ر بئى به شه رپوشو ر
 خوشك و دا یكه كه م، خانمئى شار و دئى
 به م چه ن هه لبه سته ی من، داختان نه یئى
 هه تا ئه و راده، باعيسى خو ئین
 له مه زیاتر، ده ردم مه دو ئین
 بو جه نك و جه دال، ده نگتان زولا له
 هه ر رو زئى نییه، به درئیبئى ساله
 وه ك تاجئى خو ش رست، چه ستن بو سه ر راو
 مه سه له حه ت نا كه ن به مێردی وه یلان

دامه زراوهی که ریمی ئەله که

دامه زراوهی که بۆ هاوکارییە هەمیشەبێه کانی کوردستان

بەشی ٤

ژینۆ مستەفازادە - مەهاباد

٣- دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که وهکوو دهزگایهکی قازانج نهووست، هاوکارییهکی باشی هاوولاتیانی کردوه که تهنه سپۆنسهری کوی پرۆژهکان بهریز (د. تهها رهسوول) هه بریاره له ریگای ئەو بهریزهوه چهندین بیروکه و پرۆژهی تریش جێبهجێ بکریت. شایانی باسه بهشیک له هاوکارییهکان بۆ ئاوارهکانی دانیشتووی شاری سلیمانی بووه.

١- ٢٢/٤/٢٠٢٠ دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که له درێژهی کارهکانیدا بۆ کۆمهک و هاوکاریکردنی ههژاران و ئاسانکردنی بهشیک له پێداویستییهکانی ژانیان له ریگای بهریز (قایمقامی سلیمانی) یهوه هاوکاری گهیانده ٢٠٠ خیزانی نیو شاری سلیمانی. ئەمهش یهکی تره له هاوکارییه بهردهوامهکانی دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که به سپۆنسهری بهریز (د. تهها رهسوول).

٤- ههلمهتیکێ نوێی دابهشکردنی خواردن بهسهه خیزانه ههژارهکاندا له ٢٧/٤/٢٠٢٠ بۆ ٧٥ خیزان بوو له سنووری شاری سلیمانی جێبهجێ کرا. ئەم کاره خێرخوازیه درێژهپێدهری کاره بهردهوامهکانی دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که یه به سپۆنسهری بهریز د. تهها رهسوول.

٢- دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که هاوکاری دهگهیهنیه ٢٠٠ خیزانی ناو شاری سلیمانی

ئهمرۆ بۆ چاریکی تر دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که ههلمهتیکێ نوێی بۆ گهرهکه ههژارهکانی ناو شاری سلیمانی دهست پێکرد، ئەو خیزانانی که له ریگای پهچی تابهتی دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که وه په یوه ندییان کردبوو، وه بهر ئەم یارمهتییه دهکهن. ههلمهتیهکه ٤ رۆژ دهخایه نیت و تیایدا هاوکاری دهگهیهنیه ٢٠٠ خیزان که ئهمرۆ رۆژی یهکهمی ههلمهتیهکه بوو، بریاره بهیانی قوناعی دووهم دهست پێ بکات و هاوکارییهکان بگهیهنیه ئەو هاوولاتیانی که له گهرهکه جیاوازهکانی ناو شاردا نیشتهجێ بوون.

٥- دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که کلیپی ریژی بهرهمهتیان

به سپۆنسهری بهریز د. تهها رهسوول، دهزگای خێرخوازی که ریمی ئەله که، کلیپی ریژی بۆ هونهرمهندی ئازیز «لوقمان سهلیم» بهرهم هینا که بهرهمیکه بۆ ریژلیتان له وهموو قارهمانانی که بهرهورووی کورۆنا

بوونه ته وه و ژبانی هاوولاتیانیان پزگار کردوه.

کلیبی پزیز

تیکست: عهلی حه مه ره شید به رزنجی

ئاواز و میوزیک: سالار عه بدوللا

دهر هینان: برؤا کامل

به ره مهینان: میترا پرؤده کشن

۹- دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که بۆ جاری سینه م هاوکاری گه یانده که رکوک

دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که به سپۆنسه ری به ریز د. ته ها ره سوول بۆ جاری سینه م هاوکاری گه یانده شاری که رکوک و هاوکاری ۱۰۰ خیزان بوو. جیتی ئاماژه به دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که وه کوو دهزگایه کی خیرخوایی توانیوتی هاوکاریه کانی جگه له شاری سلیمانی، رهوانه ی شار و شارۆچکه کانی باشووری کوردستان و شاره گوره کانی رۆژه لاتی کوردستان بکات.

۶- دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که هاوکاریه کانی گه یانده ته قته ق

له ۲۰۲۰/۵/۳ دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که به سپۆنسه ری به ریز د. ته ها ره سوول له ریگای تیمیکی تایبه تی خۆبه خشه وه هاوکاری نارد بۆ شارۆچکه ی ته قته ق که تایبه ته به ۵۰ خیزان له و شارۆچکه یه.

۷- دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که هاوکاری ۱۱۰ خیزانی شاری سلیمانی کرد.

له ۲۰۲۰/۵/۳ دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که به هه ماهه نگی تیمی خۆبه خشی شاری سلیمانی، هاوکاری ده گو یزیته وه بۆ ۱۱۰ خیزان که ئەمرۆ له گه ره که جیاوازه کانی شاری سلیمانی دابه ش کراوه و برپاره سبه ییش به رده وام بیت.

۱۰- دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که هاوکاری گه یانده ۲۰۰ خیزانی سووران

له دریزه ی کاره خیرخواییه کانی دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که به سپۆنسه ری به ریز د. ته ها ره سوول له ۲۰۲۰/۵/۱۹ هاوکاری ۲۰۰ خیزانی گه یانده قه زای سووران وه کوو هاوکاریه ک که هاوولاتیانی ئەو شارۆچکه خۆشه ویسته سوودمه ند بن. گه یانندی سه رجه م هاوکاریه کان بۆ شار و شارۆچکه کان به ته نها سپۆنسه ری به ریز د. ته ها ره سوول، ئەنجام دراوه و برپاره رۆژانی داهاتوو چهن د شار و شارۆچکه یه کی تریش له خۆ بگریت.

۱۱- دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که هاوکاریه کانی ده گه یه نیته شارۆچکه کانی عه ربه ت و هه له بجه ی تازه.

۲۰۲۰/۵/۲۰ دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که به سپۆنسه ری به ریز د. ته ها ره سوول هاوکاریه کانی رهوانه ی شارۆچکه کانی عه ربه تی خواری و هه له بجه ی تازه بکات. له دریزه ی هاوکاریه کانی ئەم دهزگایه دا له رپی دوو گروپی خۆبه خشه وه ئەم هاوکاریه یانه ده گه یه نیته هاوولاتیانیان.

۸- دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که هاوکاری ۱۰۰ خیزانی گه یانده رهواندوز

۲۰۲۰/۵/۱۲ دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که به سپۆنسه ری به ریز د. ته ها ره سوول) هاوکاری بۆ ۱۰۰ خیزانی شاری رهواندوز دابین کرد و ئەمرۆ له ریگای گروپی خۆبه خشه وه به سه ر ئەو خیزانانه دا دابه ش ده کریت.

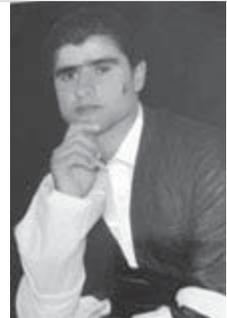
جیتی ئاماژه به دهزگای خیرخوایی که ریمی ئەله که به بی جیاوازی شار و شارۆچکه کان، هاوکاریه کانی ده گه یه نیته گشت لایه ک.

تیشکاویر

گۆشه و لاپه‌ره‌یه‌کی نوئی گۆقاری به‌یانه که ئاور له پینووس و قه‌لمه نوپاوه‌کان ده‌داته‌وه و به‌ری خامه‌ی نوئی و هیوای دواروژ ده‌خاته به‌ر دیدیه‌ی خوینهر. ده‌لاقه و په‌نجه‌ره‌یه‌که له رووی نه‌و گه‌نجانیه‌ی که ده‌یانه‌ویت زمانی کوردی بو‌ده‌برینی بیر و هزر و هه‌ست و نه‌سته‌که‌ی نیو ناخی خو‌ه‌له‌لێژن و هه‌ر له‌م ریگه‌یشه‌وه بو‌سه‌ی بینه‌چرا و رۆشنایی بو‌هه‌ر هه‌موو پاژ و به‌شه‌کانی زمانه‌که‌ی خو‌بگویژنه‌وه و بینه‌سه‌رچاوه‌ی خزمه‌ت و رازه‌یه‌کی شیاو. هه‌ر جاره و به‌گۆیره‌ی توانا، به‌ری گه‌نجان له‌م گۆشه‌یه‌وه ده‌خه‌ریته به‌ر چاوان. به‌یان، ده‌یه‌ه‌ویت به‌له‌چاپدانی بابته‌ی نه‌م به‌ره‌یه، ده‌روویه‌کیان له‌ روو بکاته‌وه و پێشیان بلیت، نووسین و به‌ری خامه‌تان به‌هه‌ند وهرده‌گه‌ردیت و به‌یان، ناماده‌ی چاپکردنی بابته‌کانی نیوه‌ی نۆبه‌ره و هیوای دواروژه. (له‌م ژماره‌یه‌ لاپه‌ره‌ی ۶۳-۷۲ به‌شی تیشکاویره)

گۆقاری به‌یان

رێباز

زاهیر سامعی خه‌لیفان - مه‌هاباد

خۆشیان ده‌ویست و به‌کۆریکی هیدی و ژیریان ده‌زانی. زۆر جارن ده‌پارانه‌وه و ده‌یانگوت، خودایه‌ وینه‌ی وه‌کوو رێباز له‌ نیو ئاوییه‌که‌ماندا زۆر ببیت. رێباز به‌و بیر و هزره‌ جوانه‌ی زۆر له‌ هاوته‌مه‌نانی بو‌ خویندنه‌وه‌ی کتیب هان دابوو. کاتیک که به‌ چاوی خۆی ده‌ببینی له‌ ئاوییدا منالیکه‌ی هاوته‌مه‌نی کتیب ده‌خویندنه‌وه، هه‌ستی به‌ خۆشحالی ده‌کرد. زۆر جار که پرسیاریک له‌ نیو هاوته‌مه‌نانی ده‌هاته‌ پێشی، نه‌وان پرسیاریان له‌ رێباز ده‌کرد و رێبازیش زۆر به‌ وردی و راشکاوانه‌ ولامی پرسیاره‌کانی نه‌وانی ده‌دایه‌وه و دلی خۆش ده‌کردن. رێباز به‌و تیگه‌بیشه‌یه‌ی که به‌ هۆی خویندنه‌وه‌ی کتیبه‌وه به‌ده‌ستی هینابوو، بو‌ هاوته‌مه‌نانی ببوو به‌ چرایه‌کی پرسنگدار. له‌ سه‌ر ده‌ستی نه‌و، زۆر له‌ منالانی ئاوی رۆویان له‌ خویندنه‌وه‌ی کتیب کردبوو. رێبازیش به‌و بیره‌ جوانه‌ی که له‌ خویندنه‌وه‌ی کتیب پێکی هینابوو، ئامۆژگاری هاوته‌مه‌نانی ده‌کرد. زۆر جار پێی ده‌گوتن که کتیب باشتترین هاوڕێی مرۆفه‌ که‌سیک که هاوڕێی کتیب بیت، له‌ ژیانیدا سه‌رکه‌وتوو‌یه و که‌لکی باشی بو‌ کۆمه‌لگه‌ و مرۆفایه‌تی ده‌بیت. ئیوه‌ که ئیستا منالن، گه‌ر کتیب بخویننه‌وه، بیر و هزرتان به‌هێز ده‌بیت و داها‌توو‌یه‌کی رۆونتان ده‌بیت. له‌ سه‌ر ئامۆژگارییه‌کانی رێباز، هاوته‌مه‌نانی زیاتر هۆگری کتیب ده‌بوون.

هه‌ر بۆیه‌ بریاریان دا که ئیتر وه‌کوو رێبازی هاوڕێیان، کتیب بکه‌ن به‌ باشتترین هاوڕێی خۆیان هه‌تا داها‌توو‌یه‌کی رۆون و پرسنگداریان هه‌بیت و بینه‌جیگای شانازی خه‌لکی ئاوی و کۆمه‌لگه‌کیان.

له‌ ئاوییه‌ک، منالیک هه‌بوو به‌ نیوی رێباز. رێباز، کۆریکی زۆر تیگه‌بیشه‌وه و زانا و له‌به‌ردلان بوو. خالیکه‌ی جیاوازی له‌گه‌ل هاوته‌مه‌نانی خۆی هه‌بوو، نه‌ویش نه‌وه‌ بوو که رێباز، زۆر هه‌زی له‌ خویندنه‌وه‌ بوو. کتیبی ده‌خویندنه‌وه و چێژی لی وهرده‌گرت. رۆژه‌کانی پشوو، نه‌و کاتانه‌ی قوتابخانه‌ داده‌خرا، رێباز خۆی سه‌ر قالی خویندنه‌وه‌ی کتیب ده‌کرد. نه‌و له‌ جیاتی نه‌وه‌ی که له‌گه‌ل هاوڕێیه‌کانی کایه‌ بکات، خۆی به‌ خویندنه‌وه‌ی کتیبه‌وه سه‌رقال ده‌کرد و به‌و هۆیه‌وه زانستی خۆی ده‌برده‌ سه‌ر. به‌ تایبه‌ت له‌ وه‌زی هاویندا که قوتابخانه‌ داده‌خرا، نه‌و زیاتر کاتی خۆی ته‌رخان ده‌کرد به‌ کتیب خویندنه‌وه‌. هه‌روه‌ها زۆر جاریش له‌ کاری کشتوکالدا یارمه‌تی بابی ده‌دا.

کاتیک که له‌گه‌ل باوکی رێباز له‌ شار ده‌که‌وت، رێباز به‌و پارهی که له‌ باوکی وهرده‌گرت، کتیبی پێی ده‌کۆری و ده‌هاته‌وه له‌ ماله‌ی ده‌یخویندنه‌وه و کاته‌کانی به‌ خویندنه‌وه‌ی کتیب راده‌بوارد. رێباز به‌ فیربوونی زانست له‌و کتیبانه‌وه، هه‌زی به‌ خۆشییه‌کی ته‌واو ده‌کرد. نه‌و رۆژ له‌ دوای رۆژ، له‌ باری زانست و فیربوون، وه‌پیش هاوڕێیه‌کانی ده‌که‌وت. له‌ قوتابخانه‌ش، نه‌و وه‌ک قوتابییه‌کی زیره‌ک و زانا سه‌یر ده‌کرا. مامۆستاکی زۆری خۆش ده‌ویست. زۆر جارن مامۆستاکی به‌ هاوڕێیه‌کانی ده‌گوت، رێباز، قوتابییه‌کی زیره‌که. نه‌و جگه‌ له‌وه‌ی که له‌ وانه‌کانیدا زیره‌که، له‌ مالیش کاتی خۆی به‌ خویندنه‌وه‌ی کتیب ته‌رخان ده‌دات؛ هه‌ر نه‌وه‌یش بو‌ته‌ هۆی نه‌وه‌ی که له‌ ژیانیدا سه‌رکه‌وتوو بیت.

رێباز له‌ ناو ئاوییدا ببوو به‌ خۆشه‌ویستی خه‌لک و رێزیان لی ده‌گرت. نه‌وان شانازییان به‌ رێباز ده‌کرد و

ئیدی زمانم نه گیرا

جوانی بۆ کریم و هوتیلیشی پیشتر گرتیوو. رۆیشتینه هوتیل. شهوی نووستین و بهیانی گوتی: بزنام کچی من ئامادهیه برۆین؟ حازری برۆین بۆ دوکتوری؟ چونکه کچی من شیره، کچی من بههیزه، بهتوانایه. ئەمنیش گوتم: ئەری وەللا بابە گیان، حازرم. با برۆین بزانی دوکتور دەلی چی. ئەگه رۆیشتینه دوکتوری، جوان له بیرمه دوکتور کابرایهکی کهچەل بوو، مووی نهبوو. ئەو هل گویی پشکنیم. دوايه کهپۆی پشکنیم. به واتایهکی تر پشکنینی بۆ گشت گیانم کرد. ئەمنیش زۆر نیگهرا ن بووم. ئەی بلێی دوکتور بلێ چی؟ بلێی وەکوو دوکتورهکانی دیکه بلێ: نا ئەمن هیچم له دەست نایه و ئەوه هەر ئاویه تا ئاخری عومرا! ئەوهنده نیگهرا ن بووم که ههموو گیانم ببوو به ئارهقه. دوکتور دەستیکی به سهرمدا هینا و ئاخیکی ههلهکیشا. چاوم له زاری دوکتوری بوو بزنام دەلی چی. گوتی: ئاغای حهیدهری ئەو کچهی تۆ ساغ و سلامهته. هیچ عهیبیکی تیدا نییه. بهلام بۆ خۆم زۆر نارهحهتم. پێم خۆش بوو بزنام بۆچی نارهحهته دوکتور؟ بابم گوتی: ئەدی ئاغای دوکتور بۆ نارهحهتی؟ گوتی: وەللا من مندالیکم ههیه، کچیکم ههیه کهمئهندامه، له سهر ویلچیره، ناتوانی برۆا به رێدا. بهلام کچی تۆ لاقهکانی ساغه. دهستهکانی سالمه، ئەو موویانهی چهنده جوانه. ئەو چاوه جوانانهی! بریا کچی منیش وەکوو کچی تۆ ئاوا لاقهکانی ساغ بووایه و توانیباي به لاقی خۆی برۆا. بهراستی کچیکي تهندهروستت ههیه. خۆزگه بهخۆت ئاغای حهیدهری که کچیکي ئەوهنده سالم و جوانت ههیه. ئەو هاته نیو بیرم که ئەمن تهواو ساغم و هیچ کهموکوورپیهکم نییه. هیچ گرفتیکم نییه. هەر لهوی به دەنگی بلێند به خۆم گوت: ئەی گیان. ئەمن ساغ و سالم. ئیدی ئەو چهلکانی ئەمن هیچ کیشهیهکم نییه و دهتوانم رهوان و پاراو قسه بکهم؛ دهستهکانی من ئیدی نالهرزی، زمانی من ئیدی ناگیرئ، مندالهکان گالتهم پئ ناکن. گشتیان کایهه لهگهلهکهکن. هەر ئەوه بوو به هوی ئەوهی که من به گشتی چاک بيمهوه.

هەر لهو دهمهوه تا ئیستا جوان و قازاخ و رهوان قسان دهکهم. بیست سال گوزهرا. بابم پۆژیک بانگی کردم، گوتی: کچی من وهره ئیره. گوتم: بهلێ بابە گیان. گوتی: دهزانی ئەتۆ له مندالی ئەو گرفتهت ههبوو؟ شریتهکهی بۆ ههلهکردم که دەنگی مندالی منی تۆمار کردبوو. فرمیسکهکانم هاته خواری و گوتم: بهلێ بابە گیان. گوتی: دهزانی دوکتورهکهی ورمیش هەر جوابی کردی و گوتی: هیچ وهخت ناتوانم چاکي کهمهوه و ئەوه کاری من نییه؟

مندالهکانی گهرهکی ئاشی مام ئەحمهد زۆر شلوق بوون، زۆر به قسه و باس؛ منیش چکۆله بووم هەر دهمهویست له دهراگی مالی بیمه دهری و کایهیان له گهله بکهم. یان کایهیان له گهله نهدهکردم و یان ئەوهی که گالتهیان پئ دهکردم و قاقا پیم پیدهکهنین. ئەمنیش به گریان خیرا دهکهم دادهخت و دهچوموه ژووری. بابم له شارستانی مههاباد، مامۆستای پهروهرده بوو. ههرکات له قوتابخانه دههاتهوه و ئەمنی له کۆلان دهیدت که مندالهکان قومارم لهگهله ناکن و ئەمنیش هههمیشه دهگریم و دهناڵیم، زۆر نارهحهت دهبوو. چهنجار ئەمنی برد بۆ لای دوکتورهکان. بهلام ههریک له دوکتورهکان دهیانگوت: ئیمه هیچمان له دەست نایه. هەر ئەوه ببوو هوی ئەوهی که دایک و بابم زۆر زۆر نارهحهت بوون و ئەمنیش مات و کز و لاواز له گوشهیهکی دیوهکهم دادهنیشتم و دهستم دهکرد به گریان. رۆژیک که بابم له قوتابخانه هاتهوه، دیتی که من له گوشهیهکی کۆلان دانیشتووم تاق و تهنا و مندالهکان گشتیان کایهیان دهکرد و تهنی من مابوومهوه به تهنها، زۆر نارهحهت بوو. دهستی گرتم و خیرا بردمیهوه ژووری. پینی گوتم: نیوانت چۆنه لهگهله سهفهریک؟ زۆرم پئ خۆش بوو ئەو کهش و ههوايهم گۆریبا و رۆیشتبام بۆ سهفه. به گریانهوه گوتم: بابە گیان، کوا تۆ دهتوانی بچین بۆ سهفه؟ ئەتۆ مامۆستای و خهریکی دهرسگوتنی و خۆ له فرمانگهکهتان مۆلهتت نادهنی. بابم گوتی: نا چهتمهن جیبهجیبه دهکهم. گویا له ورمی دوکتوریک ههیه که باشترین دوکتوری دنیایه. ههرکهسیک چوو، جوابی لئ وهرگرتووتهوه. گوتم: ئەها، دهی دتههوی بمبهی بۆ لای دوکتور. بابم گوتی: ههم دهچینه لای دوکتور و هههمیش ئەوهی که دهتهمه سهفهریکی خۆش. ههم سهفه و سهیران و گهشت و گهراڻه، هههمیش ئەوهی که دوکتوریش بزانین دەلی چی. ئەوه هاته نیو میشکی من که ئەو دوکتوره باشترین دوکتوری دنیایه و ههرکهس چوووته لای چهتمهن چاک دهبیتهوه. ئەمن که گیرانی زمانم ههبوو و زمانم دهگیرا و به کهپۆ قسهم دهکرد، کاتی قسهم دهکرد، گشتی مندالهکان لێیان دهدا له قاقای پیکهنین. جار و باره بۆخۆیشم پیکهنینم به خۆم دههاتی. بابم مۆلهتی وهرگرت و پیکهوه رۆیشتین. سههرتا که گهیبشتینه ورمی، ئەمنی برده زهریاچهی ورمی. جوان جوان گهراڻدمی و شوینه خۆشهکانی ورمیی نیشان دام و ئەو چهل بردمیه نیو بازار. به کهیفی خۆم جلی جوان و گولهسه و شتی

گوتم نا! خو ئه و دوکتوره گوتی: ته و اوساغه و گرفتیی نییه. گوتی: به لئی وای گوت. له ژووره که ی دیکه منی بانگ کرد و گوتی: ئه من ناتوانم هیچ کاریکی له گه له بکه م. ده بی بیبه یه وه. له بیرته که چهند ساتیک وهستا و دوایه هاته وه له سه رپا پشکنینی بو ت کرد؟ گوتم: به لئی ته و او له بیرمه. گوتی: ئه من چووم له گه له دوکتوری قسه م کرد، گوتم کچی من هیچ کیشه یه کی نییه، ته و او ساغ و سلامه ته. ته نیا به خو ی ته لقین کردوه که ناتوانی جوان قسان بکا. ئه تو زحمه ت بکیشه ئاغای دوکتور ئه و کچه ی من له باری وروه به هیز بکه. هیزی بده یه. پیی بلئی که ساغه و ئه وه ی پیی بسه لمینه. دوکتوریش هات و ریک ئه و کاره ی کرد که ئه گهر هه زار سال ئه من کردبام تو له منت قه بوول نه ده کرد. به لام به قسه ی دوکتورت کرد و چاک بوویه وه. بواریشم بو خوش کردبووی که هه ست بکه ی ئه و دوکتوره باشرین دوکتوری دنیا یه و هه رکه س بچینه لای، به ئه ر خه یانییه وه چاک ده بیته وه. ئیدی هه ر زو و دهستم له

ملی بایم کرد و دهستی بایم ماچ کرد. ئیستا هه ر ئه و کچه ی که گیرانی زبانی هه بو و نه یده توانی قسان بکا و مندالان گه پیا ن پیده دا و ئه و دهسته له رزانه ی نه یده توانی هیچ شتیک بگری ته نانه ت پینووس و قه له میک و دهستی ده له رزا، ئه و دهسته له رزو کانه، بووه ته ئینسانیکی خو شنووس؛ ئه و منداله ی که نه یده توانی قسان بکا و مندالان گه پیا ن پیده دا و بیه یز بو له قسه کردندا، بووه ته حیکایه تخوان و چیرۆکیژ بو مندالان. ئه و قسه ره وان و دم پارا وه. من له و سه رکه و تانه دا سه ر هتا خو م به قه رزدار ی خودا و دوا یه باو کم ده زانم. منداله خو شه ویسته کان، هه مو منداله کان ده بی ئاگیا ن له دایک و بابیا ن بی و ریز بو دایک و بابیا ن دابنن. ده بی زور زورمان ئاگا له دایک و با به کانمان بی و ریزیا ن بو داننن. ئه من هه تا ئه و ساته ی که زیندووم، قه رزدار ی بایم. هه ر لی ره را دهستی هه موو دایک و با به کان ماچ ده که م.

(کورتە چیرۆک)

یاره مه محمودزاده - بانه

یه که مین وانه

سه ر یه کی که له و شه قامانه هه ر به یاده وه ری که و تمه یادی کولانی قوتابخانه تا مال. کولانیکی خو له پوتینه ی ته سک و چال چال، پالی به کیوه دابوو. هینده پیر بوو که نه یده توانی له به ر هه ره س و لافا و را بکات و نه بیته ژیردهستی پیلای پیاری خراپ و نامه رد. کولان هه ر ئه وه نده ی شکی به هاری ده برد داوینی خو ی پر له گوله سو یسنه و گه زیزه و هه لاله ده کرد. له کو تاییه کانی وه رزی دلداران سه یری ئه و دۆله ی به رانبه ری ئه کرد ئه گه ر دۆل له ته مو مژ لیوریژ بو وایه، هه ستی به سه رمای زستان ئه کرد، ئیتر خو ی له خویدا ده خه واند و خو ی له خویدا گه رم ده کرده وه. منی قوتابی قوتابخانه و ریواری کولان، ماوه یه ک بوو سه رنجی کوپان و کچانی قوتابخانه م ئه دا، شتی سه یر و سه مه رم ده بینی که ئه وان به بی هه ستانه لی تیپه ر ده بوون. ئاوا لیاتم ده روانی: به یانیا ن قوتابییا ن به جلو به رگی بی ره نگ و کز و شل و شه ویل پۆل پۆل کولانیا ن ده پیوا . تا و تا وه سهروه ی به یان خو ی له م هاو پی و له و قوتابی ئه دا، جار جا ره هی رشی بو ده ست و رو خساریا ن ئه برد، به لام ئه وان به بی تو وره بوون و قسه و باس خو یان له ژیر قوما شیکی

له م گه ردوونه مه زن و بی ناو نیشانه دا، له شاریکی بچووک و سارد، له سه ره تا کانی وه رزی زستان و ده ستپیکی سه رما و سو له دا، چهند کا ژیری ک ده بی ت روونا هی خو ر ئه ستوی تاریکی شکاندوه. له نیو ئه م هات و هاواری کا برای نا نه و رده فروش و ده نگه دهنگی نیو کولان، بانگکرده کانی ئامین خانی دراوسیمان له مالیکی گه وره و ئه شکه وتیک که پره له چۆلی، که و توومه ته ولاتی خه یاله کانم . له ولاتی بی ئالا و ناو نیشاندا ده گه ریم، تا وه ک له لای شاری خه ونه کانم وه نه وزم داوه و هه ساومه ته وه، سه یری خه ونه به دینه ها تو وه کانم ده که م، له خو م ده پرسم بوچی به دی نه هاتن؟ ئه گه ر له به رسفی بلیم رو ژگار ئه و کاره ی پی کردم، تاوانیکی گه وره ده خه مه ئه ستوی، دواتر گله ییم لی ده کات، منیش نامه ویت قاپ له قاپی رو ژگار بگیریم . هه ر به ئه سپی خه یال ده چمه شاری بی ره وه ریبه کانم که شاریکی بچووک و خو ی له پا زده لووتکه کیوی ته مه نم هه شار داوه. شه قام به شه قامی شار ده کیلم، له نیو هه ر شه قامیک، بی ره وه ریبه کی تال و شیرین، خه میکی کون و تازه، هه ستیکی به رز و نه وین بوونیا ن هه یه. له

سپهریک له پشت په نجره په کی هه لماوی

هاجر هووشیار - بۆکان

«ون نه بووم ئەگەرچی نامبینی... ماوهیه که ناوم له گویمدا دهرینگیتهوه؛ ئاور دهمهوه، ولات بیدهنگ دهکەم، دهگەریم له و پچانهی که نازانم هی کین؛ ته نانهت کاتیک له گهل توم، په کیک یان که سانیک هر بانگم دهکەن. مه یته هه لئوسراوه کان که ملیان به لادا هاتوو و لینگیان دریزتر بوو تهوه! خهویان لی زاندموم، خوینیک تک تک دهکەو یته سهر نیوچاوانم؛ ژنیک به کراسی بوو کینی به بونی به نزیان دامده خورپیتی... نازانم کیم...»

ته واری ئەم رستانه ی به دهنگی رووناک دیته گوئ کاتیک دهستی له کوئا نووسراوهکانی رووناک له نیو گیرفانیدا دهکەوئ.

ئەمڕۆ ریک سئ رۆژه. هه لیهت ئەگەر ئەو شهش کاتژمیره ی پیش خهویشی لی زیاد که ی که بهر له و خهوتبوو یان خوی له خه و دابوو؛ دهبووه سئ رۆژ و شهش سهعات که گوئی له دهنگی روونه نه ببوو. هه میسه دهیگوت ئەگەر له دنیا دا دوو ناو هه بی که له یهک بیتهوه ناوی خویانه؛ تو رووناکی منی، ئاسوی به بی رووناک ده بیته چ قیامه تیک! ئاسو هه موو جار به پیکه نیتهوه دهیگوت سه د سالی دیکه ش قهرز داری ئەو بابۆله جهرگی خاله قادره که ئەو شهوه، شهویکی فینکی مانگی خه رمانان بوو و له گهل هاوړی ئاوالی له و که بابیه گوزهر بیانه ی که شوینیکی تایه تییان له لای پارکی گه وری شار دامه زاندموو بابۆله جهرگیکیان خواردموو و ئەو زگنیشیه ی پی گرتبوو. له ئاخیر شوینی پارک که ئیدی هیچ، نه داریکی لی بوو بۆ بنه ماله کان و نه شتیک بۆ کایه ی مندالان؛ که بابیه کان ریز ببوون. هه ر کامیان مشتیری تایه تی خویان هه بوو و به قه رای دیویکی سئ له چواردا چیمه نتو کرابوون و که پریکیان لی ساز کردبوون و هه ر کامیشیان بۆ راکیشانی خه لک بۆ لای خویان تا توانیبوو یان ئەو بیان رازاندموو. له پشت سه ریان زهوییه کیندراوه کان دیار بوو که له رۆژدا دهلق و نایلونی شاریکت ده بینی که به ویدا بلاو بوو تهوه و له به رانه بریشیان شه قامیکی گه وریه وهکوو که مه ره بندی شار بوو که وهکوو دروی مه م و زین که وتبووه نیوان مرۆف و سرووش، به ریکی مال و بینا چه ند نهومییه کانه و به ریکیشی زهوی و باغ؛ ئەو بهر ئەوانیش چۆمی شار که بیتو شه وانه به لایدا رۆیشتبای بیجگه له بۆگه نی پیسایوی ئاوه رۆی شار که دهچوووه ئەوئ، گویت له دهمه قاله ی بۆقه کانیش ده بوو که دهتگوت له سه ر کیشه یه کی جیهانی خه ریک وتووژن. ئەو شه وه ی هاوړی گوتبووی که بابی خاله قادر زۆر شاعیرانه یه و به رده می خوی و سه ر میزه کان پره له گول، گول دانی وردیله و په نگاله؛ به خوت نه بوو رهنگی گول و بونی په ز و گوشت رایدەکشای! خاله قادر یه کیکی سمیل فش و خرتوله و به دهست و برد بوو و له شاعیر نه دهچوو؛ تووکه رهش و سپیهی کانی دهستی وهکوو قولای گولی په رده که ی مالیانی دههاته بهرچاو که به سه ریه کدا ریز ببوون. کاتیک شیشه گوشته کانی له سه ر رهژییه که دادنا، تیریش برسی ده بوو. ئیستا به بژارده سئ سال و چوار مانگ و پینچ رۆژ

دهبوو که رووناکی بینیبوو ریک دوو سهعات دوی جهرگ خوارده که ی، که جهرگ و دلی هاتبووه ده ری هینده له نیو قاناوه که ی سه ر شه قامی نزیک ماله خویان رشابۆوه. ئەو کاته ی هاوړی تانه و ته شه ری لووسکه ی لی دها و پی دهگوت «دهوله مه ندی ئاویه نان و چیشتی فه قیرانه ت پی ناکه وئ!» و بردبوویه نه خوشخانه. دوی سپرۆمه که ی خه و دایگرتبوو؛ نیو سهعات دواتر که رووناک هاتبوو و ریک له و دهخته ی سپرۆمه که ی لی ده کرده وه داده چله کی، بزیه کی هاتبووه و هه ر ئەوه بوو که ئاسو نه یوانیبوو خوی له و چاوانه که وهکوو ئەستیره یه ک ترووسکه ترووسکیان دههات، ده ربا ز بکات؛ ترووسکه یه کی مات و دور.

ئەمڕۆ به ریکه وت بیستی به فرانباره و ویشکه سه رمایه کی دوی رۆژیکی به فراوییه؛ ئاسمان سامال و شار له جموجۆل که وتوووه و ته نیا چۆله که کانن که لقاولق دهکەن و جار نا جاریک ده نیشنه سه ر به فره که ی شه قام و کولانه کان. به لام به پیچه وانه ی هه و، گریک که وتوووته گیانی ئاسو که به فری شوینییی کانی ده توینیته وه. ئەو شه وه ی که رووناک زووتر له شه وانی تر خه وتبوو؛ ته نانهت له باوه شی ئاسو دا وهکوو له شیکی سارده وه بوو خوی مات کردبوو؛ هه ر ئەو شه وه ی که له ئیوار یوه به فریک ورد ورد باریبوو و به یانی وهکوو تۆزیکی سپی له سه ر ولات نیشتبوو. ئەو به یانییه و چه ند به یانی پنیشتری که رووناک له خه ودا ما بۆوه و چه ند رۆژ بوو به بیانوی هه لامه تیک که له راستیشدا زۆرتر له بیانوییه ک دهچوو، ئاسو به بیدهنگی له مال وده در که وتبوو.

کهس نه یزانی رهنگه ئاسوش به جوانی بۆی ده رنه که وتبی که دوی کام باس و لیدوانیان وای لیتهات یانی ئاوا له ئاسو دور دهکەوته وه؛ نه له ئاسو به لکوو له ژیان هه لگه راوه. کهس هیچکات لیانیانی نه بیست که دلیان له یه کتر ئیشایی. ئاسو ئاشق بوو، بۆ خوی دهیگوت پیس ئاشق بووم؛ ئاخ ئاشقی پاک و خاوین به کاری چی دئ و ده بی دلداره که ی بی و ئەو ژهنگ و پیساییه ی بشواته وه و هه موو جاریکیش به قسه که ی خوی قاقای ده کیشا! به لام رووناکی لاواز و چاو و برۆره شی ره شه سه مر له په ناوه چاویکی لی ده کرد و مۆره یه ک که زۆرتر له بزیه کی شیرین دهچوو. تازه ده بیستیته وه که ماوه یه که هینده بیدهنگه وهکوو رۆحیکی سه رلیشیاو به نیو نه خوشه کاندای ده گه ری. لیانی بیست که له دوی به فرین ناویک، کچیکی ته من پازده سالانه که به بیحالی هینا بوویان تیک چوو؛ هه رچه ند بینیی جهسته ی خویناوی و سووتاو و سه روگو یلاکی شکاو و نه خوشی له هوشچوو و بیستنی ئیش و ئازارده کان، ئاساییترین به شی کاره که یانه به لام بۆ که سیک که به پی خواستی خوی نه هاتوو ته ناو ئەم کاره و بۆ که سیک که ئەوهنده هه ستیاره که هه ر ناله یه ک ریک دهکەو یته جهسته ی ئەو، ده بی چه نده خۆراگر بی. نه دوینتر ببوو؛ ئەو دۆزراوه ی ئاسو بوو؛ له دهگه ن که سانیک که توانیبوو به نیگا له گه لی بدوئ؛ ئاسو گوتبووی چاوت هینده روون و بیگه رده که بیت و وشه کان

يەكەم ديمەنى دواى كرانه‌وې دەرگا ئەژنۆى شل دەكا، نازانى چۇناوچۇن كەوشەكانى لە كەوشكەنەكە لە پى داكەندووه. هينده پەشوكاوه بەلادا دى. سەرى ھەلئناوھ و چاوى لە نەردەى پليكانەكانە، لاقى لە يەكەم پليكانەكە دەكوتى؛ بەلام ئەو پەتى سىنداره‌يەى كە شۆر بووئەتوھ ھۆشى لى بړيوھ و ھەست بە ھىچ ئىشيك ناكا. گوڤى لە ليدانى دلئيه‌تى، زمانى وەكوو لقه شەختە ليدراوھكانى ئەمروڤه، ئەستور و قورس و ويشك؛ كە ھىزى گەرانى نەبوو و نەيتوانبوو بانگى بكا. مەگەر دەكرى؟! ڤووناك تەواوى ھەستى ژيانە و ئەوئندە لە مردن ھەلدەھات دەتگوت مندالئيكە و بە ھەقايەتى جندۇكە ترساندوويانە. ھەلبەت نەك لئى بترسى بەلام دەيگوت ئەم ژيانە ئەگەرئيش دژوار بى بەشى ئەوئندەى خۇشى تيدايە كە خۆت نەبيھە ھۆكارى لەناوچوونى خۆت. بە ھىچ مردنئيك وەكوو خۆكوژى نەدەھەژا؛ دەيگوت ھەموومان بەرپرسى مەرگى ئەوانين.

پال بە پالى ديوارى ڤارەوھەكە وەسەر دەكەوئ. بۇنى بەنزين لووتى ئاخنيوھ و نازانى دەبى بىر لە چ كارەساتئيك بكاتەوھ و لە نيو ڤوداوه ديارىكراوھكانى ناو مئشكى لە چى بگەرى. دەرگای ھال كراوھتەوھ و ھەموو شت لەسەر جىبى خۇيەتى؛ فەرشە ئاسمانئيه‌كەى نيوھراست قەرەوئە ھەوت كەسيھەكە و گولدانە وردەكانى بەر پەنجەرە و جووتە ئەسپە دارينەكەى سەر ئۇپئىنى چىشتخانەكە؛ ڤىك ئەمجۆرەى بەيانى ھاتبوو و پەرداخىكى شير خواردېبووھ و بەجىبى ھىشتبوو. بىجگە لەو بۇئەى لەسەرئوھ دى و ئاسۆ بۆ لای خۆى رادەكئيشى مال، كېى و بىدەنگيھەكەى ئەم سى مانگەى تيدا ديارە. خشەى كاغەزئيك كە لە ديوار دراوھ و دەستى وئى كەوتوھ وەئالگای دئيتتەوھ؛ ئاگادارى پرسەى ژنئيكى ئەمەن بىست و پئىنج سالە، «دايكى خۇشەويستى ھايا و ھانا». سەر وئىنەكەى بە ماژئيك رەش كراوھتەوھ و ناوى خراوھتە نيو بازنەيەكى سوور. دەلئى ھاتوھتە پيشانگايەك و تا دەگاتە سەرى و لە بەرانبەر بە دەرگای ئاوالەى ھالچەكە رادەوھستى ئاگاداريھەكان بە ريز لە ديوار دراون؛ لە ژن و پياو، لە ميرمندال و گەنج، وا نەبوو بلئى تەمەنئيكى تايبەتئيان ھەيە، زۆريان خوار بىست و كەميان دەگەبىشتە پەنجا، بىجگە لە چەند دانەيەكيان؛ وەكوو ئاگادارى ژنئيكى شەست سالە و پياوئيكى پەنجا و پئىنج سالە. ھەر لە يەكەم ئاگاداريھەوھ ھىلئيكى سوور بە بن ئاگاداريھەكانەوھ كئيشرابو و دەرؤيشت تا كۆتايى؛ وەكوو ئەو ھىلە زەرد و سببئانەى كە لە نەخۇشخانەكان، ديوھ تايبەتئيه‌كانى نيشان دەدا؛ بەرەو دەواخانە...

ئاسۆ نەيدەزانى بەراستى وەكوو ھەميشە ئارامە يان ئىستا كاس و وڤە؟! وەبىر قسەى ڤووناك دەكەوئتەوھ پئى دەلئى، خۆزگەم بە خۆت كە ھىچ شتئيك ئەوئندە ناتشەمزئىنى، قسە خۇشى و سۆحبەتچى؛ ئاسۆ بىرى دەكردەوھ و نەيدەزانى ئايا ڤووناك دەزانى ئارامئيه‌كەى يادگارى منداليھەتى كە دەچووه نيو خەلك سوور ھەلدەگەرا و خۆى لە كۆشى يان پشت دايكيدا دەشاردەوھ! ئەوئندەيە ئىستا رەنگ ناگۆرئ بەلام تەنيا چەند ھاوڤئى تايبەتى ھەيە و ئىستاش ڤووناك بووئە تايبەتى ترينيان. بلئى بزانى ترس و دلەڤراوھكانى لە پشت پئىكەنئىنەكانئيدا ھەشار داوھ! چەند جارى پئى گوتبوو ڤوونە گيان بەلكوو لە تۆوھ فئىر بم و

تئيدا ديارن بۇيەش بە جىگای ڤووناك بانگى دەكرد: ڤوونە. قوتابئيه شەرمئوئەكەى كە بە باسكردنى سەر كەوتتەكانى سوور ھەلدەگەرا و لەبەر ھاوڤئيه‌تى خوارترين ھاوڤئى تاراو دلئى نەدەھات و بە پئويستى نەدەزانى بئتە بەرچاو. ئىستاش ھىمنترين و ھەستيارترين پەرسئارى بەشى خۇيان بوو؛ ھەلبەت بە وتەى ھاوكارەكانى كە ھەندئىجار ئەم دلئاسكئيه‌ى دەبووھ ھۆى گەپجار كرددنيان.

ئاسۆ قەرار بوو ھەر ناسنامەيەكى نوئى كە دەنووسى بە ڤووناك بلئى كچە يان كور و چ ناوئيكيان ھەيە، ھەموويانى لە دەفتەريكدا دەنووسى و دەبئىژارد كە ھەر مانگى چەند مندال لە دايك دەبئى. ڤووناك كە ئەم ھەموو مندال خۇشەويست بوو لەبەر ترسئيك مى بە دايكبوون نەدەدا؛ دواتر ئاسۆ لئى بىست كە دلپاكى خۇشكى كە تازە زمانى گرتبوو و بە تئيكەولئيكە ناويانى دەھئنا كتوپر دەمرئى. ترسئيك لە مردن ھەميشە ناخى تەنيبوو و ڤىك كەوتبووھ شوئئىك كە لەوئيدا مان و نەمان ڤووداوى ڤۆژانەيە. ئيوارەيەك دواى گەرانەوھى بۆ مال بوو كە بە پئى عادەت ئاسۆ دەچووه شوئئى؛ لە نيو قسەكانى ئاسۆدا كە ڤووناك ھىچكامئيانى نەدەبىست؛ گوتبووى ئەگەر دلپاك مابا ڤىك وەكوو بەفرين كرچ و كال دەبوو. رستەيەك و دواتر بئدەنگيھەكى جەرگەر، ئاسۆ دەبزانى كە ڤووناك نەبھەوئ قسە بكا دەبئى ئەوئيش خۆى بجاتە ناو كپى ڤۆحئى؛ ئەوھى وردەوردە ھاتبووھ دەست.

سەعات سئى ئەو ڤۆژەى كە ڤووناك ون بوو و ئاسۆ دواى گەرانەوھى لە سەر كار و كاتئيك دەگاتە بەر دەرگا و كليل لە گيرفانى دەرئئىنى، دادەخورپئى. دەرگا كە ئىشكى چكولەى دراوھتئى. مالەكەيان پەنا بە پەناى قوتابخانەيەكى سەرەتايى بوو لە سەر سووچى شەقامئيكى بىست مەترى كە بىجگە لە كاتى ھاتن و رؤبىشتەوھى مندالان ئەوئندە قەرەبالغ نەبوو. سەد مەترئيه‌كيان كړىبوو كە نھۆمئيكى ھال و چىشتخانە بوو و نھۆمى سەرەوھشى دوو ديو كە يەكيان بۆ نووستن و يەكئيشان كرددبووھ ديوى كار و نووسين. ڤووناك ھەر لە كاتئيك كە قوتابى بوو دلئووسەكانى دەنووسئيه‌وھ و ھەندئىجارئيش لە گوڤارەكاندا بۇيان بلاو دەكردەوھ؛ دواتر كەوتە سەر نووسئىنى چىرۆك و بەسەرھاتەكانى دنئاي دەوروبەرى؛ ھەميشە بە ئاسۆى دەگوت دەمھەوئ خۆم بنووسمەوھ. لە پايئىزى ئەمسالەوھ ھەركات دەچووه ديوھكەى و دەكەوتە نووسين دەرگای لەسەر خۆى دادەخست؛ تەنانەت ئەو كاتانەى كە بۆ خۇشى لە مال نەبايە دەرگای ئەو ديوھ داخرابوو. ئەگەرچى ئاسۆ لە دلئى گران ھاتبوو بەلام بە ڤووى دانەدابووھ و لئى دەكردە فشه و جەفەنگ بەلكوو وھ قسەى بئئى و بزانى خەرىك چئيه چونكە ھەندئىجار دەبئىنى شتئيك بە شاراوھئيه‌وھ لەوئى دادەنئى. رەنگە سى مانگ بئى كە نە دەرگايان لە كەس كرددوھتەوھ و نە لە دەرگای كەسيان داوھ؛ تەنانەت وەكوو پايئىزەكانى تر تامەزروئى چوونە دەرئى و رؤبىشتن لە سەر گەلا زەرد و وەريوھكان بۆ بىستنى خرمنەخرمئيانى نئيه. تەنيا دەلئى دەرنگە و كارى نيوھچلم زۆرە، دەلئى رەنگە وەفرئيان نەكەوم. دەلئى كەمئەرخەم نيم بەلام بزانه زۆرم خۇش دەوئى؛ زياتر لە ھەر كەسئيك كە تا ئىستا ھاتوھتە نيو ژيانم؛ ژيانى رەنگە كورتئى! بەو قسەيە دلەخورپە دەگرئ ھەر وەكوو ئىستائى كە بە بئىنىنى دەرگای ئاوالە دلەخورپەى گرتوھ.

بتوانم ئەودىوى ھەستى مرۆڤەكانىش بىينم، قسەى خۆشم بە بۆنەى تۆوھەى. ھەمىشەش رووناك دەىگوت ھىچكەس ناتوانى دىوھ شاراوھەكانى مرۆڤ بىينى گەر ئىزنىشمان بەدەنى ھەموو شت وەككوو سىبەرى پشت پەنجەرەىكەى ھەلماروى لە رۆژىكى باراناويدايە. ھەمىشە شتىك دەھىلەنەو؛ ئاوا ھەست دەكەىن بەشىكى بوونمان تەنیا ھى خۆمانە و كەس بوى نىيە بىيتە قەلاچى ئەم بەشە شاراوھەىمان، نەكا بىرەوھەرىبەكى نىژراو زىندوو بىيتەوھە كە نابى بىئ؛ يان سەكلى ژىر ئاگرىك بگەشىتەوھە.

لە نۆوھەراستى ھالەكە كراسى بووكىنى رووناك بە قەدراوى داندرابوو و نمى نەوت و بۆنى بەنزىنى لىك جىا نەدەكردوھە، قوتووى شەمچەكەش لە پەناى داندرابوو. زۆر بە ھىواشى وەك بلىنى خەمى ئەوھەىتەى كە نەخۆشىكى نووستوو وەخەبەر بىينى، بەرەو دىوى خەوھەكەيان دەروا لە سەر مىزى خۆجوانكردنەكەى شەش ھەوت بەستە قورسى بەتالى لى بوو كە دياربوو لە پەرداخەكەى پەناى كراوھە، لىك نەدرابوو و ئىستا نەتوباوونەوھە و وەككوو نەرمەقورپىكى سىپى كەوتبوونە ژىر ئاوەكە. پەتووەكە ھەروا لەسەر تەختى نووستنەكەيان فرى درابوو. دەرەكەى ھەمامەكە كرابووھە و رەنگىكى سوور بە سەر كاشىبەكانەوھە دياربوو و رىزىك تیغ بە ھەرزىدا بلاو ببوونەوھە.

دەىھەوئى پر بە گەرۆوى ھاوار بكا، بگرى، توورە بىئ، بتوانى وەككوو ژنانى قەدىم لەسەر قەبران و كاتى ناشتنى ئازىزەكەيان خۆل وەسەر خۆى كا و خۆى برنى؛ بەلام ناتوانى، ھىچكات نەيتوانى ئەم جۆرەى كە ھەزى دلىبەىتەى بچوولتەوھە. ھەمىشە شتىك پىشى گرتووھە، بۆ خۆى دەىگوت نازانى شارستانىبەتە يان پاكرتنى ئەو وىنە دەقكراوھەى خۆبەتەى لە زەىنى جەماعەتەى دەوروبەرى يان ترسىكى چەكەرەكراو لە ھىزىكى ناديار؛ ھەر ئەوھەشە زۆرجار بە رووناكى دەگوت ئىنسان زۆر بىدەسەلاتە، دەبى ھەمىشە سەرشۆرى ئەم ترسەتۆكىبەى بىئ. دەلى تۆلەى خۆم بە شۆخى و بىخەىالىبەىكانم دەكەمەوھە.

ئەمبەر دىوارەكە دىوى ھەمىشە قەلكرارەكەى رووناكە كە ماوھەكە تەواو داگرى كردووھە و ئاسۆ، خۆشەوئىستىشى ھىتابووھە ژىر ئەو ھىزە دەسەلاتدار و رىگرانە. لە لادىوارىك كىتبەكان لەسەر قەفەسە سىبىبەكان داندراون و تەنیا كاكئووسىك كە لە بەر پەنجەرەى، ھەموو جارئ ئاسۆ تانەى لى دەدا و بە پىكەنەنەوھە دەىگوت ئەوھە جەورى بىئمندالى ئىمەشى كىشاوھە ھىندە خەرخە مندالى پىئوھە نووساوھە و لە نىواندا نوقم بووھە! زۆر كىتبى دەبىنى كە بۆنى پىكەوھەكرىنى دووكەسى لى نەدەھات و زۆرەيان باسى مەرگ و خۆكۆزى و دەرووناسى و كۆمەلئاسى بوو. وەبىر ئەو رۆژە دەكەوئىتەوھە لە سەر كىئوى قەراغ شار بوون؛ لەوئىرا دىمەنى شار وەككوو مارىك كە خۆى بە دەم چۆمىكى وىشك پاكىشاوھە و ھىواش دەخوشىن ديار بوو؛ رووناك بەرھەلستى قسەكانى ببووھەوھە و گوتبووى ماشىنە تاپىكى كۆنىش دەتوانى لەسەر كوتە كاغەزىك ناو و شۆرەت بنووسى، قەت بىرت كردووھەتە يان ئەو باوكانەى ھاتوون بۆ وەرگرتنى ناسنامە لىيان راماروى كە ئايا بە ھاتنى ئەم مندالە خۆشحالئ يان خود لە پتەيان دەرچووھە و وەككوو كەرەستەىك كە مۆركى خاوەندارى ئەوانى دەبى پىئوھە بىئ لە مندالەكەيان

دەروانن؟! يان خەم، خىر سەرساردى خەلك بۆ مۆرى: مردووھە، دەبىنى؟ دەى ئەوھەى من نازانم و ناتوانم لەگەل ئەم كارەى خۆم رابىم يان بەجىبى بەئىلم. دواى بىدەنگىبەك كە لە شەقامى خوار كىئوھەكەى دەروانى وا ماشىنەكان تىژ دەرپىشتن؛ دەلى من ھەر دەرزى لىدەم، تۆ ھەر ناسنامەىك رەش كەىتەوھە، ئەوى تر ھەر وانەى خۆى بلىتەوھە، يەكى تر ھەر مال ساز كا... با ھەر كەس سەر داخا و كارى خۆى بكا؛ ئەوانى تر بە ئىمە چى؟! روو لە ئاسۆ دەكا و دەزانئ چەندە ئەم باسانە وەرەزى دەكا؛ بە پىكەنەنەوھە دەلى، دەى لىكەرى ئاشق گىان! تۆ سەرقالى ئەشقى خۆت بە! ئاسۆ ئەمەى بە تانەىك دانابوو و تەنیا بزەىكەى تالى لەسەر لىئو نىشتىوو؛ گوتبووى دلىنا نىم ئەوھەشم پىئ دەكرى. ھەست دەكا چاوى رووناك پەردەىكەى ناسكى بەسەردا كىشراوھە.

لە سەر مىزى نووسىنەكەنەى، ھەر ھەمان ئاگادارىبانەى لە دىوار درابوون لەسەر يەك داندراون. بە گرنجى سەر لاپەرەكانرا زانى لە پشتەوھەى شتىك نووسراوھە، ھەلىدەگرى بە پىئووسىكى سوور نووسراوھە: «ھىلى سوور». لەسەر سەندەلىبەكە دادەنىشى و ھەلىاندەداتەوھە:

ھەندى جار نووسىن بۆ مانەوھەىكە دواى نەمان؛ ژيان شتىك بىجگە لە مانەوھە لە زەىنى مرۆڤەكاندا نىبە؛ نووسىن، وروژاندنى ھەستىكە و شارەزاكان نەمرن وەككوو... زۆر كەس. ھەندى جارئ نووسىن سكالایەكە بۆ سىپىنەوھەى سوورابى ئەو ھىلانەى كە دەلئىن سوورن! ئەو رووبارە نەفرىن كراوھەى نابى لىئى بپەرپتەوھە. من بەسەرھاتەكان دەنووسمەوھە؛ راستەقىنە خەىالىبەىكان. نازانم مەلى خەىالم چەندە مەوداى فرىنى بووھە؛ لانىكەم ياساى ھىلى سوور لە ئاسمانى خەىالدا بىماناىە.

چىرۆكى يەكەم: دواھەمىن نوئىژ

ژنىك لە زمان كەوتووھە، ھەپەساوھە؛ چاوى بپىوھتە نىئو چاوى كورەكەى كە ھىچ ئاورپىشى لى ناداتەوھە. شەوھە، شەوئىكى تەپوتوزاوى مانگى خەزەلوھەر. مەىتى كچىكى چاردە سالانە لە دىوى خۆى لەسەر بەرمالەكەى كاتىك دۇزراوھتەوھە كە دەلئىن بە داىكى گوتووھە دەچى و بۆ تاقىكارى سبەبىنى دەخوئىنى.

«سپىلكەلانەىكەى چاوپرەش خەرىكە چاوى وەككوو مەرمەرىك بەكوئىتە سەر ەرزى؛ دەستىكى بە لەچكەكەىە و لە مىلى توند بووھە و دەستىكىشى بۆ لای من رادەدئىرى. نازانم من كىم؟! ئايا من بكوژى ھەموو ئەوانەم كە سووكە ھىواىەكىان نەماوھە؟ ئايا من زمانى بىئزمانى ئەوانم؟ گلەبى و گازندەيان لە كىبە؟! ئاسۆ ناچارم لە نووسىنەوھەى ھەموو ئەو مەرگە ناوادانەى كە ئەگەر ئىستا لە مانگىكدا پىش دى، زەمانى زوو رەنگە لە سالىكدا باىەن! ئەو خوئىتە سوورانە تەنیا بەلگەى لە ھەللادانى ئەم كۆچانەن! ئىمە لە گوئى گادا نووستووىن. ئاسۆ گىان من وەككوو تۆ نىم؛ بى باوھەرم بە ئاسۆبەكى روون؛ ئەگەر ھىچ نەلئىن! ئەو دىمەنانەى مالى كە بىنىت ھەر يەكە و مۆتەكەى ئەو خەون و بەسەرھاتانەى و نووسىمىن؛ با من ھاوارىكى بچووك بم! رەنگە ئەوھە تەنیا رووناكىبەك بىئ كە لە ئاسۆ دەردەكەوئى. نازانم كاتىك گەرامەوھە دىسان لە يەك دىبەنەوھە يان نا!»

سارا نعيمه زاده - بانہ

زيندووم له گه ل خه ميكي بي نونيشان

خودايه پيوستمان به ريبه ريکه که نازاد بيمان بو بيني، پيوستمان به پيشه وايه که که بماناته زه مه نيکی تو زي جوانتر، زه مه نيکی که نيتر بيز له يه که نه که ين! ناخر نيمه له دير زه مانه وه فير بووين که ته نيا روتگار تيره پنين به هه موو دهر د و مهينه تيبه کانييه وه نه که نه وه ی که بزين و هه موومان به عه ده وه بمرين! نا من ليره وه پيتان ده ليم نيستا چ سرده ميکه که سر و که کان به هاريان لي قه ده غه کردووين! نيوه پيم بلين له چ ميژوويه که به هار زهوت کراوه؟! نه وه تا به هار له منيش و له توش قه ده غه کراوه! نه وه تا ماله کانمانيان پر کردوه له تم و غوبار، غوربه تيان بو کردووين به ناو و دهر خواردمان نه دهن، نه وه تا سر و که کانمان که سر و کی من نيين و هه رگيزيش نه بوون، به لام هه موو روتگير تهنيايي به به رمدا نه کات. نيمه له قوناغيدکدين که پرستگا و شوينه پيروزه کانيشيان داخستوه، نه شوينانه ی زه مه نيکی که عبه ی دلي رهنجاوی زور مروفي بيکهس و ته نيا بوون، من به گومانم له وه ی که چه ندين مانگه مروقه کان ته نانه ت خوداشيان له بير کردوه و دهر گای هيج مزگهوت و پرستگايه که ناکه نه وه، نه زانم که ته نانه ت له ماله چوله کانيشيان بير يکی بچو و کی خولقينه ري نه م جيهانه به دليان دا تينا په ري و هيج ده ستگيش به رز نايته وه بو نازادي من و تو. من ده زانم ميژو نه مه له ياد ناکا! ميژوو دهر ده کان و ناوی مردوه کان به نه خو شيبه کی ده ستکرد تومار ده کات، به لام نه ی کي نازاره کاني دهر و نيان تومار ده کات؟! کي وينه ی روجه په شوکاوه کان نه کيشی و نه يانکا به تابلويه کی هه ميشه زيندوو! نه ی کام هه والنيتر هه والی نه خو شه دهر و نيبه کان له قه هری نه ياران له سر شاشه کان بلاو ده کاته وه؟ قاير و سيکی چکوله دنياي هه ژاند به لام چاوه کاني تو له م سرده مه پر له مهينه ته به ته نيا ده ماندوه که می رووخاند! ده بيوه فاييه کان بوه ستين و جاريکی تر باوده بکه نه وه به راستيبه کان، به ژيان يکی بيکه وه بوون! نه زانم به م شه وه ورينه کانم له پارچه کاغه زيک کوتايی نايه، به لام زمانم نازاني چن نازار بليتته وه!

هه موو شه ويک به هيواي نه وه نه چمه مه رگيکی قوله وه که سبه ی زه وييه بچو که که م به م هه موو مروقه خو به زل زانه وه، جاريکی تر روجه بيتته وه بهر، به لام مخابن چه ندين روزه به يانيان که به خه بهر ديم، نه بينم هه موو هيواکانم مردوون و به هه زاران ترمی بيناو نه بينم و ته نيا من زيندووم له گه ل خه ميکی بي نونيشان...

سرده ميک بوو شه قامه کان پر بوون له مروف، باخچه کاني شار له به هاری هه ر ساليک دا نه گه شانه وه و نازيان به سر ريبوارانی شاردا نه کرد. دهر گای هه موو کوچه و کولانه کان ناوه لا بوو. ده سته کان به يه کدی ناشنا بوون، هه مووان يه کيان نه ناسيه وه، بالنده کان به بي هيج ترسيک له شه ققه ی باليان نه دا و ناسمان فرکه فرکی په له وه ره کاني تومار نه کرد و زه وی، زه ره خه نه ی به هاری له سر ليو بوو. من که سيکی پير نيم، به لام له بيرمه سرده ميک بوو خه مه کانمان هاوبه شي نه کرد، له بيرمه زه مه نيکی بوو باوه شه کانمان کراوه بوو بو نازيزانمان. من له بيرمه نه و کاتانه که چون عاشقه کان ماچيان نه به خشييه وه و چون راستگويانه يه کديان خو ش ده ويست، له بيرمه که نه ستيره کانيان له ناسمان دائه گرت و نه يانکردن به حه لقه ی هاوسه رگيري و په نجه کانيان به به ليتيکی نه به دييه وه نه به سته وه.

من پير نيم، به لام قوناغيم که بيره که ته نيا رابردوويه کی نزیکه، به لام نه ويی راستيم تيدا به دی کرد، رحم و به زه يم نه بيني، پيوهندي مروفايه تيم نه بيني، هه روها مه رگيشم نه بيني، مردنی جوراوجور!! به لام نيستا سرده می مه رگی خيرايه! راکردنه له مردنيکی فاشيستی و کپ و قيزهون و تیکه ل به سياسه تيکی پوچه ل. خودايه چ مه رگستان يکی پوچه!! چ داخکی گه وره به سر ميژوومانه وه يه! له چ شه ريکی بي چه ک و بن خو يندايين! ناتوانين نازاره کانيشمان به ش بکه ين! نه مه چ دنيايه که؟ دهر و نمان شه قی بردوه له خه م!! خو شم نازانم له چ سه ده يه که نه ژيم؟! نه زانم زور پير نيم و ته مه نيکی کورتم به ري کردوه، به لام من ژيانی دوو سه ده ی جياوازم تاقي کرده وه، دوو سه ده که هه موو شتيکم تيا به دی کرد.

به نازاره ژين له م مه رگستانه چه په له. نيتر به ناسماني بيکو تاش سوو کنايم نايه، چه ندين مانگه روتراو ابوونيشم لي ونه! من له هه ر دووک نه م زه مه نه جياوازانه جوانيبه کانم لي ون بوون! نازانم روتريک دي هينده پير بم که له سه ده يه کی تر بريم و جوانيبه کی نه م دنيايه تاقي بکه مه وه! نازانم که ی دي نيشتمان يکی بي خيانه ت بينم؟! بلئی نه و روزه بي که مه رگی ناوا بي چريه و زالم ده ست له يه خه مان بهر دا؟! ناخو روتريک بي به پيري دوو چاوی جوان بينم پر له راستگويی و خو شه ويستی!؟

ده مه وي پر به شاره بچووک و توراوييه که م هاوار که م خودايه خه سته خانه کان برووخينه، قه ره ويله ی نه خو شه کان بشکينه، دنيا بسره وه و جاريکی تر سه رله نوئ نه م شاره و کوردستان و جيهانم بو دروست که وه، ده مه وي بچمه سر به رزترين کيو و هاوار بکه م:

كەرىم رەھىمى نىيا - بۆكان

ئەو دىۋى ئاسۆكان

بە رۇحت بە. كە ھىچى ئەوانەش فېر نەبوۋى، تىنكۆشە لانىكەم فېر بى بە رۇحت بۆن بکەيت؛ كە ئەو فېر بېت، رۆژىك بەو بۆنە رۇحىك دەدۇزىتەوۋە. ھەر كە تىكەلى بېت، ئىتر ھەتا ئەبەد لە نىۋ سىحراۋىيىتىن بۆنە عەترى كائىناتدا سەما دەكەيت. چونكى ئەو كات تۆ تەنیا بۆنى نىزىكىتىن رۇح لە خۆتەوۋە دېت بە سەرتدا و ئىدى ھەموو كاتىك وەكوو شەپۆلىكى بەرز و بېرەحم تېدەكۆشیت تا بېدۇزىتەوۋە و داۋاى لى بکەيت بېتە قەلاندۆشت و يارىت لەگەلدا بکات. دواتر دابەزىت و سەمات لەگەل بكا. دواۋى ئەتۆ سەرچۆپى بگرى و ئەۋىش وەكوو جوانتىن كچ دەستت بگرىت و لەگەلدا بېت، لەگەلدا بېت تا پىشت ئاسۆكان. لەو كاتەدا تۆ مەست دەبېت؛ لەو كاتەدايە تەۋاۋى فۆكەكان رادەۋەستن لە نىۋ جەرگەى ئاسماندا، شەمەندەفەرەكان رادەۋەستن لە نىۋەرەست رىگاكانيان، ئوتۆمبىلەكان ھەموو رەق رادەۋەستن و رىگات بۆ چۆل دەكەن، ئەوۋ ئەو كاتەيە كارەباكان دەپچرىن. ھىچيان ئىزىيان نىبە ئىتر دىرژە بدن بەۋى تىيدان. ھەموۋىان سەر بەرز دەكەنەۋە و دەلېن بېوانە چەندە جوانە! شا ئەو بالندە ناۋازەيە! چەندە بالرەنگىنە، زوو دەزانن ئەۋە ئىۋەن، دوو رۇحى ناسك لە ولاتى خۆر و شاخەۋە، لە ولاتى مانگەشەۋ و شۋان و شمشالەۋە، تەۋاۋى عالەمى سەرزەۋى سەبىرتان دەكەن. ئەۋە ئىۋەن و جوانى خۆتان پىشان ھەموو ولاتەكان دەدەن. ئىنجا چاۋ دەگىرن و زوو تەتەھۋى زىۋىن دەدۇزىنەۋە و دەنىشەۋە. كە نىشتەۋە، لە قەراغ ئەۋ چۆمە، ساباتىك دەسازىنن و ھەر لەۋىدا ھەتا ئەبەد وشەى رەنگىن، لەگەل ئەۋىن، لە تەك يەكدا دەگۆرەۋە».

كە ئەۋەى گوت، ئىتر وەكوو تەمىك رەۋىيەۋە و ھەرگىز نەمدىتەۋە. من كە بىر دەكەمەۋە لە مېژە بۆنىكى خۆش، كە لەگەل ھىچ خۆشتىن بۆنىكدا ناتوانم بەراۋەردى بکەم، دېت بەسەرمدا. من دەمزانى خاۋەنەكەى لە تۆ بەۋلاۋە ناتوانى كەسىتر بېت. ئەى خاۋەنى جوانتىن رۇحى نىشتان، من ئەۋە دېم. من دېم و نەۋرۇزانەم دەۋى. دە تۆش تەنیا بۆ چەند چركە چاۋە مەستەكانت بېرە چاۋمەۋە، با لە چاۋتروۋكانىدا وەكوو كۆنتىن پىشكۆى ئەۋ دەقەرە

من دەزانم ئىستا تابوۋىيەكى زۆر گەۋرەم شكاندوۋە، بمبورن. من دەزانم ئىستا وەكوو تابوۋىشكىن لىم دەپوانن، بمبورن. من وا تىدەگەم ھەر مرفۇتىك پىۋىستە جارناچارىك ئىشى دلى بە شتىك ھىۋر بکاتەۋە. بە چرىن، ژەنن، گرىان، پىكەنن. من نووسىنم ھەلبىزارد. بە خۆم گوت: تۆش وەك ئەۋ خەلگە شتىك بۆ خۆت بدۆزەۋە ؛ تۆزىك ئارام بېتەۋە. من نە دەنگم خۆشە بۆ گۆرانى، نە شارەزى ژەنىنى ئامىرىكىم، نەىش سەماکردن دەزانم. ناچار ھاتم ئەۋ ئامىرە قورسەم ھەلگرت. پىشم لە بنىدا چەماۋەتەۋە. قورسىتىن و پىكىشىتىن شتى سەرزەۋىيە. بەلام شىتى منىش كاتىبە. تۆزىك بەۋ قەلەم ھەلگرتتە ھىۋر دەبەمەۋە. لانىكەم ماندوۋ دەبم و شەۋى چاكم خەۋ لى دەكەۋى. پەنايە ئىتر، پەنا. ناچارى دواچار پەنات بۆ شتىك ھەر پى دەبا. پەنام ھىنا بۆ تىنۋوس و پىنۋوس. بمبورن ئەى خەلگى شارى تىنۋوسەكان و پىنۋوسەكان. بىرپار بى زوو بېرۇم، زۆر نامىنمەۋە.

من وەك بىخەيالىتىن پىۋى ئەۋ شارە دېمە بەر دەرگاكتە. من دەزانم، دەزانم. من لە خۆرا وا نالىم. دەزانى بۆ بىخەيالىتىنم. چونكى ئارەزۋى ناۋازەتىن شەمامەم كىردوۋە. كە دەزانم تەنیا بۆنەكەى كارىگەرى ئاۋى حەياتى لەسەرم دەبى. ئەۋە منم ھەمىشە دەپوانمە بەرزىتىن و تەماۋىيىتىن لووتكەكان. بەلام ھەرگىز رىگىيەكم نەدۇزىيەۋە مەبەتە سەر ئەۋ لووتكانە. چونكى ھەر رىگىيەكم بگرتايەتە بەر، لەگەل ھەنگاۋى يەكەمدا واپان تىرەباران دەكردم، دەبوو سەدەيەك لە سەر جىگا بکەۋم تا وەك خۆم لى بېتەۋە. من ئىتر دواى چەند جار ئەنگوان، وازم ھىنا، وازم لەۋ لەشە نەگىسەم ھىنا و بىرپارم دا ئىتر نەپوانمە ھىچ بەرزايىيەك، لە ولاتىكدا كە ھەموو عالەم دژى ھەلفىن و جوانپەرستىن. بەلام دواى چەندىن سال شەۋىك، پىۋىكى سىپىۋوش ھاتە خەۋنم. رىشىكى سىپى نەرم و روخسارىكى ئىجگار نوورانى بوو. گوتى: سەيرم كە، من زوو دەبى بېرۇم، كارم زۆرە. لىم بېوانە و گويم بەدەرى. تەنیا ئەۋەت پى دەلىم و ئىتر ھەرگىز نامىبىنەۋە. ئىنجا گوتى: «فېر بە، فېرى يارىكىردن بە رۇحت بە، فېرى سەيركىردن، بۆنكىردن و سەماكىردن

بگه شیمه وه و ئەو خۆلەمیشە ساردانە ی لادانیان کاری هیچ هیزیک نییه، خۆ له بهر نیگان نه گرت و برۆن، ون بن. به لām من که گه شامه وه، ئەو کات تۆش جیژنانە ی خۆت وهر بگره. به لām پیش هاتتم، به رهه لیبینه یه ک لئ بده. چونکی کاتی گه شانه وه ده بمه سووتووی له جنسی گر. نابیت بیلی هیچی ئەو سووتوویه برژیت و با بیبات و نابوود بیت. له کاتی سووتاندا به رهه لیبینه که ت بگره وه با هه مووی ئەو سووتوانه بچنه نیوی. مه ترسه، نا مه ترسه، ناتسووتین. هه رگیز ناتسووتین. خۆلەمیشی ئاواره یه کی وه ک من کوا له ده ستیان دیت شتی و!

تۆش ئەو خۆلەمیشە وه ک نه ورۆزانه، وه ک بچوو کترین جیژنانه، له من قه بوول که. به لām مه یکه شووشه وه و له وه تاغه که تدا دایمه نئ. به لکوو تۆش وه ک جیژنانه له کاغه زی وه پیچه و فری ده نیو دلئ گه ردوون. بلئ گه ردوون، ئەوهش هه لاه وه مه لاه وه منه بو تۆ. بو تۆ که هه ر کات داوی خوین ده که ی، من نه مکوشت، خوینم نه رشت، دهستم سوور نه بوو، به لکوو به و نیگایه م ئاوریکی چه ند ساله ی بو خۆم دامگیرساندبوو، گه شاندمه وه و ته وایم کرد. ها ... گه ردوونی خوینریژ ... ها ... له و کاته دا دونه ده نوشتیتته وه و ده ستت ماچ ده کا. به لām پیش ئەوه ی دونه ده ستت ماچ بکا، بو یه کجار حه ز ده که م ده سته کانت له ده موچاوم هه لسووم و سویم بیته وه. ئینجا سه یرم بکه و کوتاییم پی به ینه. ده زانم ئەوه بو حاکمیکی به رزی وه کوو تۆ هه یج زه حمه ت نییه. که مه حکوومیکیان هینا وه ته به ر ده ستت تا به نیگایه ک بو هه میشه بوونی پاک بکه یته وه. منی مه حکووم پیش مردنم ته نیا ده مه وه ی بو نیکی قوولت پیوه بکه م. ئەوه دوایین ئاره زووی ژیانمه.

من تۆ ده که م به نیشتمانی خۆم، من تۆ ده که م به و نیشتمانه ی هه رگیز نه مدیت. من تۆ ده که م به ولاتی ئاره زووه کانم. تۆ ده که م به شاری ئاواته کانم، تۆ ده که مه گه وره ترین میتروپولی نیو خه یاله کانم. ئینجا شه و و رۆژ بیرت لئ ده که مه وه؛ من چۆن ده توانم له تۆ تووره بم؟ هه یج مرۆفیک ئەوه ناتوانئ. من هه موو چرکه یه ک بیرت لئ ده که مه وه و خۆم ته یار ده که م رۆژیک ئەو شاره ببیته ئی خۆم. من هه میشه له ژیاندا زیده خواز بووم، من ته نیا ناتوانم بیر بکه مه وه رۆژیک له خه یالدا بیمه میوانی ئەو شاره و شه و له باغه یه کدا رۆژ بکه مه وه و به یانی هه لیم بیمه وه. نا ... قه ت. ئەو شاره خۆ که سی لئ نییه، ئەو جار ئەوه شاریکه و ها له خه یالی من دا. ده ی شاری ئاواتی من باغه ی گشتیی و ریستوران و هۆتیلی بو چییه؟ ئەوه شاری من، ئەوه ته نیا ئی منه. هه رکه س به راگوزاریش به ویندا برۆا، ده یکه م به قوربانی فیشه کیک.

من نامه وی بچم بو فه رمانگه ی تاپۆ و بیکه م به نیوی خۆمه وه. من شاریکم بو چییه، ئەویش له خه یالدا نیشک و فه رمیانه قه باله که یم بده نی و بلین، ها ئەوه نیوی خۆت و ئەوهش قه باله که ت. نا ... من له فه رمیوون و هه ر هه م.

ئەو شاره خه یالییه که م که پری له دره خت و سه وزه و کوکوختی و بولبول و پاساری، منیش ئەوه هاتم. ده زانم من له گه ل ئەو هه موو جوانییه تدا ناگونجیم. منی ناچه ز.

به لām نا، من ده بی هه ر بیم ده نا ده مره م... ده مره م. من دیم و پیش هاتنه ژووره وه به شیعریک ته وای مه له کانت له ده وری خۆم کۆ ده که مه وه و له به ریان ده پاریمه وه فیزی ئەوینم که ن، سه ماکردنم فیز بکه ن، دلداریم فیز بکه ن، فیزی ئاخافتنم که ن، که فیز بووم و ئیزنم و هه رگرت، ئیتر به هه لاتن دیمه ژووره وه. له هه یج کوی ناوه ستم. من به راکردن هه ر دیم. نه له سه ر شه قامه کانت، نه له به ر سیبه ری داره کانت، نه له سه ر ئەسته ره کانت، له هه یج کوی دا راناوه ستم. من به هه لاتن، من به غارکردن هه ر دیم. را ده که م هه تا ده که مه قه لالا. قه لای ئەو شاره، گه وره ترین قه لای دونه یه. ده زانم وه ک ئەوه یه میروویه ک بچیته نیو ده یریکه وه. بو ئەوه ی ون نه بم و هه بیه تی ئەو قه لایه قووم ته ندا، له چاو ترووکانی کدا خۆ ده که ببینمه ته ختی حوکومه ته که ی. ئەوه منم له سه ر ئەو ته خته دانیشتووم و تاجیک، تاجیکی ده سله لات ها له پال ده ستمه وه؛ که ده بی بین له سه رمی که ن. به لām نا، من ئەوه ندهش زیده خواز نیم، من تاجم ناوی، من داده نیشم هه تا تۆ دیت. هه تا تۆ دیت و به پی ئەو ئیزنه ی مه له کان پییان دام، ده ته وه ی ئەو تاجم بکه یه سه ر. به لām ئەگه ر هاتی تاجی زیرم له سه ر مه که، کچی مه که، تاجم ناوی، تاجم ناوی ... ته نیا یه ک شت بکه، سه یرم بکه، لیم برۆانه، ته مه شام که، وه ره و ته نیا به نیگایه ک خه لاتم که. منیش ئەو نیگایه ت ده که مه ملوانکه یه کی پیروژ و له مملی ده که م. ئەو ده مه یه که من له سه ر به رزترین لووتکه ی دونه ی و ئیتر وه ختیته ی له و سه ره، له و به رزاییه، ساباتیک ساز بکه م. یان هه ر دیویک به به رد و قور. هه موو رۆژیک لای ئیواری ئەو ده مه ی رۆژ خه ریکه ئاسوکانی رۆژاوا قات قات تینه ر ده کا، به ره ه یوانت به فرمیسک ئاورپرژین ده که م و خۆم له نیو بونی گل و کادا ده شاره وه و نوقم ده که م. له و به ر هه یوانه دا داده نیشتم و ده موچاوم ده نیمه نیو ده سته کانته وه و بونیان ده که م. سه ر ده خمه سه ر رانت و ده سته کانت به ده موچاومه وه گری ده دم، با خه وم لئ بکه وی. لایه لایه م بو بلئ. لایه لایه م بو بکه. ئاخ چه نده خۆشه بوئی سینگ و به روکت بمباته خه ویکه وه که ئیتر قه ت هه لئه ستمه وه. بوئی تۆ ده مبا. من ئیتر با بمرم، ئەوه یه ئاره زووی من، ژیانی مردنیک که بو هه میشه خدی ژینه و مه رگم بو ده کاته ئەفسانه یه ک. من هیندهش زۆردار نیم به و په ری بی شه رمییه وه بلیم تاجم بکه سه ر. نا من تاجم ناوی. هه ر که س ئاره زووی شاریکی خه یالی هه بیت، خۆی له ده سله لات هه لئا قورتینئ، به لکوو ده لئ، گه سکینم بو بکه ن به داریکه وه، من شه و و رۆژ له وسه ر بو ئەوسه ر شه قام و کۆلانه کانی گه سک ده دم. یان خۆ من ئەوه نده زۆردار نیم بلیم ماچم ده یه، یان بلیم له ئاره قه ی نیو سینگتدا بمخوسینه، ئەوه کاری منی لاواز نییه. من ئەگه ر وا بکه م، هه لئه وه هرم. ئاوریش ناگرم تا توژیک به ده م گره وه یاری بکه م. ناچم به ته پ و توژیش تا غوباره که م له جیگایه ک بنیشیت و بریکت لا بمینمه وه. من لاوازترم له و قسانه. من هه لئه وه هرم و له و چرکه یه دا تیکه ل خۆل ده بم، گه ر وا بکه م.

که ره شیر

(ئەفسانەى گوندنشینانى کوردستان)

مەنسوور یاقووتی

وەرگێڕانی: کەریم رەحمانی - بانە

شیر گوتی: «ئای مام گورگ! کەرەشیر دەعبایە که دەتوانی یەکهو چەپۆک پیستی سەرمان دامالی!»
گورگ زۆری پرس کرد و نینویشانی کەرەشیری پرسى.
شیر ناونیشانی کەرەشیری بۆ هەلدا. گورگ دایە قاقای پیکەنین و گوتی: «ئای بەرێزم! ئەوەی تۆ باسی دەکەى ئەو کەرە. هەل مەیه، وەگەرێ. ئەو من دە دە لێیان هەلەدەرم.
شیر گوتی: «نا، تۆ درۆیه دەکەى، ئەتەوێ بمخاپینی و سەرم بە فەتەرات بەدى. بروا بە قسەت ناکەم.»
گورگ سویندی بۆ خوارد که ئەو گیاندارەى ناونیشانیە کەیت بۆ هەلدام، کەرە. شیر گوتی: «لە گەل تۆ دیم، بەلام تۆ دەبی لە بەرەو بەرۆیت و منیش سەد هەنگاو لە دواى تۆو دیم. تەنیا بۆ ئەو هەش دیم که کەرەشیرت نیشان دەم. بزانی تۆ ئەوەندە ئازای بیتۆپینی!»

پیکەو وەرێ کەوتن هەتا گەییشتنە شیناییە ک. کەرە که لە نیو چرگەنان دەلەوهرى. شیر گوتی: «خۆیتى، کەرەشیر ئەو یە! «گورگ گوتی: «کۆرە مالتا ئەو کەرە، ئەمن دە دە ورگیان لە گۆرێ وەر دەدەم. وەرە با بچین پیکەو بەخۆین.»
شیر گوتی: «بە مەرچێ دەگەلت دیم که کلکمان پیکەو بەستین. دەترسم، لەوانە یە کلاوم لەسەر نییى و ئەمن پیو کەى و خۆت دەرباز بی.»

گورگ رازی بوو. کلکی بە کلکی شیرەو بەست و بۆ لای کەر وەرێ کەوتن. کەر سەرى هەلینا و گویى قوت کردەو و گورگ و شیرى دى کلکیان لیک گری داو و بۆ کن ئەو دین. گورگ هەر لە دووررا گوتی: «ئەهای گۆیدرێژ! باشم وەچنگ کەوتی.» کەر زانی ئەگەر فیلیکیان لى نەکا لەوانە یە شیر و گورگ پیکەو بەخۆن. بە دەنگى بەرز گوتی: «ئافەرین مام گورگ! بە خودای تۆکەریکی چاک و بەئەمەگى! جوان خزمەتى گەرە و مەزنى خۆت دەکەى، ئافەرین، دەستوورى من جوان بەرپیو دەبەیت. شیرت بە قۆلبەستکراوى بۆ هیناوم. هەر بژی و دەستت نەبەشى!»

شیر بیری کردەو و لە دلێ خویدا گوتی بە خوا گورگ هەلێ فریواندووم و کلاوى لەسەر ناوم. گورجی، سنگلی لە خۆی دا و گورگی بە دواى خویدا راکیشا و پێی پیوونا. گورگی هیندە بە دار و بەرد و کەندەلان و.... کیشا، هەتا لەتۆپەت بوو و هەر لەتیکى لە شوپینیک بەجى ما.

نیوی ئەو چیرۆکە ئەفسانەییە (خەرەمەشیر) ه. ماموستانا مەنسوور یاقووتی سالی ۱۳۵۲ى هەتاوی (۱۹۷۳) لە ناوچەى کۆوهدهشتی لورستان و کولیاى کرماشان، بیستووویەتى و نوسویویەتەو.

لە پیوهندییەکی تەلهفونیدا لەگەل ماموستانا یاقووتی گوتی: هەم لە ناوچەى کۆوهدهشت و هەمیش لە ناوچەى کولیاى دەیانگوت لە سالی ۱۳۴۲ى هەتاوی (۱۹۶۳) خەرەمەشیرمان دیو دەعبایە ک بوو سەرى شیر بوو، ئەندامیشی گۆیدرێژ بوو. ئیستا خەرەمەشیر نەماو. رەنگ بیت خەرەمەشیر دەعبایە ک بوو بیت وەکوو «شیرکویى» شانامەى فیردەوسى.

رۆژیک گۆیدرێژیکی بە دەماغ لە لەوەرگە یەکی خۆشدا دەلەوهرى. شیریک، بەویدا رادەبرد. شیرەکه دەیهوویست کەرەکه راو بکات. کەرەکه زانی هەر ئیستا شیر پەلاماری دەدا، بۆ رزگار بوون لە چنگی مەرگ بیری کردەو و کە فیلیک لە شیرە بکات. کەر چوو بە پیشوازی شیرەو و دەیزەراند و بە گەف و هەرەشەو سەمى لە عەرز دەکوئی هەتا شیرەکه بترسینی. شیر رووی لە کەرە کرد و گوتی: «من شیرم و پاتشای دارستانم، بەلام ئەتۆ نانا سم!»

کەر گوتی: «حە! چ پیکەنین پێژنە! شیر کێتیه؟ ئەمن کەرەشیرم و میری دارستانەکانی دنیا! هەر ئیستی لەتۆپەت دەکەم.»
شیری داماو ترسا و لە هەمبەر «کەرەشیر» دا سەرى دانەواند و گوتی:
- «بمیوورە، کەرەشیری ریزدار، من بە بەندە و خولامی خۆت وەرگەر!»

کەر گوتی: «بە شەرتی لیت دەبوورم که خەیانەتم پێ نەکەى. ئەگەر تەووشى سى هەلە ببیت، ئەو خاشەت دەکیشم.»

بەلێ، پیکەو سەزان و وەرێ کەوتن. رۆیشتن رۆیشتن هەتا بە گۆلاویک گەییشتن. شیرە گوتی: «پیم دەدەى و بۆم هەیه لەو گۆلاو وەپەرەم.» کەرە گوتی: «کەرەم کە.»

شیر گورجی بە قەلەمبازى خۆی هەلدا یە ئەو بەر گۆلاو وەکه. کەریش و پیرای شیر بازی دا، بەلام نەیتوانی و چوارپەلی لە قوردا چەقى. شیر یارمەتى دا و کەرەى لە قور، دەرکیشا و لە گۆلاو وەکەى پەراندەو. کەرەکه لە قورى گۆلاو وەکه رزگاری ببوو، گوتی: «

بۆ ئەمنت لەو گۆلاو دەرکیشا؟ دەمويست بزانی ئەو گۆلاو چەندە قوولە! ئەو یە کەم هەلەى تۆ بوو. ئەگەر دوو هەلەى دیکە بەکەى ئەو دەتتۆپینم.»

شیرە پیمل بوو و گوتی: «بەچاوان»
ئەمجاریش رۆیشتن هەتا گەییشتنە کەندەلانیک. شیرە بە بازی پەرییەو. کەرەکهش بازی دا و خەریک بوو بکەویتە نیو کەندەلانەکەو بەلام خیرا شیر هاتە هانای و نەبەهیشت لە کەندەلانەکە کەویت. کەرە گوتی: «ئەمە دوو هەم هەلەت بوو. کى گوتی وەرە لەم کەندەلانەم دەرینە؟ ئەگەر دیسان بە سەهوو بچى، ئەو دەتتۆپینم. رۆیشتن جاریکى دیکەش شیر، کەرى نەجات دا. کەر گوتی: «واوالیکراو ئەو سینهەم هەلەت، هەر ئیستا لە دارت دەدەم.» شیر لە ترسان تیی تەقاند و ئەوەندە هەلات هەتا تەووشى گورگی بوو.

گورگ بە شیرەى گوت: «گەرەم! بۆ وا بە هەلەداوان را دەکەى؟ چ بوو؟»

شیر گوتی: «وہللاهی لە ترسی کەرەشیر هەلیم، تۆورە بوو دەیهووی بمکووژى»

گورگ گوتی: «کەرەشیر چ بوونەو وەریکە! ئەتۆ مەزنى گشت جى و جانەوهرى و میرى دارستانى! کەرەشیر لە عاستى تۆدا حەدى چیه؟»

قەرەنى ئەمىن پوور - مەھاباد

راپۆرتىك لەسەر كۆبوونەوى سالانەى دەستەى نووسەرانى گۆقارى «بەيان»

گونجاندنى بابەتى زانستى، كۆمەلايەتى، ئابوورى و... بە لەبەرچاوغرتنى رېننوس و رېزمانى كوردى وەك سەرچاوەیەكى زانستى باوەرپىكراو. هەولى گۆقارى بەیان ئەوەیە خۆى لە قاوخی كۆنى چاپەمەننیهكانى رۆژەلاتى كوردستان كە زۆربەى ھەرە زۆرى بەرھەمەكانیان، پووى لە دنیای شیعەر و ئەدەب بوو، رزگار بكات و بابەتگەلى زانستى وەكوو بىركارى، فیزیاء، كیمیا، دەروونناسى، پەرودە و ھتد، بکاتە كاكل و بیخاتە بەردەم خوینەران.

دیاریکردنى قەوارەیهكى نوى بۆ گۆقار بە چەشنیک كە بتوانریت لەكنیخانەدا ھەلبگیریت و بمینیتەو.

بۆ گەشەپیدانى زیاترى گۆقار پىووستە پىوهندى زیاتر لەگەل چین و تویژە جیاوازهكانى كۆمەل دروست بكریت كە تا ئیستا بە ھەر ھۆكارىك لە بەرھەمە چاپەمەننیهكان توراوون.

چىكردى پىوهندى لەگەل میدیاكان و بەكارھینانى زیاترى تۆرە جفاكییهكان بۆ ناساندنى زىترى گۆقارى بەیان. تەرخاندانى بەشیک لە لاپەرەكانى گۆقار بۆ بلاوكرندنەوى

بابەتى رەخنەیی، پىشنىياز و بابەتە ناردراروھكان و ...

لە كۆتابى دانىشتنەكەدا دەستخۆشى لە خانەخوئى بۆ ماندوووبونى و سیاسى بەشداربووانیش كرا. كۆى گشتىی باسەكان وەك فایلێكى تاییەتى گۆقارى بەیان خرایە بەر دیدەى گشت ئەندامانى دەستەى نووسەران تا كەلگى پىووستى لى وەربرگن.

خوینەرى ھیژا، گۆقارى بەیان باوەشى بۆ وەرگرتنى رەخنە و پىشنىياز و بابەتگەلى جۆرەجۆر ئاوەلايە، بەتاییەت ئەگەر ئاستى زانستى و تواناتان لە نووسىنى بابەتى زانستى، پەرودەدى، دەروونناسى ھەیە، پىوهندى بە ئیمەو ھەبەن تا بەرھەمەكانتان دواى پەسندكران لە لایەن لیژنەى پىداچوونەو، چاپ و بلاو بکەینەو.

وەك نەرىتى سالانەى گۆقارى بەیان، دواى راپۆرت لەسەر كات و بابەت و شوینى دانىشتن، بریار درا رۆژى یەكشەممە، ۲۳ ی جۆزەردانى ۲۷۲۱، بە میواندارى ھەقالانى شارى سەقز، كۆبوونەو كە بەرپۆو بچیت.

لە كات و شوینى دیاریكراو، دەستەى نووسەرانى گۆقار، لە شارەكانى شنۆ، مەھاباد، سەقز و بانە بە دیدارى یەكتر شاد بوونەو. ھەوالانى تریش بە ھوى دوورى رینگا و گرفتى جۆراوچۆر، لە رپى تۆرە كۆمەلايەتییهكانەو ھەبیر و رای خۆیان گەياندە دانىشتنەكە.

بە پىی بەرنامە و پلانى دیاریكراوى گۆقارى بەیان كە بریتییه لە گرینگیدان بە رای گشتىی خوینەران و دەستەى نووسەران، كۆى گشتىی بۆچوون و روانىنى ئەو بەرپۆزانە كە لەم خالانەى خوارەو ھەدا بە كورتى ھاتوو، بە چرۆپرى باسى لەسەر كرا.

بەخیرھىنان و ریزلینان لە ماندوووبون و تىكۆشانى دەستەى نووسەران لە لایەن د. ئىسماعیل مستەفازادەو ھەك بەرپرس و خاوەن مۆلەتى گۆقارى بەیان.

لەبەرچاوغرتن و گرینگیدان بە بەرھەمى ھونەرى، ئەدەبى و زانستى ژنان وەك نیوھى كۆمەل.

بە قوتابخانەكردنى گۆقارى بەیان بۆ بارھىنان و پەرودەكردنى نووسەرە تازەكارەكان.

گرینگیدان بە پانتاى جوگرافىی و دیالیکت و زاراوھەكانى زمانى كوردى، تا ئەو رادەيەى بابەتەكانى گۆقار، ھەلگى زۆربەى زاراوھەكانى كوردییه وەك، كوردیى ژووروو، كوردیى ناوھراست، ھەورامى، كەلھورى و ھتد.

دەركردن و بلاوكرندنەوى پاشكۆيەك بۆ مندالان بە نیوى (گروگالى نوى) بە مەبەستى پاراستن و برەوپیدانى زمانى كوردى و ھەرۆھا فیركارى بابەتى زانستى بە زمانى كوردى لە نیو مندالاندا.

گۆقارى بەیان بریاری داوھ بییتە پلاتفۆرمیک بۆ

به‌شی په‌روه‌ده‌ی گوڤاری به‌یان به‌سه‌ره‌رشتی ماموستایان:

۱. م. عه‌باس نه‌حمه‌د جوامیری
۲. م. رزگار خدر مسته‌فا
۳. م. سه‌عید نه‌حمه‌د غه‌فوور
۴. د. ئیسماعیل مسته‌فازاده

په‌روه‌ده له‌ پیناو داها‌توویه‌کی جوانتر

بیرکاری به‌کوردی

عه‌باس جوامیری - سلیمانی

(صد هزار) ۳- ملیۆنان (ملیون ها) ۴- به‌راوردکردنی ژماره‌کان (مقایسه‌ عددها) ۵- ریزکردنی ژماره‌کان (ترتیب عددها) ۶- نزی‌ک‌کردنه‌وه‌ی ژماره‌کان (عددهای تقریبی محاسبه‌ تقریبی) ۷- ریگاکانی شیکارکردنی ژماره‌کان (روش‌های حل مسئله) خسته‌یه‌ک پیک بهینه (إنشاء جدول) ۹- ناماده‌بوون بۆ تاقیکردنه‌وه (آمادگی آزمون استاندارد شده) ۱۰- پینداچوونه‌وه (بررسی).

به‌شی دووهم: کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردنی ژماره‌گوره‌کان (جمع و طرح اعداد بیشتر)

زانباریه‌کان ساغ‌بک‌وه (معلومات را بررسی کن) ۱-

خه‌ملاندنی سه‌رجه‌م و جیاوازی (حدس همه و تفاوتها)

۲- نه‌ژمیرکردنی هزری (محاسبه‌ نه‌نی) ۳- کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردن (جمع و تفریق) ۴- سفر له‌ لیکداندا (صفر در ضرب)، ۵- هه‌لبژاردنی هۆکاریک (انتخاب یک سبب) هه‌لبژاردنی ریگایه‌ک (انتخاب یک روش) ۶- بری ژماره‌یی (مقدار عددی اخراج) ۷- ریگاکانی شیکارکردنی پرسپاره‌کان، نمونه‌یه‌ک بهینه‌وه (یک مدل بسازید).

به‌شی سینیهم: چاره‌سه‌رکردنی پینداوه‌کان و کات (پردازش داده‌ها و زمان)

زانباریه‌کانت ساغ‌بک‌وه (بررسی معلومات) ۱-

ناوه‌راسنه‌ و مۆد (میانگین (متوسط) و مد) ۲- خاله‌کان له‌سه‌ر تۆری چوارگۆشه‌کان (مختصات شبکه) ۳- هیللی پروونکردنه‌وه‌یی (خط نمودار خط گرافیکی) ۴- ریگاکانی شیکاریی پرسپاره‌کان، وینه‌یه‌کی پروونکردنه‌وه‌یی پیک بهینه (یک گراف (نمودار) را بسازید) ۵- خویندنه‌وه‌ی کات (زمان خواندن) ۶- نه‌ژمیرکردنی ماوه (محاسبه‌ زمان زمان صرف شده) ۷- مانگه‌کانی زاینی (ماه‌های گریگوری ماه‌های میلادی).

به‌شی چواره‌م: لیکدان له‌ ژماره‌یه‌کی یه‌ک په‌نوووسی

له‌وه‌تا خوی گه‌وره‌ نه‌م زه‌وییه‌ پان و به‌رینه‌ی راخستوووه، ئاده‌م و حه‌وای له‌ به‌هه‌شتی وه‌ده‌رناون و به‌ ناچاری ئاوه‌دانیان کردۆته‌وه، مه‌ردم په‌لی راه‌وایشتوووه به‌ملاولادا په‌له‌کۆته‌ی کردوووه، به‌ره‌ به‌ره‌ هۆش و گۆشی وه‌به‌ر هاتۆته‌وه، پینداویستی سه‌ره‌تایی ژیان، له‌وانه‌ خواردن و حه‌وانه‌وه‌ و به‌ دوایدا جوانکاری و بیناسازی و مامه‌له‌ و ئال و ویر هتد ده‌ستی پی کردوووه و تا ئیستاش به‌رده‌وامه، به‌م پیشک‌ه‌وتنه‌ گه‌ییشتوووه که ویستی له‌به‌ر چاوه و ئیمه‌مانانیش به‌و نه‌زانیه‌وه واق ورم‌اوین و تیرا ده‌مینین.

له‌ هه‌موو قۆناغه‌ کۆمه‌لایه‌تی و ئابووری و

زانستییه‌کاندا، له‌ هه‌موو هۆبه‌ و هه‌واره‌کانی مرۆق‌ایه‌تیدا

بیرکاری نه‌ستووونده‌کی تاوولی زانسته‌کان بووه و به‌ پینی

سه‌رده‌مه‌کان رۆلی سه‌ره‌کی بینوه. بۆ نه‌وه‌ی ئیمه‌ش بچینه

ژیر چه‌مکیکی نه‌م تاووله‌ زانستییه‌وه پینویسته‌ بیرکاری

فیر بین و مندال و نه‌وه‌کانمانی پی ئاشنا بکه‌ین، هه‌ر له‌

هه‌ره‌تی نه‌م قۆناغه‌ شلکانه‌وه به‌ نه‌ندانه‌یه‌ک گرینگی به‌م

زانسته‌ بده‌ین تا وه‌کوو بناغه‌یه‌کی تۆکمه‌ی بیرکاریانه

بۆ دوا‌رۆژی رۆله‌کانی گه‌له‌که‌مان داب‌رژین. هه‌ر له‌

ریگای بیرکاریسه‌وه ده‌توانین له‌ هه‌موو زانسته‌کانی دیکه

تییگه‌ین، نه‌مه‌ی من لیره‌دا ده‌یکه‌م ته‌نیا شاره‌زاکردنی

ماموستایانی به‌ریز و لایه‌نگرانی بیرکاری به‌ به‌شیک له‌

چه‌مک و زاراوه‌کانی بیرکاری به‌ زمانی شیرینی کوردی،

بۆ نه‌وه‌ی نه‌گه‌ر خوا کردی و له‌ دوا‌رۆژیکی نزیکا زمانی

کوردی له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان بوو به‌ زمانی خویندن

له‌ قوتابخانه‌کاندا، نه‌م نووسینانه‌ش که‌لکی لی وه‌ربگیریت.

پۆلی چواره‌می به‌ره‌تی (چهارم دبستان)

به‌شی یه‌که‌م: ژماره‌گوره‌کان (اعداد بیشتر)

۱ - به‌های خانه‌یی (ارزش مکانی) ۲ - سه‌ده‌ه‌زاران

(ضرب در عدد یک رقمی)

۱ - لیکدان و دابه‌شکردن (ضرب و تقسیم) ۲- لیکدان و دابه‌شکردن تا ۵ (ضرب و تقسیم تا ۵) ۳- لیکدان و دابه‌شکردن تا ۱۲۴ . ۴- لیکدانی سئ ژماره (ضرب ۳ عدد) ، ۵- ئەژمیرکردنی هزری (محاسبه ذهنی ریاضی ذهنی) شیوازەکان له لیکدان (آلگوهای ضرب) ۶- جیبه‌جیکردنی لیکدان (کاربرد ضرب) ۷- خه‌ملاندنی ئەنجامی لیکدان (حدس محاسبه ضرب) ۸- ریگاکانی شیکارکردنی پرسپارەکان، هه‌لبژاردنی کرداریک (عملیات را انتخاب کنید) .

به‌شی پینجه‌م: لیکدان له ژماره‌یه‌کی دوو په‌نووسی (ضرب در عدد دو رقمی)

۱ - لیکدان له ژماره‌یه‌کی دوو په‌نووسی ۲- هه‌لبژاردنی هۆکاریک ۳- گه‌ران به‌دوای ری‌سادا (پیداکردن یک قانون) ۴- زیده‌تر له‌سه‌ر لیکدان (بیشتر در مورد ضرب) ۵- کارامه‌یه‌یه‌کانی شیکاری پرسپارەکان (مهارت های حل مسئله) ۶- پرسپاری فره‌هنگاو (مشکل چند مرحله ای) .

به‌شی شه‌شه‌م: دابه‌شکردن به‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی یه‌ک په‌نووسیدا (تقسیم بر عدد یک رقمی)

۱ - دابه‌شکردن (تقسیم) ۲- ئەژمیرکردنی هزری، شیوازەکان له‌دابه‌شکردندا (روش ها در تقسیم) ۳- خه‌ملاندنی ئەنجامی دابه‌شکردن (حدس محاسبه تقسیم) ، ۴- جیبه‌جیکردنی دابه‌شکردن (کاربرد تقسیم) ۵- سفر له ئەنجامی دابه‌شکردن (صفر در محاسبه تقسیم) مانای ماوه (تفسیر باقی مانده)

به‌شی چه‌وته‌م: دابه‌شکردن به‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی دوو په‌نووسیدا (تقسیم بر عدد ۳ رقمی)

۱ - خه‌ملاندنی ئەنجامی دابه‌شکردن (حدس نتیجه تقسیم) ۲- دابه‌شکردن به‌سه‌ر ژماره‌یه‌کی دوو په‌نووسی دا (تقسیم بر عدد ۲ رقمی) ۳- دیاریکردن ئەنجامی دابه‌شکردن (تعیین نتیجه ضرب) ۴- کارامه‌یه‌یه‌کانی شیکاری پرسپارەکان ۵- کۆلکه‌کان و چه‌ندجاره (عوامل و چند گانه) ۶- کۆلکه خۆبه‌شه‌کان (عوامل نخست) ۷- توانای دابه‌شبوون (تقسیم پذیری تفرقه) .

به‌شی هه‌شته‌م: ئەندازه (اندازه)

۱ - راسته‌هیلەکان (خطوط - خطوط مستقیم) ۲- گۆشه‌کان (زاویه ها) ۳- جووتبوون و هاوشیوه‌بوون (مطابقت و شباهت) ۴- شیوه هاوجیبووه‌کان (شکل های متقارن) ۵- بازنه (دایره) ۶- پۆلینکردنی سیگۆشه‌کان (طبقه بندی مثلث ها) ۷- ریزبه‌ندی (له‌پال یه‌ک دانان) (ترتیب درهم رسیدن) ۸- راخستنی ته‌نه‌ئه‌ندازه‌یه‌یه‌کان (گسترش اجسام هندسی تور برای ارقام جامد) ۹- هینکارییه‌ک وینه بکیشه (رسم نمودار) .

به‌شی نۆیه‌م: که‌رته‌کان و ژماره که‌رتدارەکان (کسر و اعداد مختلط)

۱ - که‌رته‌هاوتاکان (کسرهای معادل) ۲- به‌راوردکردنی که‌رته‌کان (مقایسه کسرها) ۳- ژماره که‌رتدارەکان (اعداد

مختلط) ۴- کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردنی که‌رته‌کان (۱) (جمع و طرح کسرها) (۱) ۵- کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردنی که‌رته‌کان (۲) ۶- کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردنی ژماره که‌رتدارەکان (جمع و طرح اعداد مختلط) ۷- ریگاکانی شیکارکردنی پرسپارەکان، به‌هه‌نگاوه‌کانندا بگه‌ریوه (مراحل یکی را برگردان - بررسی کن) .

به‌شی ده‌یه‌م: ژماره ده‌یه‌یه‌کان (اعداد اعشاری)

۱ - ده‌یه‌یه‌کان (دهم) ۲- به‌شیک له‌سه‌د (صدم ها) ۳- به‌شیک له‌هه‌زار (هزارم) ۴- ژماره ده‌یه‌یه‌کان (عدد اعشاری) ۵- ژماره ده‌یه‌یه‌ هاوتاکان (معادل اعشار) ۶- به‌راوردکردنی ژماره ده‌یه‌یه‌کان (مقایسه و سفارش عدد اعشاری) ۷- ریگاکانی شیکارکردنی پرسپارەکان، ده‌رئه‌نجامی ژیریژی به‌کار به‌ینه (از استدلالی منطق استفاده کنید) .

به‌شی یازده‌م: کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردنی ژماره ده‌یه‌یه‌کان (جمع و طرح عدد اعشاری)

۱ - نزیکردنه‌وه‌ی ژماره ده‌یه‌یه‌کان (جمع و طرح عدد اعشاری گرده) ۲- کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردنی دراوه‌کان (جمع و طرح پول) ۳- کۆکردنه‌وه‌ی ژماره ده‌یه‌یه‌کان (جمع عدد اعشاری) ۴- لیده‌رکردنی (طرح) ژماره ده‌یه‌یه‌کان ۵- زیده‌تر له‌سه‌ر کۆکردنه‌وه و لیده‌رکردن (بیشتر در مورد جمع و طرح) ۶- کارامه‌یه‌یه‌کانی شیکاری پرسپارەکان، ئایا وه‌لامه‌که‌ شیاوه (آیا پاسخ معقول است) .

به‌شی دوازده‌یه‌م: پێوانه و ئەندازه: ۱- درژی (طول) ۲- فروانی (ظرفیت) ۳- کیش (وزن) ۴- چپوه (محیط) ۵- پووبه‌ر (مساحه) ۶- خولانه‌وه و پله‌کان (چرخش و درجه) ۷- پێوانی گۆشه‌کان (اندازه‌گیری زاویه) ۸- ریگاکانی شیکاری پرسپارەکان (روش های حل مسئله) بخه‌ملینه و ساغ بکه‌وه (حدس بزیند و بررسی کنید) .

دیداریک له گهډ د. محهمهد مه حوی

بۆ سازدانی ئەم دیداره له ماله که ی خوی پیشوازی لئ کردین و سلاو و خۆشهویستی دهرپری بۆ خوینهرانی گوڤاری بهیان وشارهخۆشهویسته که ی مه هاباد و تهواوی ئەهلی رۆژههلات، سهرهتای دیداره که بهم جۆره خوی به خوینهران ناساند. بهنده ناوم (محهمه عبدالقهار حهمه سه عید) ه له دایکبوی سالی ۱۹۴۸م له گهرکی چوارباخ له شاری سلیمانی، به شیکي بنه ماله که مان سهر به حاجی حهمه سه عید و به شه که ی تری سهر به بنه ماله ی مه حوی شاعیره. خویندنی سهرهتاییم له قوتابخانه ی ئەیوییه و سهر شه قام بووه ناوه ندیم له قوتابخانه ی جه مهوری و قوناعی ئاماده یشم له ئاماده یی وهتن بووه. دووسال په یمانگای مامۆستایانم خویندوووه و دووسال له پینجوی مامۆستای سهرهتایی بووم. سالی ۱۹۷۸ بۆ خویندن چووم بۆ ولاتی نه مساکتورام له زانستی زماندا وهرگرت. دووسال زمان و ئەدهبی ئەلمانی و دووسال ژیریژی (فهلسه فه) م خویندوووه. نامهی دکتوراکه م له سهر (رسته سازی له ریزمانی کوردیدا) یه. سالی ۱۹۸۹-۱۹۹۹ هاتمه وه بۆ زانکوی سلیمانی بۆ وانه وتنه وه تا خانه نشین بووم له سالی ۲۰۱۹ زیاتر له ۲۰ کتیب و لیکولینه وه ی زۆرم هیه. سهر په رشتی و به شداری دهیان گفتوگۆی نامه ی ماستهر و دکتورام کردوووه. دوو پرۆژه م هه بووه. ۱- به ستاندارکردنی زمانی کوردی (ناوهندی نیشتمانی بۆ په روه ده و پیگه یانندن) ۲- کتیبی (مه نامه) بۆ ستاندارکردنی زمانی کوردی که دهر وازه ی په که می چاپ و بلاوکراوه ته وه و ئیستا سهر گهرمی ئاماده کردنی دهر وازه ی دووه م.

دهرباره ی گرینگی و به های زمانی دایک وتی: زمانی دایک په که م و هه وهل هۆ و نامیزی گرتنی پیوه ندیی کومه لایه تی و ژیرییه له گهډ ئەوه ی گه شه کردنی ئاوه زیی ئەم زمانه یه که ئاسانکاری له تیگه یشتن و وهرگرتن و فیربوون و دهرککردن و دهرپربین به دهنکا دعات. به های زمانی دایک له وه شدایه که پیته کی له میشکی مرۆڤدایه و پیته که ی تری له دنیای دهر وه ییدا. واته ناوه وه ی ئاوه ز و دهر وه ی به یه که وه ده به ستیته وه. دیاریکردنی ۲۱ شووبات وه ک رۆژی جیهانیی زمانی دایک له سالی ۱۹۹۲ له لایهن یۆنسکۆوه نرخ و به های زمانی دایکی وه ک رگه زینکی بنه مایی مرۆڤ و مافی مرۆڤی نیشانداوه. رۆژی جیهانیی زمانی دایک دهرپری دنیا په ک راستی په یوه ستدارن به گه وه هری مرۆڤ و په روه رده و پیگه یانندن وه .

دهرباره ی تیگه لی دهسته واژه کانی زمانی دایک، زمانی ستاندارد و زاره کان به م شیوه یه له یه کی جیا کردنه وه: ده ولت ده بی زمانی ده ستور و دیوانی خوی هه بی و وه ک زمانی ستاندارد له لایهن ئەکادیمیای زمانه وه له کړۆکی زمانه وه دروست دهرکری و له لایهن حکومه ته وه بریاری له سهر دهری بۆ به کاره یانی له ناوه ندنه کانی په روه رده و پیگه یانندن و داموده زگا کانی میریبه وه. به داخه وه له ههریمی کوردستان پاش دهیان سال (کرمانجی ناوه راست) که وه ک زمانی ستاندارد له لایهن ده ولتی عیراقه وه به یاسا پالپشتی لئ کرابوو و له ناوه ندنه کانی خویندن به کار دهر، ئەمرۆ له دهۆک کرمانجی سه روو به کار ده یینن و له سلیمانی و هه ولیر کرمانجی ناوه راست که به راستی ئەمه کاره ساته و ئەرکی حکومه ته ئەمه راستبکاته وه. زمانی دایک ئەو زمانه یه که مندال له دایک و باوکییه وه وهریده گری و فیز ده بی. پیویستی مندال سهرهتای خویندن تا بازنه ی یه که م به م زمانه بیت. زاره کانیش (مه به ست له زاری هه ورامی، کرمانجی سه روو، که لهووری و...) که له زۆربه ی زمانه کانی دنیا دا زار و شیوه زار هیه .

دهرباره ی پرۆژه که ی دووه می که چهند سالیگه له گهډ دهسته په ک له مامۆستایانی زانکۆ و سهر په رشتکارانی په روه رده یی و دلسۆزانی په روه رده سهر گهرمی دروستکردن و کۆر و سمینار و گه لاله کردن و ناساندنیین، به م جۆره بۆ خوینهرانی گوڤاری بهیان دوا: پرۆژه که م به ناوی (ئهنجومه نی نیشتمانی بۆ پیگه یانندن) ه. پرۆژه یه کی پیشینازکراوه که چهند سالیگه له گهډ چهند خه مخۆریکی په روه رده یی خهریکین له پیناو رزگاربوون له م پاشاگه ردانیه ی و رزگارکردنی په روه رده له م دۆخه ی ئیستا. ناوه ندی سهره کی ئەم ئەنجومه نه له شاری سلیمانی ده بیته، وه ک پایته ختی رۆشنیری. بۆی هیه بنکه ی له پاریزگا کانی تریش هه بیته. په یامی پرۆژه که دارپشتی ژیریژی (فهلسه فه) و سیاسه تی پیگه یانندن و به های به رزی سهر ده میانه ی مرۆبی دروست له ههریمی کوردستانه. کاری دانان و پوخته کردن و پیشخستنی پرۆگرامه کانی خویندنه له دایه نگاوه تا پۆلی دوانزه ی ئاماده یی. سیسته می پیگه یانندن له ههریم دوو به شه، زانست و لیکولینه وه (خویندنی بالا) و پیگه یانندن و په روه رده. پیوه ندی نیوان ئەم دووانه به تهواوی ریک نه خراوه و پاشان ده بی له گهډ وه زاره تی رۆشنیری په یوه ست بیت. به رپوه به رایه تی پاریزگا کان ئازاد و سهر به خۆ بن له به شداریکردنیان له دارپشتی فهلسه فه و ئامانجی ههریم له دانانی سیسته می و به رنامه کانی خویندن له قوتابخانه کاند، تا هه موو به شدارین له کار و له به رپرسداریتیدا. زانست و په روه رده ده خریته ئەستۆی پسپۆرانی ئەو ئەنجومه نه و به م شیوه یه ش ئەرکی وه زاره ت که م ده بیته وه. رسته کانی خویندن له لایهن پسپۆرانه وه دیاری دهرکری و به پیتی بازنه و قوناعه کانی خویندن دابه ش دهرکری. پیویسته رسته کان به زمانی دایک بخوینرین، چونکه زمانی دایک کلیلی تیگه یشتنه له زانسته کان. زمانی بیانی به لایه نی که مه وه ده بی له کوتایی بازنه ی دوو یا سیوه ده ست پی ده کات، چونکه تا له ریزمان و فره هنگی زمانی خوی شاره زا نه بی، ناتوانی زمانی دووه م فیربیی. خویندنی رسته کان نابیت به شیوه ی له به رکردن و دهر خکردن بی. ده بی به ه لئنجان و تیگه یشتن بیت تاکوو کوران و کچانمان به ئەزموونه وه رووبه پرووی دوارۆژ بکه ینه وه. مرۆڤی هۆشیار، ئازا، داهینه ر که پیوه ندیان له گهډ دنیای راسته قینه دا سروشتی بیت.

له کوتایی دیداره که دا سوپاسی میوانداری و به خشیینی ئەم دهر فه ته مان کرد و وه ک گوڤاری به بیان هیوا ی ته من دریزی و سهر که وتیمان بۆ خواست له به ده بیته یان و جیه جیکردنی پرۆژه کانیدا.

بۆچ ده‌بیت به کوردی بخویننه‌وه و بنووسین

به‌درخان»هوه، رۆژنامه‌ی «کوردستان» چاپ و بلاو ده‌کریته‌وه، رۆژنامه‌گه‌ری کوردی سه‌ر هه‌له‌دات و ئەمجاره زمانی کوردی به‌فهرمی ده‌بیته‌ زمانی گوڤار و بلاڤۆک. وا نها (ئێستا) ۱۲۳ سال به‌سه‌ر ئەو رۆژگاره‌دا تێده‌په‌ریت که‌چی به‌داخه‌وه هه‌یشتا گه‌نج و لاوی خوینده‌واری کورد، قسه‌ی زمان و دلی به‌ زمانی فارسی و... دینیته‌ زمان و گه‌ر یه‌ک له‌ هه‌زارانی هه‌رکه‌وێت (په‌یدا بیه‌ت) و به‌ زمانه‌که‌ی خۆی بنووسیت (زیتەر مه‌به‌ستم رۆژه‌لاتی کوردستانه‌)، وه‌به‌ر هه‌رش و په‌لامار ده‌ردریت که‌ بۆچ به‌ فارسی نانووسیت تا ئێمه‌ لیت تێگه‌ین و به‌رسف و وه‌رام و جواوت ده‌ینه‌وه. ئەرچی نابیت ئەم راستیه‌یش وه‌پشتگۆی بخه‌ین که‌ هه‌نووکه‌ ئەم په‌وته‌ گۆرانیکی ئه‌رینی به‌سه‌ردا هاتوه‌ و وه‌ک دوینی کوشنده‌ و هه‌ژنه‌ر نیبه‌ به‌لام دیسان حه‌وجتی به‌ پلان و خه‌باتیکی به‌رفه‌روانی فه‌ره‌نگی هه‌یه‌ و هه‌یشتا که‌ مه‌ترسییه‌که‌ به‌ ته‌واوه‌تی به‌رۆکی به‌ر نه‌داوین. کورد، قه‌ت میله‌تیکێ ره‌گه‌زه‌په‌رست و شوڤینی نه‌بووه‌ و به‌وپه‌ری ریزه‌وه‌ به‌رانبه‌ر گه‌لانی ده‌ر و جیران جوولاه‌وته‌وه‌ و فیری زمان و فه‌ره‌نگی وان (ئه‌وان) بووه‌ و بگه‌ر خه‌مه‌تی کردوون به‌لام چه‌ند فارس و عه‌ره‌ب و تورک پێ شک دیت هه‌لوێستیکێ ئه‌وتویان له‌ هه‌مبه‌ر ئەم میله‌ته‌ ئاشتیخواز و خاوه‌ن ژبا‌ر و شارستانییه‌دا نواندیه‌ت؟ به‌راستی جیی داخ و که‌سه‌ره‌ که‌ ئێمه‌ی کورد ته‌نانه‌ت له‌ لایه‌ن خۆشمانه‌وه‌ به‌ر په‌لامار ده‌درین! ده‌بیت هۆن هۆن فرمیسک هه‌لرێژین بۆ ئەم سه‌رده‌مه‌ی که‌ لاوی خوینده‌وارمان داوامان لێ بکات ده‌بیت به‌ فارسی بنووسین! تا کاتیک ئێمه‌ زمان و فه‌ره‌نگی خۆ له‌ به‌رانبه‌ر زمانه‌کانی دیکه‌دا به‌ نزم و نامۆ و بیگانه‌ سه‌یر بکه‌ین و خۆمان به‌ که‌م ببینن، ره‌وش و دۆخمان له‌مه‌ باشتر نابیت! ئە‌ی که‌نگی ده‌بیت ئێمه‌یش به‌ خۆدا بچینه‌وه‌ و شوڤشیکێ فه‌ره‌نگی بخه‌ینه‌ ری؟! زمانی زانستی چلۆن دروست ده‌بیت؟ بزووتنه‌وه‌ی وه‌رگێژان چ ده‌وریک له‌م نیوانه‌دا ده‌بیت؟ گه‌ر زمانه‌کانی فارسی و... ئە‌مرۆکه‌ له‌ ئاستی جیهاندا ئە‌وه‌نده‌ ده‌ور ده‌بینن و به‌ره‌مه‌یان بۆ زمانه‌کانی دی وه‌رده‌گێردیت و به‌ هه‌زاران ده‌زگه‌ و ریکخراو و نووسه‌ر و وه‌رگێژ (که‌ به‌شیکیشیان کوردن)، خه‌مه‌تیان ده‌که‌ن، له‌ میژه‌ ئە‌م شوڤشه‌یان ده‌ست پیکردوه‌ و خاوه‌نی ئێراده‌یه‌کی ئه‌وتون و ئە‌وه‌ هه‌ستی نه‌ته‌وه‌یی و نیشتمانیه‌یان له‌ لا دروست بووه‌. به‌لام ئیستایشی له‌گه‌ل بیت گه‌ر له‌م به‌شه‌ی کوردستان (رۆژه‌لات) دا ژماره‌یه‌ک که‌س په‌یدا بن و به‌ کوردی بنووسن، داویان لێ ده‌کریت بگه‌ریته‌وه‌ سه‌ر نووسین به‌ زمانی فارسی با کورده‌ی داماو لێ تینگات! ئە‌م دۆخه‌ به‌راستی هه‌ژنه‌ره‌ و ده‌بیت بۆی بگرین. ئاخ‌ر ئە‌مه‌ کوێی ده‌مارگه‌ژیی ده‌بیت که‌ کورد بیه‌وێت

به‌ درێژایی میژوو، کورد له‌به‌ر ئە‌وه‌ی خاوه‌نی کیان و ده‌سته‌لاتی خۆی نه‌بووه‌ و به‌رده‌وامیش بنده‌ست بووه‌، ئە‌وه‌ ماف و حه‌قه‌ی پێ نه‌دراوه‌ به‌ زمانی خۆی بخویننه‌وه‌ و بنووسیت. هه‌ر ئە‌م پرسه‌ له‌سه‌ر تاک و کوێ کومه‌لگه‌ی کوردی کاریگه‌ر بووه‌ و تا هاتوه‌وه‌ خوینده‌وار و ده‌سته‌بژیری کوردی کوردینه‌زان ئیدی وا له‌ نیو فه‌ره‌نگ و زمانی سه‌رده‌ستا تهاوته‌وه‌ که‌ ته‌نانه‌ت حاشای له‌ کوردبوونی خۆیشی (شوناسه‌که‌ی) کردوه‌ و نموونه‌یش که‌م نین ژماری ئە‌وه‌ به‌ ناو رۆشنیبه‌ره‌ کوردانه‌ی، بیبه‌زه‌بیانه‌ به‌رانبه‌ر زمان و کولتوری خۆ هه‌لوێستیان گرتوه‌ و به‌ره‌نگاری بوونه‌ته‌وه‌ و به‌ جوړیک ریکخراوه‌ بوونه‌ بۆ هه‌رشه‌ ناره‌وای ده‌سته‌لاته‌ زال و سه‌رده‌سته‌کان بۆ سه‌ر چاند و زمانه‌که‌ی. ئیدی وای لێ هاتوه‌ که‌ قوتایی و خوینده‌کار و خوینده‌واری کورد هه‌موو هه‌ول و چالاکی و خه‌باتی خۆی خستۆته‌ پیناو پاژه‌ و خه‌مه‌تکردنی زمان و فه‌ره‌نگی زال و بالاده‌ست و که‌مه‌تر لای له‌ خودی خۆی کردۆته‌وه‌. گه‌ر ئاوریک له‌ رابردووییه‌کی نه‌فه‌ر ده‌ور ده‌ینه‌وه‌، ده‌بینین که‌ به‌شیکێ رۆشنیبه‌رانی نیو روه‌به‌ر و پانتایی زمانه‌کانی عه‌ره‌بی، فارسی و تورکی، کورد بوونه‌ و به‌ره‌م و کتیب و هزر و بیری خۆیان به‌و زمانانه‌ نووسیوه‌ یانژی چاپ و بلاو کردۆته‌وه‌. له‌و نیوانه‌دا ژماره‌یه‌ک له‌و که‌سایه‌تیانه‌یش راسته‌ جه‌بری زه‌مه‌ن به‌و ده‌رده‌ی بردوون و ده‌رفه‌تی نووسین به‌ زمانی کوردی پێ نه‌داون لێ (به‌لام)، هه‌وین و ناوه‌رۆک و کرۆک و جه‌وه‌هه‌ری به‌ره‌مه‌کانیان، هه‌موو کوردیه‌ی و له‌و رێگه‌یه‌وه‌ ئه‌رکی سه‌رشانیان به‌رانبه‌ر زمان و فه‌ره‌نگی نه‌ته‌وه‌که‌یان جیه‌جی کردوه‌. که‌چی به‌شیکێ دی ئە‌وه‌ که‌سایه‌تیانه‌ ته‌نانه‌ت نکۆلی و حاشاشیان له‌ کوردبوونی خۆ و شوناسی میله‌ته‌که‌یان کردوه‌ و خۆیان له‌ نیو بازنه‌ی زمان و فه‌ره‌نگی زالدا دیوه‌ته‌وه‌. هه‌ر ئە‌م پرسه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی نه‌رینی له‌سه‌ر خوینده‌وار و توێژی زانستگه‌یی و بگه‌ر تاکی کوردیش کاریگه‌ر بووه‌ و دارووخانیکی له‌ که‌سایه‌تی مروی کوردا دروست کردوه‌. دوابه‌دوای ئە‌وه‌ هه‌موو رابوون و شوڤشه‌ی له‌ ئاستی جیهان خاسما (به‌تایبه‌ت) له‌ ولاتانی ئه‌ورووپاییدا سه‌ر هه‌له‌دات، پریشک و ده‌رهاویشه‌کانی ئە‌م شوڤرش و رینسانسه‌، دونیاکه‌ی ئێمه‌یش ده‌گریته‌وه‌ و سه‌رده‌می رۆشنگه‌ری له‌ رێوه‌ ده‌گات. کوردیش وه‌ک گه‌لانی دی سه‌رزه‌وی له‌و خه‌وی گرانی غه‌فله‌ت و خه‌مساردیه‌ راده‌چله‌کیت و شوڤرش و هه‌ژانیک کومه‌لگه‌ی کوردی ده‌ته‌نیته‌وه‌ و خوینده‌وه‌ و نووسین به‌ کوردی ده‌ست پێده‌کات. پاش ئە‌وه‌ی سالی ۱۸۹۸ (۱۲۷۷ی هه‌تاوی) له‌ قاهیره‌ی بیته‌ختی میسر له‌ لایه‌ن «میقاد مه‌دحه‌ت

به زمانی خوی بنووسیت؟! کوئی ئەم پرسه دژایه تیکردنی زمان و فرههنگهکانی دیکهیه که ئیمه ی کورد به کوردی بخوینینهوه؟! فرههنگ و زمانی سهردهست نهوهنده قول دزه ی کردۆته نیو ناخمانهوه که هه موو شتیکی خۆمان به سووک و کهم بایهخ دهبینین و خیرا دژی دهوهستینهوه. گهر دوینی و پیڕی ههلهکه له بار و گونجاو نهبوو، خۆ ئه مڕۆکه هه موو تاکیکی کورد له دووردهستترین گوندهکانی کوردستاندا نهوهنده سهرچاوه و ژیدهری له بهردهستدایه که ده توانیت له خودی خۆیهوه دهست پی بکات و بزاقیک بخاته ری. گهر خودی خۆمان ئەم شوڕشه نهخهینه ری، به دلناییهوه دهستیک له دهروهی خۆمانهوه کار و ئیشمان بۆ ناکات. ئەگینا ئەم رهوته ههر وا دهروات و ئیمه ییش ههر درێژپیدهری پیشووان دهبین و به دهستی خۆ، زمانی خۆمان پهراویز دهخهین یان به واتایهکی راستتر چال دهکهین. با له دید و روانگهیهکی دیکهوه سهیری زمان بکهین و بزانیین ئایا نهوهی بیهویت به زمانی خۆی بخوینیتهوه و بنووسیت، دهمارگرژه یان به پیچهوانهوه؟

ئهمه په یفی «مارتین هایدیگر» (۱۸۸۹-۱۹۷۶) گهروه پیتۆلی جیهانی سهدهی بیستهمه که دهلیت: «گهر زمانی نهتهوهیهک له ناو بچیت، ئەو میلله تهیش بوونی نابیت. زمانی دایکزاد خودی ههست و نهست و ئیلهامه، نهوانه ی بهرهنگاری زمانی دایک دهبنهوه، له راستیدا بهرهنگاری قولترین لایه ن و رهههندی دهروونی دهبنهوه و له تهکیدا (لهگه لیدا) دهجهنگن که له ئاکامیشدا سهرکز دهبن.»

«میلان کوندیرا» (۱۹۲۹) گهروه فهیله سووف و رۆماننووسی جیهانی، بهمجۆره تیشک دهخاته سهر پرسه توانندهوهی نهتهوهیهک و دهبیژیت: «یهکه م ههنگاو بۆ له ناوبردنی میلله تیک، شوۆردنهوهی یادگه و بیرگهیه تی. ده بیت کتیبهکانی، فرههنگهکه ی و زمانهکه ی له نیو بیهیت.» «مه هاتما گاندی» (۱۸۶۹-۱۹۴۸) کهسایه تی سیاسی و ریبهری رۆحیی هیندییهکان له رهههندیکی دیکهوه سهیری ئەم پرسه دهکات و دهلیت: «نهوهی زمان و نهدهی خۆی نه خویندیتهوه، هیچ له میژوویشی نازانیت و نهوه ییش ئاگاداری میژووی خۆی نه بیت، هیچ داهاتوویهکی نابیت.»

گهروه زانستوهری ئیرانی، پرۆفیسۆر «محممود حسابی» (۱۹۰۳-۱۹۹۲) بهم چهشنه بهرانبه ر زمان دیته په یقین: «نه سهوزم، نه ییش سوور، فیری زمانی دایکزاد م، ههر نهوهنده م بهس ده بیت.»

«لوودویگ ویتگینشتاین»، (۱۸۸۹-۱۹۵۱) پیتۆلی ههره ناسراوی جیهانی هاوچه رخ بهمجۆره پرسه ی زمان زهق دهکاتهوه: «زمانی من، جیهانی من و جیهانی منیش، زمانم.» زمان، لای کهسایه تی ریفۆرمخواز و هزرپوون سه یید «جهماله دین نهفغانی» (۱۸۲۸-۱۸۹۷) نهوهنده گرینگه که دهلیت: «نهو میلله تهی زمانی خۆی له بیر بباتهوه، میژووی خۆی ون کردوه و شکۆی خۆی له کیس چووه و بۆ هه میشه دیل و یه خسیر ده مینیتهوه.»

بیریری گهروهی سهدهی نۆزدههه م «جۆن ستوارت میل» (۱۸۷۳-۱۸۰۶) له روانگهیهکی ترهوه چاو له پرسه که دهکات و دهلیت: «ئیستیعمار گهر بیهویت میلله تیک بخاته بن رکیفی خۆی، سهرهتا سوۆراخی شوناس و زمانهکه ی دهگریت، گهر میلله تیک فرههنگ (زمان و رهگه ز و...) خۆی

له کیس بچیت، دهتویتهوه.»

«نیلسون ماندیللا» (۲۰۱۳-۱۹۱۸)، گهوره کهسایه تی ناشتیخوازی جیهانی و سیمای ههره ناسراوی دژه رهگه زپه رستی بهمجۆره له سه ر زمان ده په یفیت: «گهر له گه ل مڕۆدا بهو زمانه ی قسه بکهیت که تینده گات، قسه که ت خیزاتر پی دهگات، به لام گهر به زمانی خۆی قسه ی له گه ل بکهیت، قسه که ت زووتر له سه ر دلی کاریگهر ده بیت.»

بایهخی زمانی دایکزاد لای «سمایل بیشکچی»، (۱۹۳۹) پیتۆل، کومه لئاس و گهوره کهسایه تی مڕۆیی بهم چهشنه خۆی ده رده خات: «ئه گهر بته ویت نه ته وه یه ک سه رشوۆر و کویله و بیئاسنامه بیت، پیویسته نه لفیبی نهو نه ته وه یه له ناو بیری و، ریگا نه دریت به زمانی دایکی خۆی بدویت.» پرۆفیسۆر «کاتلین هوگ» (زمانناس)، دهلیت: «له ری زمانی زگماکی و دایکزاده وه باشتر ده توانیت ههست و نهستی خۆت ده بریت.»

«هه ژار موکریانی» (۱۹۹۱-۱۹۲۱) کهسایه تی نه ته وه یی کورد بهمجۆره قسه ی سه رزاری سه بارهت به زمان ده درکینیت: «زور له رۆژ ئاشکراتره؛ پیناسی گه لان له جیهان، دروشمی نه ته وایه تی، ئامیانی رهگه زایه تی زمانه و بهس.» شاعیری نوخواز و گه لپهروه ری کورد «عه بدوللا په شیو» (۱۹۴۶) پرسه ی زمان به پرسیکی ههره هه ستیار داده نیت و دهلیت: «زمان، شه ره فمانه، نامووسمانه، غیره تمانه، هه موو شتیکنمانه.»

دوا وته: ئیمه ی کورد، به هه موو لق و پۆکانی زمانه که مانه وه، کوردی، زمانی دایکزادمان دیته نه ژمار. کهس دایکزاد مه له وانی زمان نییه به لام خویندنه وه ی به ردهوام و مکوربوون له سه ر ئەم پرسه زور ده رده نجامی ئه ری نی له شوین ده بیت و سامانی فرههنگی سه یی کومه لگه ی کوردستانیش پرشنگدارتر له ئیستا ده بیت. گهر هه موومان به فارسی بنووسین، توفیر و جیاوازیمان له گه ل فارسزمانیکدا ده بیت چی بیت؟ ههر له بهر گرینگیی و بایهخی زمانه که من به کوردی ده نووسم. له کاتیکدا زمانه سه ردهسته کان، ده رفه تی هیچ چهشنه هه ناسه کیشانیک به زمانه بندهسته کان ناده ن و له سالدا به دهیان بر و بیانوی پر و پوچ، تا دیت کۆسی زیتر دهخه نه سه ر پینان، ئه رکی پاراستن و بلاوکردنه وه ی هزر و نه ندیشه ی خویندنه وه و نووسین به زمانی دایک، گرینگایه تی سه د هینده په یدا دهکات. تواندنه وه ی زمانی دایک له نیو زمانی سه رده ستدا مه ترسی توانه وه ی نه ته وه یه ک زیتر دهکات؛ بۆیه پیویسته ئەم پرسه له لایه ن ئیمه ی کورده وه ئاوړی هه ره قه تی تری لی بدریته وه. خه مساردیی و که مته رخه می بهرانبه ر زمانی دایک، توانای هزرین و بیرکردنه وه به زمانی دایکزاد، سست دهکات و لاوازبوونی دهمارهکانی میتشک و شاخوینبه رهکانی لی ده که ویته وه و ئەم پرسه راست به ره و زمانی بالاده ست پالمان پیوه ده نیت که کاره ساتباره. له م نیوانه دا په روه رده دهوری سه ره کی ده بینیت و پیویسته به ههر هه موومانه وه له م پیناوه دا تینکۆشین و مندالی خۆ له سه ر بنه مایه کی پاکژی کوردی په روه رده و بار به ینین.

یوسف عوسمان حمەد - ھەولێر

کارامەیی لە وانەوتنەویدا

و زەحمەتە، لەوانە لە گفتوگۆی ئیوان قوتابییان چالاکییە ک دروست بێت کە پەیوەست بێت بە بابەتەکانی وانەوتنەویدا لە پۆلدا، ئەمەش گەورەترین بەشداریکردنی قوتابییه لە دروستکردنی پانتای مەعرفیە وانەدا، لەو کاتەدا مامۆستا ناچار دەبێت بەشیک لە پلانی وانەوتنەویدا بگۆرێت، لە وانەوتنەویدا مۆدێرن ئەمە کاریکی ئاساییە کە مامۆستا لە ناو پۆل و لە کاتی وانەوتنەویدا بە پێی بۆچوون و زانیارییە جۆراوجۆرەکانی قوتابیانی بەشداریبوو بەشیک لەو پلان و نەخشەیە بگۆرێت کە پیشتر خۆی بۆ ئامادە کردوو، بۆیە پێویستە مامۆستا لەو کاتەدا لە بۆچوونەکانی بۆ رەفتارکردنی کاریکی باشی ھەلۆیستی خویندن، نەرمی تەواو فرەوانی ھەبێت.

۳- کارامەیی پرسیار ئاراستەکردن: پرسیار کۆمەڵە یاخود زنجیرە وشەییە کە ئاراستەیی کەسێک دەکرێت بۆ گەران بە دواي ئەویدی مەبەستە لە پیناوی کارپیکردنی فکریە ک و وەلامدانەویدی بۆ ھەلۆیستیکی زانستی، کە بەشیکە لە پرۆسەیی وانەوتنەویدا کە ھەلیک بۆ وانەبێژ دەرخسینیت بۆ ناساندنی لایەکانی بەھیز و لاوازی لای قوتابی و پالنانی بۆ ئاگایی و تەریکیزکردن لە کاتی جێبەجێکردنی وانەکان لە گەڵ بەکارھینانی وەکوو میکانیزمی ھەلسەنگاندنی بەردەوام لە ناو پۆلدا.

۴- ھۆیەکانی فیکردن: لە ھەموو شیوەکانی فیکردن ھۆیەکانی فیکردن، بەشیک سەرھکی تەوھری وانەوتنەویدی نوتییە، ئەو ھۆیانە کە ھەر دوو ھەستەوھری بالا وەکوو (بینین و بیستن) بەشداری دەکەن کە ھۆیەکان (۷۵٪) بۆ گەیبیشتن بە ئامانجە سەرھکییەکان سەرکەوتنی وانەوتنەویدا بە دەست دەھێنێت، ئەمەش ھاوکاری قوتابی دەکات بە مەبەستی گەیبیشتن بە ئامانجە دیاریکراوەکانی فیکردن، لەو کاتەدا دەبێت ھۆیەکانی فیکردن وابەستەیی ناوھەرۆکی ئامانجی وانەکانە بن، تەواوکراو بێت، نابێت بە ناکامی ھۆیەکانی فیکردن پینشکەش بکریت، دەبێت مامۆستا شارەزایی تەواوی ھەبێت و قوتابی بەشداری لە ئامادەکردنی ھۆیەکانی فیکردن بکات. زۆر جار ھۆیەکانی فیکردن زیندوو یاخود بەرجەستە یان لە شیوەی رووکاری ویتە و فیلم دەبێت بەلام لە بیرمان نەچیت خودی جوولانەویدی مامۆستا و شیوازی پینشکەشکردنی، بەشیکە لە ھۆیەکانی فیکردن بۆ سەرکەوتنی وانەییەکی زانستی.

۵- پینشکەشکردن: پرۆسەیی وانەوتنەویدا لە پینشکەشکردن و خستنی رووی مامۆستاوە دەست پیندەکات. چۆن و کەیی و بە چ شیوەییە ک ئاخوتن دەست پیندەکات، لە چ کاتیکی دەنگی بەرز دەکاتەویدا یاخود دەنگی نزم دەکات و لەرەلەری دەنگی دەگۆرێت، لە چ کاتیکی دەنگی پڕ لە ھەست و سۆز دەبێت، دەبێت مامۆستا ئەو بەزانییە کە خستنی روو لە رینگای دەنگەویدا، ھۆیەکی گواستەویدی سەرھکی زانیاری و مەعرفیە بۆ مینشکی قوتابییه کە لە کارامەیی وانەوتنەویدا خالیکی سەرھکییە دیتە ئەژمار.

زۆر جار لە رووی زانستی وانەوتنەویدا، گرفت لە توانای زانستی و پسیۆپییەتی مامۆستادا نییە، رەنگە لە زانست و مەعرفیەیی فیکردن، بە توانا بێت، بەلام گەورەترین گرفت نەبوونی کارامەیی و توانای مامۆستایە لە دۆزینەویدی رینگای پەیوەستبوون و گەیانندی زانیارییەکان. واتە کارامەیی لەویدا چۆن و بە چ شیوەییە ک ئەو زانیاری و وانەییە دەگەییەنیتە مینشکی قوتابی کە بە شیوەییەکی مەعرفی و ھەری بگریت و لیبی تیبگات.

زانایانی دەروونزانی پەروەردە دەلین، زۆر جار خولیک یاخود راھینانیک یاخود وەرشەیی کاری زانستی فەشەل دەھینیت و سوودی نابیت، مەرج نییە زانستەکان ھەلە بن و مەعرفیەکان پینچەوانە بن، بەلکوو رینگایە کە ھەلە دەبیت، بۆیە پێویستە ئەو رینگایانە بگۆرین و رینگای گونجاو و لەبار بۆ ئاستی تیبگەیبیشتنی قوتابی ھەلبێژین.

ئەگەر شرۆفەیی چەمکی کارامەیی بکەن واتە کۆمەڵە یاخود زنجیرە رەفتاریکی وانەوتنەویدا کە مامۆستا لە چالاکی فیکردن بە ئامانجی جیبەجێکردن و بەدیبھینانی ئامانجە دیاریکراوەکان دەری دەکات ئەو رەفتارانە لە کایە راھینان و پرۆفەیی مەشقی لە مامۆستادا دەردەکەوێت، لە شیوەی وەلامدانەویدی ھەلچوونی یاخود جوولەیی یان زارەکی کە بە فاکتەری وەردەکاری و خیرایی لە پینشکەشکردن و گونجان لەگەڵ بار و کەشی ھەلۆیستی وانەوتنەویدا لە شیوازیەکانی تر جیا دەکریتەویدا. یەکیک لە کارامەیی کە بەردەوام بەکار دەھینیت، ئامادەکردن و نەخشەکیشانە بۆ وانەوتنەویدا، بەلام ئەم کارە مامۆستا لە دەروەدی پۆل دەیکات، واتە نەخشەییەکی پینشکەییە کە مامۆستا بەر لەویدی بچیتە ناو پۆل، دواتر لە ناو پۆلەکاندا جیبەجیبی دەکات، جیبەجێکردنیکی چاک مانای ئەویدی ئامادەکردنیکی کارامە لە لایەن مامۆستاوە بۆ وانەوتنەویدا بوو، بەلام ھەندیک ھەنگاوی ھەییە دەبیت مامۆستا لە کاتی جیبەجێکردنی پلانی وانەوتنەویدا پەیرەویان بکات، وەکوو:

۱- ورووژاندنی پالنەرەکانی فیکردن لە لایەن مامۆستاوە: ھەموو جیبەجێکردنیکی وانەوتنەویدا پێویستی تەواوی بە دەستەبەرکردنی پالنەر ھەییە لە خودی قوتابیدا. لەو کاتەدا مامۆستای کارامە دەتوانیت لە رینگای دەربڕینی چەند پرسیریکی سەرنجراکیش، ئاگایی و پالنەرەکان لای قوتابی بووژنیت، یاخود پینشکەشکردنیکی سەرنجراکیش بە ھۆی نمونەھینانەویدا لە دەرووبەردا بە تاییەتی لە ژبانی قوتابیدا، ئەمەش ھۆیە کە بۆ بەرزراگرتنی پالنەر لە سەرھتای وانەدا واتە کۆکردنەویدی ھزر و فکری سەرجەم قوتابیانی ناو پۆل بۆ یەک خالی وانەوتنەویدا و تەریکیزکردنە سەر تەوھری زانستی وانەکانە، چۆنکە ئەم بەشە دەبیتە ئامادەییە ک بۆ بایەخدان بە بابەتەکانی بواری وانەخویندن، واتە گەورەترین دەرفەت بۆ بەشداریکردنی قوتابی لە ھەلۆیستی زیندووی وانەوتنەویدا کە دەرخسینیت، ئەمەش ئامادەکردنیکی گرینگی قوتابی بۆ وەرگرتنی زانستەکانە.

۲- نەرمی و فرەوانی بۆچوونەکان لە کاتی وانەوتنەویدا: واتە ھەلبێژاردنی مامۆستا بۆ ماددەیی فیکردن دیاریکراو بۆ گەیبیشتن بە ورووژاندنی پالنەرەکانی فیکردن و ئامادەبوونی قوتابی بۆ تیبگەیبیشتن و وەرگرتنی ئەو ماددەیی فیکردن بوو. ئەمەش ئەو ناگەییەنیت کە بە کارھینانی کاریکی ئەستەم

فهرهنگی زاراهه زانستییه باوه کانی کیمیا

کورديبی	فارسی	ئینگلیزی
ماده	ماده	substance
تیکه ل	مخلوط	mixture
ناوئته	ترکیب	compound
ئهله کترۆن	الکترون	electron
گهردیه	اتم	Atom
گهرد	مولکول	Molecule
به ند	پیوند	Bond
به ندی کیمیایی	پیوند شیمیایی	Chemical bond
به ندی هاوبه شیی	پیوند کوولانسی	Covelent bond
به ندی نایۆنی	پیوند یونی	Ionic bond
به ندی هاوړتک	پیوند کواردینوسیون	Coordination bond
به ندی کانزایی	پیوند فلزی	Metallic bond
کارلیکی کیمیایی	واکنش شیمیایی	Chemical reaction
کارلیکی پیکهاتن	واکنش ترکیب	Formation reaction
کارلیکی شیبوونه وه	واکنش تجزیه	Decomposition reaction
کارلیکی سووتان	واکنش سوختن	Combustion reaction
کارلیکی تاکه گۆرینه وه	واکنش جابه جایی یگانه	Single replacement Combustion reaction
کارلیکی جووته گۆرینه وه	واکنش جابه جایی دوگانه	Double replacement Combustion reaction
تواوه	حل شونده	Solute
توینه ر	حلال	Solvent
گیراوه	محلول	solution
توانه وه	حل شدن	dissolving
گیر ساوه	سوسپانسیون	suspension
مل	کلوئید	colloid
دۆخ	فاز	phase
بار	بار	state
هاوسه ننگ کردن	موازنه	balancing
کانزا	فلز	metal
ناکانزا	نافلز	nonmetal
توخم	عنصر	element

كەلا دمدەم (بەشا دیرۆکی) ۲

گەلەك جاران ب كورتی وهكى: خانو و خان ژى هاتیه گوتن. ژ داستانی دا خان ژ عەشیرا "گوران". ژ دەشتا "هزارجوتی". ژ بەر خوینداریی رهفیبایه و هاتیه گههشتیه شاه عەباس. هەلبەت ئەوئ یهكئ شهرفخان ژى پشتراست دكه.

لههنگی دویهم یا دهستانی عەبدال بەگئ موكری یه. لههنگی خرابیی و نهییئى "خەلیفه" یه. خەلیفه وهكى وهزیرئ شاه عەباس خویا دكه. خەلیفه یه كو خانئ لهپزیرین ل بال شاه عەباس خرا دكه. دەما ئەم دهستانا دیرۆکی و چیرۆکی داینن بەرههف. خەلیفه هەمان والیئ تهووریزئ "پیر بۇداق" ه. چومكى ئەو گەلەك دژمنئ كوردان بوو ب دەوامی شاه ل هەمبەری كوردان تههریک دكر.

نهههنگین ژن ل ناقا بوویهرا چیرۆکی دا ژى ئەقن:
دایکا میر "لهلی خان"
بووكا میر "خان پەری" كهچا شاه عەباسه.

سهمیولا بیبهختی، شهراوت و خیانتئ ژى كهسایهتهكه ب ناقي؛ "مەحمودكئ ئالەكانی یه د هن قاریانتان دا ژى "كاكائی" هاتیه داناسین. ئەف كهسایهت سهرهكانیا ناقا كهلی نیشانی سهفهویان دده. لی مەحمود ب ئەسلی خوه دا برادوستی یه و ل ئوجاخا "لیلانی" یه. د دهستانی دا ههفت كورئ خان ههنه. لیبهلی تهنی ناقي عەبدال بەگ و تهتهرخان هاتیه گوتن. ژ بلی وان ناقانه ههك ناقيئ سهرههنگ و میرچاکیئ خان ژى هاتنه گوتن وهكى:

قەرۆیی بیدکاری، کانوونی و ...
كورتیا دهستانی

ناقي خانئ لهپزیرین یی راستین عومهره. ئەو خەلكئ هزارجوتئ یه. بابئ وی هیژ ئەو بچووك بوو، دمره. لهورا سهرهپهستی وی دایكا وی لهلیخان بوو. خان رۆژهكئ خهونهكئ دبینه كو رۆژ و ههیف پیک فه تینه مالا وی. ئەو گەلەك دمینه د بن باندۆرا خهونا خوه دا. دچه جهم مهلایهكئ شروقهیا خهونا خوه لی دپرسه. مهلا دیزئ تویی گهنجینهیهكئ گەلەك مهزن پهیدا بکی. تویی بکاری ب سایا ئەفئ گهنجینهیی ههفت سالا شهري دهولهتئ بکی. تی گەلەك میرخاس و میركوژ تی دۆرا ته كوم بین. نافوودهنگئ ته تی هەر دهرئ بهلاق ببه. پاشئ خان ل وهلاتئ خوه هزارجوتئ خویندار دبه. لهورا تهركا وهلاتئ خوه دكه و تی جهم "شاه عەباس". شاه عەباس د دمهكا كورت دا ب میرخاسی، جامیری، ئاقلداری و دلسوژیا خان دههسه. لهورا ئەو و شاهي عەباس دبنه دهسته برایی ههف. لی ئەف چهنده ل گافهكئ دا پیک ناییت. بهری چهند سالاكئا گاوایا شاه دكهت. پاشئ هیدی هیدی دۆستانیا وان پینشتا دچه. شاه ژ بهر جامیرتی و ئاقلداریا وی گەلەك ژئ ههز دكه.

خۆرمینه ها خۆرمینه
قسهتا خانئ چهنگزیرینه
ئەو ژى راسته دره و نینه

وهكى تی زانین ئەدهبیاتا كوردی ل سهر چار هیمانان هاتیه ئافاكرن: زمان، ئەدهبیاتا كلاسیك، ئەدهبیاتا نووژەن و ئەدهبیاتا دهفكئ. ژ فان هیمانان یا دهولهمنهتر ژى ئەدهبیاتا دهفكئ یه. یهك ژ گرینگترین دهستانا نهتهوهی یا ئەدهبیاتا دهفكئ یا كوردی، دهستانا كهلا دمدەم و خانئ لهپزیرین. دمدەم وهكى دهستان و سهرهباتیهكه دیرۆکی هاتیه ل سهر زمانی دهنگیژ و بهیتیژان. دهستان ب ئاویهكئ روانیژ و ب هونهریئ ئەدهبی فه خهملاندی هاتیه فهگوتن. ههروسا د بوویهران دا ژى ههك زیدهكرن ئان ژى كیمكرن چیوونه. گەلەك تشتین ب ریکا دیرۆکی كو نهگههشتنه دهستی مه ب ریکا دهستانین دهفكئ ئەم ل سهر هوورگیلین وی ئاگاهدار دبن.

د قاریانتەكئ دا جهئ دمدەم "دهشتا هۆزانئ" یه. ئەف دهشت وهكى زۆزانهكئ بلند تی داناسین. د قئ دهشتئ دا ئەف گری كو خانئ لهپزیرین خزینه و گهنجینهیا تیدا دیتییه وهكى "گری گهنجئ" تی ب كار ئانین. كهلا دمدەم ژى ل سهر قئ گری هاتیه چیكرن. د دهستانی بههسا شاهئ ئیرانی شاه عەباس ژى تی كرن كو سهروكئ ههمی ئیرانی بوو.

د دهستانی دا خانئ لهپزیرین ههفت سالان گافانی، خولامی و ههقالیا شاه کرییه. ب قئ ئاوی بههسا سهرهاتیا خانئ لهپزیرین و بیست و یهك سالان دكه.

بوویهر دیرۆکی یه و ژ ئالیئ ئیسكهندهر بیگی مۆنشی دژمنئ خانئ لهپزیرین هاتیه نفیسین. د دهستانا دهفكئ دا ناقيئ كوردا زیدهتر تی گوتن. ههروسا ناقي خانئ لهپزیرین ب گەلەك رهنگان تی گوتن.

وهكى: خانئ لهپزیرین، خانئ زیریندهست، خانئ چهنگزیرین، خانئ كوردان، خانئ سوور، میرخان، خانهمیر.

روژدهکي خان دهستورا خوه ژ شاه دخوازه و دچه راف و نيچيرئ. د نيچيرئ دا باران و ته يروک د باره. ژ ناڅا ته يروکي دا هه سنهکي قودرته دکه څه بهر پيښي وي. ټو څي هه سهنی تينه و دبه جهم هه سنکارهکي و ژي ره د بيژه "تو دئ شوورهکي ژ څي هه سني ژ من ره چيکي." هه سنکار پيش چاڅي خان شوورهکي ژي ره چيکي. روژدهکي خان و شاه عه باس ب هه څه ره د چنه نيچيرئ.

روژدهک ژ فان روژانه
خان و شاهي ئيسفه هانه
هه ريدوکان کره ديوانه
بچينه راف و نيچيرانه.

د نيچيرئ دا ټوانه راستي دارستانهکي تين کو تي دا شير دژين. دهما شير زاني کو دو کهس هاتنه ناڅا دارستاني نه عره يهکي دکشينه و شاه و خان دهما ټو دهنکي شير بهيستن ترسيان. شاه دخوازه خاني بجه ريښه. کاني ميرخاسيا وي چاوانه. د بيژه خاني له پزيړين هه ره ټو څي شيري بگره و ژ من را بيښه. خان ژي ههک داران (له څه نان) دبره سهري وان توژ دکه و ل سهر زه ندئ خوه دئالينه. شوور و خه نجه را خوه رادکه دچه شهري شيري. کورئ وي عه څډال بهگ کو هيژ زاروک بوو دده په ي بابي خوه. دهما خان دچه ناف بيښه يي شير هيرشي خان دکه. خان ب دهستي خوه يي کو ل له څه نان څه پيچايي دده بهر ده څي شير و ب دهستي دن څه ژي شيري دگره. ليښه لي شير ټو دهستي ويي کو له څه ن لي پيچا بوو له ق دده و دهستي خاني دکريښه. خان کورئ خوه سوارئ شير دکه تينه هزوورا شاه عه باس. شاه ژ جه ساره تا خاني شاش دمينه و هه زکرنا وي ژ خاني زيده تر دبه. شاه ټو مر دکه کو خان شيري بکوژه. خان ژي شيري دکوژه. پاشي چاڅي شاه ل دهستي خاني يي پيچايي دکه څه. ژي دپرسه "دهستي ته چ لي هاتيه؟" خان د بيژه سهري شاه خوهش بيت. چ نينه. پيچک برين بوويه. ليښه لي يين دهر دورئ شاه د بيژنه شاهي نه خير شيري دهستي وي ژ زه ندئ څه قهت کرييه. هنگي شاه ټو مر دکه دهستيکي زيړ بوو خاني بي چيکرئ. خو دايي ته عالا ژي روهي دده دهستي وي. ژ بهري باشت چي د بيت. ژ هنگي پيڅه خان ب خاني له پزيړين يان چه نگزيړن ب ناف و دهنک دبه. پشتي هنگي شاه خان دکه شير قمره ندئ خوه و بيبي وي چ برياران ناده. خان ژي وهکي مروڅهکي هاقله مند و تيگه شتي ري نيشاني شاه دده. شاه گه لهک ژ خاني هه ز دکه و قه درهکي مه زن دده تي. روژدهکي شاه و خان پيڅه هه ريدو دچنه دهشتا هوژاني راف و سه يراني. وي دهرئ راستي شفانهکي تين و دخوازه جهم شقان روونين و کيمهکي بيښا خوه څه دن. شقان ههک شيري مها رهش ددوشه و تينه دداني بهر ميڅاني خوه. پاشي ژي دچه بهر په زي خوه. وان ژي شيري خوه وه خارن و شاه د بيژه: خانو ژبو من ههک بلوورئ ليده دا ټه ز ب دهنکي بلوورئ بنوڅم. خان ژي بلوورئ ليده و شاه ژي رادزي. دهما شاه رادزي خان ژي بلوورا خوه دداني سهر تاسا شير. د څي ناڅبهري دا ميتشهک ل دفنا شاه دهرکت و چو که ته ناف بلوورئ و پاشي چو ل سهر که څرهکي راوهستا. پاشي جارهک دي ل ناف بلوورئ دا دهر باس بوو و چو که ته پوزئ شاه. شاه بينشت و ژ خه څي شار بوو. خان شاش و ماتمائي ما. شاه گوته خان: من خه ونهک ټه جيپ ديت. خان گوته: ته چ خه ون

دیت؟ شاه گوته: خانو من ل خه ونا خوه دا دیت کو ټه ز ل سهر بهره که سپي، د پرده که کون (قول) دا دهر باس بووم چوومه د ناڅا گه نجينه يهکي کو تزي تي دا زيړ و جه واهيرت تي دا هه بوون. دهما شاه ټه څه گوته، خان د دلي خوه دا گوته: "ټه څا ته د خه ونئ دا ديتي من ب چاڅين خوه ديتي" خان هه ز کر ل بهر شاه بهر ز بکه و گوته: شاه خوهش بيت هندي هوون مروڅين مه زن و ماقولن هزري مالين خوه دکن. له ورا خه ونين وه ژي ل سهر مال و خه زينه يين دونيايي نه. ټه څه خه ونه روژکه، چ ته عبيرا بو وي نينه. شاه تينه گه شت. پاشي هه ريدو زفرين کو بيښه مالا خوه. ريکي دا خان گوته شاه:

شاه خوهش بيت، من گوستيلا خوه ل ټه څه جهي کو مه لڅي شير خوهاري ب جي هيلايه. ټه گه ر تو ئيزني بدئ ټه ز بچم بينم. زفري هات جهم که قري کو ميش سهر بوو، بني څي څه دا و نه خشه يا گه نجينه پيدا کر و خسته جيتاخلا خوه، ټه څه دهر ژي نيشان کر هات گه پيشته شاه.

روژدهکي مه لايهک دبه ميڅاني خان. خان نه خشه دده ته مه لا تا کو ژي ره بخوينه. مه له ديژه گه نجينه يه، ليښه لي دبي کو تو ل گه ل من نقي که. نه خوه ټه ز بيژه شاه. خان ژ ترسا کو مه لا مه سه لي ټه شکره نه که خوه نيزي مه له کر و ټو کوشت. خان نه خشه گه نجينه يي پيدا کريه لي نزانه کيدهري يه. شه څهکي خه وسئ به خدائي (شير ټه څډال قدرئ گييلاني) تي خه ونا خان و ژي ره د بيژه: ټه ز قاسدي خوه دي مه. خوه دي ټه څه گه نجينه دا ته په شهري شاه عه باس بکه. خان عه جيتمائي دمينه و دچه مه سه لي ل گه ل داييکا خوه پار څه دکه. داييکا وي د بيژه ماده م کو خوه دي ووها خواستيه، ټه م ژي ته دبيرا خوه بکن و کاري شهر بکن. خان بهري هه رتشتي دخوزه که له که قاهيم چي بکه. پاشي ل ناف کوردستاني تي بگره و ميرخاسي ټه گيد و شه رقانان کو م بکه. زاد و زه خيره، چهک و سلاه و هه رچ ژبو شهري پيوسته دابين بکه.

داييکا خان گوته خان: هه ره جهم شاه و هندي چه رمي گايهکي ټه رد ل ټو جهي کو هوون ته څه څه چو بوونه رافي لي بخوازه. خان ټه څه کار کر، شاه چ مه عنيهک نه دا داخوازه خان لي خه ليفه ل څي گوته خان که ته شکي و گوته شاه: خان دخوازه مه بخاينه لي شاه ديسان ژي قانع نه بوو و گوته خان هه ره من ل قيدهري هندي چه رمي گايهکي ټه رد دا ته. خان کيفخوش بوو و ب له ز چو جهي گري گهنجي و گايهک سهري ژي کر و چه رمي گا هه فت روژا هيلا ناف ټافي دا. دهما چه رم باش نه رميا، روژا هه شتي قه ره چهک ټاني چه رمي ټافي دا نميايي، دڅيل دڅيل راکر و ل کونا دهر زيي را دهر باس کر و کره گولولکه که به نک. ټو گولولکا بهني چه ند ټه ردي دگره هه مو پيڅا و وهکي جهي که لي ديار کر. پاشي چو جهم شاه و ژبو چيکرنا که لي ههک هوستا و بهر هوستا ژي خواستن. شاه ژي پانزده پاله ژي ره شاندي. خان نه رهت بوو و چو جهم شاه و گوته: شاه ساخ بيت پانزده پاله تي بو من چکه ن؟ من پاله زيده هه څه يه. شاه پينسه د پاله دايي. خان بنيشا که لا خوه داني و ب سوليان ټاف ل دهر ويه که لي ټاني ناف که لي و سهر وان وهشارت. پشتره خان سهري هه ر پينسه پالا ژي کر دا کو کهس نه زانه ټاف چاو ژ کيدهري هاتيه ناڅا که لي. ته ني

مهحموودوکی نالهکانی ساخ هیلا. پاشی چوو جهم شاه و گوتی: ئەو پالین ته ژ من را شاندی کاری من نقیشکان هیلان و چوون ههقجهیه تو پینسهه پالی دن بدی من. شاه دیسان پینسهه پالی دن دده خان دا کو کهلا خوه خلاس بکه. خان ژ ی ب وان پینسهه پالان کهلا خوه تهمام دکه.

خان دبیزیت پینسهه پالانه
 ئەز بم قوربانان دهستانه
 قاهیم دانیم قان کوچکانه
 دا خوه بگرم بهر توپانه
 دی بم جیهانگیری جیهانه
 دی بم دژمنی شاهانه.

خان پشتی کو ل ساخلهمی و قاهیمبوونا کهلی پشتراست دبه ئیزنی ل شاه دخوزه و مالا خوه دبه ناف کهلی. پاشی شاه و خهلیفه تینه پیشبهری کهلی. دهما کهلا دمدم ب ههییته و ئاسی دبین، خهلیفه دیسا نه کامییا خانی دکه و دبیزه شاه: "ئهف خان تی مه بخاپینه". خان د کهلی دهرکهقه و پیشبازیا وان دکه و ئەوان دعهوتی ناف کهلی دکه. شاه کهچا خوه "خان پهری" دده کورئ خان "عبدال بهگی"، دیاریا چیکرنا کهلا دمدم. پشتی کو خان داوهتا کورئ خوه ب کیف و شایی دکه دچه ناقا کوردستانی دگهره هرچ میرین زیرهک و میرخاس ههنه تینه کهلی. د هه مان دهمی قووت و خوارنا ههفت سالان ژ ی ل کهلی ئاماده دکه. ناف و دهنگی خان ل ناقا کوردان بهلاق دبه. خان عهبدالی موکری مروقهکی فهقیر بوو، دهما بهیست کو خان داوهتا کورئ خوه کرییه، ئەوی ژ ی لاندکهکی چیدکه و قهستا کهلا دمدم دکه دا کو وهکی دیاریهکی بده خان و دا خان ژ ی ئەنامهکی بدهته وی. خانی لهپزیرین ب جل و بهرگین گوهستی ل کهلی دهرکهتبوو. دبینه کو زلامهک فی تی و لاندکهک سهر ملی وی یه. خان گوتی: ته خیره زهلام؟ خان عهبدالی موکری ژ ی گوتی: من لاندکهک چیکریه ئەزی ژبو خانی کوردان ببه، بهلکی ئەنامهکی بدهته من. خانی لهپزیرین دبیزه: خانی کوردان ههقجهیی ب فی لاندکا تهیا دارین نینه. خان عهبدال دبیزه: ئەزی ژ ی ره ببه ههکا ئەنام دا باشه، ههکه ئەنام نهدا ژ ی، خه بهرهکه ناباش دبیزیت و دیژی من چ منهت پی نینه. خانی دبیزیتی: تویی بویری جهم وی ژ ی وها ببیزتی؟ خان عهبدال دبیزتی: بهلی ئەزی جهم وی ژ ی وها ببیزتم. ئەزی ژ چ بترسم. دهما خانی لهپزیرین ئەقه بهیست زفری هاته کهلی و کنجین خوه گوهری. خۆلام هاتن گوتن: خانو یهک دخوهزا ته ببینه. خان گوت بلا بی. خان عهبدال هاته ژور و گوت: ئەز گوری ئەقه لاندکهکی دارینه کو من دیاری ژ ته را ئانیه دا کو تو خهلاتهکی بدی من. خان گوتی: مالخراب ئەزی چ ل فی لاندکی بکه؟ هه ره ببه من نهفیت و چ ئەناما ژ ی نادهمه ته. خان عهبدال گوتی: ههکه تو من خهلات بکهی باشه، ههکه ژ ی نهکه منهتا ته (ئهفی خه بهرا نهباش دوباره دکهت). خانی لهپزیرین تیگههشت کو ئەقه مهرفهکی نهترس و میرخاسه. ژ کورسیا خوه هاته خوهری خان عهبدال همبیز کر و گوت. تو مهرفهکی باشی. وهره ئەز و تو ببینه دهسته برا. هه ره مالا خوه ژ ی ببینه و وهرن د کهلی دا جه بین. هه ره دو بوونه دهسته برایی ههقدو.

پشتی کو خانی لهپزیرین هه موو ئاماده کاریین خوه کر دهست ب شیلاندنا کاروانین شاه دکر. خهلیفه ب لهز چوو

جهم شاه و گوتی: شاهی من ئەو خانی لهپزیرین کو تو گهلهک ههژی دکی و ته ئەو مهزن کر بوویه دژمنی مه و چافی وی ل دۆشهکا تهیه. کاروانین ته دشیلینت. شاه گوت: نهخیر خان مهرفهکی ئەمین. ئەو خرابییا من ناکهت. خهلیفه گوت شاهی من ئەگهر تو ژ من باوهر ناکی تانجی خوه ژ ی ره بشینه ببیزتی بلا تانجی ته راموسیت و دانیته سهر سهری خوه. شاه قهبول کر و تانجی خوه ژبو خانی لهپزیرین شاند و دهستووور دا کو خان تانجی راموسیت و دانیته سهر سهری خوه. خان قهبول نهکر و سهر دا ژ ی تانج ئشکاند. دهما شاه ب فی یهکی ئاگاهدار بوو گوتنا خهلیفه قهبول کر دهستووور دا خهلیفه ئوردیهکی ببهت و کهلی سهر سهری خانی لهپزیرین خرا بکه و خان ژ ی دیل بگره و ببینه. خهلیفه ئوردیهک مهزن ئاماده کر هات کهلا دمدم دۆرپیچ کر. چهند توپ بهردانه کهلی لی چ توپا نهکارین چ دهر بهیهکی ل کهلی بدن. ههر شهفی ژ ی کورد ل کهلی دهرکهتن و هیرش دبرنه سهر ئوردیا خهلیفه و دهر به ژ وان ددان. خهلیفه پشتی دایینا گهلهک کۆشتیان زفری چوو جهم شاه و گوتی: شاهی من ژ بلی من کهسهک ژ ئوردیا من نهما خان و مهرفین وی هه موو کۆشتن.

شاه گوت: خهلیفه ئوردیهکه دن راکه هه ره و کهلی دۆرپیچ بکه کهلی تونه بکه ههکه ته نهکاری ئەزی ب لهشکه رهکه مهزنتر بیم و کاری یه کسه ره بکه. سی سالان بی ناقهر کهلا دمدم توپپاران دکر. لیبهلی نهکارین کهلی بستین. سالا سییی شاه دهستووور دا بلا هه می خانین ئیرانی ئاماده بن و ل تهف من ئەمی ههرن کهلی بستین. کاخهز و نامه بو هه می ئالیین ئیرانی هاتن به لافکر و گهلهک خان ب لهشکه رین خوه قه هاتنه ئاریکاریا شاه. شاه ب وان لهشکه ران هات و کهلا دمدم دۆرپیچ کر. دهملدهست دهست ب توپپارنی کرن. پاشی تانجی خوه ریکر بو خانی لهپزیرین کو فی تانجی قهبول بکه و راموسی. لیبهلی خانی لهپزیرین گوت: ئەز تانجی ته قهبول ناکم و ناراموسم.

ب فی ئاواپی دۆرپیچ ههتا چار سالان ل سهر کهلی ب دژواری دهوام کر. د فی ناقهری دا خوهارن و ئەرزاقی کهلی هیدی هیدی کیم بوو. دهما ئەرزاق کیم بوو، خان خوهست ئوردیا شاه بخاپینه. دیلهک ل بهر کهلی دزی. خان ب شیرئ دیلی ماستی فرو چیدکهت و دده دهستی قهرویی بیدکاری و ژبو شاه ریدکهت. دهما شاه فرویی تازه دبینه دبیزه ئەقه ههفت ساله مه کهل دۆرپیچ کریه، لیبهلی خانی لهپزیرین ژ ئالیی خوارن و قهخوارنی قه بی منته و ژ بو مه فرویی تهر و تازه شانديه. هیدی هیدی ل سهر راکرنا دۆرپیچا کهلی دفره. پاشی ژ قاسدی خان قهرویی بیدکاری دپرسه ببیزه ما کانی سهرهکانیا ئاقا کهلی کیده ری یه؟ قهرویی بیدکاری ب ترس گوته شاه: ههکه ههون دخازن، ههون دکارن من بکوژن، لیبهلی ئەز سهرهکانیی نیشانی وه نام. خیانهتی ل خانی خوه ناکم.

ههون چ نهه من دکوژن
 ئان من دکوژن دانی ئیقاری
 من کهرکه ر بکهن بهر خزاری
 من باقیزنه بهر مشاری
 نابم قاتلی چهند هزاری.

شاه ژی ل بهر میرخاسیا وی ئهوی ناکوژه و خهلات دکه و ب ریندکه.

د قی ناقبه ری دا مهحمودکی ئالهکانی هزارا خیانه تی دکهت و شهقهکی خوه ژ کهلا دمدم بهرده خوار تی ل جهم شاه و دبیزه: شاه من خانی له پزیرین وه دخاپینه د کهلی دا شیقا شهقی ژی نه مایه. ئەف فرۆیی تهر ژی ژ شیریی دیلی چیکربوو و ژ تهر شاندبوو. ئەز دخوهزم سه رهکانیا ئاڤا کهلی ژی نیشانی وه بدم. ب قی ئاوی مهحمود سه رهکانیا ئاڤا کهلی نیشانی وان دا. شاه گهلهک کیفخوهش بوو و گوته مهحمودکی ئالهکانی همبهری ئەفی کاری هنده مهن تو ژ مه چ دخوهزی بخوهزه. مهحمود گوته: شاه خوهش بیت من بوکا خانی له پزیرین ژنا عهڤدال بهگی خان پهری دفی. ژ بهر کو خان پهری کهچا شاه بوو. شاه گهلهک عاجز بوو و ئەمر دا مهحمودکی ئالهکانی سهرووسه بکن دهفی توپن دا بهردن برجین کهلی. وان ژی قهت تهقسیر نهکرن ب قی ئاوی مهحمودکی ئالهکانی گههشته ههقی خوه. لهشکه ری شاه رابوون سه و هیشتر ل سه رهکانی سه رهکانی سهرژیکرن پاشی ژی سه رهکانی ختمانن و ئاڤ ل سه ره کهلی برین.

خان سبی ژبو نمیزئی رابوو چوو دهستشوکی دا دهسمنیزئی بگره، دیت کو دهستشوک تژی خوینه ئاڤ ژی لی هاتیه برین. دهما ئەهلی کهلی ئەف یهکا دیتن رهوشا وان گهلهک خرا بوو. بینهمرار کهته ناڤا کهلی، زار و زیچ هه مو نه رهت بوون و ناله نال کهته ناڤا کهلی. هه موو ل خیانه تا مهحمودکی ئالهکانی پر عاجز بوون. خان ب نه چاری دهستی خوه بلند کر و ژ خودایی خوه ئاریکاری خواست. دوعا کر کو خودیڤو بارانهکی ببارینه. خودی تهعلا ژ بانی بلند دل ب وان سوته و ههر چهند دم دهما بارانی نه بوو ژی، بارانهکه خورت ل سه ره وان دا باراند. پشتی بارانی کهیفا شهرفانان بلند بوو و خان کهته ئەفی هزری کو نامهیان ژبو میرین کوردا بشینه دا کو بیته هاوارا وان. ژبو ههر میرهکه کوردان نامهیهک هاته نفیسین و هاته شانن. پشتی دهمهکه چووین چ بهرسقهک ژ لایی میرین کوردا نه هاته دابین. خان دهما ئەڤا یهکا دیت داییکا وی ژی ره گوته: تو ههوارا خوه تهنی ژبو خودا ببه. دوعایهکی بکه بلا خودی بیته هاوارا ته. خان دوعا ژ خودی خواست کو ئەولیا و باتنی بیته هاوارا وی. خودی دوعایا وی په ژراند و کومهک باتنیان د سووره تی بالندهیان دادانه سه ره برجین کهلا دمدم و هاتنه ئاریکاری خانی له پزیرین.

بنیرن کوما خانانه

دهنگی سه لهواتان ئەسمانه

شه ری خازی باتنیانه

سه ره دفرن قالب جه مانه.

هه ره لاو کاخه ز شینن

جه گر نیشان تی نینن

هاوارا ته باتنی نن.

پشتی دهمهکی ئاڤا بارانی هیدی هیدی کیم دبه و بهرخوه دانا کهلی ژی کیم دبه. دیسان داییکا خان هاته جهم خان و گوته: ”کورری من، دهستی خوه بده شووری خوه و تو لهشکه ری خوه داکهڤن مهیدانی. ب میرانی شه ری خوه بکه دا ناڤ و دهنگی میرانیا ته ل دنیا یی بالاڤ بیت.”

هه ره خانق بهرخی دایی

دهست بده شووری هه ره خهزایی

بکه تاریخ ل دنیا یی.

خانق کورری دیله شیریی

دهست بده شووری هه ره گیریی

خودی بهرخی نیر دا بو کیریی.

خانی له پزیرین هه مبهری قی گوته دبیزه:

نه هاقیزه هشکه تانه

دی دهست ئاڤیژم چه کانه

تهنی تی بجمه مهیدانه.

خانی له پزیرین لهشکه ری خوه بو ئیرشا داوی ئاماده کر.

پاشی گوته: ”عهیبهکه مه ههیه.“ ئەهلی کهلی گوته: ”خانق

عهیبا مه چی یه؟“ وی گوته: ”عهیبا مه ژننن مه نه.“ پشتی

کو ئەم بیته کوشتن ئەو یی ژ بو کی بن؟“ ژنان هه می پیکفه

گوته: ”پشتی وه مه مالداری حه رام بیت.“ ههک ژننن کهلی

ژ بو کو ب ساخی نهکفن دهستی دژمن ژههر فهخوارن و

خوه کوشتن. ههکان ژی پیچوولک و دهرگوشین خوه ب

خوه فه گریدان و خوه ژ برجین کهلی بهردانه خواریی. ئەف

فداکاریا ژنان جهرگ و دلی خانی له پزیرین سوته. لیبهلی

بووکا خان، ”خان پهری“ خوه نهکوشت و گوته: ”ههلی من

ههلی وهیه، کورری من تی ههیفا باقی خوه هلینه. له ورا ئەز

خوه ناکوژم.“ خان گوته تو پشتی شه ری ههکه ساخ مایی

هه ره مالا باقی خوه. د قی ناقبه ری دا خانق موکری ژن و

کورری خوه ل سه ره پشتا ههسپی سوار کر و هانی ئەیوانا

کهلی. دهما چاڤی خانی له پزیرین قی چهندی کهت گوته خانی

موکری: ”وه دیاره دهما بوو شهر تو دی برهقی. موکری

گهلهک ئاجز بوو و ژنا خوه و کورری خوه دهملدهست کوشتن.

پاشی خانی له پزیرین دهستور دا، چهند زیر و زینه تی

کهلی بهلینن و بکن شوور و ئاله تین شهر. هه روسا هه ره

کهس شوورین خوه تووژ بکن و کاری خوه بکن لهشکه ری

خوه هه می ل بهر دهرگه هی کهلی کوم کر و پیلانا خوه ژ وان

را گوته: ”ئهم تی ب رهنگی ته سلیمبونی دهرکهڤن. پاشی

دی ل ناڤ خیفه تین دژمن دا بالاڤ ببن. ئەزی بجم د بن

خیفه تا شاه، خانی موکری ژی دی بچته خیفه تا خلیفه. دهما

من شهر هلیخست هوون ژی دهست ب شه ری بکن. هه تا

دهنگی شووری من نه هیت کهس دهست ب شه ری نه کهت.“

ب قی ئاوی ژ کهلی دهرکه تن. دهما لهشکه ری سه فه وی دیتن

کو کورد ل کهلی دهرکه تن گوته ههڤو ئەوان کهلی بدهنه

بهر توپان، وایه ئەوان نه کارین شه ری مه بکن و خوه ته سلیم

دکن. خان له پزیرین قهستا خیفه تا شاه و خانی موکری ژی

قهستا خیفه تا خلیفه کرن.

دهما خانی موکری گهیشته خیفه تا خلیفه، خلیفه

خیرهاتن ل وی کر و جهی روونشتی نیشی دا. موکری

ژی روونشت و گوته خلیفه: ”من بهیستیته کو ته شووره کی

گهلهک باش ههیه.“ خلیفه گوته: هه ره چاوان به، ب خوه

خانی موکری ئیسیری من هه سابه. له ورا چوو و ئەو

شووری خوه یی گهلهک باش ئانی دا دهستی خانی موکری.

خانی موکری ژ قی خشیمیا خلیفه مهمنون بوو و خلیفه

و بین د وی خیفه تی دا بوون هه می کوشتن. دهما خلیفه

هاته کوشتن شهر دهست پین کر. خانی له پزیرین ژ قی

چهندی گهلهک عاجز بوو. گوته خانی موکری. ”بو چ بیی

ئەز دهست ب شه ری بکهم ته دهست ب شهر کر؟“ سی

گرینگیا فیربوونا زمانى

دایبکی

رهشید کوردی - ورمی

گرینگترین هیمان د سازبووینا که سایه تییا مروقان ده، کو به شهک ژ ناسنامه یا تاکه که سیی د جفاکی دهیه، زمانى زکماکی یه. لی، ب نیرینه که درباسی ل رهوشا باژیرین پاریزگه هی خوویایه مژارا زمانى دایبکی ژ جهم گهلهک جوانان خودی گرینگیه که ب تاییه ت نینه.

لاوازییا د هیلا زمین ده، تهنی لاوازیه که زمانى نینه، بهلکو د نیرینه کی ده ئەف کیماسی دبه سهدهما دیاردهیین وهکی:

- دوور که تننا جوانان ژ دئ و باقان
- خهریبکه تن د کوما هه قالان ده
- هه قالین کو تیکلییا وان ب فی زمانى فه گریدایه
- قوت بوونا په یوه دنیا وان ب چاند، توره و کهله پوزرا زمانى نه تهوی ره.

ژ هه که که سان ره ئەف مژار پرسگریکه که هه ری گرینگه و دئی وهره چاره سهر کرن لی ژ گهلهک که سان ره ئەف مژار وهکو پرسگریکه کی خوویا ناکه.

چما دئی ئەم ل سهر فی مژاری مکور وهرن؟

هه که په یوه دنیا مه ب زمانه کی ره تهنی ب ناخافتنی فه گریدایی به، پرۆسه یا فیربوونا زمان ب ته قایی پیش ناچه. ب بونه یا پیش که تن و پیشقه چوون د هیلا زمین ده گرینگیا رولا خوهندن و نفیساندن هه ری بهر چاقه. خوهندن تهنی نابه سهدهما دهوله مه ندیا ویزه بی و فیربوونا خالین ریزمانی، بهلکو ده ستا فیزه که ژ بو تیکلی ب چاندی ره.

ل قوناخین دن کو دکارن ئالیکاری دؤمدار بوونا په یوه دنیا ب زمانى دایبکی ره بن، په یوه ندیا دئ و باق و هاویردووری ب فی زمانى رهیه و هروسا پرتووک خوهندن دئ و باقان گهلهک ل سهر خوهنده قان بووینا زاروکان ب باندوره.

فیربوونا زمانى دایبکی د کیله که زمانى سهردهست کو وهکو زمانى سهره که و نه تهوی تی ناسکرن گهلهک گرینگه. ریزانینا زمانى زکماکی ئالیکاریه که گهلهک گرینگ ب گهشه دانا سنجین جفاکی، فاما دهرووناسی و شیانین جفاکی وى (زاروک) دکه و په یوه دنیا وى ب کولتورا وهلیت ره خورتتر دکه.

زمان ئاموورین تیگهستن و دهربرینا رمان و هه ستانه و ب سایا زمان، تیکلیا مروف ب جیهانا دورا وى ره تی دیار کرن. تیکلدارى ب زمانى زکماکی دکاره ببه سهدهما تیگهستنا گهلهک دیاردهیین چاندی و ئافرینه ریا د فه گوتنا رمانین نوو ده.

خیته مابوون ئەز بگه همه خیته تا شاه. خانى موکری ژى گوت: "خوه ئەز خولامى بابى ته نینم. ئەفه ههفت ساله ته ئەز کهلا دمدم دا گریدامه. من نه کارى خوه و من شهر دهست پی کر." لهشکهرى خان و لهشکهرى سهفهویان (قزلباشان) دهست ب شهره کی دژوار کرن. لیبه لی لهشکهرى قزلباش گهلهک زیده بوون. کوردان شهره کی گهلهک ب میرانى کرن و ژورا قزلباشان برین.

توپیته مهزن گرهره
برجید بهلهک خره خره
رهودا شیران نره نره
رؤندکیت ستیان گوره گوره
فهرمانا سهر باب و کوره
خام میره، ئەبدال بهگ کوره.
ئوردیا بوویه گرینه
مسریان بوویه سپرینه
وان لاوان کهفت گرپینه
هه سهد ژ وان ب یه کی نهی.

خوین وهکی له هیی هه رکى. عه قدا ل بهگی کورى خانى له یزیرین ب تیرى قزلباشان هاته کوشتن. کوشتنا کورى خان جهرگ و دلی خان سووت. وى و خانى موکری ملین خوه دانه ههف و ل ناف قزلباشان که تن. باتنى و ئەولیا ژى هاتنه ههوارا وان. قزلباش گهلهک ترسیان چوونى سهرى وان ل ئالیی که سین نه دیار (باتنى و ئەولیا یان) دهاته ژیکرن. رهف که ته ناف لهشکهرى قزلباشان.

دهما شاه عه باس ئەف یه کا دیت ره قیا. د ریکا ره قی دا راستی هه که توپچیان هات. گوته توپچیان: "تیز و بارووتی ل دهشتی برهشین و بته قینن. نه خوه باتنى تی مه بیرینن." توپچیان تیز و بارووت ل دهشتی وهرکرن و ئاگر بهردانى. مهیدانا شهرى ب جاره کی وهکی توپه که ئاگرى لی هات و ته و هه شک پیکه قه لیان. ب فی ئاواپی کهشکهرى ل مهیدانى چ کورد و چ قزلباش هه می مرن.

پشتی توژ و دوومان ل سهر دهشتی خلاس بوو لهشکهرى قزلباش کو هه که ژ وان مابوون گوتن: "ئەم هه رن ببینن کا کهلا دمدم چ کهلهک بوویه کو ئەف هه نده سالان بهر خوه دا. دایبکا خانى له یزیرن دهما دیت شهر خلاس بوو و کورد هه می هاتنه کوشتن، و هندا برجا تژی تیز و بارووتا که لی دا. دهما لهشکهرى ماپی ژ قزلباشان کو دهاتن که لی ببینن، وى پولهک ئاگر بهردا فی برجی. تیز و بارووت هه می ته قیا و کهلا دمدم هه می ل سهر سهرى قزلباشان هاته خواری و هه می مرن.

دهستانا کهلا دمدم ژ لایى بریز یاشار کاپلان ب بهرفره هی هاتیه سه نفاندین و نرخاندین کو گرینگترین ژیدهر و چاقکانی من بوویه.
ژیدهر و چاقکانی:

۱. ئە فشار ئیره ج. دیروکا عالم ئارایى عه باسى، ئیسکه ندهر بیگی تورکمان، وهشانخانا ئەمیر که بیر ۱۲۸۷ تیه ران
۲. کاپلان یاشار. دهستانا کهلا دمدم و خانى له یزیره یین، فه کولینه که ئەده بی و دیروکى، وهشانخانا نووبهار، ۲۰۱۹، ستانبول
۳. جندى هه جى. دمدم- فۆلکۆر، چاپى یه کهم، وهشانخانه یا ئاراس، ۲۰۰۷، هه ولیز

تاج آباد (همدان)

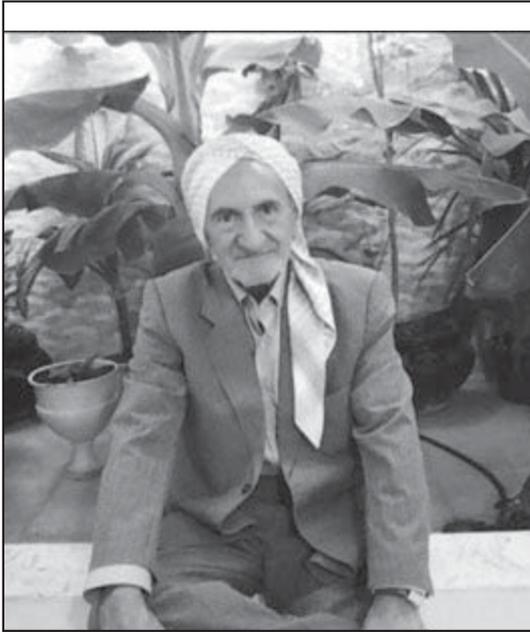

آموزش مقدماتی زبان انگلیسی بیش از ۸۰ نفر زیر ۱۵ سال
آموزش مقدماتی کامپیوتر
تاسیس صندوق وام دانشجویی
کمک به درمان کودکان نیازمند
برگزاری کلاس آموزش نت نویسی موسیقی
برگزاری کلاس توانمندسازی زنان و کودکان
برگزاری کلاس شعرخوانی و مسابقه مشاعره
برگزاری کلاس آموزش دروس راهنمایی ۱۷ نفر بالای سی سال بانوان
برگزاری کلاس آموزش دروس دبیرستان بالای ۳۰ سال ۸ نفر بانوان
این سطح از تنوع فعالیت سبب گردید تا در سال ۱۳۹۴ به عنوان روستای دوستدار کتاب معرفی شدیم و توسط وزیر ارشاد تشویق شدیم.
در روستای ما یکی از اهالی که در تهران کار می کرد موفق به کسب عناوین مختلف کشوری و بین المللی در رشته کاراته شده بود. سهراب آمد و با هزینه شخصی در روستا باشگاه دایر کرد و همان سال اول موفق شد در رشته کیوکوشین قهرمانی کشور، موفق شد بیش از ۲۰ مدال رنگارنگ در رشته دختران و پسران شد و روند موفقیت تا ابتدای کرونا ادامه داشت.
در سالهای اخیر نام گذاری معابر روستا به نام کتاب و به زبان کوردی انگلیسی و فارسی این روستا را به شهرت جهانی رساند و اگر مسئولان به جای سنگ اندازی، همراهی می کردند می توانست نام کشور مان را از محور شرارت به محور فرهنگ بدل کند.
این ابتکار سبب گردید که افراد مختلفی از روستا بازدید کنند و برای تکمیل فعالیت های فرهنگی اعلام آمادگی کردند و نیز سبب رونق گردشگری و توسعه اقتصادی روستا شود، اگر با این اوصاف مسئولین هم همراهی می کردند بی شک توسعه اقتصادی روستا سریعتر انجام می شد.

تاج آباد سفلی روستایی از توابع بخش مرکزی شهرستان بهار همدان است. در ۳۲ کیلومتری از مرکز استان و بلندای گردنه اسداباد قرار دارد.
جمعیت روستا براساس سرشماری سال ۹۵ سازمان آمار ۱۹۰۱ نفر است که خیلی با واقعیت منطبق نیست و در اصل جمعیت روستا ۲۱۰۰ نفر است.
زبان مردم روستا کوردی است.
در روستا مدرسه ابتدایی و راهنمایی وجود دارد و بچه ها برای ادامه تحصیل به روستاها یا شهرهای اطراف می روند و همین امر سبب ترک تحصیل هم می شود.
اراضی روستا ۱۸۰ هکتار آبی است و ۶۵۰ هکتار دیم که معاش نیمی از اهالی از طریق دامداری و کشاورزی تامین می شود و مابقی اهالی از طریق کار. در کوره آجرپزی و رستوران ها تامین معاش می کنند.
پنج رشته قنات در روستا وجود دارد.
کوه قلعه رش که در نقشه های رسمی به المابلاغ معروف شده است از جاذبه های طبیعی روستاست، محیط اطراف این کوه منطقه حفاظت شده است که دارای تنوع گیاهی و جانوری خاصی است.
در روستای تاج آباد، سنگ نگاره های پیش از تاریخ نیز وجود دارد که سال ۱۳۹۶ از سوی سازمان میراث فرهنگی برای ثبت آثار ملی ثبت گردید.
کاروانسرای شاه عباسی تاج آباد که جزو کاروانسراهای منحصراً به فرد در پلان مدور بوده که سبب شهرت بیشتر روستا شده است. البته بی مهری های فراوان سبب شده روستا به شایستگی توسعه نیابد.
در ابتدای کار من در دهیاری کتابخانه ای تاسیس کردم، با تلاش بسیار موفق شدم بیش از ۵۰۰۰ کتاب جمع آوری کنم، در این کتابخانه فعالیتهای گوناگون انجام دادیم از جمله:
سواد آموزی به بانوان بیش از ۵۰ نفر بالای ۴۵ سال

خاطره‌ای از

میرزا رحیم اشنویی محمودزاده

حاجی قباد زرزا - شنو

جلدی اسامی و معانی مادی کردی خدمت شایانی به قدمت و تاریخ کرده است. در کتابی هم که زیر چاپ است از ایشان بعنوان اهل قلم تمجید کرده ام زیرا که پاسداشتها تداومی از زندگی هستند. مدتی که هیئت امنای دانشگاه پیام نور بودم، با همکاران در نظر داشتیم چهار هکتار زمین برای احداث دانشگاه تهیه کنیم، یک روز میرزا رحیم آمدند و پیشنهاد کردند که «من دو هکتار زمین در پایین محوطه نزدیک رودخانه در کنار بیمارستان دارم و به دانشگاه اهدا می کنم.» ضمن تشکر از ایشان کار اهدا، تحویل و انتقال را انجام دادیم و مقرر شد دو هکتار دیگر را هم در کنار آن زمین خریداری نماییم که به هر دلیل امکان پذیر نشد و در این بین زمین میرزا رحیم هم منتفی شد.

میرزا رحیم در کارهای عام المنفعه همیشه پیشرو است. حتی در جلسه خیرین سلامت برای مقابله با کرونا یکصد میلیون تومان را در اختیار شبکه بهداشت و درمان قرار داد. علاوه بر این میرزا رحیم جزو کشاورزان موفق و نوگراست که چندین هکتار باغ سیب و گیلاس ایشان معروف و شناخته شده است. ایشان سالیان سال برای شکوفایی اقتصادی و عزت و سلامتی مردمان این شهر و در همه مجامع و مجالس و رویدادها حضوری فعال داشته است و دارند. میرزا رحیم محمود زاده در دنیای نویسندگی هم، از بعد از انقلاب تمام اوقاتش را صرف نویسندگی کارهای تحقیقی و مطالعه و حفظ آثار باستانی منطقه کرده است. او همچنین مجموعه ای از صدها عکس قدیمی از مراسمات مختلف و مناظر دهها سال پیش اشنویه را جمع آوری کرده که در جای خود واقعا ارزشمند هستند. در پایان هم از نویسندگان و دست اندرکاران مجله بیان هم به خاطر توجه به اندیشمندان، نویسندگان و مشاهیر تشکر و قدر دانی می کنم و برای میرزا رحیم و همه خادمان و اساتید بزرگ، سلامتی و طول عمر بیشتر را خواستارم.

در این نوشتار کوتاه تحت عنوان خاطره ای در رابطه با میرزا رحیم اشنویی محمود زاده، موضوع را با خاطره ای از مرحوم پدرم میرزا رحمان زرزا آغاز می کنم. «... میرزا رحیم در سال ۱۳۵۳ سرپرستی ۵۰۰۰ نفر از آوارگان کردهای عراقی در نلیوان برعهده داشت. آوارگان کرد در شهرهای مرزی سردشت، پیرانشهر و اشنویه در اردوگاهها سکنی گزیدند. در آن موقع میرزا رحیم که مدیر عامل شیر و خورشید هم بود زحمات شبانه روزی او توأم با صداقت، امانت و درستکاری تسکینی برای دل آوارگان بود. او برای تامین همه نیازهایشان، فورا در رضائیه (ارومیه) جذب اعتبار و مایحتاج را در اختیارشان قرار می داد. کارحسابداری را بنده انجام میدادم و آقایان میرزا رشید سلیم زاده، رمضان الیاسی، رحمان پاشاخانی، فتاح پاشاخانی، یونس فرزین نژاد هم کارهای انبارداری و خرید و غیره را انجام می دادند. میرزا رحیم یک سواری تازه اهدا شده به شیر و خورشید را همیشه زیر پا داشت. گاهی از کنار ما رد می شدند و کسی را سوار نمی کردند. چون بسیار با دیسپلین و قانونمند و سخت گیر و مقداری هم مغرور بود. در حالیکه من هم لندرو و او هم ماشین شخصی داشت...» روزی در جلسه عمومی این خاطره پدر را برایش تعریف کردم و ایشان خندید و گفت راست گفتند، در هنگام جوانی انسان مغرور است و من اکثر کارها را به او سپرده بودم و به صداقت و درستکاری ایمان داشتم. میرزا رحیم از حال و هوای جوانی میگفت و اظهار پشیمانی کرد که می توانستم خیلی بیشتر و بهتر هم خدمت کنم....

شناخت من از میرزا رحیم به سالهای دور زندگی بر می گردد. او از خانواده های اصیل شهر اشنویه است. در این سالها در انجمن ادبی، فعالیتهای فرهنگی و جلسات فرمانداری بیشتر افتخار آشنایی با ایشان را پیدا کرده ام. ایشان با نوشتن کتب متعدد بویژه کتاب دو

خاطرات معلم پیشکسوت مهابادی

سلیمان شاطریان - مهاباد (۳)

از نتایج این پیشرفت در طول ۱۰ سال بازگشت فارغ التحصیلان رشته های علمی به مهاباد بود و این بازگشت به حدی زیاد شد که بعدها دبیران رشته های علمی از مهاباد به نواحی مختلف تهران می رفتند و این جای بسی افتخار برای آموزش و پرورش مهاباد بود و به همین سبب اداره کل آموزش و پرورش استان اغلب برای طرح سوال امتحانی و یا تصحیح اوراق امتحانی آخر سال از دبیران مهابادی استفاده می کردند.

در سال ۱۳۴۵ دبیران دبیرستان محمدمهدی درضا شاه از من خواستند تقاضا کنم رئیس دبیرستان شوم و من با توجه به استدلال آن ها گرچه می بایست حداقل ۲۰ ساعت از درسهای دوره دوم مانند: هندسه ترسیم و رقومی / مسطحه و مخروطات / حساب استدلالی و مثلثات را همچنان تدریس کنم درخواست اداره دبیرستان را نوشتم آن زمان مجوز ابلاغ رئیس دبیرستان را از مرکز استان می گرفتند در صورت موافقت ابلاغ صادر می شد. دو هفته بعد از فرستادن درخواست من به ارومیه جواب داده شد چون سلیمان شاطریان ۱۰ سال تمام سابقه تدریس در دبیرستان ندارد (۹ سال و ۷ ماه تدریس کرده است) نمی تواند رئیس دبیرستان شود اگر انجام این کار ضرورت دارد آموزش و پرورش مهاباد ابلاغ کفیل دبیرستان برایش صادر کند سال دیگر استان ابلاغ ریاست ایشان را می نویسد گرچه به همین صورت رئیس دبیرستان شدم جالب است که گفته شود در آن هنگام آیین نامه ای برای نصب مسئولان وجود داشت ولی اکنون چنین نیست و هر دبیری با هر سابقه ای در صورت نیاز می تواند رئیس دبیرستان و یا حتی رئیس آموزش و پرورش هم بشود و این روال درستی نیست.

در سال دوم پیروزی انقلاب اسلامی طی نامه ای به ادارات آموزش و پرورش شهرستانها اطلاع داده شد از این به بعد رئیس آموزش و پرورش شهرستانها توسط معلمان و دبیران و کارکنان آموزش و پرورش همان استان انتخاب می شود و بر همین اساس از کانون معلمان مهاباد به مدارس اعلام شد کسانی که برای تصدی پست ریاست آموزش و پرورش داوطلب هستند ثبت نام کنند. عده

در مورد درس آقای دکتر هشترودی که هیچگاه خودش در جلسه امتحان حاضر نمی شد دستیارانش پس از پخش سوالات امتحانی به دانشجویان می گفت برای حل مسائل می توانید با یکدیگر تبادل نظر کنید ولی به هر حال حل مسائل ایشان به دشواری درس مکانیک استدلالی نبود.

در تابستان ۱۳۴۱ قبل از شروع سال تحصیلی آخرین سال در دانشسرای عالی با توصیه و انتخاب خانواده ازدواج کردم و زندگی جدیدی را تجربه کردم بسیار خوشحال و راضی بودم به این ترتیب علاوه بر مسئولیت تدریس و تحصیل رسیدگی به مسئولیت های زندگی مشترک نیز اضافه شد و دیگر روزهای جمعه و ایام تعطیل مانند گذشته برای تفریح با دوستان آزاد نبودم. زندگی مشترکمان در ساختمانی واقع در باغ صبا خیابان سلیم شروع شد. سال چهارم تحصیل سریعتر از سال های قبل به پایان رسید و تابستان سال ۴۲ شروع شد. من رسماً دبیر دبیرستانهای ناحیه ۳ تهران بودم و اگر در تهران ماندگار می شدم هم از لحاظ معنوی و هم از جهت درآمدهای تدریس خصوصی بسیار به نفع من بود اما به خاطر آوردن که دانش آموزان همشهری من به وجود دبیران لیسانسیه نیاز دارند لذا تصمیم گرفتم به مهاباد برگردم. با این تصمیم مناسب چون ردیف حقوقی من در آموزش و پرورش تهران آزاد شده بود آقای سید محمدمهدی اطهری توانستند از مهاباد به تهران منتقل شوند. پس از بازگشت به مهاباد معلوم شد تنها دبیر لیسانسیه ریاضی شاغل در مهاباد آقای صولتی از مهاباد رفته اند و برگشتنم بسیار به جا بود. خوشبختانه پس از گذشت مدت کوتاهی آقای محمدمهدی دامین داودی نیز که تازه استخدام شده بود به مهاباد آمدند. مدت زیادی نگذشت سرانجام تمام دبیران لیسانسیه شاغل آموزش و پرورش مهاباد اهل مهاباد بودند و کیفیت آموزش روز به روز بهتر می شد و دانش آموزان تلاش بیشتری برای یادگیری از خود نشان می دادند. در طول سال های ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۰ قبولی دانش آموزان رشته ریاضی مهاباد در امتحانات نهایی آخر سال با قبولی آنها در کنکور از همه شهرستان های دیگر استان و حتی از ارومیه نیز بیشتر و یکی

ای از معلمان داوطلب شدند و ثبت نام کردند و تا شروع انتخاب چندین جلسه برای معلمان در سالن خانه جوانان صحبت کردند و برنامه‌های خود را برای اداره ی دستگاه تعلیم و تربیت بیان کردند. من در این زمان ۳۶ ساعت تدریس ریاضیات دوره دوم دبیرستانها را برعهده داشتم و اصلا به فکر قبول مسئولیت آموزش و پرورش نبودم. بالاخره روز انتخاب فرا رسید و من برای دادن رای در سالن حاضر شدم پس از معرفی داوطلبان و سابقه کار آنها اخذ رای به عمل آمد. پس از دادن رای خودم سالن را ترک کردم بعدا فهمیدم عده ی زیادی از معلمان داوطلبان ریاست را نپسندیده بودند رای خود را به نام آنان نوشته بودند و اشخاص دیگر از جمله من هم نام برده بودند. در ارومیه پس از بررسی صورت جلسه انتخاب و تماس با کانون معلمان که ناظر بر انتخابات بودند و تحقیق درباره داوطلبان پست ریاست همچنین با توجه به اینکه آقای سحابی دبیر فیزیک قبلی دبیرستانهای مه‌باد در آن هنگام معاون مدیرکل آموزش و پرورش استان بود و دبیران دبیرستان را می شناخت با آنکه من داوطلب پست ریاست نبودم، من داوطلب نبودم ابلاغ ریاست آموزش و پرورش به نام من صادر گردید:

آقای سلیمان شاطریان دبیر دبیرستان های منطقه مه‌باد به موجب این ابلاغ به سمت رئیس اداره آموزش و پرورش منطقه مه‌باد (موضوع پست سازمانی شماره ۴-۷۰۷) منسوب می‌شوید).
علی حقیقت افشار
مدیرکل آموزش و پرورش آذربایجان غربی
اوضاع منطقه نامن بود. مدارس روستاهای مه‌باد به خصوص روستاهای دور افتاده اغلب تعطیل بودند و معلمان این روستاها سر خدمت حاضر نمی‌شدند. مدارس داخل شهر هم که به ظاهر دایر بودند از نظم و ترتیب لازم به دور بودند در چنین اوضاعی من عهده دار ۳۶ ساعت تدریس ریاضیات دوره دوم دبیرستان ها بودم. قبول مسئولیت دیوانگی بود اما ابلاغ به سمت رئیس اداره بدون درخواست من صادر شده بود به ناچار اداره را از معاون اداره آقای شاکری تحویل گرفتم و تدریس را کنار گذاشتم پس از گذشت چند هفته، بی نظمی دبیرستان ها و سرگردانی دانش آموزان بیشتر شد (چون من نمی توانستم تدریس کنم). مشکلات روز به روز بیشتر می‌شد و پیش گیری از آنها ممکن نبود تا اوایل اسفند ماه ۵۸ روزهای نابسامان پشت سرهم می گذشت به ناچار درخواست کناره گیری از ریاست اداره دادم پس از دوبار تقاضا هیچ جوابی از اداره کل فرستاده نشد.

تصور می‌کنم اداره کل استان هم می‌دانستند خدمت و پیشرفت در نا امنی ممکن نیست اما پیدا کردن مسئول دیگری که مورد نظر آنها باشد مشکل بود. نبودن دبیر ریاضی برای درسهای بدون معلم و نابسامانی وضع مدارس روستاها ماندن در اداره هیچ مشکلی را حل نمی‌کرد.

در فروردین ماه ۱۳۵۹ بر خلاف موازین اداری نامه ای در سمت رئیس اداره خطاب به سلیمان شاطریان دبیر ریاضی به شرح زیر نوشتم:

آقای سلیمان شاطریان دبیر ریاضی دبیرستان های مه‌باد به موجب این ابلاغ به سمت دبیر ریاضی دبیرستان دخترانه شرف و پسرانه شهید شهریکندی منصوب می‌شوید شایسته است طبق برنامه پیوستی زیر نظر مسئولان دو دبیرستان یاد شده در بالا انجام وظیفه کنید.

سلیمان شاطریان

رئیس آموزش و پرورش مه‌باد

رونوشت: / اداره کل آموزش و پرورش استان جهت اطلاع و تعیین جانشین/ معاون اداره آموزش و پرورش مه‌باد جهت اطلاع و اداره امور جاری/ کارگرنی/ فرمانداری مه‌باد جهت اطلاع
پس از صدور ابلاغ تدریس برای خودم به دبیرستانهای مربوطه مراجعه کردم برنامه تدریس را گرفتم و شروع به کار کردم. اداره کل پس از دریافت رونوشت نامه، آقای عبدالرحمان فاضلی را به سمت رئیس آموزش و پرورش منطقه مه‌باد انتخاب نمود و خدا را شکر همه چیز به خیر و سلامت گذشت و من را به خاطر صدور ابلاغ تدریس برای خودم توبیخ نکردند. پس از گذشت ۳ یا ۴ ماه از این وقایع به دستور اداره کل استان، معلمان مه‌باد منتظر خدمت شدند و مدارس منطقه مه‌باد در مهرماه بعد بسته شدند این وضعیت حدود شش ماه ادامه پیدا کرد.

بر اثر تلاش و کوشش فرمانداری و اولیای دانش‌آموزان پس از تعطیلات نوروزی مدارس دوباره شروع به فعالیت کردند و تا یکی دو ماه تابستان تدریس ادامه پیدا کرد و به این ترتیب سال تحصیلی به آخر رسید و دانش‌آموزان امتحان آخر سال را گذراندند و معلمان هم دوباره شاغل به تدریس شدند.

زندگی در حقیقت چگونگی تعامل با هستی است، تعامل با همه موجودات زنده، حوادث طبیعی، اوضاع جوی، کوه و دشت و هر آنچه که در اطرافمان می‌گذرد یا آنها را می‌بینیم و یا احساس می‌کنیم. هر اندازه درباره ی آنها اطلاعات بیشتری داشته باشیم انجام این تعامل بهتر و آسانتر صورت می‌گیرد و زندگی ما به طور عادی و بدون هراس ادامه پیدا می‌کند. آموزش و پرورش این اطلاعات را در اختیار ما قرار می‌دهد پس در حقیقت امر تعلیم و تربیت یک خدمت زیر بنایی و یک امر حیاتی برای یک ملت است که اگر به درستی صورت گیرد هم یک عبادت است و هم زمینه ساز مساعدی برای تامین نیازهای دیگر جامعه است.

در طول سالهای ۶۰ تا ۶۷ در شهرهای غرب کشور وضع عادی نبود و ناامنی های ناشی از جنگ ایران و عراق گاهگاهی موجب تعطیلی مدارس می‌شد اما در نتیجه ی تلاش و کوشش معلمان و دانش‌آموزان آموزش و پرورش حالت عادی داشت. دانش‌آموزان دوره ی دوم دبیرستان به خصوص رشته ی ریاضی با امید به آینده ی بهتر شرایط نامساعد را با سعی و کوشش خود جبران و به امید به رفتن به دانشگاه توجهشان به تحصیل و افزودن به دانش خود بودند.

در سال ۱۳۶۵ با جدیت و همراهی جناب آقای مهندس مسعودی فرماندار وقت مه‌باد و گروهی از روسای ادارات و امام جمعه مه‌باد جناب حاج ماموستا قرنی زاده و عده‌ای دیگر از اعضای هیئت موسس، دانشگاه آزاد واحد مه‌باد تاسیس و دبیرخانه آن در محل ساختمان اداری هلال احمر مه‌باد شروع به کار کرد. بنابر تصمیم اعضای هیئت موسس مرا به طور موقت جهت اداره امور و ارتباط واحد مه‌باد با تهران و سایر ادارات انتخاب نمودند و من بعد از ظهر ها تا پاسی از شب گذشته با کمک و همراهی اعضای هیئت موسس و بخصوص آقای مهندس مسعودی در صدد تهیه مکان برای کلاس‌های درس، تجهیزات لازم برای اداره کلاس ها و امکانات لازم برای دبیرخانه و به خصوص تعیین رئیس و استادان مورد نیاز بودیم. تهیه ی امکانات و تجهیزات و دعوت از استادان و رئیس واحد نیاز به پول داشت و اعضای هیئت موسس بودجه ای در اختیار نداشت لذا به کمک افراد خیر مهابادی و شهرستانهای مجاور مه‌باد در زمان کوتاه کمک‌های مالی قابل توجهی جمع آوری شد. عزیزان می‌دانند فراهم آوردن شرایط مساعد برای شروع به کار و دایر کردن کلاس های درس چقدر مشکل است به هر حال کار دسته جمعی

خیلی سریع نتیجه‌بخش خواهد شد.

جناب آقای دکتر محمدمهد مجدی در آن زمان در واحد دانشگاه آزاد کرج مشغول به کار بود با دعوت از ایشان برای اداره واحد مهاباد دعوت به عمل آمد خوشبختانه این دعوت مورد قبول واقع شد و آقای دکتر مجدی رسماً به عنوان مدیر واحد مهاباد منصوب و شروع به کار کرد.

حدود شش ماه نیمه وقت مشغول انجام کارهای اولیه و بنیادی راه‌اندازی واحد و مکاتبات مربوطه بودم و مانند سایر اعضای هیئت افتخاری عهده‌دار انجام وظایف بودم.

پس از شروع به کار آقای دکتر مجدی به درخواست ایشان به طور نیمه وقت (سه روز در هفته) معاونت اداری و مالی واحد مهاباد را به عهده گرفتم و از طرف مرکز رسماً ابلاغ معاونت اداری و مالی به نام من صادر شد. در روزهای زوج هر هفته در دبیرستانهای مهاباد تدریس می‌کردم و روزهای فرد هفته در محل اداری واحد مهاباد انجام وظیفه می‌کردم. پس از گذشت یک سال از شروع به کار دانشگاه آزاد واحد مهاباد کم‌کم متوجه شدم کار اداری مالی با روحیه ام‌سازگاری ندارد و شادی تدریس در کلاس‌ها را به همراه ندارد به ناچار از سمت معاونت اداری و مالی دانشگاه آزاد واحد مهاباد استعفا دادم و تمام وقت در دبیرستانهای مهاباد مشغول تدریس شدم و در عین حال، تدریس در دوره‌های آموزشی ابتدایی دانشگاه را عهده‌دار شدم و به مدت سه سال این تدریس را ادامه دادم. پس از استقرار دانشگاه آزاد در محل زمینهای اهدایی واقع در واقع در شرق مهاباد و در زمانی که آقای خورشیدی فرماندار وقت مهاباد بود فعالیت به منظور تأسیس دانشگاه پیام نور مهاباد شروع شد و در این فعالیت من هم عضو هیئت موسس بودم خوشبختانه پیام نور مهاباد نیز تأسیس و در محل فعلی آن شروع به کار کرد در زمانی که مشغول تدریس و در عین حال رییس دبیرستان بودم با همکاری دبیران فعال و علاقه‌مند آقایان علی کفاشی و محمدمهد امین داودی و چند نفر دیگر شرکت تعاونی مسکن فرهنگیان شرکت تعاونی مصرف / شرکت تعاونی اعتباری فرهنگیان مهاباد را تأسیس و در مدت کوتاهی با خرید زمین زراعتی از همکار مرحوم جناب آقای رحمان قاضی و تقسیم آن بین اعضای فاقد مسکن با قیمت بسیار کم آن زمان در تپه قاضی صاحب زمینی به مساحت ۳۰۰ متر مربع شدند. شرکتهای تعاونی مصرف و تعاونی اعتباری نیز شروع به کار کردند و تا به امروز فعالیتشان برقرار است. لازم به ذکر است اعضای

هیئت مدیره این تعاونی‌ها دبیران و معلمان آموزش و پرورش بودند و افتخاری به منظور رفاه حال فرهنگیان صمیمانه کار می‌کردند.

در ۱۳۳۳/۹/۷ شروع به کار تدریس نمودم و می‌بایستی در مهر ۱۳۶۳ بازنشسته شوم اما چون پس از پیروزی انقلاب اسلامی دانشگاهها و مراکز تربیت دبیرتعییل شده بودند وزارت آموزش و پرورش قادر به استخدام دبیر نبود لذا همه دبیران علوم پس از ۳۰ سال کار خود را ادامه دادند و من هم یکی از آنها بودم که تا ۴۰ سال خدمت کردم و در مهر ماه ۷۳ بازنشسته شدم.

مهر ۷۳ آغاز به کار تدریس در مدارس غیر انتفاعی بود و دبیرستان پسرانه تربیت تازه دایر شده بود بیشتر دانش‌آموزان جدی و درس‌خوان که می‌دانستند دبیران علوم و ادبیات و زبان با سابقه همگی بازنشسته شده‌اند و در دبیرستانهای دولتی نمی‌تواند تدریس کنند در دبیرستان تربیت ثبت نام کردند و کلاسهای پرجمعیت تشکیل و خیلی بیشتر از سابق از تدریس دبیران بازنشسته استفاده می‌کردند و این آغاز جدیدی بود.

در دهه آخر دوران ۴۰ سال خدمت رسمی بسیار جالب و افتخار آمیز برای آموزش و پرورش مهاباد انتخاب من برای طرح سوال امتحانات آخر سال هندسه تحلیلی برای سراسر کشور بود در حالیکه این ماموریت به لحاظ امنیت سوالات و به خصوص از لحاظ چگونگی سوالات به لحاظ علمی و اینکه خارج از برنامه درسی وزارت نباشد فوق‌العاده مهم بود و کوچکترین خطا سبب می‌شد روزنامه‌های داخلی و خبرگزاریهای خارجی درباره ایراد سوالات بنویسند و یا احیاناً امتحان را تجدید کنند. روی این اصل در شرایط زمان و با توجه به وضع منطقه انتخاب من برای طرح سوالات امتحان سراسری کشور برای آموزش و پرورش مهاباد بسیار مهم بود گرچه تا باز شدن سوالات امتحانی حتی آموزش و پرورش مهاباد هم نمی‌دانست که من طراح سوالات درس هندسه تحلیلی سراسر کشور هستم. دانش‌آموزان سال آخر رشته ریاضی مهاباد از رو دستخط نوشته شده‌ی سوالات امتحانات و اینکه در پایان سوالات نوشته شده بود «خدا یار شما» فهمیده بودند طراح سوالات من بودم. خوشبختانه سوالات امتحانی مورد انتقاد قرار نگرفت و این ماموریت دوبار دیگر به من ارجاع گردید. رویهم رفته سه بار سوالات امتحانی درس هندسه تحلیلی سال آخر دبیرستان در رشته ریاضی برای سراسر کشور را نوشته‌ام.

یادی از ایام قضاوت در سندج و دیدارهای مفاخر کوردستان اردلان

شریف عظیمی - مه‌آباد

مسئول در امور قضاوت چی بود، مگر الفت و عبرت با شنیده هائی
نغز از زبان شاگردانش و ذکر مکاری از خصالش، دیگر چه میتوانم
بنویسم؟

بجاست ذکر اینکه بشرح پرونده ای «استاد حمدی» گرفتار زندان
شد. در ضمن رانندگی اتومبیل معلمانه! «دچار تصادف غیر عمدی
و مرگ ناخواسته کودکی در خیابان . همکارم بازپرس دادسرای
سندج به حکم قانون «قرار تأمین» علیه متهم صادر و جناب حمدی
با کمال میل به زندان عمومی شهر رفت. تعدادی زیاد از افسران
و نگهبانان، شاگردان مکتب والای او و ناظر رنج کسی بوده اند،
که زندانی گردید! در آن زمان، سالهای ۴۹ و ۵۰ تا ۵۷ شمسی
کل مبلغ بیمه ی هر فرد از مرگ تصادفات رانندگی ۱۰ هزار تومان
بوده است. قریب ۱۵ روز استاد حمدی در زندان شهرش به اتهام و
تقصیری خطائی، با تأثر و تأسف دمساز ماتم گشت. از اینکه جزئی
غفلت او جان کودکی را گرفته، خود را نمی بخشید. حتی کوششی
در اجرای مقررات قانون آئین دادرسی کیفری برای کسب آزادی از
بند نمی نمود. تا اینکه خانواده محترم کودک مقتول، رضایت کتبی
بدادستان و بازپرس تقدیم کردند. قانوناً دیگر موجبی برای ادامه
بازداشت این معلم شهیر باقی نبوده و آزاد شد. اما استاد همچنان
در غم جان از دست رفته ای تحمل زندان را بر درد وجدان سهلتر
دانسته است. از مولانا جلال الدین بلخی:

کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گرچه باشد در نوشتن شیر «شیر»
این یکی «شیر» است کادم میخورد
آن یکی «شیر» است کادم (که آدم) میخورد.

۲- شیخ محمدمهد مردوخ کوردستانی: در باره این شجاع فهیم،
عالم شهیرو فقیه و سیم، نه فقط در «افتاء» کوردستان اردلان، بلکه

ماموستا- علامه- استاد- شادروان و آخرین حلقه از علمای
کانیمشکان، خلف عبدالحمید عرفان سندجی معرفی و متولد
سال ۱۳۲۵ هجری قمری مرادف با ۱۲۸۶ هجری خورشیدی اعلام
کرده اند. نگارنده که ۱۰ سال اول خدمات جوانی خود را در کسوت
معلمی و قریب ۲۰ سال بعد در مشاغل قضائی میان ایالات قومی
مناطق ایران، منجمله از آبان ۱۳۴۹ تا خرداد ۱۳۵۲ در سندج،
محضر مفاخران آن دیار گذرانیده ام . اختصاراً به ذکر خاطراتی از
علو همت، ذکاوت، صفا و صمیمیت و سخاوت ۴ نفری از مفاخر
خطه ی فرهنگ پرور اردلان اکتفا می کنم، تا مشتی نمونه صدها از
دیگر برگزیدگان باشد.

۱- در مقام معلم «برهان الدین حمدی» بنظم کم است آنچه
را در «ویژه نامه کشکول ۱۱» مجله ای از مه‌آباد مرکز موکریان که
دوستان و شیفتگانش برشته تحریر کشیده اند. زیرا یکی از برکات
چنین گنجینه هائی در توصیف مقام اوست و دیگران وقتی میگویند:
«کوردستان به صورت بالقوه، کان معرفت و ثروت است» . دیگری به
زبان شیرین باستانی کوردی می گوید:

«من بلیم چونه به هاری ئاویه ر
خوت برو سه بیری هه واری ئاویه ر»
«داخه که م به و حاله وه، جه زبه ی نه بوو
مه تنی «حه مدی» و شه ر حی «شیوا» که ی نه بوو.
سومی چنین سُرآید:

«تا مه و خورشید ماندگار است بر چرخ سپهر
تا برافتد از نقاب، آن چهره ی بیتای تو»
«باد برجا حضرت استاد حمدی، آنکه هست
عارف و عالم، عشیق صادق و شیدای تو»
برای من در نیمه ی عمر و کار «مستنطق- بازپرس» محدود و

علمای نواحی دیگر ایران و عراق، به شرح احوال و علو ادراک و امیال و درجه بالای او ذاکر و شاهدند، رسالات او را متعدد نوشته یا گفته اند. به آثارش گنج نامه علوم اسلامی «فقه محممه‌دی» و ... تا «تاریخ مفصل کوردستان» یا به روش آموزش در زندگی ساده زیستی، دوری از مال اندوزی و غرور و حساب «تعدد مال و منصب» و سایر ثمراتش آشنائی دارند. در خانه ی کوچکش، از همه کس و مقامات دولتی و صاحبان مناصب عالی هم پذیرائی میکرد. از هر چین و طبقه مردم، به رتق و فتق کارش رسیدگی میشده است. بدون آنکه خود را صاحب فوری از مقام دولتی، وزارت، امام، درباری، والی و ولایت مدار بدانند. لیکن به «ارزیابی املاک مزروعی در قبال سنوات ۱۰ سال اجاره تصرف در قانون اصلاحات ارضی شاه ایراد گرفت. نیز رفع نقص از «قرآن آریامهر ترجمه ابوالقاسم پاینده». هکذا دعوت به اتحاد ملی و اسلامی، همه ی ایرانیان، قسمتی از وظایف و دغدغه های زمان این عالم بوده است. در یکی از روزهای سال ۱۳۵۱ به حکم کنجکاو، در توافق دوستانه با مدیرکل ثبت اسناد و املاک استان کوردستان برادر «امین خان وکیل»، در فرصتی به شوق حضور این عالم خوش روی بذله گو، به دیدارش رفتیم. پس از عبور از دالان محقر و حیاط کوچک، از پله های قدیمی بالا رفتیم. به صحبت مردی نشست بر زمین و تشکچه ای زیرانداز با بساط مطالعه و تحریر و کتب مندرس در پیش رسیدیم. آثاری از تکبر یا تصغیر در وجانتش ندیدم. هر گفتارش حاوی پندی یا مزاح و مفتاحی بر در گنجینه ی از حوادث تاریخی، منطقه ای، اسلامی، تبلیغی و فکری یا تحقیقی در آن روزگار بود. همینکه جناب «امین خان وکیل» مرا در وصف «بازپرس مهابادی در دادگستری سنندج» معرفی کرد. به شوق خاص و علمی با روی گشاده تری گفت. حالا که از مرجع قانون و عدالت آمده اید. مناسب است کپی ای (نوشته روی یک برگ کاغذ عادی) حاکی از «ایرادش به متن مصوب لایحه اصلاحات ارضی یا قانون شاه چون نقص اساسی» داشت که به رفراندوم گذاشته شده بود (قانون اصلاحات ارضی جزو طرح های ۶ گانه شاه بود علیرغم اختیارش در متن قانون اساسی دوره مشروطه ایران) به دستم داد. از موارد دیگر گفتگوها، استعاره و بذله گویی در سخن و بیان اینکه، چند روز قبل از ما استاندار وقت سنندج بیدارش رفته بود. ضمن پرسش و پاسخ و احوالجویی، نسبت به کم شدن بینائی شیخ، سخن به آنجا کشیده شده بوده است. می فرمود: در جواب استاندار گفتم: «بینائی من تا آن حد در تغییر و کاهش است که با عینک هم آدم دو پا را - چارپا- می بینم!؟»

۳- استاد محی الدین حق شناس و ... شاره که م سنه: یکی از مزایا و آرامشی که همراه با شرکت در مجالس ادبی و یادواره های مفاخر علمی و فرهنگی و هنری نصیب من گردیده است، آشنایی با نویسندگان و شعراء و جامعه شناسان و بالاخره کسانی که دلی در گرو ایمان به ذات حقیقت، انساندوستی، میهن و مهمان نوازی و جهان وطنی دارند، پیدا میشود. این فرصتها کم و بیش در همه جای جهان و با هر زبانی ممکن است برای محقق فراهم شود. لیکن به زبان مادری و نیز غبطه عالمانه و تبحر در آن به درک و تفاهم و تعامل و تعادل وطنی و به صفای دیگری نیاز دارد.

محی الدین حق شناس را در کنگره فرزندگان کورد- سنندج مهرماه ۱۳۷۵ «با شکراله خان بابان و جمعی دیگر از فضلا» زیارت کردم. تا بستر مرگ حق شناس را دیدار میکردم. «هونراوه» یا مجموعه نظم و نثر- شاره که م سنه «صفای یادگاری و اتحاد چنان با ارزشی است که به صورت تاریخ نانوشته حاوی حقیقت بینی قومی و

(رئالیسم) است. وقایع و تماثیل و توصیفات فردی و هنرها و امتیازات جمعی بیش از یکصدسال از قبل شهر سنندج که «حق شناس» تا زمان تقریر آنها را به زینت سخن و لزوماً تدوین قلم کشانده است. درجه تأثر و تأثیرات و لذت خاطرات و مشاهدات و شیوه ی بیان و ظرافت کلام «حق شناس» در این اثرسترتک، نه فقط برای ساکنین کوردستان اردلان، بلکه برای هر محقق و زبان شناس و مردم مداری، تحسین برانگیز است. «یحیی خان صادق وزیر» با شنیدن منظومه «شاره که م سنه» به حق شناس گفته است. شما ما را نه به دوران صباوت، بلکه به چندین نسل از مفاخر و رفتگان سنندج پیوند داده اید.

۴- والاتبار محممه‌دحسین خان اردلان- درباره چگونگی کوچ های قومی و مکانهای استقرار اجداد و بنیادگزاران «امارت کورد اردلان» توسط کوردهای اهل قلم تاکنون رسالات و مقالات و تقریرات یا در اماکن و مجالس متعدد یا لزوماً گزارشات مکتوم مستندات فراوان است. قسمتی هم درآرشیو حکام و سلاطین از دوره صفوی، زندیه، افشاریه و قاجار تا پهلوی و دوران کنونی مضبوط است. هنر معماری سنتی و ظرافت کاری و درک والای معماران کهن و علمی بر بناهای زیبای بجا مانده در شهر سنندج (خانه ی آصف - بیرونی در ایوان و درونی مجلل آن جزو میراثهای فرهنگی مشهور به خانه کورد است). یا عمارت خسرو آباد - مسجد جامع- خانه ی وکیل و از متأخرین نمونه های استادی در هنر مجسمه سازیهای ظریف بنام ضیاءالدینی یا در رسالات ارزشمند خطی و چاپی و دیوانهای شعر شاعران به قلم نویسندگان سلف و خلف چون استاد عبدالحمید سجادی یا (...مذکور در فصلنامه کشکول شماره ۱۱- و مجسمه سازی شاعران موکریان و در خلال هر نشریه ای از مهاباد) (۱) باقی و به زبانهای فارسی و کوردی انتشار یافته است. لیکن ذکر گرمی محاضر و مجالس و نیز فراز و فرودهای مواضع رجال این امارت، در جریانات حوادث را نوشتنی های دیگر با وصف سنگینی، مستلزم فرصت، دقت، و زمان و تأمل شایسته است. نگارنده علاوه بر مجالست فامیلی و هم مکتبی با بعضی از آنان (در دانشکده حقوق دانشگاه تهران - رضا اردلان، خالقی ها) و دعوت به میهمانداری و شرکت در همکاری شغلی و دیگر مجالست و مؤالفت های، صمیمانه با جنابان: شجاع اردلان- حسین پناهی- اخوت علویان و سایر قاضی های سابق با- محممه‌دحسین خان- ملاک شخصی و مهربان- منصور اردلان- نمونه ی وکیل دادگستری ارزنده- دکتر اسماعیل خان اردلان- روزنامه نگار و رئیس شایسته دانشکده دامپزشکی تهران - دکتر اسعد اردلان، جوان مردم دار، مهندس بهاءالدین ادب و پدر و پسر سخاوتمند و خالق هر احسان، خانم نازی اردلان و خانواده های محترم دیگر مورد زیارت بیشتر با وکیل ها، ارجمند، ادیبان، شکیب و... در کسوت قاضی یا معلم و مؤلف نستوه عبدالحمیدسجادی- و کافه کتاب بیان عزیز- محقق و دیگر حقوق دانان و استادان بنام و خانواده ی نصری ها و سایر زنده یادان همه در خلال سالهای ۱۳۴۸ و بعد از آن تا کنون به مناسبت اشتغال قضائی در استان کوردستان- با آنان و با بسیاری از قضات، وکلا، معلمین، هنرمندان و سایر مفاخر دیگرشان در استانهای همجوار از محاضر گرم و پر مهرشان برخوردار بوده ام. اما ذکر خاطره ای خالی از لطف نیست. «صبح یکی از روز های اسفند ماه ۱۳۵۰ شمسی بود، در شعبه چهارم بازپرسی سنندج عمیقاً سرگرم کار بودم. حوالی ساعت ۱۱ مرد موقر، نجیب یا بقول فرانسوی ژانتیهوم (gentilhomme) وارد محل کارم شد. فوراً بر روی یکی از صندلی ها نشست اظهار داشت: آقای بازپرس من هیچ پرونده دعاوی در هیچ

دوو شیعر، دوو گۆرانی، دنیا په ک بیره وهری

هونراوه: حه مه عه زیز ره حیم

ئه ی به ژن ریك، له نجه جوان، خاوه ن سه رنج، شیوه په ری
بو نیگایه ک ویل و شه یدام بالی شیعرم هه لوه ری

هه ر نه وه نده م دیوه چاوت وا له ژیر برژانگی ره ش
وه ک گه لاویژ شوین مه به ستن بو سه رنجی نال و گه ش

تیشکی روت کاتی له ده ریای وردی نه ندیشم ده دا
خشی شیعرم وا ده رازی بوکی هه ست جوانتر ده ک

وه ک په پوله گیانی تینوم بو قومی عه تری نیگات
دیت و ده روا هه ر شنه ی دی تا به برژانگت بگات

جا که تیر بو ن بوو له باخچه ی دیمه نی پارای تو
تیر مژی خونچه ی سه رنجی پر گولاوی چاوی تو

بوو به ئاوازی به رامه ی به سته که ی چۆرایه ناخ
خاکی وشکی چاوه روانیم هاته سه وزی و بوو به باخ

دیم له چاوه ی عه شقی تووه بو ژیان هه نگاو ده نیم
مه ست ده بیم به و بو نه خو شه و به سته بو چاوت ده نیم

من و تو وه ک خوړه و هازه ی روو بارین
شنه ی پاکی شه مالی گوئی که نارین
له هه ر چییه ک نه وین ره شمالی هه لدا
له وئی سه رگه رمی جیژوانی به هارین

من و تو له م هه واری سه رزه مینه
مه رامان چیژ و سه رمه سته نه وینه
نه وینش گه ر به سوژ پیوانه بکری
به قه د مه ودای هه موو عالم به برینه

که ئیمه وه ک گزنگی خوړه تاو بین
به ره و ئاسو له گه ل یه ک تیکه لاو بین
به سه ر کاروانی کازیوه ی شه به نگا
ئیتیر بوچی مه یل په رش و بلاو بین

یک از شعبات دادسرا و دادگاهها ندارم. لیسانس حقوق گرفته ام به کار آزاد (غیر استخدامی) مشغول هستم. لیکن حقوقدانان را دوست دارم. از رئیس کل دادگستری و دادستان استان (زنده یادان آقایان: ترکمان-فیلسوف) تا مستشاران و رئیس امور جنایی و استیناف و سایر قضات محاکم و بازپرسان و دادیاران را هر سال به مناسبت اجتماع یاران، پذیرائی و الفت خانوادگی برای صرف ولیمه سنتی (کوردها) به میهمانی دعوت کرده ام این رسم را ادامه میدهم. شما هم تشریف بیاورید. آن زمان در تهران و استان های کشور با العموم و استان کوردستان بالخصوص بهترین قضات مستقل و حق جو، با امساک از مال و شائق در تجربه، عالم به کار، قوی الاحکام، سالم و خویشتن دار شاغل و بازنشسته اذمتان و اعتماد و همدلی برخوردار فراوان بودند. استان کوردستان در آمارگیری رسمی میزان و انواع جرائم، کمترین رقم را دارا بود. کوردهای زاگرس نشین با وجود ارتباط مرزی با کشورهای همجوار و حرارت شمال و جنوب ایران، و وجود اسلحه در میان عشایر یا به مناسبت های سیاسی و اجتماعی تحمیلی به آنان، کمترین آمار قتل عمدی و جرائم جنائی و عفا فی و مواد مخدر یا امور جنحه در فهرست قضائی استان کوردستان ثبت شده است. لذا مدیریت و صمیمیت زائدالوصفی بر دادگستری استان حکمفرما بوده است. در چنین شرایط و همدلی همکاران و بحکم «اجیبوالدعوه اذا دعوتم» اصل بر برائت و خلوص نیت بودن است. رفتن میهمانی را در روز جمعه برای ناهار پذیرفتم. خانه ای از حیث بناء متوسط ولی از جهت اثاث و ملزومات آنتیک بود. وجود هر چیز شایسته بهره گیری در جای خود، سالن پذیرائی که جای جلوس همه ی مدعوین را نداشت روی میزی بزرگ علاوه بر ظروف مملو از غذاهای لذیذ خوش بو و طعم با ظرافت ایرانی کهن و منطقه ای آزاد آراسته به هنر و در تنوع اصیل، بر روی پایه هائی هم میله فلزی بلند دسته دار فرورفته از درون گوسفند کامل بریان شده قرار داده شده بود. نا گفته نماند از همکاران قضائی ام که بیشتر کوردستانی و تعدادی هم، کرمانی، قمی، آذری، خراسانی و همدانی و... بودند برایمان از اینگونه ها و میهمان نوازی کورد توصیف میکردند. در میان ایل زنگنه (کرمانشاه)، ایل (دهبوکری (مهاباد) بیگزاده های فیض اله بیگی و ایلهای کوردستانی از جلالی-ماکو تا دیگر نواحی ایلام و لرستان و پراکنده در شمال و جنوب کشور، نظیر این رسم خوراکیها را دیده و چشمیده اند. نگارنده در آخرین دیدار ملی و فرهنگی و رایزنی یاران مجالس را در شهر ایلام چندی قبل از خانواده جامعه شناس و دوست عزیز سرشناس (موسی امید) به شیوه رسم جانشینی خانهای ایلام، مشاهده کرده ام.

منظور از بیان این خاطرات که بعضی در حدود ۵۰ سال قبل است، ذکر مقایسه های تحقیقی و تطبیقی از حیات مردمی، فردی و اجتماعی، رسوم حسنه، رجال مؤمن و حفظ فرهنگ های ملی، نه از باب خدمت به جایگاه مادیات و در خدمت عناوین حکام، بلکه ادامه ی سنتهای هر قوم شایسته است که امید به بقاء ملل و دولتهای منبعت از آنها ضرورت تاریخ است. در هر دوره و هیچگاه به دور از انتظار نیست. حفظ و احترام به این رسوم و اصول جوامع به زیبا ئی و شایسته ی ماندگاری در تزکیه و تعالی هر ملت، از هر جهت انکار ناپذیر است.

چراغها را من خاموش می کنم

نویسنده: زویا پیرزاد
تلخیص: نسرين قاضي - مهاباد

متوجه شود خود به خود بارمعنوی و انسانی را از دست داده و به قول شاعر بکل از یاد می برد (آمدن و رفتنش از بهر چه بود) و یا به قول زویا پیرزاد او به جای روشن کردن چراغها آنها را خاموش می کند. در واقع ارزش گذارندهای آدمی در تلاش معنی پیدا می کند. ولی در تلاشی که سبب رفاه تمام جامعه باشد. رفاهی که آزادی و آرامش را برای افشار جامعه اعم از زن و مرد، پیرو جوان، سیاه و سفید، مسلمان و غیرمسلمان و حیات وحش در برداشته باشد. این نوع آزادی و آرامش خود به خود فرهنگی را پایه گذاری می کند که تمام افراد خودجوش برای نگهداری و حفظ آن سعی و کوشا باشند. (به قول شکسپیر بودن یا نبودن، یعنی ما آدمها تبدیل می شویم با عمل و منشمان به آنچه که باید.)

چرا که زن در طول تاریخ و تمام جوامع بشری مشعل دار که نه بلکه خود مشعل و راهنما بوده است.

آیا این مشعل را این جوامع به ظاهر مدنی مرد سالار و ایدئولوژی از من زن نگرفت و آن همه وسایل ناکارآمد را و آن پیشه نابخرد را جای گزین آن نکرد. تا هم خویش را خاموش کند و هم جهان را. زنجیره هستی با خاموش کردن مشعل و مشعل دارش چنان از هم گسست، که به هیچ زی روحی رحم نکرد و دنیا را با تمام علومش زیر سوال برده و هنوز هیچ علمی نتوانسته برای این چرخه ویران کاری از پیش ببرد.

هم نویسنده و هم خواننده می دانیم که این رفتار و این اتفاقات که هستی را احاطه کرده است، مرور زمان به ما داده است. که امروزه به سان یک فرهنگ و در بعضی ممالک بصورت قانون سرلوحه ی زندگی ما امروزیها شده است. پس بعد از متوجه شدن و درک مسائل اطراف تغییر این روش کاملاً زمان می برد تا ما بتوانیم خویش را یافته و مشعل را روشن، و به واسطه مهر و زاینده گی جهان را به صورت گهواره ای آرام، آرام جنبانده که تمام هستی در آن احساس آرامش کند، و مادری را در حق خویش و جهان به اتمام برساند. و پردازش جهان را به صورت دیگر.

این مسئولیت سخت و زمان بر سبب یافتن خویش و درک چرایی زیستن است. و به قول نیچه (آن کس که چرایی زندگی خود را یافت چگونگی را نیز خواهد یافت.)

و ما را مژده تولد دوباره خویش و دنیای اطرافمان که به ما واگذار شده است می دهد که به سختی و زمان بردنش می ارزد.

در نهایت نویسنده بدون قضاوتی مکتوب روزمرگی و زندگی ماشینی وار زن (رمان) را زیر سوال برده و ادامه و قضاوت را به خواننده واگذار می کند.

نامی که نویسنده برای کتاب انتخاب کرده است خود شرح کامل و تفهیم شده برای متون و نوشتارش می باشد و خواننده را ضمن تفکر به چالش می کشد. که آیا با این نوع زندگی کردن و این نوع زیستن خود به خود وارد چرخه ایی از زمان نمی شویم که رباط وار شب و روز برای بقیه افراد خانواده اظهار وجود کرده و تر و خشک کردن و پختن و نشستن و رفتن همه را عهده دار باشیم.

زنده ای که به خواست دیگران حس های خود را یکی یکی پایمال کرده تا خواسته های بقیه افراد را یکی یکی به جا آورد. آیا کسی که فاقد توانایی ارزش گذاری برای خواست خویش است، می تواند خواسته های دیگر را بها دهد و با دیده احترام به نیاز و حتی بینش دیگران بنگرد. آیا با این نوع زیستن به روش بدتری تن به مرگ خویش نمی گمارد. چون با نادیده گرفتن خویش نمی توانیم آنطور که باید حس هموعان خویش را حرمت نهاده و درک کرده و ارج نهیم و آن فضای آرامی را که می بایست و می خواستیم بسازیم، کاملاً با باید و نبایدها امنیتی می شود.

زن در شرایط و محیطی می تواند آنطور که باید اظهار وجود و رشد معنوی کند که او هم از لحاظ مالی و هم از لحاظ فکری مستقل باشد. و این استقلال زمانی صورت می گیرد که با کار کردن در بیرون از خانه، توانمندی خویش را دیده و حس کند. تا بتواند خود را غیر از آنچه به او تفهیم شده بیابد.

جامعه، فرهنگ، و دین ما که زن را به عنوان نفر دوم قبول کرده، نمی تواند این امکان را به او بدهد و ببیند که او از هر لحاظ مستقل است. پس زن خویش را به چیزهایی سرگرم می کند که شاخصه شخصیت یک انسان نیست و او به مرور خود را چنان از دست داده و می دهد، که خود را دردو چیز می تواند خلاصه کند یا عروسک یا روابط یا بیشتر مواقع هر دو. و این دو شاخصه را برای جلب توجه نفر اول که مرد باشد می خواهد و در این موقع از زن و مرد به شدت از هم فاصله می گیرند.

زن در این شرایط بی اعتماد شده، برای جلب توجه بیشتر مرد دست به هر کاری می زند مثلاً با رژیم های آنچنانی، با جراحیهای زیبایی و پلاستیکی که بیشتر اوقات سلامتی خود را نیز به مخاطره می اندازد، ولی مهم نیست چون مورد تایید خویش نیست، باید مورد تایید دیگران واقع شود و رن این نوعی بازیچه خود، جامعه و مرد است و این روند رو به افزون، نگران کننده است.

نویسنده تکرار کردن هر روز را در تمام روزهای هفته و تکرار کردن هر هفته را در طول ماههای سال و سال ها را در مدت عمر به طور مدام، کلاً خود کم کردگی می پندارد و آدمی «زن» بدون اینکه

رحیم محمودزاده

محقق، عکاس و تاریخ نگار

محهمه دشتیغ خضری - اشنویه

تصویر مذکور دهانه ورودی بازار اشنویه در شمال بازار محل فعلی آن سه راه بلوار انقلاب - ابتدای خیابان امام را در سال ۱۳۳۲ نشان می دهد. در سمت راست تصویر خانه و کاروانسرای فقه یوسف دشتیبیلی می باشد شخصی که با عصایش روی سکوی جلوی خانه نشسته «مستو» پسر فقه یوسف است که معلول بود. بعد از این شخص چند دکان حلبی سازی مشاهده می شود. در سمت چپ تصویر یک الاغ حامل حلبی های نفت برای فروش در خانه ها و بازار به چشم می خورد. در آن زمان یک حلبی نفت سر بسته ۲۵ ریال تا ۳۵ ریال در جلوی درب خانه تحویل می شد. انتهای این کوچه به بازار شیروانی (سرپوشیده می پیوست). (عکس و شرح متعلق به آقای رحیم محمود زاده است)

تاریخ عکس سال ۱۳۴۶. عکس مربوط است به عروسی مرحوم یوسف محمودزاده در ارومیه، شخصی که در جلوی تصویر دف به دست دیده می شود مرحوم استاد حسن زیرک هنرمند بزرگ کرد میباشد. سایر افراد از راست به چپ آقایان مناف زرنی، قادر احمد پور، حسین امینی، طاهر بزینی، مصطفی محمودی، مراد امیدیان، رسول صلاحی، حبیب محمودزاده. (عکس و شرح آن توسط رحیم محمودزاده

اگر ثبت تاریخ شفاهی را از اساسی ترین شیوه های تاریخ نگاری در جهان بدانیم در کنار آن به مرور زمان ابزار و کالاها هر یک در ثبت بهتر تاریخ شفاهی کاربرد خود را داشته اند. نقاشی دیوار سنگی غارها، ضبط صدا و عکاسی بالاترین کمک را به درک بیشتر ما از تاریخ کرده است. هنر عکاسی هنری نوظهور که بیشتر مرهون پیشرفت صنعت بود اما یکی از ابزارهای قدرتمندی است که پیوند موثری بین دوربین و تاریخ نگار ایجاد می کند.

آقای رحیم محمودزاده یکی از اولین ساکنان اشنویه بود که این ابزار را با خرید دوربین عکاسی «لوبیتل روسی» سال ۱۳۳۲ به دست آورد او که علاقه مند به تاریخ نگاری و مستندسازی است با استفاده از دوربین و ثبت شرح هر یک از عکس ها توانست با بیش از ۲۰۰ عکس از اماکن، اشخاص، رخدادها و شناخت عمیق و باعث نوعی نوستالژی و هویت دهی تاریخی به ساکنان اشنویه شود. موقعیت اجتماعی و خانوادگی این فرصت را برای وی فراهم کرد تا در بطن رویدادهای اجتماعی قرارگیرد و جایگاه او در مدیریت شهری آن زمان، این فرصت را به او داد تا دقیق تر نسبت به ثبت وقایع اقدام کند. تنوع و تشخیص موضوع و ثبت آن نشان از درایت ذهنی او دارد که تاریخ اشنویه را مصور می کند.

بخش دیگری از عکس های او در کتاب وزین (معانی اسامی مادی کردی یا «معانی بعضی از اسامی مادی کردی ایرانی در زبان کردی و پژوهش تاریخی آنها») استاد منتشر شده است. در این مجموعه نفیس کتاب دو جلدی بیش از صدها عکس که توسط خود وی به مرور زمان و با توجه به نیاز محقق در تدوین کتاب از مناطق مختلف گرفته شده است و با شرح آنها و انجام تحقیقات کتابخانه ای و بازدیدهای میدانی تکمیل گردیده و نشان می دهد که آقای محمودزاده محقق کامل در استفاده از شیوه های ثبت تاریخ است. به جرأت می توان گفت تنها عکس های هنرمند بزرگ گرد «حسن زیرک» در حین اجرا و هنرنمایی موسیقی توسط آقای محمودزاده ثبت شده است. حسن زیرک با آلات موسیقی که خود می نوازد و می خواند در حال اجرای مراسم است و یا مشغول رقص و پایکوبی با جمع دوستان.

در عکس های آقای محمودزاده از اشنویه تلفیقی از مدرنیته و سنت در کنار هم مشهود است جوانان با کت شلوار و کراوات در کنار بزرگان شهر با لباس های سنتی کردی، خانه های کاه و گلی در کنار ماشین های مدل جدید، مراسم عروسی و نحوه پوشش زنان و مردان در آن، تصاویری از بزرگان شهر و خانواده های متمول و قشر تحصیل کرده، بازبهای سنتی و اماکن تاریخی که دیگر اثری از آنها باقی نمانده است را نشان می دهد.

تاریخ اشنویه مدیون تلاش های آقای رحیم محمودزاده است که برای نسل های آینده مستندی کامل را ساخته و به یادگار گذاشته است.

